

პარიამ ნაცანაუპილი

**ინფორმაციული
საზოგადოება
და
ინფორმაციის
სამართლებრივი
რეგულირება**

**ბენედიქტოვი
თბილისი, 1999**

რედაქტორი:

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის
ნავრ-ქორასკონდენტი, იურიდიულ
მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
ბ. მენაქიშვილი

რედაქტორები:

საქართველოს უზენაესი
სასამართლოს მოსამართლე

ბ. სიმონიშვილი

სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის
სახელმწიფოთაშორისო საკომუნიკაციო საგნის
თავმჯდომარე, საქართველოს სამეცნიერო-ტექნიკური
ინფორმაციის ინსტიტუტის (ტაქინფორმის)
დირექტორი, ტექნიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი

ჩ. შატაიაშვილი

ცაცანაშვილი გ. ინფორმაციული საზოგადოება და
ინფორმაციის სამართლებრივი რეგულირება.
თბილისი: გამომცემლობა „ტაქინფორმი“, 1999. 238 გვ.

მონოგრაფიაში განხილულია ინფორმაციის დოკუმენტირების, კომპიუტერული ინფორმაციისა და ინტერნეტის სამართლებრივი რეგულირების ასპექტები. საქართველოს კანონმდებლობის ფონზე გაშუქებულია სასაქონლო და არასასაქონლო ინფორმაციული ურთიერთობები. შესწავლილია მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა, პერსონალური მონაცემების, კონფიდენციალური ინფორმაციის თავისებურებანი და ინფორმაციული კულტურის პრაქტიკული პრობლემები ეროვნული ინფორმაციული უსაფრთხოების სამართლებრივი პრინციპების გათვალისწინებით.

განკუთვნილია იურიდიული, საერთაშორისო სამართლის, ჟურნალისტიკის ფაკულტეტების სტუდენტების, ასპირანტებისა და საინფორმაციო სამართლის პრობლემებით დაინტერესებულ პირთათვის.

ჟველა უფლება დაცულია.
ამ წიგნის ან მისი ნაწილის გამრავლება, ასლის გადაღება
ან სხვა სახით გავრცელება აკრძალულია გამომცემლისაგან
წერილობითი თანხმობის მიღების გარეშე.

შინაგაგონი

შ ე ს ა ე ა ლ ი

5

თავი I. ინფორმაცია, მისი გაცემის წესი და გაერსაგონის საგონაგონი

11

§1. ინფორმაციის გაცემა

11

§2. დოკუმენტური ინფორმაცია, მონაცემთა ბაზები, ინფორმაციული რესურსები, ინფორმაციული მასივები და მათი იურიდიული ბუნება

27

§3. კომპიუტერული ინფორმაცია და ინტერნეტის რესურსების სამართლებრივი ასპექტები

46

თავი II. ინფორმაცია სამართლებრივ ურთიერთობათა სისტემაში

61

§1. ინფორმაციის ადგილი სამართლებრივი ურთიერთობის სტრუქტურაში.

61

§2. ინფორმაციის საკუთრებასთან დაკავშირებული სამართლებრივი პრობლემები

74

§3. სასაქონლო ინფორმაციული ურთიერთობები და მათი სამართლებრივი რესურსების სისტემა

88

§4. არასასაქონლო ინფორმაციული ურთიერთობები და მათი სამართლებრივი რეგულირების სისტემა	98
---	-----------

თავი III. ინფორმაციის სახეები	115
--------------------------------------	------------

§1. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა სამართლებრივი რეგულირების პრობლემები	115
§2. პერსონალური მონაცემები (ინფორმაცია მოქალაქეთა შესახებ)	130
§3. კონფიდენციალური (საიდუმლო) ინფორმაციის სამართლებრივი რეგულირება	152

თავი IV. ინფორმაციული უსაფრთხოება და საინფორმაციო სფეროს დარგის ძირითადი პრობლემები საქართველოში	169
---	------------

§1. ინფორმაციული კულტურა და ეროვნული უსაფრთხოება	169
§2. ინფორმაციული დანაშაულები	186
§3. საინფორმაციო სამართლის დარგის ფორმირების ძირითადი პრობლემები	199

РЕЗЮМЕ	211
---------------	------------

ლიტერატურა	225
-------------------	------------

შესავალი

ინფორმაცია საზოგადოებაში ყოველთვის არსებობდა, მაგრამ სამართლებრივ რეგლამენტაციას იგი მოგვიანებით დაექვემდებარა, თუმცა ისმება კითხვა: ინფორმაციასთან დაკავშირებული ყველა ურთიერთობა შეიძლება ჩაითვალოს სამართლებრივ ურთიერთობად?

ისტორიული თვალსაზრისით ამ კითხვაზე ცალსახა პასუხი არ შეიძლება გაეცეს. ინფორმაციისადმი ადამიანის სოციალურ ინტერესს ღრმა პრაქტიკული და ფილოსოფიური მნიშვნელობა აქვს, რომელიც ჯერ კიდევ სათანადოდ არ არის გააზრებული. ქვებზე ამოთვიფრული წარწერები, პაპირუსის სიგელები და ა.შ. დოკუმენტურ ინფორმაციას წარმოადგენენ, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით. ბიბლიური მცნება: „არა ცილი სწამო მოყვასსა შენსა წამებითა ცრუითა“ (მეორე სჯულის წიგნი, 5,17) ინფორმაციის გამოყენების წესსა და მის სიცრუეზე რეაქციას მიუთითებს. დოკუმენტური ინფორმაცია საზოგადოებაში თავიდანვე ფიგურირებს როგორც გარიგებათა გაფორმების პირობა, მტკიცებულებითი აქტი პროცესში და ა.შ.

ინტელექტუალური სამართლის გაჩენას მოჰყვა ისეთი ურთიერთობების რეგულირება, რომელიც ტექნოლოგიების გადაცემასთან არის დაკავშირებული. ინგლისში XIV საუკუნიდან სამეფო ხელისუფლება განსაკუთრებულ პრივილეგიებს ანიჭებდა იმ პირებს, ვინც მრეწველობის განვითარებისათვის ტექნოლოგიების იმპორტს მოიზიდავდა. Letters Patent (სიგელი) — ოფიციალური საჯარო განაცხადის როლს ასრულებდა, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ამ სფეროში დარღვეული უფლების აღდგენის წესი უცხად არ შექმნილა. 1628 წ. ინგლისში მიიღეს აქტი — „მონოპოლიების შესახებ სტატუსი“, რომელიც საპატენტო კანონმდებლობის საფუძველი გახდა. თავისი

ისტორია აქვს სასაქონლო ნიშნებსა და „Copirite“-ს.¹ ეს ისტორია XVII ს-ის მიღმიდან მოდის. მას შემდეგ ყველა ქვეყანაში დაგროვდა ინტელექტუალური შრომის შედეგისა და მისი გამოყენების სფერო-ში სამართლებრივი რეგულირების გამოცდილება. ამასთან, გაიზარდა ინტერესი ისეთი კატეგორიის ინფორმაციის მიმართ, რომელიც მართვისა და საქმიანი ურთიერთობების რესურსს წარმოადგენს, მაგრამ ინტელექტუალური სამართლით არ რეგულირდება.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ინფორმაციისა და ინფორმა-ტიზაციის პრობლემატიკა სამართლებრივი რეგულირების თვალსაზ-რისით „ინფორმაციის ერაში“ უფრო დიდ ყურადღებას ითხოვს, ვიდრე ინდუსტრიალიზაციის ეპოქაში. დღესდღეობით ინფორმაციუ-ლი ურთიერთობის მთავარი ქსელი — ინტერნეტი — ყოველდღიურ აუცილებლობად იქცა და მისი არსებობა ნამდვილად აღარ არის დამოკიდებული ცალკეული სახელმწიფოების ნებაზე. ამიტომ, რო-გორც საერთაშორისო, ისე ეროვნული მასშტაბით ინტენსიურად მიმდინარეობს ამ პრობლემის სამართლის სისტემაში ჩართვის სან-დო და ეფექტური გზების ძიება.

ნაშრომის მიზანია გახსნას ინფორმაციის სამართლებრივი კვალიფიკაციის ზოგიერთი მხარე. უპირველესი პრობლემაა განისაზ-ღვროს ინფორმაცია, როგორც სამართლის ობიექტი და სოციალურ ურთიერთობათა საგანი. ამას საფუძვლად ინფორმაციის ფორმის განსაზღვრა უდევს, რაც მის სარგებლიანობასა და ღირებულებას უკავშირდება და ამ კავშირების გამო სწრაფად იმკვიდრებს ადგილს სამართლებრივი ურთიერთობის სისტემაში.

აღსანიშნავია, რომ შინაარსის მრავალფეროვნებით ინფორმა-ცია ცალკეულ სახეებად და კატეგორიებად განხილვას მოითხოვს, რომელიც მეტნაკლებად გაშლილია ნაშრომში, მაგრამ პრობლემათა ეს წრე იმდენად მასშტაბურია და რთული, რომ შეიძლება ბროს

¹ Background reading material on Intellectual property/World intellectual property organization.-1988
-P 17-31

ტიტოს სიტყვები მოვიშველიოთ: „სამუშაო უნდა დავუტოვოთ მომავალ თაობებს“

პრობლემატურია ინფორმაციის კავშირი სანიეტო სამართალთან. რაც შეეხება ინფორმაციის კავშირს ინტელექტუალურ საკუთრებასთან, აქ საკითხი გააზრებას მოითხოვს, მაგრამ შეიძლება ხაზგასმით აღინიშნოს, რომ ეს არ არის მთლიანად ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტი, უბრალოდ მის მიმართ გამოიყენება ის რეჟიმი, რომელიც ინტელექტუალურ საკუთრებასთანაა დაკავშირებული. მაგრამ თუ ვილაპარაკებთ ინფორმაციის ეკონომიკურ ბრუნვაზე, ამ შემთხვევაში ინტელექტუალური სამართლის მუხლებთან ერთად სამოქალაქო სამართლის სხვა ინსტიტუტებიც მოქმედებენ. ის პირველი პრინციპი, რაც ინფორმაციას ინტელექტუალურ საკუთრებასთან აკავშირებს კონფიდენციალურობაა. ასე რომ, ინფორმაცია თანდათან გვევლინება არა მარტო მატერიალურ ურთიერთობათა თანმდევ ობიექტად, არამედ თვითონვე ხდება რესურსი, რომელიც ემიჯნება მთავარ სუბსტანციას — მატერიალურ და ინტელექტუალურ სფეროს და საკუთარ ადგილს იკავებს გაცვლით სისტემაში (მათ შორის ბაზარზე).

მოწინავე ქვეყნებისგან განსხვავებით, საქართველოში ინფორმატიზაციის პროცესებს არა აქვს მოწესრიგებული სახე, რადგან ინფორმატიზაციის სფეროში საკანონმდებლო ვაკუუმი. მართალია, ცალკეულ ორგანიზაციებში საკუთარი ძალებით ან, უფრო ხშირად, საერთაშორისო ორგანიზაციების დახმარებით წარმოებს ლოკალური ინფორმატიზაცია, რაც თავისთავად პროგრესულია, მაგრამ ეს სამუშაოები ერთიანი კონცეფციის ფარგლებში არ მიმდინარეობს, ხშირად იგეგმება უწყებებთან შეუთანხმებლად და გაურკვეველია ამგვარად დანერგილი კომპიუტერული სისტემების როგორც ექსპლუატაციის, ასევე მისი მოდერნიზაციის საკითხებიც. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ საქართველოში არა გვაქვს საყოველთაო მოხმარების ქართულენოვანი კომპიუტერული სისტემები. ეს საფუძველი ხდება

არალიცენზირებული ან საერთოდ გაუარკვეველი წარმოშობის სისტემების გავრცელებისათვის. ინფორმაციის ტრანსსასაზღვრო ბუნებიდან გამომდინარე, ამ ვითარებას საქართველოს მიმართ ჯარიმები ან სხვაგვარი სანქციები შეიძლება მოჰყვეს.

აღსანიშნავია აგრეთვე, რომ დღეს საქართველოში საბაზრო ეკონომიკა და მეწარმეობა განვითარების ეტაპზეა და ამიტომ ინფორმატიზაციის პროცესების მოგვარება სახელმწიფოებრივ დონეზე მოგვარებასა და მართვას საჭიროებს. საქართველოს კანონმდებლობასთან ამ პროცესების შესაბამისობის უზრუნველყოფის მიზნით უდაოდ საჭიროა თეორიული საფუძვლების დამუშავება. ამიტომ, პირველ რიგში, უნდა გაირკვეს ინფორმაციული კანონმდებლობის განვითარების პერსპექტივები.

ინფორმაციის არსიდან გამომდინარე, ინფორმაციის კანონმდებლობა დიალექტიკურად ურთიერთდაკავშირებული ორი მიმართულებით ვითარდება. ერთის მხრივ, საერთაშორისო აქტები მიმართულია შეზღუდვების მოხსნის, კონკურენციის და ინფორმაციული ინდუსტრიის ზრდის ხელისშეწყობისაკენ. მეორეს მხრივ, ეს თავისუფლება აუცილებელია შეუთავსდეს საზოგადოებრივ ინტერესებს, რასაც ეროვნული კანონმდებლობები ინფორმაციის გადაცემის შეზღუდვაში, პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობასა და ინტელექტუალური საკუთრების დაცვაში აღწევენ.

ინფორმაციული ურთიერთობის მნიშვნელობა ამ ურთიერთობის მარეგულირებელ ნორმათა ერთიანი სისტემის შექმნას განაპირობებს, რაც საინფორმაციო სამართლის დამოუკიდებელი დარგის ფორმირების საფუძველი ხდება. ბოლო დრომდე საკმაოდ თავისუფლად გამოიყენება ისეთი ტერმინები, როგორიცაა „კომპიუტერული სამართალი“, „ინფორმატიკის სამართალი“, „ინფორმაციულ-კომპიუტერული სამართალი“ და სხვა, მაგრამ ამ ცნებათა გარშემო დავა არ ყოფილა, რადგან ეს ხელს არ უშლიდა იმის ინტუიციურ გაგებას, თუ რაზეა საუბარი. უნდა ითქვას, რომ საინფორმაციო სამართალი

ჩამოყალიბების პროცესშია და ამიტომ გასაგებია ტერმინთა სხვადასხვაობა, რომელთა მეშვეობით სპეციალისტები ცდილობენ განსაზღვრონ ამ სფეროში წარმოშობილ ურთიერთობათა შინაარსი.

„კომპიუტერულ სამართალს“ საფუძვლად უდევს ურთიერთობები, რომლებიც წარმოიშობა კომპიუტერების დამუშავების, წარმოების, გავრცელების და გამოყენების პროცესში, „ინფორმატიკის სამართალს“ კი — კომპიუტერული პროგრამების შექმნის, წარმოების, გავრცელების და მოხმარების პროცესში წარმოშობილი ურთიერთობები. რაც შეეხება „ინფორმაციულ-კომპიუტერულ სამართალს“, მასში მრავალგვარი ურთიერთობების ერთობლიობა მოიაზრება, რომლებიც შეადგენენ, როგორც საინფორმაციო სამართალს, ისე კომპიუტერული სამართლის რეგულირების სფეროს. ყველა ამ შემთხვევაში წინაა წამოწყებული ტექნიკური საშუალებანი, რომელთა მეშვეობითაც ინფორმაციის მიმოქცევა ხდება, ხოლო ინფორმაცია, როგორც ინფორმაციული ურთიერთობის საგანი, ჩრდილში რჩება. არადა ურთიერთობის შინაარსს სწორედ საგნობრივი სფერო განსაზღვრავს და, რადგან ასეთ საგანს ინფორმაცია წარმოადგენს, ამიტომ განმსაზღვრელ ტერმინად სწორედ „საინფორმაციო სამართალი“ უნდა იქნეს არჩეული. საინფორმაციო სამართლის დარგის შექმნას უთუოდ პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს, რადგან ამ მიმართებით მეცნიერულ კვლევას ლოგიკურად უნდა მოჰყვეს ინფორმაციული ურთიერთობების ახლებური გააზრება, რაც სახელმწიფოს ინფორმაციის სივრცისა და სუვერენიტეტის დაცვისა და საზოგადოების ინფორმაციული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის გარანტი იქნება.

თავი I

ინფორმაცია, მისი მატარებლები და ბაჟისცემის საშუალებები

§1. ინფორმაციის ცნება

ინფორმაცია ლათინური სიტყვაა და „გაცნობას“, „გადაცემას“ ნიშნავს. XX ს-ის შუა წლებამდე ინფორმაციაში იგულისხმებოდა ადამიანის მიერ ზეპირად, წერილობით ან სხვა ხერხით გადაცემული „ცნობა“, „შეტყობინება“, თუმცა ისიც აღსანიშნავია, რომ საკუთრივ ინფორმაციის ცნება განსაკუთრებული ყურადღების ობიექტი არ გამხდარა.

XX ს-ის მეორე ნახევრიდან ინფორმაცია სამეცნიერო ბრუნვაში შემოდის. მის მიმართ ინტერესს იურისტებიც იჩენენ. ინფორმაციის მიღება-გავრცელების პროცესი ინფორმაციულ საზოგადოებაში ამ ობიექტს სამართლებრივი ურთიერთობის სისტემაში უმკვიდრებს ადგილს, მაგრამ ინფორმაციის ფილოსოფიური გააზრების გარეშე, მისი იურიდიული განმარტება შეუძლებელი ხდება. ამიტომ მიზანშეწონილად მივიჩნიეთ ინფორმაციის ცნების დაზუსტება.

ინფორმაციის ფენომენის გარშემო აურაცხელი სამეცნიერო ლიტერატურა გაჩნდა განსხვავებული და ურთიერთგამომრიცხავი შეხედულებებით, რაც თვით ამ ფენომენის შინაარსითაა გამოწვეული. ინფორმაციის სრული უარყოფიდან მის რეალურ არსებობამდე, დღემდე არსებული შეხედულებები რამდენიმე მიმართულებით შეიძ-

ლება განვიხილოთ. უპირველესად, ესაა ატრიბუტული და ფუნქციონალური კონცეფციები.¹

ატრიბუტული კონცეფციის მომხრეები თვლიან, რომ ინფორმაცია მატერიალური ობიექტის განუყოფელი შინაგანი თვისებაა. იგი არსებობს მატერიალური სამყაროს ყველა სისტემასა და ელემენტში (გამონაკლისის გარეშე), იქცევს ადამიანისა და საზოგადოების ყურადღებას, არსებობდა და მუდამ იარსებებს. უფრო მეტიც, რაც ჩვენ გარს გვაკრავს — ინფორმაციაა, რამდენადაც ნაწილების ყოველგვარი კომბინაცია, „ნივთიერი თუ გონებრივი კონსტრუქციები, არის კოდი რაღაცის შესახებ“² აქედან გამომდინარე, შემეცნებითი პროცესი წარმოადგენს რეალურ საგნებში არსებული ინფორმაციის დეკოდირებას.

ფუნქციონალური კონცეფციის მომხრეები გამოდიან ინფორმაციისა და მართვის განუყოფელი კავშირიდან, ანუ თვითორგანიზებადი თვითმმართველი სისტემებიდან (ტექნიკური, ბიოლოგიური, სოციალურ-კიბერნეტიკული). ისინი არ ცნობენ ინფორმაციის არსებობას არაცოცხალ ბუნებაში. თვით ინფორმაციას განმარტავენ, როგორც სიგნალის შინაარსს ან გარე სამყაროდან კიბერნეტიკული სისტემით მიღებულ შეტყობინებას,³ რომელიც თავისდაუნებურად ხელს უწყობს „ქაოსიდან მოწესრიგებულობაზე“ გადასვლას (ამ პროცესს შეისწავლის სინერგეტიკა).

ორივე კონცეფციას ერთი რამ აქვს საერთო, კერძოდ ის, რომ ინფორმაცია საკმაოდ რეალური ფაქტორია. მაგრამ ამ საკითხთან დაკავშირებით უფრო რადიკალური შეხედულებაც არსებობს, რომე-

¹ იხ.: *Алтухов В.* Смена парадигм и формирование новой методологии // *Общест. науки и современность.* -1993.-№1; *Берг А.И., Бирюков Б.В. и др.* Управление, информация, интеллект. -М.-1976; *Винниер Н.* Кибернетика или управление и связь в живом и машинах. -М.-1968; *Корогодан В.И.* Информация и феномен жизни. -Пушкино.: изд-во АН СССР, 1991; *Степин В.С.* Философская антропология и философия науки. -М.-1992; *Хаген Г.* Информация и самоорганизация. -М.-1993;

² *Сетров М.И.* Информационные процессы в биологических системах; методол. очерк. -Л.-1975. -С.123-124.

³ *Brookes B.C.* Measurements in information science: objective and subjective metrical space // *J. Amer. Soc. Inf. Sc.* // 1980, №1. -P.48-55.

ლიც ინფორმაციას საკმაოდ სკეპტიკურად უყურებს: „ჩერ არავის დაუნახავს ეს ამოუცნობი ინფორმაცია, არც როგორც სუბსტანცია, არც როგორც თვისება... ჩვენ ყველგან ვხვდებით ენერგიით აღჭურვილი მატერიალური საგნების ურთიერთზემოქმედებას; ვერსად ვერ აღმოაჩინეთ იმას, რასაც ინფორმაციას ვუწოდებთ. რატომ? იმიტომ, რომ იგი ისევე არ არსებობს ბუნებაში, როგორც ეთერი, ფლუიდი, ფლოგისტონი ან სხვა რამ“.⁴ ამ მოსაზრებასთან ახლოს დგას ა.სოკოლოვის პოზიცია ინფორმაციის, როგორც ობიექტური, რეალობის უარყოფის დასაბუთების შესახებ: „ინფორმაციის გასაგნობრივება წარუმატებელია, რადგან რეალურად არსებული ცოდნის, შეტყობინების, კომუნიკაციის შემეცნებისაგან განსხვავებით, „ინფორმაცია“ — მეცნიერთა მიერ გამომუშავებული აბსტრაქციაა, რომელიც გარკვეულ რეალობებს ასახავს, თვითონ კი რჩება ისეთ ცნებად, როგორიცაა „დედამიწის ლერძი“, „ატომის წონა“ და ა.შ.“⁵ თუმცა, ამ შეხედულების მომხრეები თვლიან, რომ ზუსტ და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებში ინფორმაციის კატეგორიას ერთგვაროვანი დეფინიცია არ გააჩნია. იგი შინაარსობრივ დატვირთვას იღებს იმ ობიექტებიდან გამომდინარე, რომელთა შესწავლა ინფორმაციული მიდგომით ხდება. ამიტომ, ბიოლოგიურ ინფორმაციას, მანქანურ ინფორმაციას, სოციალურ ინფორმაციას არაფერი აქვთ საერთო, გარდა კომუნიკაციისა და ასახვის შესახებ ბუნდოვანი ასოციაციისა. შეიძლება ითქვას, რომ ამ ლოგიკიდან გამომდინარე ინფორმაციას „სამუდამო განუსაზღვრელობად“, თავისებურ „გონების ყავარჯნად“ მიიჩნევენ, რომლის მეშვეობით ხორციელდება ფარდობითი ჭეშმარიტებიდან აბსოლუტურ ჭეშმარიტებამდე მისვლა.

ავტორთა ნაწილი (გ.გოლცმანი, ო.კორშუნოვი და სხვა), ინფორმაციის უარყოფასა და არსებობას შორის გარკვეული კომპრომისის მოძებნის მიზნით, არ უარყოფს ინფორმაციის არსებობას, მაგ-

⁴ *Сетров М.И.* Информационные процессы в биологических системах: методол. очерк.- Л.-1975.-С 123-124.

⁵ *Соколов А.В.* Информация: феномен? функция? фикция?//Философ. науки.-1990,№9.

რამ თვლის, რომ ეს არის საწყისი, ძირითადი მომენტი და ამიტომ არ უნდა ვეცადოთ მის განმარტებას. არის ისეთი ცნებები, რომელთა ახსნა არ ხერხდება უფრო მარტივი ცნებით (მაგ.: წერტილი, ასო).⁶ ნ.მოისევეს მიაჩნია, რომ: 1) ინფორმაციის უნივერსალური განმარტება არა თუ არ არსებობს, არამედ შეუძლებელიცაა; 2) ეს ცნება ერთგვარად „ისტორიულია“.⁷ მისი აუცილებლობა მატერიალური სამყაროს განვითარების გვიან ეტაპზე წარმოიშვა. როგორც აბერგი ვარაუდობს, „არც საგნები, არც ენერგია, თუ ისინი ინფორმაციულ პროცესებთან არ არიან დაკავშირებულნი, არ არსებობენ. XX ს-ის ბოლოს სამეცნიერო და პრაქტიკულ სინამდვილეში ენერგია კი არა, ინფორმაციის ცნება დაიკავეს პირველ ადგილს“ (1976 წ.).⁸ თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ფილოსოფოსმა ვ.კოპნიშმა ცოტა უფრო ადრე დააფიქსირა ინფორმაციის მნიშვნელობა: „ვერც კი მოასწრო ცოდნის ახალმა დარგმა — კიბერნეტიკამ — განვითარება, რომ მისი მეთოდისა და ენის, კერძოდ, ინფორმაციის ცნების გამოყენება დაიწყო ყველგან, ზოგჯერ აუცილებლობის გარეშე“ (1974 წ.).⁹

რიგ ნაშრომებში ინფორმაცია ენერგიასთან, იმ სუპერველთან არის გაიგივებული, რომელსაც ა.აინშტაინი ყველა ფიზიკური ველის ინტეგრალურ ნაწილად მიიჩნევდა და ამ თეორიის (ერთიანი ველი) შექმნას მთელი თავისი დარჩენილი სიცოცხლე მიუძღვნა, თუმცა ეს ამოცანა მაინც ვერ გადაჭრა.¹⁰

აღმოსავლურ ეზოთერულ სწავლებებში ინფორმაციულ ველს, სუპერველს, შესაბამება „ჩი“ ან „ცი“ ენერგია. გარე სამყაროს ყველა საგანი შედგება „ცის“ ტრანსფორმაციისაგან. ცხოველთა და ადამი-

⁶ იხ.: Гольцман М. и др. Информация вокруг нас/Информация и образование.-1990, №1.-С.29-38; Коршунов О.П. Информация: фикция или реальность//Библиография.-1996, №4.-С.30-34.

⁷ Моисеев Н.Н. Человек и ноосфера.-М.-1990.-С.15.

⁸ Берг А.И., Бирюков Ю.В. Воробьев Н.Н. и др. Управление, информация, интеллект.-М.-1976.-С.76.

⁹ Копнин В.П. Гносеологические и логические основы науки.-М.-1974.-С.37.

¹⁰ Манев А.К. Философский анализ апиномий науки.-Минск.-1974.-С.221.

ანთა სხეულში „ცის“ გარკვეული ტრანსფორმაცია ერთგვარი „ცხოვრებისეული ენერგიის“, ბიოენერგიის (ბიოლოგიური ინფორმაციის მატარებლის) როლს ასრულებს.¹¹

ამ კონცეფციათა ფორმულირების შემდეგ, პირველ რიგში იმ მოსაზრების არამართებულება გვინდა დავასაბუთოთ, რომლის მიხედვით ინფორმაცია „ზოგად აბსტრაქციად“, „გონების ყავარჯნად“, „სამუდამო განუსაზღვრელობად“ ან თუნდაც საწყის წერტილადაა მიჩნეული.

სიცოცხლე, დაწყებული ღმრის მოლეკულებიდან მაღალგანვითარებულ ინდივიდამდე, ნივთიერებებისა და ენერგიის მოხმარების უწყვეტ პროცესს წარმოადგენს (ასიმილაცია, დისიმილაცია). ეს პროცესი მართვადი და რეგულირებადი ქიმიური რეაქციების თანმიმდევრული შედეგია, რომელიც მეტაბოლისტური გზის სახელწოდებითაა ცნობილია, რაც უჯრედში შენახული „რალაციტ“ და ჰოლოგრაფიული კოდით (პროგრამით) ხორციელდება. ეს ეხება იმ უჯრედებს, რომელთაც რეპროდუქციის ფუნქცია აქვთ. უჯრედთა მეორე ნაწილს (ნეირონები), რომლებიც მართვის ფუნქციაზე არიან ორიენტირებულნი, სხვადასხვა სიხშირის იმპულსების და ამპლიტუდების სახით შიდა და გარე ზემოქმედების მიღების თვისება გააჩნიათ. ამ თვისების გამო ისინი იმახსოვრებენ ზემოქმედების კვალს ნიშნის („ტექსტი“) სახით, „შეაფასებენ“, ან ახდენენ ამ ნიშნების ზემოქმედების ინტერპრეტაციას საკუთარი მოთხოვნილებიდან გამომდინარე (ინტერპრეტაციისას ეყრდნობიან „არსებულსა“ და „აუცილებელს“ შორის შესაბამისობას) და რეაგირებენ მმართველი სიგნალის სახით. ტერმინებში: კოდი, პროგრამა, იმპულსი, სიგნალი, ნიშანი და ა.შ. იგულისხმება „რალაც“, რაც მათ უკან დვას. თვითონ ეს ტერმინები ამ „რალაცის“ მატარებლები არიან. ასე, რომ „რალაც“ — ეს ცოცხალი სისტემების თვისებაა აღიქვან ფიზიკური ზემოქმედება ნიშნების სახით, შეუთავსონ კოდს და გამოიმუშაონ პასუხი (იმპულსი), რომე-

¹¹ Сюй Ци Хуэй. Тайны и методы продолжения жизни.-Л.-1991.-С.32.

ლიც უზრუნველყოფს სხვადასხვაგვარ გარეზემოქმედებებზე რეაქციას. მსგავსი პროცესები ანუ „რალაცი“ გადაცემა ამ სისტემათა ორგანიზაციის ყველა დონეზე ხდება და უმნიშვნელო „ჩაყარნაც“ კი მათი სიცოცხლისუნარიანობის სერიოზულ დარღვევას, მუტაციას, განვითარების შეჩერებას, ზოგჯერ განადგურებასაც იწვევს. ამასთან, ყველა შემთხვევაში ამ „რალაცი“ არსში ჩადებულია შინაარსობრივი მომენტი. სწორედ ამის საფუძველზე მეცნიერებმა „რალაცი“ აღმნიშვნელად დაამკვიდრეს სახელწოდება „ინფორმაცია“ და იგი იმდენად მრავალმხრივი ობიექტი გახდა, რომ მეცნიერების სხვადასხვა დარგის პოზიციებიდან განხილვის საგნად იქცა.

ასე, რომ ინფორმაცია არ არის „ზოგადი აბსტრაქცია“, „გონების ყავარჩენი“, „განუსაზღვრელობის საზომი“. ის ნამდვილად არის „რალაც“, მაგრამ რა? ამ კითხვაზე პასუხი ინფორმაციის ფილოსოფიური ცნების ანალიზის შემდეგ იქნება შესაძლებელი.

ფილოსოფიური თვალსაზრისით ინფორმაციის ცნების განმარტება ეკუთვნის კიბერნეტიკის ერთ-ერთ ფუძემდებელს ნ.ვინერს: „ინფორმაცია ეს ინფორმაციაა და არა მატერია და არა ენერგია“. ¹² მომავალში კი ფილოსოფიური კატეგორიებიდან ინფორმაციის გამიჯვნა საკმაოდ პოპულარული გახდა, რადგან ინფორმაციული მიდგომით ხშირად ცდილობდნენ აეხსნათ და გაენალიზებინათ სხვადასხვა მოვლენები. ბოლოს და ბოლოს ინფორმაცია, როგორც განუსაზღვრელობის საზომი, გახდა სივრცეში მატერიისა და ენერგიის არაერთგვაროვანი განაწილების, მოწესრიგებულობის, სისტემათა სხვადასხვაობის, სირთულისა და ორგანიზებულობის საზომი. ინფორმაცია ობიექტური რეალობად იქცა და იგი განიხილება არა მარტო როგორც თვითრეგულირებადი სისტემების ფუნქცია (ფუნქციონალური კიბერნეტიკული კონცეფცია), არამედ, როგორც ერთ-ერთი ძირითადი თვისება მატერიისა (ატრიბუტული კონცეფცია).

¹² Виннер Н. Кибернетика или управление и связь в живом и машинах.-М.-1968. -С.92.

ფუნქციონალური და ატრიბუტული კონცეფციის წარმომადგენლები ინფორმაციის ფენომენს განიხილავენ როგორც ობიექტურად არსებულს, როგორც დამოუკიდებელ სუბსტანციას, რომელიც შესაძლებელია უშუალოდ იქნეს აღქმული, დამუშავებული, გადაცემული და ა.შ. „როგორი სხვადასხვა შინაარსიც არ უნდა აღინიშნოს ამ ტერმინით, ყველა შემთხვევაში ესაა შინაარსი, უეჭველი ობიექტურობა, რეალობა“.¹³

ო.კორშუნოვი ეთანხმება იმ მეცნიერთა აზრს, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ არ არის ისეთი რეალობა, რომლის მიმართებაში შეიძლება ითქვას: „ეს არის ინფორმაცია და არა ნიშანი, არა კოდი, არა ტექსტი, არა პროგრამა...“ მართალია, ინფორმაცია ჯერ არავის დაუნახავს როგორც სუბსტანცია, მაგრამ ეს იმიტომ, რომ იგი იდეალურია. ეს არის შემეცნების აქტი, რომელიც რეალური სამყაროს განცდას ბადებს. დ.დუბროვსკის მოსაზრებით, ეს არის სუბიექტური რეალობა.¹⁴ მაგრამ ამ რეალობის ყველანაირი განსაზღვრება კონკრეტულ შემთხვევაში ბურჟსითაა მოცული, რაც იმ ავტორთა სუბიექტური აზროვნების შედეგი კი არ არის, რომლებიც შეეცადნენ ასეთი განსაზღვრების მოძებნას, არამედ საუკუნეების განმავლობაში იდეალურის არსის, ფსიქოლოგიური ცნობიერების არასრულყოფილი ახსნის შედეგია. ამ შემთხვევაშიც აზრთა ფართო დიაპაზონთან გვაქვს საქმე — აბსოლუტური იდეის პირველადობისა და ნივთიერის მეორადობის მტკიცებიდან იდეალური სამყაროს სრულ უარყოფამდე („ცნობიერება, აზრი, ასევე მატერიალურია“, „აზრი მოდის ტვინიდან“, „აზრი — ეს ველია“ და ა.შ.).

ინფორმაციის რეალობასთან კავშირის დადგენა ინფორმაციის ფორმის განსაზღვრას უკავშირდება (ამ შემთხვევაში ინფორმაციის გამოხატვის ფორმა არ იგულისხმება), რომელიც თავისთავად ამ ფენომენის (ინფორმაციის) ტრანსცედენტულობის ბაზისს ემყარება.

¹³ Коршунов О.П. Информация: фикция или реальность/Библиография.-1996, №4. -С.30-34.

¹⁴ Дубровский А.И. Проблемы идеального.-М.-1983.-С.228.

ე.ი. ხდება ლოგიკური ან ენობრივი სტრუქტურების პროვოცირება. ასე რომ, ინფორმაცია ობიექტურ რეალობასთან კი არ არის კავშირში, არამედ ფაქტებთან (მოვლენებთან), ხოლო ყველა ფაქტი ლოგიკური ან ენობრივი სტრუქტურის პროვოცირების შედეგია. ობიექტურ რეალობას შეფასება არ გააჩნია. მასზე არავინ იტყვის, რომ დადებითია ან უარყოფითი. ხოლო ფაქტი შეიძლება იყოს დადებითი ან უარყოფითი. ამიტომ ჩვენივე დასმულ კითხვაზე — რა არის ის „რალაც“, რასაც ინფორმაციას ვუწოდებთ? — ვუპასუხებთ, რომ ინფორმაცია არის ის, რასაც ფაქტებისა და მოვლენების შეფასებისთვის ვიყენებთ. სწორედ შეფასების ელემენტებია ცნობა და მონაცემი. ცნობა, რომელიც გარე სტრუქტურას ახასიათებს, ხოლო მონაცემი — შიდა სტრუქტურას. აქედან გამომდინარე, ერთობლიობაში ეს ხდომილებათა სისტემაა, რომელიც წარმოადგენს ობიექტურ სამყაროზე ლოგიკური ან ენობრივი სტრუქტურების პროვოცირების შედეგს და გაპირობებულთა აზროვნების ან ენის ტრანსცედენტულობის ბუნებით. ე.ი. ინფორმაციის განმარტებაში პირველ ადგილს დაიკავენ ისეთი შინაარსობრივი მახასიათებლები, როგორიცაა „ცნობა“ და „მონაცემები“.

მაგრამ, ჩვენი აზრით, ცნების სრულყოფისათვის საჭიროა მოიძებნოს ის კრიტერიუმიც, რომელიც ინფორმაციის ტრანსცედენტულობის ფიქსაციის შესაძლებლობას შექმნის. ვფიქრობთ, ასეთი კრიტერიუმის შექმნას ხელს შეუწყობს შემდეგი დებულებები:

1. ინფორმაცია — ადამიანთა ყოფის კომპონენტია. ისეთი რეალობაა, რომელიც იდეალურის სფეროს განეკუთვნება და ორგანული სამყაროს ყველა სუბიექტის განვითარებას და ფუნქციონირებას განსაზღვრავს. იგი არაა „გონებრივი კონსტრუქტი“, „სამუდამო განუსაზღვრელობა“.

2. ინფორმაცია (ისევე, როგორც ყველა იდეალური სფეროს ობიექტი) მატერიალური არ არის, მაგრამ შეიძლება მატერიალურ მატარებელზე იყოს დაფიქსირებული.

3. ინფორმაცია უშუალოდაა დაკავშირებული სივრცობრივ-დროითი კოორდინაციის მატარებელ ორგანულ სტრუქტურებთან, მაგრამ თვითონ სივრცისა და დროის გარეშეა.

4. ინფორმაცია წარმოიშობა შემეცნების სუბიექტის (რეციპიენტის) მიერ, კოდის (ნიშნის და ა.შ.) მიღების და ინტერპრეტაციის პროცესში; ცნობიერების ამ „აფეთქებათა“ ფიზიოლოგიურ საფუძვლად ე.ა.ლიბერმანს „კვანტური შიდაუჯრედული კომპიუტერი“ მიაჩნია, რომელიც იღებს და გადასცემს ტვინს ინფორმაციას ინტერბერითი ტალღების მეშვეობით.¹⁵ ამიტომ, რომ ზოგჯერ ინფორმაციას ენერგიასაც ადარებენ.¹⁶ მაგრამ ასეთი შედარება არცთუ საფუძვლიანია, რადგან საუბარი შეიძლება იყოს ენერგიის ცვლილებაზე ინფორმაციის რეცეფციის პროცესში და არა ინფორმაციაზე, როგორც ენერგიაზე.

5. „ინფორმაციასთან“ ყველაზე უფრო ახლო მდგომ ტერმინს, სამეცნიერო და ყოფით ენაზე, წარმოადგენს „ცოდნა“, რომელიც დაფუძნებულია ორგანული სტრუქტურების თვისებაზე — დაიმახსოვრონ გარე სამყაროს ზემოქმედება საკუთარი ინტერესებისათვის შემდგომი ზემოქმედების მიზნით.

6. ინფორმაცია თავისი მრავალმხრიობის მიუხედავად, მაინც არ არის სუფთა „აბსტრაქცია“ ან „განუსაზღვრელი არსი“. ასეთი განსაზღვრება შეიძლება კიდევ უფრო დაკონკრეტდეს. კერძოდ, ინფორმაციაში იგულისხმება არა ყველა ცნობა, არამედ ის, რომელიც ახალია და გადაწყვეტილების მისაღებად სასარგებლოა.

უკვე რამდენიმე წელია ვითარდება სემანტიკური თეორია, რომელიც სწავლობს ცნობებში არსებულ აზრს, მომხმარებლისათვის ამ ცნობების სარგებლიანობას და მათ ღირებულებას. ამ თეორიის მიხედვით არსებითია სუბიექტური მიდგომა, რომელიც ეფუძნება სუბი-

¹⁵ *Либерман Е.А.* Квантовые молекулярные компьютеры//Биофизика.-1989,№5.-С.91-97.

¹⁶ *The Impact of definition. 1 Towards a research agenda for its definition and management/Menou M.J//Inf.Process.Manag.-1995.-31,№4. -С.455-477.-АНГА.*

ექტის აპრიორულ მზადყოფნას ცნობების მისაღებად და გარკვეული მიზნისათვის მათ გამოყენებას (სარგებლობას). ვფიქრობთ, რომ ინფორმაცია სამართლის სისტემაში სწორედ ამ თვისების, სარგებლიანობის, გამო მოექცა.

რაც შეეხება ინფორმაციის ღირებულებას, ჯერ კიდევ 70-იანი წლების გამოკვლევებში ვხვდებით, როგორც მიზნის მიღწევის საშუალებას, რომელიც ახასიათებს ადამიანის ყოველგვარ საქმიანობას.¹⁷ ასე, რომ ღირებულება დაკავშირებულია ინფორმაციის საჭიროებასთან გარკვეული მიზნისათვის. ე.ი. ცნობა და მონაცემი ინფორმაციის შინაარსში რომ მოიაზრებოდეს, ხაზი უნდა გაესვას მის სარგებლიანობას, მიზანს, საჭიროებას. ა.ვ.ნესტეროვი სემანტიკური თეორიის მიხედვით ანალიზებს ინფორმაციის პრობლემებს და თვლის, რომ ცნობები დროთა განმავლობაში ცვლიან ინფორმაციის მიმღების ცოდნის მარაგს (თეზაურუსს).¹⁸

ინფორმაციის ცნების დასაზუსტებლად ცნობებისა და მონაცემების განხილვა არა სტატიკურ, არამედ დინამიკურ მდგომარეობაში ხდება, რაც შეტყობინების მოდელითაა ცნობილი. ცნობათა შეტყობინება ზოგიერთი ავტორის მიერ „ასახვასთან“ არის გაიგივებული. რადგან მატერიალიზმის თვალსაზრისით ასახვა მატერიის თვისებაა, ინფორმაცია სწორედ ასეთ თვისებად იქნა მიჩნეული (როგორც მაგალითად მოძრაობა).

ამ მოსაზრების საწინააღმდეგოდ ვ.კოპნინმა დაასაბუთა, რომ „ინფორმაციის აყვანა ფილოსოფიური კატეგორიის რანგში და მისით ასახვის შეცვლა — ეს იქნება ნაბიჯი უკან და არა წინ“.¹⁹ ასახვასთან ინფორმაციის დამოკიდებულების პრობლემა მოგვიანებით კვლავ

¹⁷ იხ.: *Харкевич А.А.* Ценность информации//Проблемы Кибернетики, вып.4.-М.-1960; *Тельников Е., Афонин В., Дмитриев В.* Теоретические основы информационной техники.-М.-1971.-С.58-61.

¹⁸ *Нестеров А.В.* Некоторые соображения по поводу закона Р.Ф. "Об информации, информатизации и защите информации"//Научно-техническая информация.-сер.1.-1996, №4.-С.7.

¹⁹ *Копнин В.П.* Гносеологические и логические основы науки.-М.-1974.-С.121.

გახდა მეცნიერთა ინტერესის საგანი. ა.ურსულმა ინფორმაცია ასახვის სახესხვაობად მიიჩნია.²⁰ ინფორმაციის ცნების ფორმირებისათვის ჩვენ ვერ გავიზიარეთ ასახვისა და ინფორმაციის ურთიერთკავშირის დასახელებული მოდელი, რადგან:

ასახვა — აზრის გარკვეული ინტელექტუალური პროდუქტია, მაგრამ არ არის გამოხატული სიტყვის, ქესტიკულაციის, ბგერის და ა.შ. სახით. ამ თვისების მატარებელია სუბიექტი, რომელსაც იგი წარმოექმნა.

ასახვა — ინფორმაციული პროდუქტია, რომელიც აჩვენებს თავის თავს (მაგ.: ლომი ზოობარკში); საკუთარ თავისაგან განსხვავებულს — ნიშანს (მაგ.: სიტყვა „ლომი“); ნიშნის ნიშანს — სიმბოლოს (ნიშანი, რომელიც ცნობილი არ არის რას გამოხატავს). ამ ცნებათა გადაკვეთით შემდეგ დებულებას ვღებულობთ: გამოსახულება ასახავს რაღაც სხვას, მაგრამ არა თავისი თავის მსგავსს (ლომის სურათი); სქემა რომელიც არ ჰგავს თავის თავს, მაგრამ მასზე ფიქრის ობიექტს წარმოადგენს (ლომის სქემა), გამოსახულება ასახავს თავის თავისა და ფიქრის ობიექტისაგან განსხვავებულს (ლომის სიმბოლო).

სამართლის სისტემაში ასახვის მოდელი შემდეგნაირად შეიძლება წარმოვადგინოთ: მოქალაქე, რომელსაც არანაირი შემხებლობა არ ჰქონია საკონსტიტუციო სასამართლოსთან, ამ ორგანოს შესახებ კანონის წაკითხვის შემდეგ, იღებს მნიშვნელოვანი ოდენობის მონაცემებს და ავსებს თეზაურუსს. ასეთ შემთხვევაში, მიღებულ ცნობათა ოდენობა გარკვეულწილად შეიძლება განისაზღვროს კიდევ. მაგრამ თუ ამ კანონს გამოქვეყნების შემდეგ მისი ავტორები წაიკითხვენ, ისინი მხოლოდ უმნიშვნელოდ შეავსებენ თავიანთი ცოდნის მარაგს (რადგან შინაარსი მათთვის უკვე ცნობილია).

ამგვარად, ინფორმაცია დაკავშირებულია ასახვასთან. იქ, სადაც ასახვის პროცესი მიმდინარეობს, იმავდროულად ადგილი აქვს

²⁰ Урсул А.Д., Урсул Т.А. Эволюция. Космос. Человек (Общие законы развития и концепция антропокосмизма). - Кишинёв.-1986.-С.240.

ინფორმაციულ პროცესებსაც. ასახვისათვის მნიშვნელობა არა აქვს გამოიყენება თუ არა ცნობა რაიმე ამოცანის გადასაწყვეტად, ინფორმაციისათვის კი პირიქით. ასახვის პრობლემებისადმი მიძღვნილ მრავალ ნაშრომში²¹ ჩანს, რომ ინფორმაცია მჭიდრო კავშირშია პრაქტიკასთან. ამ თვალსაზრისით ინფორმაცია არის ცოდნის ასახვის „მოკმედი“, „მუშა“ ნაწილი. მართალია, ინფორმაცია მჭიდრო კავშირშია და გადაჰყვით ასახვას, მაგრამ ეს ორი ტერმინი ერთი და იგივე არ არის. ასახვა მოიცავს ინფორმაციას, მაგრამ არ ემთხვევა მას. თუ ასახვა შეიძლება დამოუკიდებლად არსებობდეს, ინფორმაცია ასახვის გარეშე არ არის. ამასთან ინფორმაცია დაკავშირებულია აქტიურ ასახვასთან. აქტიური ასახვა კი შეუძლია მხოლოდ დასრულებულ ინფორმაციულ წარმონაქმნს. ასახვა ინფორმაციის რეცეფციის ელემენტია.

რეალურად ასახვის პროცესი ხორციელდება ერთი სუბიექტიდან მეორეზე ზემოქმედებით. ეს ზემოქმედება შეტყობინებით ხორციელდება. იმისათვის, რომ ასახვის პროცესი რეალურად განხორციელდეს, ასახვა და ასახული სუბიექტის ან ობიექტის გარდა აუცილებელია, აგრეთვე, შეტყობინების პროცესი. სუბიექტი, რომელიც აკვირდება გარე სამყაროს და ლოგიკურად განსჯის, ქმნის შეტყობინებას. შეტყობინება კიბერნეტიკაში მოიაზრება, როგორც პროცესი, რომლის მეშვეობითაც გადაიცემა შესაბამისი ინფორმაცია.²² შეტყობინება, გარე სამყაროს დაკვირვების შედეგად, გარდა სწორი ინფორმაციისა, შეიძლება სამი სახის შეცდომას შეიცავდეს: „სისტემურს“, „მირაჟს“, „ბურუსს“.

ობიექტი ინფორმაციულ ელემენტთა განუსაზღვრელი ოდენობის სისტემას წარმოადგენს, სუბიექტი კი შეიძლება აკვირდებოდეს

²¹ იხ.: *Ровенский З., Уёмов А. и др. Машина и мысль (Философский очерк о кибернетике).*-М.-1960; *Шербицкий Г.И. Системный характер информации* -Минск.-1978; *Седов Е.А. Взаимосвязь энергии, информации и энтропии в процессах управления и самоорганизации/Информация и управление.*-М.-1985.

²² *Рассолов М.М. Проблемы управления и информации в области права.*-М.-1991. -С.130.

ელემენტთა განსაზღვრულ ოდენობას. ამიტომ დაკვირვების შედეგი ყოველთვის ერთნაირი არ არის, უფრო სწორად, დაკვირვების შედეგი მხოლოდ გარკვეული ხარისხით შეიძლება იყოს ზუსტი („სისტემური“ შეცდომა). სუბიექტი ყველა ელემენტს შეიძლება არ აკვირდებოდეს, ანუ შეიძლება რაღაცას ვერ ხედავდეს („ბურუსი“), ან პირიქით, აკვირდებოდეს იმას, რაც სინამდვილეში არ არის („მირაჟი“).

სამივე სახე ინფორმაციული შეცდომისა, ინდივიდის არსში ჩაწვდომის შეზღუდულობისა და დისკრედიტულობის, აგრეთვე, ადამიანის მიერ ინფორმაციის აღქმის თავისებურებათა შედეგია.

გარდა დაკვირვებისა და აღქმისა, ინფორმაცია შეიძლება დამახინჯდეს მისი გამოყენების პროცესშიც. ა.გ.ნესტეროვს გამოკვლეული აქვს ინფორმაციის ამგვარი დამახინჯება. ინფორმაციის გამოყენების პროცესში სუბიექტი შეიძლება მიზანდასახულად ან თავისდაუნებურად ქმნიდეს ფსევდოინფორმაციას ან დეზინფორმაციას.²³

დეზინფორმაცია (ანუ ცრუ ინფორმაცია) შეიძლება იყოს გამოგონილი, „ბურუსით“ მოცული ან დამახინჯებული, ხოლო ფსევდოინფორმაცია (არაწარმოებული) — ნაკლული ან გავრცობილი.

ფსევდოინფორმაციასა და ობიექტური სინამდვილის ამსახავი ცნობების სწორად შეფასებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში მტკიცებულებათა გამოკვლევისას. ამიტომ ინფორმაცია, როგორც შინაარსი, ასახვის მომენტში სამ დონეზე უნდა იქნეს განხილული — სემანტიკურ, სინტაქსურ (ზედაპირული) და პარადიგმატულ (შედარებით სიღრმისეული) დონეზე. აზრის სწორად ჩამოყალიბებაში მონაწილეობს სამივე დონე. ხოლო თუ პარადიგმა არ არსებობს, ანუ ასახვა მიმდინარეობს სემანტიკურ და სინტაქსურ დონეზე, მაშინ ასახვა არასრულფასოვანია. მართალია, ინფორმაცია პარადიგმის გარეშე მაინც აისახება და ამა თუ იმ ზომით გამოიყენება, მაგრამ ეს უკვე სუბიექ-

²³ Нестеров А.В. Компьютерные методы и средства глубокой обработки, анализа и синтеза общедоступных документов.-Новосибирск.-1991.-С.214.

ტის მიზანს უკავშირდება, რაც ასევე გასათვალისწინებელია ინფორმაციის შეფასების პროცესში.

მაშასადამე, ინფორმაცია, როგორც ასახვა — მხოლოდ მეტაფორაა, ხოლო როგორც სუბსტანცია — ფიქცია. ინფორმაცია ობიექტური რეალობაა, ოღონდ ფარდობითი რეალობა, რომელიც გამოხატვის ფორმის მიუხედავად ცნობის, მონაცემების სახით არსებობს და გარკვეული სარგებლიანობის მიზნით სუბიექტის შემეცნებასთანაა დაკავშირებული.

ინფორმაციის შემეცნების პროცესს, შეტყობინებას გააჩნია თვისებები, რაც მას სხვადასხვა მეცნიერების შესწავლის ობიექტად აქცევს²⁴:

1) ფიქსირების თვისება — ინფორმაცია შეიძლება დაფიქსირებული იყოს ამა თუ იმ მატარებელზე;

2) გადაცემის თვისება ფიქსირების გარეშე — წარმოებული ინფორმაცია გადაცემული ელექტრონული ან მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებით;

3) ტრანსლირების თვისება — ინფორმაციის გადატანის შესაძლებლობა ერთი მატარებლიდან მეორეზე ან წარმოებული ინფორმაციის გადატანის შესაძლებლობა მატერიალურ მატარებელზე;

4) გავრცელებისა და მულტიპლირების თვისება — ინფორმაციის სხვადასხვა მატარებელზე ერთდროულად დაფიქსირების შესაძლებლობა.

5) სარგებლიანობის თვისება — მიზანდასახული საქმიანობისათვის ინფორმაციის გამოყენების შესაძლებლობა.

6) პოლიპოტენტურობის თვისება — კოდირებული ინფორმაციის სხვადასხვა მიზნისათვის გამოყენების შესაძლებლობა, ანუ ერთი და იგივე ინფორმაციით სხვადასხვა ამოცანების გადაწყვეტა.

²⁴ Мелик-Гайказян И.В. Информация и самоорганизация: методологический анализ. - Томск.-1995.-С.32.

7) ფორმირების თვისება (წყარო) — ინფორმაცია შეიძლება ინდივიდის მიერ იყოს შექმნილი ან სოციალური სისტემის მიერ ფორმირებული. ამ უკანასკნელს ეკუთვნის კომპიუტერული სისტემების მეშვეობით ცნობებისა და მონაცემების ხელოვნური ფორმირება.

ინფორმაციის შინაარსობრივმა ევოლუციამ და მნიშვნელობამ ქართულ მეცნიერებაშიც კპოვა ასახვა. ბიოლოგიის, ფიზიკის, სოციოლოგიის თუ სხვა სფეროში გამოკვლევებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, გვერდს ვერ ავუვლით 1981 წელს კონტროლის სფეროში გამოცდილების განზოგადების შედეგად შექმნილ ნაშრომს, რომელიც ინფორმაციისა და საჯაროობის როლს, მათი მზარდი მნიშვნელობის დასაბუთებას, საინფორმაციო და მეთოდური სამსახურის, საზოგადოებრივი ზემოქმედების ფორმებისა და საჯაროობის საშუალებათა გამოყენებას შეეხება. კითხვაზე — რა არის ინფორმაცია? — ნაშრომის ავტორი პასუხს პირდაპირ არ იძლევა.²⁵ ასეთი პასუხის მოძებნა იმ პერიოდში თითქმის შეუძლებელი იყო, მაგრამ ინფორმაციის კიბერნეტიკულ და სოციოლოგიურ ასპექტებზე, მის მნიშვნელობაზე საუბარი უთუოდ საფუძველია იმისა, რომ თითქმის ორი ათეული წლის შემდეგ ვეხმიანებით და ვაგრძელებთ პასუხის ძიებას მაშინ დასმულ კითხვაზე.

ქართველ იურისტთა შორის ინფორმაციის ფენომენისადმი ინტერესი გამოიკვეთა იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატის ზ.ლუკაშვილის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებელ ნაშრომში: „სიტყვის და ინფორმაციის თავისუფლების იურიდიული და აზრობრივი საფუძვლები“ ნაშრომი ძირითადად ინფორმაციის მასობრივი გამოყენების პროცესში ინფორმაციის სუბიექტის უფლებათა დაცვის კუთხითაა აგებული და მის ავტორს ინფორმაციის ცნებისა და მისი სახეების მეცნიერულ ანალიზზე პრეტენზია არ გააჩნია.²⁶

²⁵ *იოანე მელქაძე*. ინფორმაცია: კონტროლის სტრატეგია და ტაქტიკა. -თბ. -1981. -გვ.9-10.

²⁶ *ზურაბ ლუკაშვილი*. სიტყვისა და ინფორმაციის თავისუფლების იურიდიული და ზნეობრივი საფუძვლები // ავტორფერატი იურიდ. მეცნ. კანდ. სამეცნ. ხარისხის მოსაპოვებლად. -თბ. -1998.

დაბოლოს, უნდა დავასკვნათ, რომ ინფორმაციის სამართლებრივი ცნების ჩამოყალიბებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ ფენომენის ფილოსოფიურ და დარგობრივ განმარტებებს. ჩვენს მიერ ამ პარაგრაფში გაანალიზებული შეხედულებანი ცხადპყოფს, რომ ინფორმაცია ეს არის „რალაც“, რომელიც შესაძლებელია სამართლებრივი ურთიერთობის საგნობრივ სფეროში მოექცეს. იურიდიულმა ლექსიკამ „რალაცის“ უკან დაამკვიდრა შინაარსი, ანუ საერთაშორისო იურიდიული პრაქტიკით ნორმატიულ აქტებში ინფორმაციის მსგავს ტერმინად უმეტეს შემთხვევაში გამოიყენება ცნობა, მონაცემი. რაც შეეხება შეტყობინებას, ესაა პროცესი, რომლის დროს ინფორმაციის ცირკულაცია ხდება და ეს პროცესი სამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტში მოიაზრება.

იურიდიული თვალსაზრისით ინფორმაცია არის ცნობა, მონაცემი, რომელიც შეტყობინების პროცესში (მიღება, დამუშავება, შენახვა, გადაცემა და სხვა) სამართლებრივი ურთიერთობის საგანს წარმოადგენს და შეიძლება გახდეს რაიმე ვალდებულების წარმოშობის ან შეწყვეტის საფუძველი.

სამართლის სისტემაში ინფორმაციის ადგილის განსაზღვრის დროს მხედველობაშია მისაღები ყველა ის ფაქტორი, რომელიც ამ მოვლენას ახასიათებს სახელმწიფოს, იურიდიულ თუ ფიზიკურ პირებს შორის ცნობებისა და მონაცემების შეტყობინების პროცესში. სამართლებრივი თვალსაზრისით განხილვის ობიექტი პირველ რიგში ის ცნობა ან მონაცემი უნდა იყოს, რომელიც კერძო ან საჯარო სამართლებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე საზოგადოებრივ ბრუნვაშია და რეალურ გარემოებათა აღქმისათვის საჭირო ინფორმაციას იძლევა.

§2. დოკუმენტური ინფორმაცია, მონაცემთა ბაზები, ინფორმაციული რესურსები, ინფორმაციული მასივები და მათი იურიდიული ბუნება

ინფორმაციის ერთ-ერთი თვისება — ფიქსირების შესაძლებლობა — ამ ობიექტის სამართლებრივი რეგულირების სისტემაში ჩართვის მიზნით გამოიყენება. ამიტომ, სამართლებრივ აქტებსა და იურიდიულ ლექსიკაში ხშირად ვხვდებით ცნებას „დოკუმენტური ინფორმაცია“, რომელიც ცნობებისა და მათი მატერიალური მატარებლის ერთობლიობას აღნიშნავს. ცნობა მატერიალურ მატარებელზე სიმბოლოების, ნიშნების, ასოების, ტალღების ან სხვა საშუალებათა მეშვეობით აისახება. დოკუმენტირების გზით თითქოს ინფორმაციის მატერიალიზაცია, გასაგნობრიობა ხდება. საბოლოოდ, ინფორმაციის დოკუმენტირებით ჩვენ ვღებულობთ ფონდებს, მონაცემთა ბაზებსა და სხვა ინფორმაციულ მასივებს. მათი შექმნის, მფლობელობისა და გამოყენების პროცესში გარკვეული უფლებები და მოვალეობები წარმოიშობა, რომელთა სწორად განხორციელება ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების კონსტიტუციური უფლების გარანტიას წარმოადგენს. ინფორმაციისა და მისი მატარებლის ერთიანობა სამართალმცოდნეებს ხშირად ორი ინსტიტუტის — სანივთო და ინტელექტუალური საკუთრების — გამოყენებისაკენ უბიძგებს. რამდენად თავსებადია ამ ინსტიტუტების ნორმები ინფორმაციასთან დაკავშირებული (ინფორმაციის საფუძველზე წარმოშობილი) ურთიერთობების რეგულირებასთან, შემდეგ თავში განვიხილავ. აქ კი აღვნიშნავთ, რომ ინფორმაციის დოკუმენტირება იურიდიული თვალსაზრისით წყაროს შექმნას ანუ ინფორმაციის სანდოობის ხარისხის გაზრდას გულისხმობს, რაც თავისთავად გარკვეული სამართლებრივი მექანიზმის დაცვით უნდა განხორციელდეს.

ინფორმაციამ განსაკუთრებული ადგილი დაიკავა საზოგადოებრივ ურთიერთობებში, რადგან მის საფუძველზე გარკვეული გადა-

წყვეტილებები მიიღება. პრაქტიკული თვალსაზრისით ინფორმაცია დასაბუთებული ცნობა ან მონაცემი უნდა იყოს, სწორი გადაწყვეტილების საფუძვლად რომ გამოდგეს. ამიტომ ინფორმაციულ ბაზარზე ინფორმაციის სანდოობის მიზნით დიდი მნიშვნელობა აქვს ინფორმაციის დოკუმენტირებას (დოკუმენტურ ინფორმაციას).

დოკუმენტური ინფორმაცია თავისთავად ინფორმაციაა, მაგრამ სარგებლიანობისა და ღირებულების თვალსაზრისით მასში ორი ნაწილი გამოიყოფა:

1) საიდენტიფიკაციო (ანუ მეტაინფორმაცია — ინფორმაცია ინფორმაციის შესახებ);

2) ინფორმაციის შინაარსი.

მეტაინფორმაციას ეკუთვნის დოკუმენტის აღწერილობა (სათაური, წყაროს დასახელება, მფლობელი და ა.შ.). მეტაინფორმაციულ ნაწილს ქმნის სუბიექტი და ამიტომ ღირებულებითი თვისების გაზრდის მიზნით, შეიძლება შეიცავდეს წინა პარაგრაფში აღნიშნულ სამივე შეცდომას, ამასთან ფსევდოინფორმაციას ან დეზინფორმაციას. მეტაინფორმაციის საფუძველზე აღგენენ საგნობრივ ან სისტემურ კატალოგებს, რის შედეგადაც დამახინჯებული ინფორმაცია შესაძლებელია ინფორმაციულ ნაკადში მოხვდეს. ინფორმაციის დამახინჯება სხვა საფეხურზეც შეიძლება, კერძოდ, მისი არასწორი გაგებით ან გამოყენებით. ე.ი. დოკუმენტური ინფორმაცია შეიძლება ყველა საფეხურზე დამახინჯდეს მისი შექმნიდან გამოყენებამდე. ამიტომ დოკუმენტური ინფორმაციის შექმნის, შენახვის, დამუშავებისა და გადაცემის სანდოობის უზრუნველყოფის მიზნით გარკვეული წესებისა და პირობების დაცვაა საჭირო, რაც ინფორმაციასა და მისი დოკუმენტირების პროცესს სამართლის სისტემაში აქცევს.

მსოფლიო სამეცნიერო ლიტერატურასა და საკანონმდებლო აქტებში დოკუმენტური ინფორმაციის ერთგვაროვანი ცნება არ არსებობს.

დასავლეთის ქვეყნების კანონმდებლობა დოკუმენტურ ინფორმაციაში ახალი ინფორმაციული ტექნოლოგიებით შექმნილ ინფორმაციას გულისხმობს.²⁷

ზოგიერთი პოსტკომუნისტური ქვეყნის საკანონმდებლო აქტის მიხედვით კი დოკუმენტური ინფორმაცია ისეთი ინფორმაციაა, რომელიც დაფიქსირებულია მატერიალურ მატარებელზე და გააჩნია რეკვიზიტები, რაც მისი იდენტიფიკაციის საშუალებას იძლევა.²⁸

დოკუმენტის ტრადიციულ ფორმას ქალაქი წარმოადგენს. ასეთ მატარებელზე შექმნილი დოკუმენტი, რომელიც შესაბამისი რეკვიზიტებითა და ხელმოწერითაა დამოწმებული, ფართოდ გამოიყენება სამოქალაქო, ეკონომიკურ თუ სხვა ურთიერთობებში, მათ შორის მტკიცებულებად სასამართლო განხილვის პროცესში. დოკუმენტირებული ინფორმაციის მტკიცებულებითი ძალა გარანტირებულია საქართველოს კანონმდებლობით. სამოქალაქო და საპროცესო კოდექსებით წერილობით მტკიცებულებებს წარმოადგენენ აქტები, საბუთები, საქმიანი და პირადი ხასიათის წერილები, რომლებიც შეიცავენ ცნობებს საქმისათვის მნიშვნელოვან გარემოებათა შესახებ.

როგორც საბუნებისმეტყველო მეცნიერებაში, ისე იურიდიულ მეცნიერებასა და პრაქტიკაში, ინფორმაციის მატარებელია არა მარტო ქალაქი, არამედ ნივთები, რომლებიც თავიანთი ხარისხით, თვისებით საქმის სწორად გადაწყვეტისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებების დადგენის საშუალებას წარმოადგენენ. მაგალითად, ცეცხლსასროლი იარაღიდან გასროლილი საბრძოლო მისალა (ტყვია), რომელიც აღმოჩენილია დანაშაულის შემთხვევის ადგილზე ან დაზარალებულის სხეულში, სისხლის სამართლებრივი დევნის ორგანოებს საშუალებას აძლევს დადგინდეს არა მარტო ცეცხლსასროლი იარაღის სახე, არამედ მანძილი დაზარალებულსა და დამნაშავეს შორის

²⁷ *Computer Law*. Third Edition. Edited by Chris Reed.-University of London.-1996.

²⁸ იხ.: Закон Р.Ф. "Об информации, информатизации и защите информации", 1996 г.; Закон Украины "О информации" 1997.

გასროლის მომენტში, რასაც მნიშვნელობა აქვს დანაშაულის გახსნის საქმეში.

დოკუმენტური ინფორმაციის დასავლური გაგება ტექნიკური საშუალებებით გადაცემული ინფორმაციის სანდოობის უზრუნველყოფის მიზნითაა შექმნილი.

ამ საკითხზე მრავალი მოსაზრების არსებობის მიუხედავად, ვფიქრობთ, მაინც რჩება საკითხთა წრე, რომელსაც დოკუმენტური ინფორმაციის დღევანდელი გაგება არ მოიცავს და ამის გამო გარკვეულ ხარვეზს აჩენს კანონმდებლობაში.

როგორც აღინიშნა, დოკუმენტური ინფორმაციის თავისებურებაა ის, რომ მატერიალურ მატარებელზე ცნობები ფიქსირდება ნიშნებით, რაც აღამიანის ცნობიერებაში მათი ასახვის საფუძველი უნდა გახდეს. ზოგჯერ ეს ასახვა სხვა კავშირების დახმარებით ხორციელდება. მაგალითად, უცხო ენაზე შესრულებული დოკუმენტი მკითხველს არაფერს აცნობებს თარგმნის გარეშე. ე.ი. საჭიროა კავშირის საშუალება (დოკუმენტის მთლიანობა სხვა კავშირების საშუალებითაა შესაძლებელი), რაც ლიტერატურაში ტრანსინფორმაციადაა ცნობილი.²⁹

ინფორმაციის დოკუმენტირების განმარტების მრავალი მცდელობის მიუხედავად, მიგვაჩნია, რომ იგი მაინც არ არის სრულყოფილი, რადგან ცნობები რაღაცის შესახებ ვიზუალური გამოსახულების (პირდაპირი სატელევიზიო თუ რადიო გადაცემა, მორბენალი სტრიქონი და სხვა) აუდიოსიგნალის (პირდაპირი რადიოგადაცემა) ან ველის მეშვეობით (ჰოლოგრაფიული და კრისტალოგრაფიული გამოსახულებები) შეიძლება იყოს გადაცემული. ე.ი. ინფორმაციის მატარებელი არა მარტო ობიექტი შეიძლება იყოს, არამედ პროცესი, ან სივრცითი გამოსახულება.

²⁹ Нестеров А.В. Некоторые соображения по поводу закона Р.Ф. "Об информации, информатизации и защите информации" // Научно-техническая информация, -серия 1, -1996, №4. -С.9.

ახალი ინფორმაციული ტექნოლოგიების დანერგვამ საკმაოდ შეავიწროვა ტრადიციული მატარებლის — ქალაქის როლი. სამწუხაროდ, ქალაქში დაფიქსირებული ინფორმაციისაგან განსხვავებით, მანქანურ მატარებლებზე (მაგნიტური და ოპტიკური დისკები, მზმ-ის მეხსიერება, ელექტრომაგნიტური ტალღები და სხვა) არსებული ინფორმაცია უფრო ადვილად შეიძლება შეიცვალოს, რადგან ასეთი ჩარევის კვალის დადგენა ძნელი ხდება. იოლია მისი გაყალბება და ექსპერტიზა ცნობათა და მონაცემთა სანდოობის გარანტი ვეღარ ხდება. ბუნებრივია, რომ ასეთი დოკუმენტი მტკიცებულების უნარს კარგავს და მართლმსაჯულებისათვის გამოუსადეგარია.

ამასთან დაკავშირებით, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ინფორმაციის დოკუმენტირების სისტემაში შემოვიტანოთ ისეთი ცნება, როგორიცაა ელექტრონული დოკუმენტი. ეს ტერმინი უცხო არაა მსოფლიო ინფორმაციულ გაცვლით სისტემებში და ისეთი დოკუმენტია, რომელიც უშუალოდ გამოთვლითი ტექნიკის საშუალებით იქმნება. მსოფლიოში ელექტრონული დოკუმენტების რიცხვი გეომეტრიული პროგრესიით იზრდება. 1998 წლის მონაცემებით აშშ-ში მათი რიცხვი მთელი დოკუმენტური ინფორმაციის 15%-ს შეადგენს, შვეიცარიაში — 40%.³⁰

ჩვენთანაც დაიწყო ელექტრონული დოკუმენტების გაცვლა საერთაშორისო ქსელების მეშვეობით, პირველ რიგში ინტერნეტით. ამიტომ ამ ურთიერთობათა საკანონმდებლო რეგულირება არა მართო საჭირო, არამედ აუცილებელიც ხდება, რათა ინფორმაციის სფეროში წარმოშობილმა ურთიერთობებმა შემთხვევითი ხასიათი არ მიიღოს და სამართალდარღვევის ობიექტი არ გახდეს.

ტრადიციული დოკუმენტებისაგან განსხვავებით, ელექტრონული დოკუმენტი იმპულსებისა და სიგნალების ერთობლიობას წარმოადგენს, რომლის დეკოდირება კომპიუტერის მეშვეობით ხდება. თუ ტრადიციულ დოკუმენტს გარკვეული ფიზიკური სახე გააჩნია,

³⁰ Информатика. Науч. ред. А.И. Черный.-1998, №10.-С.2.

ციფრული დოკუმენტის ელექტრონული სიგნალები, რომელიც ინფორმაციის შინაარსს შეიცავენ, ციფრული დისკის თავისუფალ მეხსიერებაშია განთავსებული, ე.ი. ინფორმაციის ელემენტები შეიძლება სხვადასხვა, ერთმანეთისაგან მოცილებულ ადგილებში იყოს განლაგებული.

როგორია საერთაშორისო პრაქტიკა ამ სფეროში?

მანქანური დოკუმენტების მტკიცებულებითი ძალის დადგენის მიზნით, აუცილებელი გახდა ისეთი მექანიზმის შემუშავება, რომელიც ერთის მხრივ, ინფორმაციასთან უცხო პირის არასანქციონირებული დაშვების შესაძლებლობას გამორიცხავს (მისი დამახინჯების ან გაყალბების თავიდან აცილების მიზნით), ხოლო მეორეს მხრივ, კონკრეტულ პირს შესაძლებლობას აძლევს მანქანურ დოკუმენტზე გააკეთოს ქალაქში ზეგამოწერის მსგავსი აღნიშვნა. ამ აღნიშვნის დაწესებაა ექსპერტიზისათვის იდენტიფიცირების შესაძლებლობა. აქედანაა ცნება „ელექტრონული ციფრული ხელმოწერა“.

ევროპის კონტინენტურ ქვეყნებში და აშშ-ში არსებობს კანონები „ელექტრონული ციფრული ხელმოწერის შესახებ“. ამ აქტებში გათვალისწინებულია ტექსტის ორიგინალობა და იდენტიფიკაციის საშუალებები, რაც ელექტრონული დოკუმენტის სანდოობისა და იურიდიული აღიარების საშუალებას იძლევა.³¹

ამასთან დაკავშირებით, ჩვენთანაც დადგება საკითხი ელექტრონული დოკუმენტების არა მარტო იურიდიულ აღიარებაზე (მაგ.: სასამართლოში მტკიცებულებად), არამედ სამსახურებრივ-კომერციულ სტრუქტურებსა და ოფიციალურ ინსტანციებში მათ ცნობაზე. ამ სფეროში პირველ პრობლემად მიგვაჩნია ნორმატივებისა და სტანდარტების შექმნა, რაც ელექტრონული დოკუმენტების იურიდიული და სამსახურებრივი ცნობის საფუძველი გახდება. საბჭოთა პერიოდში, 1984 წელს შეიქმნა მსგავსი სტანდარტი, რომელიც იური-

³¹ Ministry of Research. Fra vision til handling. Info-samfundet ar 2000.-Copenhagen: Forskningsministeriet [Ministry of Research]. -1995.

დიულ ძალას ანიჭებდა გამოთვლითი ტექნიკით მიღებულ დოკუმენტებს (ГОСТ 6.10.4-84). სტანდარტი არ ითვალისწინებს სამთავრობო დაწესებულებებისა და არქივების მიერ გამოთვლითი ტექნიკით შედგენილი დოკუმენტების მიღების წესებს. გარდა ამისა, ასეთი დოკუმენტების გამოყენება მხოლოდ შესაბამისი სამინისტროსა და უწყების გადაწყვეტილების საფუძველზე დაიშვებოდა. რა თქმა უნდა, ეს იმით აიხსნება, რომ იმ პერიოდში ელექტრონული დოკუმენტი და მისი მატარებელი — ოპტიკური დისკები, ისე ფართოდ არ იყო გავრცელებული. საქართველოს სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და სერტიფიკაციის საუწყებთაშორისო კომისიის გადაწყვეტილების საფუძველზე 1997 წლის 11 მარტიდან მოქმედებს საქართველოს სახელმწიფო სტანდარტი სსტს 7.3-97, რომელიც ადგენს გამოთვლითი ტექნიკის საშუალებით აღჭურვილ ობიექტებზე სხვადასხვა კატეგორიის საიდუმლო ინფორმაციის დაცვის ძირითად დებულებებსა და განმარტებებს.

აშშ-ში აუცილებელი საკანონმდებლო ბაზის ფორმირებისათვის 1991 წელს A.I.I.M.-ის (Association for Information and Image Management) მიერ შეიქმნა სამუშაო ჯგუფი, რომელმაც სამი წლის მუშაობის შედეგად მოამზადა „დირექტიული მაჩვენებელი“. ეს აქტი ორი ძირითადი მიმართულებით ჩამოყალიბდა: 1) ახალი ტექნოლოგიებით შექმნილი დოკუმენტების ცნობა სასამართლო მტკიცებულებად; 2) ამ დოკუმენტთა აღიარება სახელმწიფო ორგანოთა მიერ.³²

ვფიქრობთ, ასეთ მოვლენებზე ყურადღების შემდგომი გამახვილება საქართველოს ხელისუფლების უპირველესი მოვალეობაა და ამიტომ კანონმდებლობამ დაბრკოლება არ უნდა შეუქმნას ელექტრონული დოკუმენტების რეპროდუქციას. ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების განვითარების გამო ინფორმაცია საზღვრებს გარეშე,

³² *Implementation of the Performance Guideline for the Legal Acceptance of Records Produced by Information Technology Systems*. ANSI/AIIM TR-31.-Silver Spring, Md.: AIIM, -1994.-P.43.

რაც დიდ პრობლემას წარმოშობს ამ სფეროში საზოგადოებრივი ურთიერთობების მოუწყვრეგებლობის გამო.

ეს საკითხი ნაწილობრივ გადაწყვეტილია საქართველოს კანონმდებლობით. კერძოდ, სამოქალაქო კოდექსის 328-ე მუხლის II ნაწილით ხელშეკრულების ფორმის უზრუნველსაყოფად საკმარისია სატელეგრაფო შეტყობინება ან ტელეასლი, ანუ სამოქალაქო კოდექსში მტკიცებულებითი ხასიათი მისცა ელექტრონული საშუალებით დადებულ გარიგებას და მიიჩნია, რომ ამ შემთხვევაში გარიგების ფორმა დაცულია. ანალოგიურად წყდება საკითხი საქართველოს საბანკო კანონმდებლობითაც, საბანკო მომსახურების სფეროში დადებული გარიგების შემთხვევაში.

ამრიგად, ელექტრონული დოკუმენტაცია საკანონმდებლო წესით მკვიდრდება როგორც იურიდიული ფაქტი, რომელიც გარკვეულ უფლებებსა და მოვალეობებს წარმოშობს, ანუ სამართლებრივ შედეგებს იწვევს. როგორც ვხედავთ, გარკვეული საკანონმდებლო ბაზა ელექტრონული ინფორმაციის იურიდიული ბუნების სწორად გაგებისა და პრაქტიკაში გამოყენებისათვის შექმნილია, მაგრამ სრულყოფისაგან იგი ჯერ კიდევ შორსაა.

ელექტრონული ინფორმაციის იურიდიულ ჩარჩოებში მოქცევა თვითმიზანი არ არის. ამასთან, იგი უკვე ჩამოთვლილი ნიშნების გამო პრინციპულად განსხვავდება ტრადიციული დოკუმენტისაგან. ელექტრონული დოკუმენტის საზოგადოებრივ ურთიერთობებში დამკვიდრება ფაქტია და მისი სიზუსტის, სანდოობის დადგენის შეუძლებლობა ამ დოკუმენტის აღიარების დაბრკოლების საფუძველი ვერ გახდება. ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შემუშავდეს ინფორმატიზაციის სახელმწიფოებრივი პროგრამა, რომლის ძირითადი დებულებები შემდეგი მოთხოვნების მიხედვით ჩამოყალიბდება:

1) თანდათან გაიზარდოს ინფორმაციული ტექნოლოგიების როლი დოკუმენტური ინფორმაციის წარმოებაში როგორც სახელმ-

წიფო, ისე კერძო სექტორში. ამასთან ინფორმაციის დაცვის ინტერესები შეერწყას ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარებას.

2) ინფორმაციული ტექნოლოგიების მეშვეობით შექმნილი დოკუმენტების შენახვასთან დაკავშირებით, პრეზიდენტის ბრძანებულებისა და აღმასრულებელი ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოების აქტების საფუძველზე განისაზღვროს ინფორმაციის იდენტიფიკაციასთან, კონტროლთან, დაცვასთან დაკავშირებული საკითხები.

საქართველოში ამ მიმართულებით რეფორმები უკვე დაიწყო. „აღმასრულებელი ხელისუფლების სტრუქტურისა და საქმიანობის წესის შესახებ“ კანონში 1998 წლის 24 დეკემბრის ცვლილებით 23-ე მუხლით გათვალისწინებულ სახელმწიფო დეპარტამენტების ნუსხას დაემატა ინფორმატიზაციის დეპარტამენტი. ამასთან, მომზადებულია დეპარტამენტის დებულება, რომლის მიხედვით დეპარტამენტის ძირითადი მიზნებია: ინფორმაციის კომპიუტერული თავმოყრისა და სისტემატიზაციის გზით სახელმწიფოს და საზოგადოების ინფორმაციული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება; ინფორმაციის სწორი აღქმის, გადამუშავების და ოპტიმალური გადაწყვეტილების მიღების უზრუნველყოფა, აგრეთვე ინფორმაციის როლისა და გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლება სახელმწიფო მართვაში, მოსახლეობის ყოფაცხოვრებასა და მეწარმეობაში ინფორმაციის დამუშავების სპეციალიზირებული კომპიუტერული სისტემების შექმნა-დანერგვის გზით; ქვეყნის ერთიანი ელექტრონული საინფორმაციო სივრცის ფორმირება და მისი ინტეგრაცია მსოფლიოს ელექტრონულ სივრცეში.

დეპარტამენტის ძირითად ამოცანებს წარმოადგენს: ინფორმაციის სფეროში საკანონმდებლო აქტებისა და სტანდარტების პროექტების, აგრეთვე საერთო-სახელმწიფოებრივი და უწყებრივი მასშტაბების ინფორმატიზაციის კონცეფციებისა და პროგრამების შემუშავება; საერთო-სახელმწიფოებრივი კომპიუტერული ქსელის, საინფორმაციო სისტემებისა და ბანკების, აგრეთვე ელექტრონული საინ-

ფორმაციო სივრცის შექმნის, ექსპლუატაციისა და დაცვის უზრუნველყოფა და სხვა.

3) ინფორმაციული ტექნოლოგიებით შექმნილი დოკუმენტი უწყებას უნდა დაეგზავნოს წინასწარ დადგენილი სტანდარტის შესაბამისად.

4) დოკუმენტის წარდგენა დაშვებული უნდა იყოს როგორც ტრადიციული, ასევე ციფრული წესით, იმის გათვალისწინებით, რომ უწყებაში არსებობდეს დოკუმენტის დამუშავების საშუალება.

5) დოკუმენტის შენახვის მთავარ ამოცანად მიჩნეულ იქნეს საარქივო წესების დაცვა იმისდა მიუხედავად, თუ რა ტექნოლოგიები იქნა მის შესადგენად გამოყენებული.

თუ ტექნიკური საშუალებით მიღებული დოკუმენტის შენახვა არ აკმაყოფილებს საარქივო წესებს, მაშინ დოკუმენტი შეიძლება ამოიბეჭდოს ტრადიციულ მატარებელზე (ქაღალდი) როგორც დედანი და შემდეგ მოხდეს მისი ასლირება სხვა ტექნოლოგიების მეშვეობით, რომელიც წაყენებულ მოთხოვნებს დააკმაყოფილებს.

6) ტექნიკის ყველა საშუალებით შექმნილი დოკუმენტი შეიძლება მტკიცებულებად იქნეს მიჩნეული, თუ ის გარკვეულ მოთხოვნებს შეესაბამება. წარდგენილი დოკუმენტის სანდოობის დასადასტურებლად აუცილებელია, რომ შინაარსი (ტექსტი, ციფრული მონაცემი) გარკვევით იკითხებოდეს: ხელნაწერი ან ნაბეჭდი — დამატებითი ტექნიკისა და ტექნოლოგიის გამოყენების გარეშე, ხოლო სხვა ფორმით წარდგენილი დოკუმენტისათვის უზრუნველყოფილი უნდა იყოს მისი წაკითხვის ადეკვატური საშუალება.

მტკიცებულებად მისაღები დოკუმენტის ფორმა უნდა შეესაბამებოდეს ინფორმაციის შინაარსს, მაგ.: ციფრული ხმოვანი ინფორმაცია წარდგენილი უნდა იყოს მოსასმენი ფორმით; ციფრული ვიდეო-ინფორმაცია თვალთ დასანახი (ამოსაცნობი) ფორმით; მულტიმედიის დოკუმენტური ინფორმაცია (ვიდეოჩანაწერი) როგორც დასანახი, ისე მოსასმენი ფორმით.

7) ელექტრონული დოკუმენტის მტკიცებულებად მიღების გადაწყვეტისათვის აუცილებელია სპეციალისტის დასწრება. სპეციალისტთა დანიშნულებაა სისტემის სანდოობის დასაბუთება და მათ არ ევალუბათ დოკუმენტში არსებული ინფორმაციის სიზუსტის დადგენა.

8) უნდა განისაზღვროს დოკუმენტების განადგურების ვადები და წესი. აშშ-ის, გერმანიის, უნგრეთის, შვეციის, ავსტრიის და სხვა სახელმწიფოთა პრაქტიკის შესწავლით, ვფიქრობთ ეს ვადა 3 წლით განისაზღვროს, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა სპეციალური დოკუმენტებისათვის შენახვის სხვა ვადებია დადგენილი. ამასთან, ვადის შემცირება დასაშვებია ისეთი კატეგორიის დოკუმენტებზე, როგორიცაა მიმოწერა ორგანიზაციულ სტრუქტურებს შორის, სხვადასხვაგვარი ოქმები და ა.შ.

9) უნდა განისაზღვროს ელექტრონული დოკუმენტების სასამართლო ორგანოებისათვის მტკიცებულებად აღიარების თავისებურებანი.

კავშირგაბმულობისა და ტელესაკომუნიკაციო ქსელებით ელექტრონულ-ციფრული ხელმოწერით გავრცელებული ინფორმაცია დოკუმენტის ორიგინალის (ქალალდზე ტრადიციული ხერხებით დაფიქსირებული ინფორმაციის) გავრცელების ანალოგიურია. ასე რომ ელექტრონულ-ციფრული ხელმოწერა უზრუნველყოფს კავშირგაბმულობისა და ტელესაკომუნიკაციო ქსელების მეშვეობით გაცემული დოკუმენტის სისტემიდან ამოღების შემთხვევაში მის (მანქანური დოკუმენტის) გამოყენებას კონკრეტული დავის გადაწყვეტისათვის.

შედარებით რთულადაა საქმე, როდესაც დოკუმენტის ფორმირება ავტომატურად ხდება ავტომატიზირებული სისტემების შიგნით (მონაცემთა ბაზები). ალგორითმების მეშვეობით ინფორმაციული სივრცის სხვადასხვა წერტილიდან და სხვადასხვა დროს შეიძლება მიღებული იქნეს მონაცემები. ასეთი მონაცემების სისტემიდან ამო-

ლების შემთხვევაში იქმნება დოკუმენტი. ამასთან, ისმება კითხვა: საკიროა კი მზმ-ის (ელექტრონული გამომთვლელი მანქანა) მიერ მომზადებულ დოკუმენტზე ხელმოწერის გაკეთება? ერთის მხრივ, ეს ნონსენსია, იქმნება შთაბეჭდილება, რომ არავინ აგებს პასუხს დოკუმენტის შინაარსზე (კომპიუტერს პასუხი არ მოეთხოვება). მეორეს მხრივ, ასეთი ხელმოწერის ვალდებულების დაკისრება თანამდებობის პირზე, რომელსაც არ შეუძლია შეამოწმოს შინაარსი და იკისროს პასუხისმგებლობა კომპიუტერით შეგროვილი ცნობების არასანდობისათვის, ასევე არასწორი იქნება.

იურიდიული თვალსაზრისით, ავტომატიზირებული სისტემების მიერ შექმნილ დოკუმენტებზე წარმოიშობა იმ პირთა ვალდებულებისა და პასუხისმგებლობის რეგულირების აუცილებლობა, რომლებიც ახორციელებენ ინფორმაციის დამუშავებას ან გადაცემას, აგრეთვე ადგენენ მზმ-ის პროგრამებს და მათი უზრუნველყოფის საშუალებებს.

მზმ-ის მიერ შეგროვილი ან დამუშავებული ცნობები ქმნიან მონაცემთა ბაზებს. მონაცემთა ბაზები არის ნაშრომთა ან სხვა მასალათა სიმრავლე (Collection), რომელიც სისტემურადაა განლაგებული და ცალკეული პირებისათვის (ინდივიდუალური მომხმარებელი) ელექტრონული თუ სხვა საშუალებებით ხდება ხელმისაწვდომი. ზოგიერთი ქვეყნის კანონმდებლობაში მონაცემთა ბაზები ლიტერატურული შემოქმედების სახედაა მიჩნეული³³, ე.ი. მონაცემთა ბაზებია ტექსტუალური მასალა. მაგრამ მონაცემთა ბაზად შეიძლება განხილულ იქნეს არატექსტუალური მასალაც, როგორიცაა ციფრული გამოსახულება. „მონაცემთა ბაზებისა და საავტორო უფლების შესახებ“ დიდი ბრიტანეთის 1998 წლის კანონის მიხედვით ყველა მასალა, რომელიც მანქანის მეშვეობით იკითხება, ლიტერატურულ შემო-

³³ აბ.: 6th International Seminar «Scientific and Technical Information in Central and Eastern Europe». Zakopane, Sept. 1-3, -1997 - P. 73-75; Burkhardt J. M. //Ref. and User Serv. Quart. -1997, -37, №2. -P 191-196. Benito Amat Carlos, Castillo Blasco Lourdes // Rev. esp. doc. cient. -1996, -19, №2. -P 188-201.

ქმედებას წარმოადგენს. ამ შემთხვევაში ისმება კითხვა: თითოეული ციფრული გამოსახულება წარმოადგენს კი დამოუკიდებელ ერთეულს, ან განლაგებულია ისეთი სისტემური წესით, რომ შეიძლება დეს უზრუნველყოფილ იქნეს თითოეულთან დაშვება? შესაძლებელია ისიც, რომ სასამართლო განხილვის დროს, ანუ იურიდიული თვალსაზრისით, მონაცემთა ბაზებს შეიძლება მიეკუთვნოს მეტამონაცემები (მეორადი ინფორმაცია ტექნიკური საშუალებების შესახებ).

განვიხილოთ მონაცემთა ბაზების სახესხვაობები. მონაცემთა ბაზები შეიძლება რამდენიმე ჯგუფად დაიყოს:

1) ელემენტთა სიმრავლე (compilation), რომლის თითოეული ნაწილი საავტორო სამართლით დაცული ობიექტია და რომლის შედგენა კვალიფიკაციასა და შემოქმედებით მიდგომას ითხოვს (მაგ.: გაზეთიდან მასალის ამოღება);

2) ელემენტთა სიმრავლე, რომელთა შეგროვება შემოქმედებით მიდგომას არ ითხოვს (მაგ.: რომელიმე კომპანიის წლიური ანგარიშის შეგროვება);

3) ელემენტთა სიმრავლე, რომელიც საავტორო სამართლით რეგულირების ობიექტს არ წარმოადგენს, მაგრამ მათი კომპილაცია პროფესიულ ძალისხმევას ითხოვს (ცნობების ერთობლიობა);

4) ელემენტთა სიმრავლე, რომლის შეგროვება შემოქმედებით ძალისხმევას არ მოითხოვს და ამასთან მისი ელემენტები საავტორო სამართლით რეგულირებას არ ექვემდებარება (მაგ.: სატელეფონო ცნობარი).

აქედან ცხადი ხდება, რომ მონაცემთა ბაზები ელემენტთა კრებადობაა, რომელიც შეიძლება გახდეს საავტორო სამართლით რეგულირების საგანი ან საერთოდ არ იყოს მასთან კავშირში. მონაცემთა ბაზები, ისევე როგორც ინფორმაცია ზოგადად, თავისი შინაარსიდან და დანიშნულებიდან გამომდინარე, სასაქონლო ურთიერთობის ობიექტი ხდება და სამართლებრივ ურთიერთობათა სისტემაში მისი ადგილის განსაზღვრა ამ თვალსაზრისითაც გარკვეულ ანალიზს მოით-

ხოვს, რასაც ამ თავის შემდეგ პარაგრაფში შევხებით. აქ კი დავასკვნით, რომ ყველანაირი სახის ცნობები და მონაცემები კმნიან ინფორმაციულ რესურსებს.

ინფორმაციული რესურსები სახელმწიფოსათვის ისეთივე მნიშვნელოვანია, როგორც ბუნებრივი რესურსები (წიაღი, ჰაერი, წყალი, ტყე და ა.შ.), ენერგეტიკული, ფინანსური ან შრომითი რესურსები. პოლიტიკურ-პროპაგანდისტული თვალსაზრისით ასეთი პარალელი დასაშვებია, მაგრამ სამართლებრივი თვალსაზრისით აბსოლუტურად მიუღებელია. ბუნებრივი რესურსები ადამიანის საქმიანობისაგან დამოუკიდებლად წარმოიშობიან და სახელმწიფოსადმი მათი მიკუთვნება ტერიტორიული ადგილმდებარეობის ნიშნით ხდება. ენერგეტიკული რესურსები წარმოადგენს სამრეწველო საქმიანობის არაპერსონიფიცირებულ შედეგს და სახელმწიფოსადმი მათი მიკუთვნების პირობას ასეთ საქმიანობაში სახელმწიფოს მონაწილეობა შეადგენს. ინფორმაციული რესურსი (როგორც ინფორმაციული პროდუქტის ერთობლიობა) ადამიანის ინტელექტუალური საქმიანობის პერსონიფიცირებული შედეგია, ანუ ეს არის სხვადასხვა სახის დოკუმენტები სხვადასხვაგვარ ინფორმაციულ სისტემაში.

„ინფორმაციის, ინფორმატიზაციისა და ინფორმაციის დაცვის შესახებ“ რუსეთის ფედერაციის კანონის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ურთიერთობის რეგულირების საგანს დოკუმენტური ინფორმაცია კი არ წარმოადგენს³⁴, არამედ ინფორმაციის რესურსები. აღნიშნული კანონის მე-4 მუხლის პირველი ნაწილით „ინფორმაციის რესურსები წარმოადგენენ ფიზიკურ, იურიდიულ პირთა და სახელმწიფოს ურთიერთობის ობიექტს“.³⁵

რესურსების აღნიშნული თავისებურებანი, ჩვენი აზრით, გამოირიცხავს სამართლებრივი რეგულირების ობიექტად („ინტელექტუალური რესურსების“, „სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალის“ ანა-

³⁴ Нестеров А.В. Некоторые соображения по поводу Закона Р.Ф. "Об информации, информатизации и защите информации" // Научно-технич. информ., №4.-1996.-С.7-11.

³⁵ Закон РФ "Об информации, информатизации и защите информации", 1996 г.

ლოგიურად) მის განხილვას. ასეთი ტერმინის გამოყენება შესაძლებელი და მიზანშეწონილია სამართლებრივი დატვირთვის გარეშე. ე.ი. ინფორმაციული რესურსი ზოგადი ტერმინია, რომლის თითოეული ელემენტი დამოუკიდებლად შეიძლება გახდეს სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობის, შეცვლის ან შეწყვეტის საფუძველი.

„ინფორმაციული რესურსების“ ტერმინთან ხშირად იყენებენ ტერმინს „ინფორმაციული მასივები“ ამ ცნებაში იგულისხმება არა მარტო დოკუმენტები (რეკვიზიტებით), არამედ ისეთი მონაცემებიც, რომელთა ინტერპრეტაცია დოკუმენტთან შეუძლებელია (მაგ.: ტელემეტრული მონაცემები ციფრული თუ სხვა სახით). მასივების ასეთი განმარტება ამომწურავი არ არის, რადგან წარმოიშობა ახალი ტიპის სისტემები, რომლებიც არც დოკუმენტების და არც მასივების განმარტებაში არ თავსდება (მაგ.: Web-გვერდი და სხვა ჰიპერტექსტული დოკუმენტები). ასევე შეუძლებელია ინფორმაციული სისტემების რეგულირების ერთიანი მექანიზმის შემუშავება.

სამართლებრივი ურთიერთობის სისტემაში ინფორმაციული მასივების (და სისტემების) განხილვისას, ჩვენი აზრით, ყურადღება უნდა მიექცეს ისეთ პარამეტრებს, როგორიცაა:

1) შინაარსი (საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, სამართლებრივი, საფინანსო-ეკონომიკური, პერსონალური და ა.შ.);

2) წყარო (ოფიციალური, გამოქვეყნებული, სტატისტიკური ანგარიში და ა.შ.);

3) განსაზღვრული ორგანიზაციისადმი ან ინფორმაციული სისტემისადმი მიკუთვნება (საარქივო, საბიბლიოთეკო, უწყებრივი, სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაცია და ა.შ.);

4) საკუთრების ფორმა (სახელმწიფო, ადგილობრივი თვითმმართველობის, სააქციო საზოგადოებების, კერძო და ა.შ.);

5) დანიშნულება-გამოყენების ხასიათი (მასობრივი, საუწყებო-თაშორისო, საუწყებო, პირადი, საფირმო და ა.შ.);

6) საჭაროობა (ღია, დახურული);

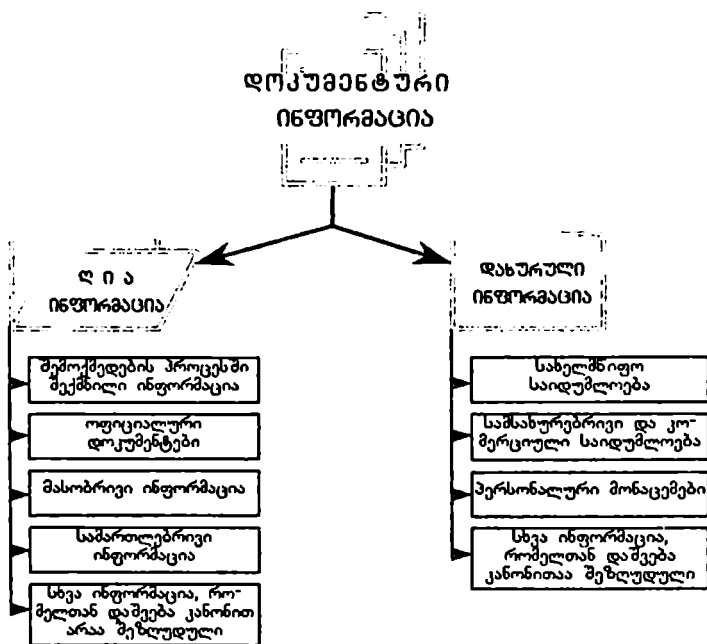
7) გადაცემის ფორმა (ტექსტური, ციფრული, გრაფიკული, მულტიმედია და ა.შ.);

8) ინფორმაციის მატარებელი (ქალაღი, ელექტრონული და ა.შ.);

9) ინფორმაციის გავრცელების საშუალება (ქსელი, გამოცემა და ა.შ.);

10) ენა, რომელზედაც წარდგენილია ინფორმაცია.

აღნიშნული ჩამონათვალი, ვფიქრობთ, ამომწურავი არ არის. მისი გაზრდა შესაძლებელია იდენტიფიკაციის სისტემის სრულყოფის გზით.

დოკუმენტური ინფორმაცია, მონაცემთა ბაზები და ინფორმაციული მასივები — წარმოებული ინფორმაციაა, რომელიც შესაძლებელია ორ ჯგუფად დაიყოს: ლია და დახურული. ლია ინფორმაციას

განეკუთვნება: შემოქმედების პროცესში შექმნილი ინფორმაცია, ოფიციალური დოკუმენტები (კანონები და სხვა აქტები), მასობრივი ინფორმაცია, სხვა სახის ინფორმაცია, რომელთანაც დაშვება კანონით შეზღუდული ან აკრძალული არ არის. დახურულია ინფორმაცია, რომელთან დაშვება კანონით შეზღუდული ან აკრძალულია: სახელმწიფო საიდუმლო, კომერციული და სამსახურებრივი საიდუმლო, პერსონალური მონაცემები და სხვა ინფორმაცია.

დოკუმენტური ინფორმაციის (მონაცემთა ბაზების, მასივების) შექმნასა და გავრცელებასთან დაკავშირებული ურთიერთობები სამართლებრივ რეგლამენტაციას ექვემდებარება, თუ წარმოშობილია:

1. ინფორმაციის შექმნაზე უფლების გამო;

2. ნაწარმოებზე ინტელექტუალური საკუთრების უფლების გამო;

3. გამოგონების შედეგების გამო (სამრეწველო ნიმუშსა და მოდელზე);

4. წარმოებისა და მეცნიერების საიდუმლოებებზე („ნოუ-ჰაუ“, „ნოუ-ნოუ“) ინტელექტუალური საკუთრების გამო;

5. დახურული ინფორმაციის კონკრეტულ დოკუმენტებზე სანივთო საკუთრების უფლების გამო (კონფიდენციალურობის ან საიდუმლოების დაცვის პირობის ვალდებულებით);

6. სოციალური, რასობრივი, ეროვნული ან რელიგიური შუღლის გამომწვევი ინფორმაციის შექმნისა და გავრცელების აკრძალვის გამო;

7. ცრუ ინფორმაციის ან დეზინფორმაციის შექმნისა და გავრცელებისათვის პასუხისმგებლობის გამო.

დოკუმენტური ინფორმაციის, მონაცემთა ბაზების და ინფორმაციის მასივების იურიდიული ბუნება მათი იდენტიფიკაციის საკითხსაც უკავშირდება. აქსიომაა, რომ კონკრეტული ობიექტის იგივეობის დადგენა სასამართლო მტკიცებულებათა შექმნის მიზნით ხორციელდება. იდენტიფიკაცია — ესაა მეთოდი სხვადასხვა სახის ექს-

პერტიზისათვის, კერძოდ, სასამართლო-საგამოძიებო (ხორციელდება მომკვლევის, პროკურორის, გამომძიებლის, მოსამართლის მიერ საპროცესო ნორმების შესაბამისად), სააღრიცხვო-სარეგისტრაციო (შსს-ს მიერ — პირის იდენტიფიკაციის მიზნით), სასამართლო-საექსპერტო (ობიექტის ჯგუფური კუთვნილების ან გაიგივების მიზნით).

კიბერნეტიკის თეორიაში ობიექტთა იდენტიფიკაციის ფუნდამენტური პრობლემები არსებობს. ინფორმაცია სამართლებრივი რეგულირების ობიექტი ხდება საიდენტიფიკაციო ატრიბუტების არსებობის დროს, რითაც იგი ინფორმაციის ვირტუალური სივრციდან გამოიყოფა. ინფორმაციის დოკუმენტირება და ინფორმაციის მასივების შექმნა იდენტიფიკაციის პარამეტრების ატრიბუტული მახასიათებელია.

სამართალწარმოებაში იდენტიფიკაციის პრობლემა მნიშვნელოვანია. ეს დებულება ეხება ინფორმაციასაც. სახელდობრ, ამ შემთხვევაში იკვეთება პროლემა — როგორ შეიძლება დაფიქსირდეს ინფორმაცია და ჩაერთოს იგი სასამართლო პროცედურაში. კონკრეტულ შემთხვევაში, რომელი ინფორმაციული ობიექტი, წარმონაქმნი ზემოქმედებს მიმღებზე, ე.ი. იკვეთება წყაროს პრობლემა, რომელიც საინფორმაციო ქსელში ან საინფორმაციო არხით გაშვებისას შეიძლება ზემოქმედების ინდიკატორი გახდეს. ამ თვალსაზრისით წარმოიქმნება მომხმარებლის უფლებათა დაცვის პრობლემა, რომელმაც არასათანადო ინფორმაცია მიიღო ინფორმაციის რაიმე ატრიბუტის ან რეკვიზიტის გამო. ამასთან, წარმოიშობა ქსელში გაშვებული და არხით გადაცემული ინფორმაციის გადაღების და შინაარსის შეცვლის პრობლემა.

კიბერნეტიკასა და კავშირების თეორიაში ეს პრობლემა კარგადაა გადაწყვეტილი და შესაძლებელია ინფორმაციის იდენტიფიკაციის მიზნით მისი საკანონმდებლო სისტემაში გადმოტანა, თუმცა მტკიცებულებათა მიღების მიზნით ობიექტის გაიგივების საშუალებათა შესწავლა, პრინციპებისა და მეთოდების განსაზღვრა, კრიმინა-

ლისტიკის საგანია. ამ მიმართულებით თეორიული და პრაქტიკული კვლევების გაღრმავება გააძლიერებს მტკიცებულებით ასპექტებს როგორც ინფორმაციული დარღვევების განხილვის დროს, ასევე ინფორმაციის კოლიზიის შემთხვევაში.

უნდა აღინიშნოს, რომ ინფორმაციული ობიექტების იდენტიფიკაციის საკითხი მხოლოდ მტკიცებულებათა შექმნის მიზნით არ დგება. იდენტიფიკაციის საჭიროება ინფორმაციული ობიექტების უსაფრთხოების მიზნითა და ამ ობიექტებზე საკუთრების უფლების გამოც წარმოიშობა. ამიტომ, დღის წესრიგში დგება სხვადასხვა ინფორმაციული ობიექტების აღწერის ზოგადი მოდელის შექმნა, რომელიც უდავოდ რთული პრობლემაა.

ინფორმაციის მასივების კლასიფიკაციის მრავალი ნიშანი არსებობს, რომელთაგან თითოეულს, გარკვეული თვალსაზრისით, შეიძლება არსებითი მნიშვნელობა ჰქონდეს. ამიტომ, საიდენტიფიკაციო კრიტერიუმების შერჩევის საკითხი სადისკუსიოა და ცალკე კვლევის ობიექტს წარმოადგენს.

ამრიგად, აღწერის ამა თუ იმ მოდელის გამოყენება კონკრეტულ შემთხვევაში განისაზღვრება ორგანიზაციული სტრუქტურის მიხედვით, რომლის ფარგლებში განხორციელდება იდენტიფიკაციის სისტემა. აღწერის ორგანიზაციული სისტემა გულისხმობს ისეთ პარამეტრებს, როგორიცაა საკუთრების ფორმა, მოცულობა, ღიაობა, მატარებლის ფორმა და ა.შ.

§3. კომპიუტერული ინფორმაცია და ინტერნეტის რეგულირების სამართლებრივი ასპექტები

კომპიუტერული ინფორმაციის სამართლებრივ პრობლემებზე საუბარი 60-70-იანი წლებიდან დაიწყო, როცა მეცნიერთა შორის დაისვა საკითხი — ითხოვს თუ არა საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ეს განსაკუთრებული სახე სამართლებრივი რეგულირების სპეციფიკურ ფორმებს.³⁶ გამოთქმულია მოსაზრება, რომ „კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში, უდიდეს მორალურ და მატერიალურ დანაკარგებთან დაკავშირებით, საჭიროა მოიძებნოს ავტომატიზირებულ მონაცემთა დაცვის სისტემების ნორმატიული ბაზის განვითარების რეზერვები“.³⁷ თუმცა ავტორთა ნაწილს მიაჩნია, რომ „მოქმედი ნორმები და სამართლის პრინციპები ძირითადად საკმარისია ავტომატიზირებულ პროცესებთან დაკავშირებული საკითხების გადასაწყვეტად. ამიტომ შესაბამისი ურთიერთობების რეგულირებისათვის არსებული სამართლებრივი ინფრასტრუქტურა უნდა იქნეს გამოყენებული“.³⁸ ტექნიკური რევოლუციისა და მისგან წარმოშობილ ურთიერთობათა მიმართ ასეთი კონსერვატიული დამოკიდებულებისადმი შემერიგებლური პოზიციის მაჩვენებელია იმ მეცნიერთა მოსაზრება, რომლებიც სამართლებრივ ინფორმატიკას მომავლის საქმედ მიიჩნევენ: „იურისპრუდენციისა და ინფორმატიკის ინტეგრაციის გაფართოებით დაგროვდება გარკვეული ცოდნა, რომელიც შესაძლებ-

³⁶ აბ. Батурин Ю.М. Проблемы компьютерного права/в сб.: Политические аспекты глобальных проблем современности.-М.-1985.-С.147-149; Батурин Ю.М. Computer Law - is it a Fashionable Term or a Vital Problem? - In Problems of Legal Philosophy.-М.-1987 -Р. 178-188.

³⁷ Литвинов А.В. Правовые вопросы охраны компьютерной информации//Сов. государство и право.-1987,№8.-С.88.

³⁸ აბ.: Карась И.З. Вопросы правового обеспечения информатики//Сов. государство и право.-1987,№3.-С.22-24; Рясенцев В.А., Мартышкин В.С., Мыслиев А.И. Правовое регулирование отношений, основанных на создании и использовании алгоритмов и программ//Сов. государство и право.-1987,№2.-С.20-28; Мамнофа И.Э. Индустрия информатики и правовая инфраструктура/в сб.: Индустрия программного обеспечения, ч.1/Тезисы докладов II Международной научно-технической конференции "Программное обеспечение ЭВМ".-Калинин.-1987.-С.19; Мельник В.Ф. АСУ в правовом аспекте//Сов. государство и право.-1985,№1.-С.126.

ლობას მოგვცემს დავაყენოთ საკითხი მათი დამოუკიდებლად არსებობის შესახებ“.³⁹

უფრო ადრე დასავლურ იურიდიულ ლიტერატურაში დაიწყო იმის ძიება, რომ ახალი ტექნიკის და ტექნოლოგიების განვითარებასთან ერთად:

1) საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ახალი სუბიექტები წარმოიშობა თუ ტრადიციულ სუბიექტთა ახალ სახესხვაობებთან გვაქვს საქმე?

2) რამდენად განახლდა საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სფერო, რომელიც სამართლებრივ რეგულაციას მოითხოვს და როგორია მისი შინაარსი?

3) როგორია საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ახალი ობიექტი, ანუ ობიექტური სამყაროს საგნები?

4) რა თავისებურებებით ხასიათდება ის გარემოებები და ფაქტები, რომლებიც ინფორმაციულ ურთიერთობათა წარმოშობას, შეცვლას ან შეწყვეტას განაპირობებენ?⁴⁰

კომპიუტერული ინფორმაცია იმდენად შეიქრა საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემაში, რომ იგი თვითონ აიძულებს როგორც თეორეტიკოსებს, ისე პრაქტიკოსებს მოუძებნონ მას ადგილი სამართლის სისტემაში. თუ როგორ განისაზღვრება ეს ადგილი — მისი სამართლის დამოუკიდებელ დარგად ჩამოყალიბებისა თუ არსებული ტრადიციული დარგობრივი ნორმების გაფართოების გზით — ეს ამა თუ იმ ქვეყნის სამართლებრივი სისტემის საკითხია. ერთი კი ცხადია, კომპიუტერული ინფორმაციის სამართლებრივი ასპექტების კვლევა უფრო და უფრო პრობლემური ხდება, რადგანაც მან ინფორმაციული ურთიერთობების ორგანიზაციის სფეროში ხარისხობრივად ახალი ეტაპი დაიწყო. კომპიუტერული ინფორმაცია ინფორმაციისათვის დამახასიათებელ ყველა ნიშანს შეიცავს, მაგრამ თავისებურე-

³⁹ Толстошес В.В. Компьютерная технология и право//Сов. государство и право. -1988, №3.-С.102.

⁴⁰ Батурин Ю.М. Проблемы компьютерного права.-М.-1991.-С.7.

ბაც გააჩნია. ამ თავისებურებათა შესასწავლად შედარებით ეფექტურად მიგვაჩნია პრობლემის სისტემური მეთოდით კვლევა, ანუ პრობლემის აღწერა სისტემური მოდელით.⁴¹ ამ მოდელის გამოყენებით კომპიუტერულ ინფორმაციასთან დაკავშირებული ყველა სამართლებრივი საკითხი ერთდროულად დაისმება მთელი თავისი სირთულეებითა და მათი გადაწყვეტის გზების ძიებით.

ეს საკითხი მით უმეტეს პრობლემატურია დღეს, როცა საქართველოში ფართომასშტაბიანი ინფორმატიზაციის განხორციელების პრობლემის შესასწავლად საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის 1998 წლის 10 თებერვლის №6 ბრძანებით სპეციალური კომისია შეიქმნა. კომისიას დაევალა გადაეწყვიტა ინფორმატიზაციასთან დაკავშირებული პროცესების სახელმწიფოებრივი მართვის უზრუნველსაყოფად სახელმწიფო სტრუქტურის შექმნის საკითხი.

ინფორმაციის განვითარებისა და ინფორმატიზაციის საერთო ევროპული პოლიტიკის შემუშავების აუცილებლობა განხილული იქნა ქ.სტრასბურგში 1997 წელს გამართულ ევროსაბჭოს მეორე სამიტში მონაწილე ქვეყნების მიერ. საქართველო დადგა ინფორმატიზაციის კოორდინაციის აუცილებლობის წინაშე.

კომპიუტერული ინფორმაციის თავისებურება ისაა, რომ ცნობები მონაცემთა ბაზებიდან ვრცელდება. მონაცემთა ბაზები საქართველოს სამოქალაქო კანონმდებლობით საავტორო სამართალით რეგულირებულ ურთიერთობათა ობიექტად არის მიჩნეული (ამ მუხლების ანალიზი ნაშრომის მეორე თავშია მოცემული), ხოლო ამ პრობლემასთან დაკავშირებული სპეციალური კანონმდებლობა საქართველოში ფორმირების პროცესშია. ამიტომ, კომპიუტერული ინფორმაციის სამართლებრივი საფუძვლები განისაზღვრება ტელესაკომუნიკაციო კავშირების ორგანიზაციის საერთაშორისო სამართლებრივი პრინციპებითა და იმ ნორმებით, რომელთა კონკრეტიზა-

⁴¹ იხ.: *Дружинин В.В., Конторов Д.С. Проблемы системологии.-М.-1976.-С.73-75; Крон Г. Исследование сложных систем по частям – диакоптика.-М.-1972.*

ცია მხარეთა შორის დადებულ ხელშეკრულებებში ხდება. ასეთი დამოკიდებულება ურთიერთობის ტექნიკურ შინაარსს უსვამს ხაზს, მაგრამ ტექნიკურის გარდა კომპიუტერული ინფორმაციული ურთიერთობები სხვა საკითხებსაც მოიცავს. ამ ურთიერთობების საგანი იგივეა, რაც ინფორმაციული ურთიერთობებისა. ესაა ყველა სახის ცნობები, მიუხედავად იმისა, ყველას შეუძლია თუ არა მათთან შეღწევა. ისინი შეიძლება გამოქვეყნდნენ, ამასთან, მფლობელმა შეიძლება გაატაროს ან არ გაატაროს კონფიდენციალურობის დაცვის ღონისძიებანი. ასეთი ცნობების ძირითადი ღირებულება გაცნობის შესაძლებლობის მონოპოლია კი არ არის, არამედ მათი მიღების სისწრაფე და სანდოობაა.

კომპიუტერულ ინფორმაციულ ურთიერთობებში რამდენიმე სუბიექტი მონაწილეობს, ხოლო რაც შეეხება ურთიერთობის სტრუქტურას, საკმაოდ რთულია. ესენია: ინფორმაციის მიმღები (მომხმარებელი), ინფორმაციის გადამცემი (ინფორმატორი ან გენერატორი), კავშირგაბმულობა, რომლის მეშვეობით ხდება გადაცემა და ზოგიერთ შემთხვევაში, შუამავალი, რომელიც ინფორმატორისა და მომხმარებლის ქსელში ჩართვას ახორციელებს. ამ სუბიექტთა ურთიერთობა ქმნის „ამხანაგობას“ და კონკრეტული ინფორმაციული ურთიერთობის მხარედ გახდომის შესაძლებლობა მხოლოდ ამ ურთიერთობის ჩარჩოებშია შესაძლებელი.

„ამხანაგობაში“, პირველ რიგში, მომხმარებელი და ინფორმატორი შეიძლება გამოვყოთ. ისინი სატელეკომუნიკაციო საშუალებებით ხელშეკრულების საფუძველზე ერთიანდებიან. მაგრამ ამ ხელშეკრულებას წინ მოსამზადებელი ეტაპები აქვს, რომელსაც სამუშაო ტერმინად „ადრეინფორმაციულ ურთიერთობას“ ვუწოდებთ.

ადრეინფორმაციულ ურთიერთობის პირველი ეტაპია „ქსელში ჩართვა“ (ანუ ქსელზე მიმაგრება). კონკრეტული კომპიუტერული ინფორმაციული ურთიერთობის წარმოშობის პირობაა ორივე სუბიექტის ერთ ამხანაგობაში (კომპიუტერულ ქსელში) გაერთიანება. ასე-

თი გაერთიანება ავტომატურად არ ხდება. იგი სპეციალურ აქტს მოითხოვს. ქსელში ჩართვას ახორციელებს შუამავალი, რომელიც მისი ფუნქციებიდან გამომდინარე „პროვაიდერის“ სახელწოდებითაა ცნობილი. ეს ტერმინი აღნიშნავს „გამანაწილებელს“. გამანაწილებელი არ არის და არც შეიძლება იყოს ქსელის „ორგანო“, რადგან ქსელი თვითონ არაა იურიდიული პირი. „პროვაიდერი“ მხოლოდ შუამავალია ურთიერთობის სხვა სუბიექტსა და ფაქტიურ წარმონაქმნს შორის.

ქსელში ჩართვა კომპიუტერული სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობის წინა პირობაა და ინფორმაციული ვალდებულების პირველი საფეხურია. მისი საფუძველია განსაკუთრებული ხელშეკრულება ინფორმაციული ურთიერთობის სუბიექტსა და „პროვაიდერს“ შორის. თუ ქსელს სამართლის სუბიექტად მივიჩნევთ, მაშინ შეიძლება ჩავთვალოთ, რომ არსებობს აგრეთვე ხელშეკრულება ქსელთან, რომლის წარმომადგენელიც იქნებოდა „პროვაიდერი“ და მის მიერ გაფორმებული ხელშეკრულება დაეყრდნობოდა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-7 თავს (წარმომადგენლობა გარიგებაში).

ქსელში ჩართვა დიფერენცირებულად ხდება — მომხმარებლის ან ინფორმატორის სახით. რა თქმა უნდა შესაძლებელია სუბიექტის ორივე ფორმით ჩართვა ქსელში (როგორც მომხმარებელი, როგორც ინფორმატორი). ინფორმაციის მომხმარებელს უფლება აქვს მოძებნოს მისთვის საინტერესო ცნობები და მიიღოს ისინი სხვა მომხმარებელთათვის გათვალისწინებული საფუძველების მიხედვით.

შედარებით რთულია ინფორმატორის ქსელში ჩართვის პროცედურა, რადგან მას ინფორმაციის გაშვების უფლება ეძლევა. ინფორმატორის მონაცემთა ბაზაში არსებული ყველა ინფორმაცია არ ითვლება გაშვებად. ასეთად ჩაითვლება მხოლოდ ქსელში რეალურად გაშვებული ცნობები, რომელიც ხელმისაწვდომია ნებისმიერი მომხმარებლისათვის. ქსელში ინფორმატორად ჩართვის აუცილებელი პი-

რობაა შესაბამისი ტექნიკური საშუალების არსებობა. ასე, რომ ჩართვა შესაძლებელია როგორც საკუთარი, ისე სხვისი ტექნიკური საშუალებით (სერვერი). ეს შემთხვევა გარკვეულწილად წააგავს „იჯარას“, რომელიც მოგვაგონებს კომპიუტერული მანქანური დროის იჯარას.

ქსელში გაერთიანებული სუბიექტები ქმნიან „ამხანაგობას“, რომელიც იურიდიულ პირი არ არის და, ამასთან ერთად, განსხვავდება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 930-940 მუხლებით გათვალისწინებული ამხანაგობისაგან. მართალია, მხარეები მზად არიან შეასრულონ ერთობლივი საქმიანობა ინფორმაციის მიღება-გავრცელებასთან დაკავშირებით, მაგრამ ერთიანი სისტემა განუსაზღვრელია, ყოველ შემთხვევაში მონაწილეთა წრე ორგანიზაციულად გაფორმებული არ არის და თითოეული მათგანი საკუთარი სახელით და ინტერესებით გამოდის. მათ არ გააჩნიათ საერთო საკუთრება და ინტერესი, როგორც ამას საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 932-ე მუხლი ითვალისწინებს.

„ამხანაგობა“, როგორც აღვნიშნეთ, ხელშეკრულების საფუძველზე შექმნილი გაერთიანებაა, მაგრამ არა ისეთი, როგორც ეს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსითაა გათვალისწინებული. ამ ორგანიზაციული ერთიანობის შიგნით ურთიერთობებმა ფუნქციონირება რომ დაიწყოს, აუცილებელია მომხმარებელსა და ინფორმატორს შორის კავშირის მოწესრიგება. კომპიუტერული ინფორმაციული ურთიერთობის თავისებურებას ისიც შეადგენს, რომ მომხმარებელი ყოველთვის კონკრეტულია, ხოლო ურთიერთობის მეორე მხარე ყოველთვის არ არის განსაზღვრული. ეს ის შემთხვევაა, როცა კონტრაგენტის დადგენა, რომელიც მისთვის საჭირო ინფორმაციას ფლობს, მომხმარებელს წინასწარ არ შეუძლია.

ინფორმატორები საკმაოდ ამორფულ „ამხანაგობას“ ქმნიან, კონკრეტული შეკითხვის საფუძველზე მომხმარებელს თავიანთი გარემოდან „შესთავაზებენ“ მისთვის საჭირო პარტნიორს (ამისათვის

არსებობს სამისამართო წიგნი). ეს „ამხანაგობა“ საერთაშორისო ხასიათისაა და ერთი სახელმწიფოს ფარგლებს სცილდება.

ასეა განაწილებული როლები ინფორმაციული ურთიერთობის მონაწილე სუბიექტებს შორის. მაგრამ თითოეული მათგანი მხოლოდ ერთმანეთთან როდია დაკავშირებული. არსებობს აგრეთვე ურთიერთობა კავშირის უზრუნველყოფთან. ეს ურთიერთობა დამოუკიდებელი სამართლებრივი ურთიერთობაა.

სუბიექტების სტატუსის განსაზღვრის შემდეგ, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მათ შორის კავშირების განხილვა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ნორმების მიხედვით:

1) კომპიუტერულ ქსელში ცნობების გაშვება (გამოფენა) და მათთან ქსელში ჩართულ პირთა დაშვების ღიაობა (საჯაროობა) შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც ოფერტი პირთა განუსაზღვრელი წრისადმი ანუ წინადადების შეთავაზება, რომლის მიხედვით კომპიუტერში ცნობების გამომფენი ოფერენტი მზადაა შეასრულოს თავისი წინადადება მიღებული თანხმობის შემთხვევაში (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 329-ე მუხლის II ნაწილი). ეს ნიშნავს, რომ ხელშეკრულება ყველასთან დადებულად ითვლება, ვინც ამ წინადადებას გამოეხმაურება (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 330-ე მუხლის II ნაწილი), რათა დადგენილი წესით, კომპიუტერის მეშვეობით მიიღოს შეთავაზებული ცნობები.

2) ინფორმაციის მიღების ხელშეკრულება შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც „საჯარო“. ასეთი ხელშეკრულებები იდება ისეთ ორგანიზაციასთან, რომელიც თავისი საქმიანობის ხასიათის მიხედვით მოწოდებულია მოემსახუროს ყველას, ვინც მიმართავს. შესაძლებელია ინფორმატორი არ იყოს კომერციული ორგანიზაცია (ანუ შეიძლება იყოს საჯარო სამართლის იურიდიული პირი), მაგრამ კომპიუტერულ ქსელში ჩართვის ფაქტი კომერციულ ბრუნვაში მონაწილეობისათვის მზადყოფნას მოწმობს.

3) ინფორმატორი კომპიუტერულ ინფორმაციას უფასოდ გაცემს. საერთოდ არსებობს ინფორმაციის უფასოდ გაცემის პრეზუმფცია. მაგრამ ოფერენტის წინასწარი შეტყობინების შემთხვევაში ინფორმაციის გადაცემა შეიძლება იყოს ანაზღაურებადი. ამ წესის რეალიზაციის მექანიზმი განისაზღვრება საფასურის გადახდის სპეციალური პირობების დადგენით. ეს ძირითადად ეხება ნაწილობრივ დახურულ ინფორმაციას. ამასთან ინფორმაციის ყველა მომხმარებელი ერთ მდგომარეობაში უნდა იყოს.

პრაქტიკულად არანაკლები მნიშვნელობა აქვს სახელშეკრულებო ურთიერთობებს სხვა სუბიექტებთანაც. პირველ რიგში ეს ეხება ინფორმატორისა და მომხმარებლის კომპიუტერულ ქსელში ჩართვის ხელშეკრულებას, რომელსაც თითოეული ეს პირი დებს სხვადასხვა „პროვაიდერთან“. ამასთან, ინფორმატორმაც და მომხმარებელმაც უნდა დადოს სხვადასხვა ტიპის სამოქალაქო-სამართლებრივი ხელშეკრულება, რომელიც საფასურის გადახდის პრეზუმფციაზე იქნება დაფუძნებული. კომპიუტერულ ინფორმაციულ ურთიერთობებში განხილულ ხელშეკრულებებთან ერთად შეიძლება გათვალისწინებული იყოს ზოგიერთი დამატებითი პირობა, მაგალითად, როგორიცაა „პროვაიდერისათვის“ სერვერის ან ვირტუალური სერვერის გადაცემა. ქსელში ინფორმაციის გაშვებისათვის ასეთი დამატებითი პირობების რეალიზაცია ასევე ფასიანი მომსახურების პრეზუმფციაზეა აგებული.

კიდევ ერთი ხელშეკრულება, რომელიც აუცილებელია ინფორმაციული ურთიერთობის სრულყოფისათვის, ესაა ინფორმატორისა და მომხმარებლის მიერ კავშირგაბმულობის ორგანოებთან დადებული ხელშეკრულება. ასეთი ხელშეკრულება საერთო წესით იდება. ამასთან მას გარკვეული სპეციფიკა შეიძლება გააჩნდეს კავშირგაბმულობის საერთო მომსახურების გაწევასთან შედარებით. ასეთი ურთიერთობაც შეიძლება ჩაითვალოს „საჯაროდ“ და ფასიან ხელშეკრულებად.

ინფორმაციულ სფეროში სახელშეკრულებო ურთიერთობათა სისტემა საკმაოდ ვრცელი, მრავალმხრივი და რთულია. აქ განხილული ურთიერთობები რა თქმა უნდა არ არის ამომწურავი, მაგრამ ერთი უნდა აღინიშნოს, რომ ეს არის სპეციფიკური კომპლექსი, რომელიც სამოქალაქო სამართლის სპეციალისტთა მიერ განზოგადების საფუძველზე ცალკე კვლევის ობიექტი ხდება.

კომპიუტერული ინფორმაციის საერთაშორისო გადაცემის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საშუალებაა ინტერნეტი, რომელიც თავისი განვითარებით და მნიშვნელობით საკმაოდ დიდ გავლენას ახდენს საზოგადოებრივ ურთიერთობებზე და სახელმწიფოს მხრიდან გარკვეულ ჩარევას საჭიროებს. რიგ ქვეყნებში ასეთი ჩარევის — რეგულირების მიმართულებათა განსაზღვრის მიზნით სპეციალური გამოკვლევები ჩატარდა, შეიქმნა საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, რომელთაც შეიმუშავეს ინტერნეტში მოქმედების კოდექსები. მუშავდება ცალკეული ქვეყნების კანონებიც. ეს დოკუმენტები ჩვენთვის ინტერნეტის მეშვეობით გახდა ხელმისაწვდომი. ინტერნეტის „ინტერნაციონალური“ ბუნება განაპირობებს ინტერნეტში საქმიანობის საკანონმდებლო რეგულირების ზოგად ხასიათს. უმეტეს შემთხვევაში, ასეთი აქტები ეთიკური კოდექსებია, მაგალითად: კანადის „პროვაიდერული“ მომსახურების ასოციაციამ შეიმუშავა კოდექსი, რომლის მიზანია უზრუნველყოს ასოციაციის წევრების საქმიანობის შესაბამისობა სამართლიანობის სტანდარტებთან. ეს ნიშნავს, რომ მათ შეგნებულად არ გაავრცელონ არასწორი ინფორმაცია (ცნობა, მონაცემი), რეაგირება მოახდინონ მოსარგებლეთა მიერ ქსელში ასეთი შინაარსის გაშვების შემთხვევებზე.⁴² ხოლო საფრანგეთში ანალოგიურად მიღებულია ინტერნეტის ქარტია, რომელშიც განსაზღვრულია მოსარგებლეთა და ინფორმაციული მომსახურების დამაარსებელთა ნე-

⁴² <http://www.csa.ca/83001-g.htm>.

ბაყოფლობითი ვალდებულების პრინციპები ინტერნეტთან მუშაობის დროს.⁴³

გარდა ამ ეთიკური კოდექსებისა, არის მცდელობა ინტერნეტში ურთიერთობის საკითხები საკანონმდებლო გზით მოწესრიგდეს. მაგალითად, აშშ-ის კონგრესი რამდენიმე კანონპროექტს იხილავს.⁴⁴

ერთ-ერთი ასეთი კანონპროექტია „ინტერნეტის დაცვის შესახებ“ (Internet Protection Act). ეს პროექტი შეთავაზებულია ინტერნეტის სწრაფი ტექნოლოგიური და კომერციული განვითარების მხარდასაჭერად. პროექტის ოპონენტები მიიჩნევენ, რომ აშშ-ის პოლიტიკა კერძო ინიციატივას უნდა დაეფუძნოს და მაქსიმალურად მოერიდოს სახელმწიფოებრივ შეზღუდვებსა და ინტერნეტში მოქმედებაზე ზედამხედველობას. უნდა აღინიშნოს, რომ ინტერნეტში ინფორმაციული მომსახურების რეგულირება საზოგადოების ინტერესებს ემსახურება.

ცალკე არსებობს „ინტერნეტში პერსონალური ინფორმაციის დაცვის შესახებ“ კანონპროექტი (Internet Private Protection Act), რომლის მიხედვით ფედერალურ უწყებებს ეკრძალებათ ინტერნეტში ინდივიდის შესახებ კონფიდენციალურ ჩანაწერებთან დაშვება.

მნიშვნელოვანი კანონპროექტია „დაშიფვრის თავისუფლებისა და უსაფრთხოების შესახებ“ (Security and Freedom Through Encryption Act), რომელიც უშვებს დაშიფვრის საშუალებათა თავისუფალი გამოყენებისა და გაყიდვის შესაძლებლობას. ამასთან, კრძალავს სახელმწიფო ან სხვა სტრუქტურების სავალდებულო დაშვებას დაშიფვრის გასაღებთან. კანონიერადაა მიჩნეული დაშიფვრა ნებისმიერი ალგორითმების, კოდის სიგრძის, დაშიფვრის სხვა საშუალებებისა და ტექნოლოგიების გამოყენებით. ალბათ, არავინაა ვალდებული დაშიფვრის გასაღები გადასცეს სხვა პირს, გარდა გამოძიებისათვის კანონ-

⁴³ <http://www.planet.net/code-internet>.

⁴⁴ <http://thomas.loc.gov>.

ნით დადგენილი პროცედურისა. რუსეთში დაშიფრვის შესახებ მოქმედებს 1989 წლის სტანდარტი, ხოლო 1994 წელს მიიღეს სტანდარტი ელექტრონული ხელმოწერის შესახებ. ეს სტანდარტები დაცვის მაღალი ხარისხის გამო რაიმე უცხოური ალგორითმების გამოყენების აუცილებლობას არ წარმოშობენ. ამ სფეროში რუსეთის ფედერაციის კანონმდებლობა საფრანგეთისა და შვეციის კანონმდებლობის იდენტურია, რომლებიც კრძალავენ კრიპტოგრაფიული საშუალებების გამოყენებას, თუ ისინი ადგილობრივ სახელმწიფო სტანდარტებს არ შეესაბამება⁴⁵.

კანონპროექტი „ინტერნეტში ოჯახური დაშვების შესახებ“ (Family-Friendly Internet Access Act) უზრუნველყოფს მშობლებისათვის კონტროლის საშუალებებს იმ ინფორმაციის შინაარსზე, რომელზეც ინტერნეტის მეშვეობით ხელი მიუწვდებათ მათ არასრულწლოვან შვილებს. ინტერნეტის „პროვაიდერები“ ვალდებული არიან შეიმუშაონ ამ კონტროლის განმახორციელებელი პროგრამული უზრუნველყოფა.

კანონპროექტის „მოქალაქეთა უფლება იცოდნენ“ (Citizen's Right to Know Act) მიზანია შეავსოს კანონი არჩევნების შესახებ და ფედერალურ საარჩევნო კომისიას ავალდებულებს ხელმისაწვდომი გახადოს ინფორმაცია ინტერნეტში აშშ-ის კონგრესის კანდიდატთა შესახებ. საარჩევნო თემის გაგრძელებაა კანონპროექტი „ინტერნეტში საარჩევნო ინფორმაციის შესახებ“ (Internet Election Information Act), რომელშიც მინიშნებულია ფედერალურ ორგანოებში ასარჩევ პირთათვის საკუთარი ინფორმაციის გავრცელების უსასყიდლოებაზე.

ინტერნეტის გამოყენება აზარტული თამაშების, ლატარიების და მოსახლეობისაგან სხვა საშუალებებით ფულის ამოღების მიზნით აკრძალა კანონმა „ინტერნეტში აზარტული თამაშების აკრძალვის შესახებ“ (Internet Gambling Prohibition Act).

⁴⁵ Компьютерная неделя.-М.-1997,№5.-С.3.

„ინტერნეტში გადასახადებისაგან გათავისუფლების შესახებ“ (Internet Tax Freedom Act) კანონის თანახმად, რადგანაც ინტერნეტში შეტყობინების გავლის მარშრუტის დადგენა შეუძლებელია, ამიტომ გადასახადები მრავალმხრივი შეიძლება იყოს. ეს გარემოება ხელს შეუშლის ინტერნეტის განვითარებას. მარტო აშშ-ში ინტერნეტში საქმიანობისათვის გადასახდელებთან დაკავშირებული 30 ათასამდე ნორმატიული აქტი შეიძლება გავრცელდეს. ამასთან დაკავშირებით გამოცხადდა მორატორიუმი ინტერნეტში საქმიანობისათვის გადასახდელების დაწესებაზე.

გერმანიაში 1997 წ. მიიღეს კანონი „ინფორმაციულ და საკომუნიკაციო მომსახურების შესახებ“ (Informations und Kommunikations-dienste Gesetz). რომელშიც განსაზღვრულია ციფრული ხელმოწერის სტატუსი. ამის შესაბამისად შევიდა ცვლილებები სისხლის სამართლის კოდექსში და კანონში „ახალგაზრდობისათვის მორალურად მავნე ინფორმაციის გავრცელების შესახებ“.⁴⁶

პოსტკომუნისტური ქვეყნებიდან რუსეთის ფედერაციამ პირველმა დაიწყო საკუთარი ინფორმაციული სივრცის იურიდიული დაცვა ინტერნეტში. 1998 წელს სათათბირო ღუმას წარედგინა რუსეთის ფედერაციის უშიშროების ფედერალური სამსახურის მიერ მომზადებული კანონპროექტი სახელწოდებით "СОПМ-2" (Система оперативно-розыскных мероприятий)⁴⁷ ამ პროექტის მიხედვით, რუსეთის ყველა „პროვაიდერი“ ვალდებულია დააყენოს „შავი ყუთი“ — ინტერნეტში კლიენტთა მუშაობის მონიტორინგის მოწყობილობა და შეუერთოს იგი უშს-ის (ФСБ) ადგილობრივ რეგიონალურ განყოფილებას, რომელსაც შეეძლება ვირტუალურ სივრცეში ოპერატიულ-

⁴⁶ <http://www.iid.de/rahmen/iukdgebt.html>.

⁴⁷ <http://www.icc.ru/libertarium>.

სამძებრო ღონისძიებების ჩატარება. „შავი ყუთის“ დამზადებისა და დაყენების ხარჯები, რა თქმა უნდა, „პროვაიდერს“ ეკისრება⁴⁸.

რუსეთის „პროვაიდერები“ პანიკამ მოიცვა და ისინი გამოვიდნენ სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვის წინააღმდეგ. უცხოელი ექსპერტები ამ პროექტთან დაკავშირებით აღნიშნავენ, რომ ეს უნიკალური გადაწყვეტილებაა. ამასთან, გული წყდებათ, რომ მსგავსი სისტემის რეალობა აშშ-ში შეუძლებელია სიტყვის თავისუფლების უზღავდადებული კანონის გამო. მიუხედავად ამისა, ცნობილია აშშ-ის ეროვნული უშიშროების სააგენტოს — „ეშელონის“ მოსასმენი კომპლექსი, რომელიც აღჭურვილია ყველა დაშიფრული კომერციული სისტემის გასახსნელი ტექნიკითა და ტექნოლოგიით (შეუძლია წუთში ორი მილიონი საუბრის სკანირება)⁴⁹.

საერთაშორისო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ინტერნეტის ქსელის გავრცელებასთან დაკავშირებით, აუცილებელია კანონმდებლობის განვითარება ელექტრონული დოკუმენტების შესახებ, პირველ რიგში, ისეთი საკანონმდებლო აქტებით, როგორიცაა „ელექტრონული ციფრული ხელმოწერის შესახებ“, „ქსელებში კრიპტოგრაფიის შესახებ“, „ელექტრონული დოკუმენტების სტატუსის შესახებ და ა.შ“.

გარდა სპეციალური კანონებისა, საინტერესოა დარგობრივი კანონმდებლობის პრაქტიკა. ერთ-ერთი მაგალითია კანადის სისხლისა და სამოქალაქო სამართლის კოდექსები. სისხლის სამართლის კოდექსი იცნობს პასუხისმგებლობას ინტერნეტში შეურაცხყოფელი, ცილისმწამებლური, ბავშვებისათვის პორნოგრაფიული, სავაჭრო მარკებზე უფლებათა დამრღვევი ინფორმაციის გადაცემისათვის. სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობა შეიძლება დაწესდეს ინტერნეტში საქმიანობით ვისიმე რეპუტაციისათვის ზიანის მიყენების, პირადი ცხოვრების საიდუმლოების დარღვევისა და არასწორი

⁴⁸ Компьютерная неделя.-М.-1998,№38.-С.1.

⁴⁹ Компьютерная неделя.-М.-1998,№38.-С.7.

ინფორმაციის გავრცელებისათვის, არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის მიზნით საიდუმლო მონაცემების გავრცელებისათვის.⁵⁰ მიუხედავად იმისა, რომ ეს საკითხები საქართველოს საკანონმდებლო აქტებით პირდაპირ არ არის რეგულირებული, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლით და 26-ე მუხლის III ნაწილით შესაძლებელია ზიანის ანაზღაურების დაკისრება იმ პირებზე, რომელთაც არასწორი ინფორმაცია გაავრცელეს ინტერნეტში. ამ ქმედებისათვის ასევე შესაძლებელია, დადგეს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 137-ე მუხლით (ცილის წამებისათვის პასუხისმგებლობა). მიუხედავად ამისა, არსებული ნორმატიული მასალა სრულად ვერ ასახავს კომპიუტერული ინფორმაციის სფეროში მოსალოდნელი დანაშაულის აღკვეთა-აცილებისა და შესაბამისი კვალიფიკაციის საკითხებს.

ასე რომ, ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების განვითარებამ პრობლემა წარმოშვა ადამიანის უფლებათა დაცვის ტრადიციულ ინსტიტუტებთან დაკავშირებით, რადგან ისინი ნამდვილად აღარ არიან ტექნიკური პროგრესის ადეკვატური (მით უმეტეს აღარ იქნებიან მომავალში). ტექნიკური ევოლუციის არსებული ტენდენცია საშუალებას გვაძლევს გამოვთქვათ ჰიპოთეზა „მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ზეგავლენისაგან დაცვის უფლებების“ შესახებ. რა თქმა უნდა, მსგავსი უფლებები დემოკრატიული ქვეყნების კონსტიტუციებით განმტკიცებულ უფლებათა ტრადიციულ სტრუქტურაში არ მოთავსდება (სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური, პირადი), ამიტომ შესაძლებელია მათი „ტექნოინფორმაციული“ უფლებების სახით დამოუკიდებელ კატეგორიად ჩამოყალიბება („ტექნო“ მიუთითებს მათი წარმოშობის ბუნებაზე, ხოლო ინფორმაციული — პოსტინდუსტრიული საზოგადოების ხასიათზე, რომლისთვისაც უფლებათა ეს კატეგორია სრული მოცულობითაა აქტუალური). ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა ახალი ჯგუფის კონკრეტული შემად-

⁵⁰ <http://strategis.ic.gc.ca/SSG/it03117e.html>.

გენლობის პროგნოზირება, საკითხის არაცალსახობის გამო, ცალკე კვლევის ობიექტად მიგვაჩნია. ერთი კი უნდა აღვნიშნოთ, რომ კონსტიტუციურ უფლებათა დაცვას ხელს შეუწყობს სახელმწიფოთა მიერ ამ სფეროში სპეციალური კანონმდებლობის სრულყოფა. ამ პროცესს ვერც საქართველო გამოაკლდება, ამიტომ ინფორმაციულ ურთიერთობათა სფეროში ჩვენი განვითარებადი კანონმდებლობა მიმართული უნდა იყოს სახელმწიფო პოლიტიკის განმტკიცებისა და ინფორმაციული უსაფრთხოების უზრუნველყოფისაკენ.

თავი II

ინფორმაცია სამართლებრივ ურთიერთობათა სისტემაში

§1. ინფორმაციის ადგილი სამართლებრივ ურთიერთობის სტრუქტურაში

ინფორმაციის, როგორც სამართლებრივი რეგულირების ობიექტის, არსის და მნიშვნელობის გასარკვევად უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სამართლებრივი ურთიერთობის სტრუქტურაში მისი ადგილის განსაზღვრას.

იურიდიულ ლიტერატურაში გავრცელებული აზრის თანახმად, ინფორმაციის სამართლებრივ ურთიერთობაში ჩართვა საკმაოდ რთული პროცესია, რადგან ისეთივე ყოვლის მომცველი ცნებაა, როგორც „ნივთიერება“, „მატერია“.¹ ამ მოსაზრების ავტორთა შეხედულებით სამართალმა უნდა განსაზღვროს საერთო ნიშნის მქონე რეგულირების ობიექტები, მაგალითად: მოძრავი და უძრავი ქონება, ინტელექტუალური საკუთრება და ა.შ.

ამასთან დაკავშირებით, საინტერესოა ვ.დოზორცევის კომენტარი, რომ ინფორმაციის სამართლებრივი ურთიერთობის სისტემაში განხილვა შესაძლებელია, თუ ის პერსონიფიცირებული იქნება სუბიექტური ან ობიექტური ნიშნით, ანუ, თუ ლაპარაკია ინფორმაციის

¹ Корелина М. Проблемы развития информационного законодательства // Науч.-технич. инф., №9.-1997.-С.38.

კონფიდენციალურობის დაცვაზე.² ამ შემთხვევაში შეიძლება განისაზღვროს დაცვის სხვადასხვა დონე და კრიტერიუმები.

სამართლებრივი ურთიერთობა სამართლის თეორიის უმნიშვნელოვანესი სფეროა და უდიდესი ბიბლიოგრაფიითაც გამოირჩევა, მაგრამ იურიდიულ ლიტერატურაში სამართლებრივი ურთიერთობის სტრუქტურის შესახებ აზრთა სხვადასხვაობის გამო გარკვეული პრობლემა იქმნება. ერთ-ერთ ფუნდამენტურ ნაშრომს ამ სფეროში წარმოადგენს რ.ხალფინას მონოგრაფია „ზოგადი მოძღვრებანი სამართალურთიერთობის შესახებ“. ნაშრომში სამართლებრივი ურთიერთობა განმარტებულია, როგორც ფორმა, რომელშიც სამართლის აბსტრაქტული (ზოგადი) ნორმა კონკრეტულ საზოგადოებრივ ურთიერთობაში რეალიზდება.³

ბოლო წლებში აპიგოლკინის რედაქციით გამოსულ „სამართლის ზოგადი თეორიის“ სახელმძღვანელოში⁴ სამართლებრივი ურთიერთობა განმარტებულია, როგორც ადამიანებსა და მათ ორგანიზაციებს შორის სამართლის ნორმით რეგულირებული ურთიერთობა, რომელიც ეფუძნება სამართლის ნორმით დადგენილ სუბიექტურ უფლებათა და იურიდიულ ვალდებულებათა ორმხრივ (ან ცალმხრივ) კავშირს. მსგავსი განმარტებაა მოცემული პროფ. გ.ინწკირველის ნაშრომში „სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია“⁵, სადაც განმარტებულია: „სამართლებრივი ურთიერთობა ეწოდება იდოლოგიური ხასიათის საზოგადოებრივ ურთიერთობას, რომლის მონაწილეებს ერთიმეორის მიმართ გააჩნიათ სამართლის ნორმით განსაზღვრული უფლებები და მოვალეობანი“. ციტირებულ შეხედულებათა შორის პრინციპული განსხვავება თითქმის არ არსებობს, რადგან სა-

² Дозорцев В.А. Доклад на Парламентском центре 27.05.97/Материал получен из исследовательского центра частного права при президенте РФ, отделение "Информатика и право".

³ Халфин Р.О. Общие учения о правоотношении.-М.-1974.

⁴ Общая теория права. Учебник для юридических вузов/под. ред. А.С.Пуголкина.-М.-1995.

⁵ გ. ინწკირველი. სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია.-თბილისი.-1999.-გვ.161.

მართლებრივი ურთიერთობა სამართლის ნორმის განხორციელების საფუძველზე წარმოიშობა, ხოლო მისი მონაწილენი გამოდიან სამართლის ნორმით დადგენილ უფლებათა და მოვალეობათა მატარებლად.

სამართლებრივი ურთიერთობის სპეციფიკური თვისებების გამო, რომელიც თითქმის ყველა მკვლევარის მიერაა აღიარებული, ძნელი არ არის მოვუძებნოთ ინფორმაციას ადგილი სამართლებრივი ურთიერთობის სისტემაში. ამასთან დავაკვირდეთ, ინფორმაციის შესახებ ზოგადსამართლებრივი ნორმები თუ როგორ გარდაიქმნებიან სუბიექტურ უფლება-მოვალეობებად და როგორ ჩაერთვებიან ისინი კანონიერებისა და მართლწესრიგის სისტემაში. მაგრამ თუ სამართლებრივი ურთიერთობის განმარტების გამო, ინფორმაციასთან მიმართებაში რაიმე პრობლემა არ გვექმნება, იგივეს ნამდვილად ვერ ვიტყვით მისი სტრუქტურის საკითხთან დაკავშირებით, რადგან სწორედ ეს საკითხი წარმოშობს იმ სირთულეებს, რაც რეალურ სიტუაციაში მხარეთა შორის კონფლიქტის საფუძველი ხდება.

იურიდიულ ლიტერატურაში გავრცელებული შეხედულებით, სამართლებრივი ურთიერთობის სტრუქტურაში შემდეგი ელემენტები გამოიყოფა: 1) *მონაწილენი*, რომელთა უფლებრივი სტატუსი არსებით გავლენას ახდენს სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობასა და განვითარებაზე. ერთმანეთისაგან განირჩევა კერძო და საჯარო სამართლის იურიდიული პირები; 2) *უფლება-მოვალეობანი*, მათი ურთიერთკავშირი, ანუ სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსი; 3) *მონაწილეთა რეალური ქცევა*.⁵ იგი რეალიზდება უფლებამოსილი პირის მოთხოვნის უფლებაში, საკუთარი ქცევის შესაძლებლობაში, ვალდებულებათა შესრულებასა და სხვა ვითარებაში.⁷ სამართლებრივი ურთიერთობის ეს ელემენტი მხარეთა გარკვეული ქცევის ვალდებულებას ადგენს, რადგან ნორმის ზემოქმედება ადამიანთა ნებითი

⁵ Халфина Р.О. Общие учения о правоотношении.-М.-1974.-С.212.

⁷ *Общая теория права. Учебник для юридических вузов под ред. А.С.Пиголкина.-М.-1995.-С.249.*

ხასიათის ქცევაზე ვრცელდება და ამიტომ, სამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტად იწოდება. თუ ისევ პიგოლკინის რედაქციით გამოცემულ სახელმძღვანელოს ავტორთა აზრს მოვიშველიებთ, სამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტად მიიჩნევა ის მატერიალური და სულიერი სიკეთე, რომელთა საშუალებითა და გამოყენებით სამართლებრივი ურთიერთობის უფლებამოსილი მხარის ინტერესთა დაკმაყოფილება ხდება.⁸

უნდა აღინიშნოს, რომ იგივე ტერმინი გულისხმობს აგრეთვე მატერიალური სამყაროს რეალურ პროდუქტებს, ობიექტური ფორმით გამოხატულ სულიერი შემოქმედების პროდუქტებს, ნივთს, ხელნაწერს, გამოგონებას, ფირზე ჩაწერილ საშემსრულებლო ხელოვნებას და ა.შ., მათ ზოგჯერ ქცევის გარეგან ობიექტებს უწოდებენ, როგორც სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობის და განვითარების წანამძღვრებს.⁹

ასეთი გაგებით „ობიექტი“ სამართლებრივი ურთიერთობის საზღვრებს მიღმა რჩება და ამ ურთიერთობის ელემენტად არ განიხილება. ის მხოლოდ სუბიექტის უფლებათა საგანს, ანუ ამ უფლებამოვალეობების ობიექტს წარმოადგენს.¹⁰ ასეთ სხვაობას თვით „ობიექტის“ ფენომენის განმარტება იძლევა, რომელიც ერთ შემთხვევაში სამართალურ-ურთიერთობის შინაარსს ახასიათებს, მეორე შემთხვევაში — მის წანამძღვარს, რომელიც მხარეთა ურთიერთობის საზღვრებს გარეთ არსებობს და სამართლებრივი ურთიერთობის ელემენტთა მკვეთრი ორგანიზების შესაძლებლობას არ იძლევა.

როგორც ცნობილია, სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობის, შეცვლის ან შეწყვეტის საფუძველს იურიდიული ფაქტი წარმოადგენს (ხდომილება, მოქმედება, მათ შორის იურიდიული აქტები — ადმინისტრაციული მმართველობის იურიდიული აქტები, სამოქალაქო აქტები, რეგისტრაციის აქტები, სასამართლო გადაწყვეტილე-

⁸ Халфина Р.О. Общие учения о правоотношении.-М.-1974.-С.212.

⁹ Халфина Р.О. Общие учения о правоотношении.-М.-1974.-С.214.

¹⁰ გ. ინწორველი. სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია.-თბილისი.-1999.-გვ.170.

ბანი და ა.შ.). ეს საფუძვლები, დასახელებულ ნაშრომთა ავტორების აზრით, სამართლებრივი ურთიერთობის წანამძღვართა სისტემაში, ანუ ობიექტში წარმოიშობიან¹¹. მაგრამ, ჩვენი აზრით, წანამძღვრები საგნობრივი სისტემისთვისაა დამახასიათებელი და იგი აუცილებლად სამართლებრივი ურთიერთობის საზღვრებს შიგნით უნდა მოიაზრებოდეს. ამ დებულების განსამტკიცებლად ერთმანეთისაგან გავმიჯნავთ „ობიექტის“ და „საგნის“ შინაარსობრივ დატვირთვას.

სხვადასხვა მნიშვნელობების ერთი და იგივე ტერმინით გამოხატვა საშუალებას არ იძლევა გავერკვეთ ზოგადის დანაწილებაში, კონკრეტული სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსში, რომელიც მხარეთა სუბიექტური უფლებებებისა და საგნის საფუძველზე წარმოიშობა. „ობიექტი“ — ესაა მხარეთა მოქმედება ფორმულირებული მიზნისა და ინტერესების გამო, ხოლო „საგანი“ — ეს ის გარემოა, რომლის მდგომარეობა საშუალებას გვაძლევს ან გვაიძულებს ჩამოვაყალიბოთ კონკრეტულ სუბიექტთა მიზნები და განვსაზღვროთ მათი უფლებამოსილებანი. ზოგიერთი ავტორის მიერ ადმინისტრაციულ-სამართლებრივ ურთიერთობათა ანალიზისას გამოყენებული სიტყვები „ნივთების გამო წარმოშობილი ურთიერთობები“,¹² სწორედ იმ ელემენტებს აღნიშნავს, რომლებიც კონკრეტულ სუბიექტთა უფლებებისა და მოვალეობების რეალიზების ნება-სურვილს წარმოშობს. მოცემულ შემთხვევაში საინტერესოა, რა ზომითა და ფორმით შეიძლება იყოს ინფორმაცია საგნობრივი სფერო (საგანი), რომლის მდგომარეობა სამართლის ზოგად ნორმას ბადებს და ურთიერთობის კონკრეტულ მონაწილეთა სუბიექტურ უფლებებს წარმოშობს; როგორ გამოიყენება ეს საგანი სამართლის ობიექტთა სისტემაში (სამოქალაქო თუ ადმინისტრაციული) — „ნივთის“ ფორმით, „ქონების“, მატერიალური თუ ინტელექტუალური საკუთრების ობი-

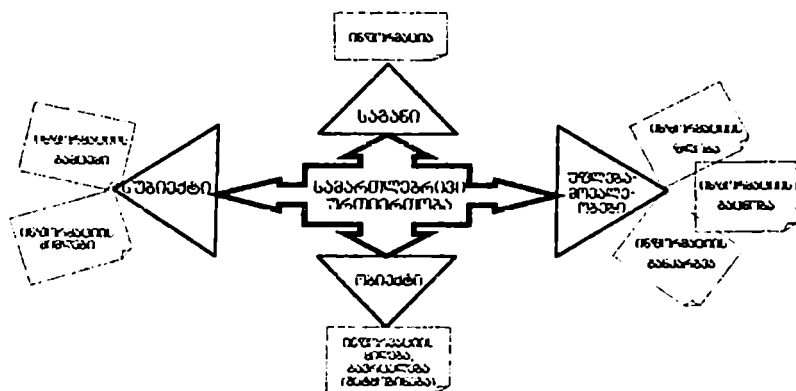
¹¹ Бачило И.А. Информация, как предмет правоотношения/Науч.-технич. информация, №9.-1997.-С.18.

¹² იხ.: Советское административное право/под. ред. Ю.М Козлова.-М.-1973.-С.4; გ. ლორია. ადმინისტრაციული სამართალი.-თბილისი.-1997.

ექტის სახით, არის თუ არა დამოუკიდებელი ფენომენი. ამ ფორმების მიხედვით ინფორმაციის იურიდიული კვალიფიკაციის საკითხს შემდეგ პარაგრაფებში დაუბრუნდებით, აქ კი უნდა აღვნიშნოთ, რომ საგანი აუცილებლად სამართლებრივი ურთიერთობის ელემენტია. ამასთან, დიდი მნიშვნელობა აქვს ურთიერთობის ელემენტთა ისეთ სისტემატიზაციას, რაც მათ შორის ურთიერთკავშირების დადგენის შესაძლებლობას მოგვცემს.

ინფორმაციული ურთიერთობების ელემენტთა ფორმირება საგნობრივ სფეროზე ორიენტაციით, ამ ურთიერთობის სრულყოფილი სამართლებრივი რეგულირების საფუძველია. ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, რომ სამართლებრივი ურთიერთობის პრიორიტეტული სქემა ოთხი ელემენტისგან შედგებოდეს. თუ დავყვრდნობით ფორმისა და შინაარსის ურთიერთობის თეზისს, მაშინ სამართლებრივი ურთიერთობის სისტემაში პირველ ადგილს შედარებით უფრო მატერიალური ელემენტი დაიკავებს, სახელდობრ: საგნობრივი სფერო-საგანი, რომელიც სუბიექტთა მიზნების, ვალდებულებებისა და პასუხისმგებლობის ფორმულირებისათვის წანამძღვრებს ქმნის. მეორე ელემენტი სუბიექტებს — სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეებს ახასიათებს, მათი სამართლებრივი სტატუსიდან გამომდინარე. მესამე ელემენტია სუბიექტთა უფლება-მოვალეობების შესახებ ზოგადი ნორმები, რომელიც საგნობრივი სფეროს მიხედვით კონკრეტიზდება — ანუ შინაარსი. მეოთხე ელემენტი — ურთიერთობის ობიექტი — საკმაოდ რთული ელემენტია, რომელიც მოიცავს ერთი მხარის მიზნისა და უფლების, და მეორე მხარის ვალდებულებისა და მიზნის მიღწევის პირობების დახასიათებას, მათ შორის მოქმედებებს, მხარეთა ვალდებულებებს, პასუხისმგებლობას, ვადებს, სუბიექტთა ქცევის უზრუნველყოფის საშუალებებს და ა.შ. ობიექტი მეტნაკლებად გამოხატავს საგანთან კავშირს, რაც სახელმწიფოსა და სხვა სუბიექტების მხრიდან, საზოგადოებისა და გარკვეული სუბიექტების

ინტერესთა უზრუნველყოფის მიზნით, სამართლებრივი ჩარევის აუცილებლობას ბადებს.

სამართლებრივი ურთიერთობის შემოთავაზებულ სქემას მნიშვნელობა აქვს ურთიერთობის მატერიალური, ობიექტური საფუძვლის გამოვლენის და თითოეული შემდგომი ელემენტის კორელაციისათვის.

სუბიექტთა ურთიერთობის საგნობრივ სფეროში განისაზღვრება სუბიექტთა შესაძლებელი მიზნები, რაც ურთიერთობის წარმოშობას უწყობს ხელს. ურთიერთობა კი მხოლოდ მაშინ განვითარდება, როცა სუბიექტთა სამართლებრივი სტატუსი გავლენას მოახდენს ურთიერთობის საგანსა და სამართლებრივად გაფორმებულ მიზანზე. მიზნის მიღწევის მექანიზმი უნდა შეესაბამებოდეს კანონებსა და სხვა აქტებში ჩამოყალიბებულ სამართლის ზოგად ნორმებს. კონკრეტული საგნის მდგომარეობა განსაზღვრავს სუბიექტის უფლებათა რეალიზაციის მიმართულებას და ამასთან ერთად სამართლებრივი ურთიერთობის ფორმის არჩევას. ის შეიძლება იყოს ზოგადდრეგულაციური, პოზიტიური — მიზნის მიღწევისათვის გარკვეული პირობების შემქმნელი, ან სამართალდაცვითი, როცა სუბიექტის

უფლება დარღვეულია და სამართალდამცავი ორგანოების ჩარევას ითხოვს.

სამართლებრივი ურთიერთობის ელემენტთა შორის საგნის ჩართვის არგუმენტირება იმითაც შეიძლება, რომ ურთიერთობის საგნები სამართლებრივი ზეგავლენისაგან სტერილური ფორმით თითქმის არ არსებობენ. თითოეული მათგანი შესაბამის სამართლებრივ ველში თავსდება და თავისი რეჟიმი, ანუ სამართლებრივი სტატუსი გააჩნია, მაგრამ თუ ასეთი არ გააჩნია, მაშინ აუცილებლად ითხოვს მას. მაგალითად, როცა წარმოიშობა ურთიერთობა რაიმე გარეგნებაში სახელმწიფო საწარმოს ქონების ჩართვასთან დაკავშირებით, გასათვალისწინებელია, რომ ეს ქონება სახელმწიფო საკუთრების პარამეტრებით იზომება. ხოლო, როცა საწარმოს პრივატიზება ხდება, შესაბამისი აქტის საფუძველზე იგი ახალ მეპატრონეს იძენს და იცვლის სტატუსს, აუცილებელია ძველი საწარმოს და მისი ქონების უფლებამონაცვლეობის შესახებ გადაწყვეტილების მიღება. განსაკუთრებით ეს ეხება არამატერიალურ ფასეულობებს, რომელსაც პრივატიზებული საწარმოს ინფორმაციული რესურსიც მიეკუთვნება.

მეორე პრობლემა, რომელიც ურთიერთობის სხვა ელემენტების „საგანთან“ ორიენტაციით შეიძლება გადაწყდეს, ისაა, რომ ამ ურთიერთობის თითოეული ელემენტისათვის სრულყოფილი სამართლებრივი შეფასების კრიტერიუმი ჩნდება. შესაძლებელია საგნის მდგომარეობის კორელაცია ურთიერთობის თითოეული მონაწილის კომპეტენციასთან, მონაწილეთა უფლება-მოვალეობებისა და მათი ურთიერთქმედების წესების დამდგენი ზოგადი ნორმების ზარისხისა და სისრულის შეფასება. ბოლოს, ურთიერთობის შინაარსის ფორმულირება არ შეიძლება საგნის სამართლებრივი ბუნების გათვალისწინების გარეშე. სხვაგვარად ყველა სამართლებრივი ურთიერთობა დარჩება იდეოლოგიურ სტრუქტურად, ხოლო გარემოებები განვი-

თარდება თავისთავად, კანონის გვერდის ავლით. საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ მაგალითს:

დავუშვათ, რომ „ა“ სუბიექტის მიზანია რომელიმე ფონდისათვის შესანახად გადაცემული მონაცემთა ბაზის არაკანონიერი გამოყენების რისკის დაზღვევა. ასეთ შემთხვევაში მონაცემთა ბაზებთან დაკავშირებით წარმოიშობა რიგი საკითხები: 1) როგორია მისი შემადგენლობა (სამსახურებრივი ინფორმაცია, პერსონალური მონაცემები შეზღუდული დაშვების უფლებით და ა.შ.); 2) რა კატეგორიის დოკუმენტებია (საავტორო, სამსახურებრივი და ა.შ.); 3) პირველადია თუ მეორადი ინფორმაცია; 4) შეიძლება თუ არა საკუთრების ნიშნით დახასიათება და ა.შ. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, საჭიროა საგნის სრული სამართლებრივი დახასიათება, მისი სამართლებრივი რეჟიმის განსაზღვრა.

საგნის პარამეტრებიდან გამომდინარე განისაზღვრება „ა“ სუბიექტის მიზანი „ბ“ სუბიექტის მიმართ, რომელმაც მონაცემთა ბაზები შესანახად მიიღო. ამ სამართლებრივი ურთიერთობის მიზანი დამატებით, დადგენილი წესით მონაცემთა ბაზების რეგისტრაციას მოითხოვს, რომლის დარღვევა დაზღვევის ბარიერი იქნება. მონაცემთა ბაზების რეჟიმთან ერთად მოწმდება სუბიექტთა სამართლებრივი სტატუსიც — მათი უფლებამოსილება, მონაწილეობა მიიღონ ამ საგანთან დაკავშირებით დაზღვევის ურთიერთობაში. აუცილებელია შემოწმდეს აგრეთვე მოცემული ურთიერთობის სუბიექტთა უფლებამოსილების რეალიზაციის ზოგადი წესები, როგორიცაა, მაგალითად, ლიცენზირებისა და სერტიფიკაციის წესების დაცვა; სადაზღვეო რისკის შემთხვევის დადგომის პირობების ნორმატიულად განმტკიცება. ამ შემთხვევაში დიდი მნიშვნელობა პროცესუალური ხასიათის ნორმებს ენიჭება.

ბოლოს, სამართლებრივი ურთიერთობის კულმინაციაა ფორმა და შინაარსი, რომელიც ურთიერთობის ობიექტს აყალიბებს — ანუ აქციის თითოეული სუბიექტის ქცევის წესი და პირობები. აუცი-

ლებელია გადაწყდეს ხელშეკრულების ფორმის საკითხი: სამოქალაქოა იგი თუ ადმინისტრაციული (ან შერეული), საგნის დაცვის უზრუნველყოფის მიზნით, განისაზღვროს მხარეთა ვალდებულებანი, აგრეთვე პასუხისმგებლობის პირობები რისკის დაზღვევის ხელშეკრულებს დარღვევისათვის. ეს მხოლოდ ერთი მაგალითი გავარჩიეთ, მაგრამ ყველა სახის ოპერაცია ინფორმაციასთან დაკავშირებით, მონაცემთა ბაზის ან მისი ნაწილის კონტრაგენტისათვის გადაცემა, ან მათი გაშვება ინტერნეტში, არქივში დოკუმენტებით სარგებლობა, ავტორის მიერ გამოგონების პუბლიკაცია და სხვა ინფორმაციასთან დაკავშირებული პროცესები, სწორ გაფორმებას და მხარეთა ინტერესების დაცვას მოითხოვს.

საგნობრივი სფერო, როგორც აღვნიშნეთ, ის გარემოა, სადაც ურთიერთობის სუბიექტთა მიზნები ყალიბდება, ამიტომ სამართლებრივი ურთიერთობის საგანი შეიძლება იყოს არა მარტო მატერიალური ობიექტი, არამედ ინტელექტუალური შემოქმედების ობიექტიც. უკანასკნელ წლებში ამ რაკურსში სუბიექტთა უფლებები გვევლინება. უფლებამოსილების გადაცემის პროცესმა ერთი ორგანოდან მეორეზე — უფლებათა გადაცემა და ამ თვალსაზრისით ინფორმაციული სივრცისა და პოტენციალის ცვლილებამ — ფართო გავრცელება ჰპოვა. განსჯისათვის შეიძლება დადგეს ასეთი პრაქტიკის მიზანშეწონილობის საკითხი. ამ შემთხვევაში, არსებითად ხდება არა უფლებამოსილების გადაცემა, არამედ მისი ტირაჟირება მართვის სხვადასხვა დონეზე. ეს განუსაზღვრელს ხდის კონკრეტულ სუბიექტთა პასუხისმგებლობის საკითხს. სუბიექტთა უფლებამოსილების გაფართოების აუცილებლობის შემთხვევაში, მიზანშეწონილია კონკრეტული ობიექტის მოცემული სუბიექტის მართვის სფეროსათვის მიკუთვნება.

რადგან განვსაზღვრეთ ინფორმაციული ურთიერთობის საგანი, მოკლედ შევეხოთ სხვა ელემენტებსაც.

ინფორმაციული ურთიერთობის *სუბიექტები* შეიძლება იმისდა მიხედვით დავაჯგუფოთ, გადამცემ მხარეს წარმოდგენენ ისინი, თუ მიმღებს.

ინფორმაციის მიღება-გავრცელებასთან დაკავშირებით, საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლშია საუბარი. თუმცა მოგვაჩნია, რომ ურთიერთობის სუბიექტთა განსაზღვრისათვის აღნიშნული მუხლი არასრულყოფილია, რადგან იგი ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების უფლებას მხოლოდ ფიზიკური პირებისათვის აღიარებს. არც კონსტიტუციასა და არც მიმდინარე კანონებში იურიდიული პირების ანალოგიური უფლება დაფიქსირებული არ არის. თუმცა, პრაქტიკულად, იურიდიული პირებიც, ფიზიკური პირების მსგავსად, ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების უფლებით სარგებლობენ. ამიტომ იურიდიული თვალსაზრისით უფრო სრულყოფილად მიგვაჩნია რუსეთის ფედერაციის კონსტიტუციის ანალოგიური მოთხოვნა: ყველას აქვს უფლება თავისუფლად მოიძიოს, მიიღოს, გადასცეს, აწარმოოს და გაავრცელოს ინფორმაცია კანონიერი გზით (რფ-ის კონსტიტუციის 28-ე მუხლის iv პუნქტი).

ინფორმაციის მიღებისა და გადაცემის უფლება ყველას შეიძლება ჰქონდეს — ფიზიკურ პირს, კერძო ან საჯარო სამართლის იურიდიულ პირს, მაგრამ ამის შესაძლებლობა ფაქტიურად ყველას არ გააჩნია. *პირველ რიგში* ესენია სხვადასხვა სახის საინფორმაციო ორგანოები. მათი საქმიანობა სხვადასხვა სახის ინფორმაციული გამოცემების მომზადებასა და გამოშვებაში, არ შეიძლება ჩაითვალოს ინფორმაციულ ურთიერთობად, ხოლო მათ მიერ კონკრეტული მომხმარებლისათვის ინფორმაციის წარდგენა სწორედ ინფორმაციული ურთიერთობაა; *მეორე* — ინფორმაციის გადაცემა შეუძლიათ იმ პირებსაც, ვინც შემთხვევითი ხასიათის, ურთიერთგანცალკევებულ ცნობებს ფლობს. ესენია ინფორმაციის დამმუშავებელი და სხვა პირები, რომელთაც სხვადასხვა გზით მიიღეს ასეთი ცნობები; *მესამე* — აუცილებელია იმ პირების გამოყოფა, ვინც ცნობებს ქსელების მეშ-

ვობით დებულობს. მართალია ეს უკანასკნელნი თეორიულად პირველ ან მეორე ჯგუფს შეიძლება მივაკუთვნოთ, მაგრამ ორგანიზაციული თავისებურებების გათვალისწინებით ცალკე განხილვას მოითხოვს.

საკმაოდ თავისებურია ინფორმაციული ურთიერთობის ის ელემენტი, რომელიც უფლება-მოვალეობებს ეხება. ერთ-ერთი ასეთი უფლებამოსილებაა ცნობების მფლობელობა, რომელიც საკმაოდ სპეციფიკურია. ვ.დოზორცევის აზრით მფლობელობა უფლება კი არაა, ფაქტიური მდგომარეობაა.¹³ მფლობელობის უფლება პირს შეიძლება ჩამოერთვას, მაგრამ ცნობების (ინფორმაციის) ამოღება მფლობელი-საგან „შეუქცევად“ ხასიათს ატარებს. რადგან არ შეიძლება ამოღებულ იქნეს ცოდნა, როგორც ინფორმაციის გაცნობის შედეგი. ასეთ შემთხვევაში პირს შეიძლება ჩამოერთვას სარგებლობის უფლება.

მფლობელობისაგან უნდა განვასხვაოთ გაცნობა, რომელიც გაცნობის წყაროს უკავშირდება. ასეთი წყაროს ორი ჯგუფი შეიძლება გამოიყოს: 1) თუ ინფორმაციის წყაროს მატერიალური მატარებელი წარმოდგენს, მაშინ გაცნობა წარმოებულია მატერიალურ საგანზე საკუთრების უფლების გარეშე; 2) თუ მატერიალურ მატარებელზე არ არის დაფიქსირებული — ინფორმაციის გაცნობა უფლებებით კი არ განისაზღვრება, არამედ ინფორმაციის მფლობელის ფაქტიური ქმედებით — ზეპირი შეტყობინებით, რადიო ან ტელეგამოსვლით ა.შ.

ყველა პირობებში პირს შეუძლია განკარგოს მხოლოდ ის ინფორმაცია, რომელსაც ფლობს. ასეთი განკარგვის საფუძველი განსაკუთრებული უფლება კი არ არის, არამედ მესამე პირის დაინტერესებაა ცნობებით. ამასთან, როგორც წესი, ცნობების გადაცემა კი არ ხდება, არამედ შეტყობინება. რა თქმა უნდა, გადაცემაც დაიშვება, როცა ცნობები სწორედ რომ „გადაეცემა“ — ანუ მომხმარებელს ეც-

¹³ Дозорцев В.А. Система правового регулирования товарных информационных отношений // Науч. технич. инф., №9.-1997.-С.7.

ნობება კონფიდენციალურობის დაცვით. ამ შემთხვევაში კონფიდენციალურობის დაცვის მოვალეობა წარმოიშობა კანონით ან ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების საფუძველზე. ე.ი. ინფორმაციის გადაცემის უფლებას შეესაბამება მისი მიმღების ვალდებულება. ხშირ შემთხვევაში, ინფორმაციის გაცემის უფლებას მიმღების რაიმე ვალდებულება არ ახლავს, ე.ი. ხდება ცნობათა შეტყობინება. ცნობათა შეტყობინება ცალმხრივი ურთიერთობაა.

განკარგვის უფლებამოსილება ცნობების გავრცელებასთან არის დაკავშირებული, ანუ, როცა ცნობები შეტყობინებების გზით პირთა განუსაზღვრელი ან განსაზღვრული წრისათვის ხდება ცნობილი. მაშასადამე, ცნობები მფლობელის ხელში საკმაოდ მწირ სამართლებრივ ბაზას წარმოშობს, რომელიც არსებითად განსხვავდება ტრადიციული უფლებებისაგან.

ცნობები შეიძლება გახმაურდეს ან არ გახმაურდეს. გაუხმაურებლობა ცნობათა კომერციულ ღირებულებას ზრდის, მაგრამ სამართლებრივად სავალდებულო კავშირების საფუძველს ცნობების მფლობელობა წარმოადგენს და არა მათი ღირებულება. მესამე პირის ვალდებულება მხოლოდ სავალდებულო კავშირების საფუძველზე წარმოიშობა. ცნობების დაცვა არაკეთილსინდისიერი მომხმარებლისაგან საკმაოდ შეფარდებითი ცნებაა, რადგან „წაართვა“ პირს მიღებული ცოდნა — შეუძლებელია. შესაძლებელია მხოლოდ, რომ პირს, რომელმაც არამართლზომიერად გაავრცელა ცნობები, დაეკისროს გარკვეული პასუხისმგებლობა.

მფლობელობის უფლების დაცვა შეუძლებელია, თუ მესამე პირი ანალოგიურ მონაცემებს დამოუკიდებლად მოიპოვებს (მაგ.: კვლევების შედეგად) ან მიიღებს სხვა წყაროსაგან. მფლობელს უფლება აქვს გადასცეს ის მესამე პირს, მაგრამ უფლება არა აქვს სხვა პირთა მიერ იგივე ცნობების გადაცემის უფლება შეზღუდოს, ანუ ინფორმაციაზე აბსოლუტური უფლების არსებობა შეუძლებელია და იგი შეფარდებითია.

სამართლებრივი ურთიერთობები უმთავრესად ეყრდნობა ფაქტიურ და არა სამართლებრივ მონოპოლიას და მხარეთა შორის დადებული ხელშეკრულების ან ვალდებულების საფუძველზე განისაზღვრება. ინფორმაციის გამო დადებული ხელშეკრულებანი სამოქალაქო სამართლის კოდექსში პირდაპირ არ არის გათვალისწინებული, მაგრამ 319-ე მუხლი ასეთი ხელშეკრულების დადების შესაძლებლობას არ გამორიცხავს.

ვფიქრობთ, საინფორმაციო სისტემების თანამედროვე განვითარება, პრაქტიკაში მისი სულ უფრო მზარდი დანერგვა გამოიწვევს ე.წ. საინფორმაციო ბაზრის თანდათანობით ფორმირებას და თავის მხრივ აუცილებელს გახდის მის სამართლებრივ მოწესრიგებას როგორც მაგალითად ნასყიდობის, ჩუქების თუ სხვა ხელშეკრულების დადებაა მოწესრიგებული.

§2. ინფორმაციის საკუთრებასთან დაკავშირებული სამართლებრივი პრობლემები

მიღებული კონცეფციის მიხედვით, „საკუთრების უფლება“ სამოქალაქო სამართლის ინსტიტუტია. მაგრამ საჯარო სამართლებრივი აქტებით კონკრეტულ ობიექტზე დადგენილია სახელმწიფო საკუთრების რეჟიმი.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-8 მუხლი, ჩამოთვლის რა კერძო სამართლის სუბიექტებს, განმარტავს, რომ „სახელმწიფო ორგანოების და საჯარო სამართლის იურიდიული პირების კერძო სამართლებრივი ურთიერთობები სხვა პირებთან ასევე წესრიგდება სამოქალაქო კანონებით, თუ კი ეს ურთიერთობები, სახელმ-

წიფო ან საზოგადოებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე, არ უნდა მოწესრიგდეს საჯარო სამართლით“. ასეთ ურთიერთობებს მიეკუთვნება ინვენსტიციები, გადასახადები, ბიუჯეტი, სახელმწიფო დაზღვევა. თითქმის ყველა დარგი სამართალდაცვითი ფუნქციის ნაწილში ეხება საკუთრების ინსტიტუტს, ასე რომ „საკუთრება“ დარგთაშორისი ხასიათის ინსტიტუტია.

საკუთრების უფლება ძირითადად მფლობელობად, სარგებლობად და განკარგვად იყოფა (თუმცა არსებობს უფლებამოსილებათა სხვა კატეგორიებიც). საინტერესოა, უფლებამოსილებათა ეს კლასიკური ტრიადა რამდენად მიესადაგება ინფორმაციაზე საკუთრების უფლებას. მფლობელობა ნივთის ხელში ჰერას, პურობას გულისხმობს, მაგრამ, რამდენადაც არ შეიძლება იდეებისა და იდეალური ობიექტების ფიზიკური პურობა, ამდენად ინფორმაციასთან მიმართებაში მფლობელობის უფლებამოსილების გამოყენება შეფარდებითია, რადგან ინფორმაცია იმავდროულად სუბიექტთა განუსაზღვრელი წრის სარგებლობაში შეიძლება იყოს. ამასთან, არამატერიალური ობიექტები სარგებლობის პროცესში ამორტიზაციას, ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით, არ განიცდიან.¹⁴ რაც შეეხება არამატერიალური ობიექტის განკარგვას, უნდა აღინიშნოს რომ ინფორმაციის გამოყენებაზე უფლების გასხვისებისას, გამსხვისებელი იმავე ან სხვა ხერხით მისი გამოყენების შესაძლებლობას არ კარგავს.

მონაცემები შეიძლება მატერიალურ მატარებელზე იყოს და ფიქსირებული, მაგრამ ამ უკანასკნლთან განუყოფლად არ არის დაკავშირებული. კონკრეტული მატარებლის დაღუპვის შემთხვევაში, ცნობები რჩება სხვა მატარებელზე ან ადამიანის მეხსიერებაში და ა.შ. ასე რომ, საკუთრების უფლება, როგორც ობიექტური კატეგორია, ინფორმაციასთან მიმართებაში მიუღებელია.

¹⁴ *Защита прав создателей и пользователей программ для ЭВМ и баз данных* // Комментарий российского законодательства.-М.-1996.-С 34.

მიუხედავად ამისა, საკუთრებასთან დაკავშირებული პარამეტრები ინფორმაციაზე შეიძლება მაინც გავრცელდეს მისი განსაკუთრებული ბუნების მიუხედავად. პირველ რიგში, ეს ეხება საკუთრების ფორმების კლასიფიკაციას სახელმწიფო საკუთრებად, მუნიციპალურ ან საზოგადოებრივ ორგანიზაციათა საკუთრებად, შერეულ საკუთრებად (სახელმწიფო — კერძო, სახელმწიფო — უცხო სახელმწიფოს სუბიექტი და ა.შ.), კერძო საკუთრებად.¹⁵

ინფორმაციაზე საკუთრების ინსტიტუტის გავრცელება დაკავშირებულია სამოქალაქო და საჯარო სამართლის ობიექტთა სისტემაში ინფორმაციის ჩართვის შესაძლებლობასთან. ინფორმაციასთან საკუთრების რეჟიმის გამოყენება მის დოკუმენტირებასთანაა დაკავშირებული. მხოლოდ დოკუმენტირებული ინფორმაცია შეიძლება გახდეს საკუთრების ობიექტი და შეიძინოს სასაქონლო (ნივთის) სახე, გარდა იმ შემთხვევებისა, თუ იგი კონფიდენციალურია.

ამ პოზიციიდან, ზოგიერთ სამეცნიერო ნაშრომში ინფორმაცია სანივთო სამართლის ობიექტად მოიაზრება¹⁶ და შესაბამისად საკანონმდებლო აქტებით მასზე სანივთო (ქონებრივი) სამართლებრივი ურთიერთობის მარეგულირებელი ნორმები ვრცელდება.

საქართველოში მთავარი პრობლემაა ის, რომ ინფორმაციაზე (და მის მასივებზე) საკუთრების საკითხი გადაწყვეტილი არ არის. აქედან გამომდინარე, არც საქართველოს უმაღლეს ორგანოთა გამგებლობას მიკუთვნებულ საკითხებში ვხვდებით ინფორმაციასთან დაკავშირებულ სრულ ჩამონათვალს. კარტოგრაფია, სახელმწიფო სტატისტიკა (საქართველოს კონსტიტუციის მე-3 მუხლის 1-ლი პუნქტის „თ“ ქვეპუნქტი) და კავშირგაბმულობა (როგორც ინფორმაციის გავრცელების საშუალება) — მხოლოდ რამდენიმე კონკრეტული სახეა,

¹⁵ ა.ს. *Антопольский А.Б.* Проблемы классификации и идентификации информационных ресурсов // *Науч.-технич. информация.* №8, -1997. -С.7.; *Антопольский А.Б.* Принципы концепции системы управления государственными информационными ресурсами // *Науч.-технич. информ.* №8. -1998. -С.17.

¹⁶ ა.ს. *Глушкова Я.М.* Основы бухгалтерского учета информации -М. -1982; *Голышев Ю.И.* Информатика: рынок и право.-"СамВен".-1992.

რომელთა სახელმწიფო მმართველობა სახელმწიფო საკუთრების განსაზღვრის კონსტიტუციური საფუძველია. ამიტომ კონსტიტუციის ამ მუხლში უნდა მოიქცნოს ინფორმაციის მასივების ადგილი საერთოდ. ასევე გასათვალისწინებელია სახელმწიფოს ცენტრალური და ადგილობრივი ორგანოების ერთობლივ გამგებლობას მიკუთვნებული საკითხების განსაზღვრისას ინფორმაციაზე საერთო საკუთრების დადგენაც (საქართველოს კონსტიტუციის მე-3 მუხლის II პუნქტის მიხედვით).

ამასთან დაკავშირებით, განსაკუთრებულ სიძნელეს წარმოადგენს სხვადასხვა ტიპის სახელმწიფო დაწესებულებების, სახელმწიფოსაგან კონტროლირებული სააქციო საზოგადოებებისა თუ სახაზინო დაწესებულებების მფლობელობაში არსებულ ინფორმაციულ რესურსებზე საკუთრების განსაზღვრა. ეს სიძნელე პირველ რიგში პრივატიზაციის პროცესს უკავშირდება, რის გამოც კერძო მფლობელთა ხელში ინფორმაციული რესურსების უდიდესი ნაწილი გადავიდა (იგი კანონმდებლობით საკუთრებად არ იყო გათვალისწინებული). ამიტომ სახელმწიფოს ოპრიდიულად აღარ შეუძლია აღნიშნულთან დაკავშირებით პრეტენზია წაუყენოს მფლობელს. ამას ისიც ემატება, რომ უკანასკნელ წლებში საზოგადოებრივი მნიშვნელობის ინფორმაციული მასივების ფორმირება დაფინანსების სხვადასხვა წყაროს საფუძველზე ხდება (ბიუჯეტი და საწარმოს საკუთარი სახსრები, არასაბიუჯეტო ფონდები, საზოგადოებრივი ორგანიზაციის თანხები და ა.შ.).

როგორც წესი, რაიმე სახელშეკრულებო ურთიერთობა დაფინანსების სხვადასხვა სტრუქტურასა და ინფორმაციული მასივების მფლობელს შორის საკუთრების ფორმასთან დაკავშირებით არ არსებობს. ინფორმაციული რესურსების შექმნის პროცესში მონაწილეთა შორის სამართლებრივი ურთიერთობის ფიქსირება ყოველთვის არ ხდება (განსაკუთრებით, ინფორმაციის წყაროს, პირველადი ინფორმაციის მფლობელსა და ინფორმაციის შეგროვებითა და დამუშავე-

ბით დაინტერესებულ ორგანოს შორის). იმავდროულად, მონაწილეები სხვადასხვა სამართლებრივ-ორგანიზაციული ფორმით არსებობდნენ.

პრაქტიკულად წარმოიშობა ისეთი კოლიზია, როცა მმართველობის ორგანო ინფორმაციული მასივების გარკვეულ კატეგორიას სახელმწიფო საკუთრებად მიიჩნევს, ხოლო კონკრეტულ დაწესებულებას, რომლის გამგებლობაშიც ეს მასივები იმყოფება, იგი თავის საკუთრებად მიაჩნია, იმ საფუძველზე, რომ იგი ბიუჯეტის ხარჯზე კი არა, საკუთარი სახსრებითაა შექმნილი.

მდგომარეობას ართულებს ზოგიერთი სუბიექტის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის გაურკვევლობა (საჯარო სამართლის იურიდიული პირის უფლებრივი საკითხი). „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ“ კანონმა განსაზღვრა საჯარო სამართლის იურიდიული პირის ფორმირების წესი და ფუნქციები. აქედან გამომდინარე, „საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შესახებ“ კანონის საფუძველზე განისაზღვრა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სტატუსი, რომლის მიხედვით საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ინსტიტუტთა ძირითადი ფონდები სახელმწიფოს საკუთრებასა და აკადემიის ოპერატიულ მმართველობასა და ინსტიტუტთა სამეურნეო გამგებლობაშია გადაცემული. ვრცელდება თუ არა ეს წესი ინფორმაციულ მასივებზე, არსებული კანონმდებლობის მიხედვით, გაუგებარია. ამასთან, აკადემიის ინსტიტუტთა ინფორმაციული მასივები წარმოადგენენ ეროვნულ მონაპოვარს და ამიტომ ნამდვილად არ არის სულ ერთი, ვის საკუთრებაში იქნება იგი.

გაურკვეველია აგრეთვე სახელმწიფოთა არასაბიუჯეტო სახსრებით შექმნილი ინფორმაციული მასივების საკუთრების ფორმა. ძირითადი პოსტულატია, რომ სახელმწიფო საკუთრებად ითვლება არა მარტო ბიუჯეტის ხარჯზე შექმნილი ფონდები, არამედ სახელმწიფო არასაბიუჯეტო ფონდებიც (მაგ.: სახაზინო საწარმოს მიერ შექ-

მნილი ფონდები). ეს წესი სრულად შეიძლება გავრცელდეს ინფორმაციულ მასივებზეც.

საკუთრების პარამეტრის პრაქტიკული გამოყენება, ვფიქრობთ, წინასწარ გარკვეული სამუშაოების ჩატარებას მოითხოვს, კერძოდ:

1. საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებით, აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოებსა და საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებს უნდა დაევალოთ დოკუმენტირებული ინფორმაციის ინვენტარიზაცია, ანუ გარკვევა იმისა, საკუთრების ყველა ფორმის ორგანიზაციის გამგებლობაში თუ რა ფონდება ბიუჯეტიდან შექმნილი და რა არასაბიუჯეტო ფონდებიდან;

2. უნდა დამტკიცდეს სახელმწიფო დოკუმენტირებული ინფორმაციული მასივები და მათი მფლობელთა ჩამონათვალი, მაგალითად: არქივებისა და ბიბლიოთეკების (ცალკე იქნა მიღებული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკის შესახებ“) შესახებ კანონების მიღებამ ვერ ვიტყვით, რომ ნათელი მოჰფინა საარქივო და საბიბლიოთეკო ფონდების ორგანიზაციულ-სამართლებრივი სტრუქტურის სრულყოფას. არ მომხდარა ფონდების ინვენტარიზაცია და იმ ნუსხის დამტკიცება, რომელიც მესაკუთრის შეცვლასთან დაკავშირებით სამართლებრივი რეკვიზის შეცვლას ექვემდებარება;

3. სხვა ინფორმაციული ფონდები, ქონების მართვის სამინისტროს მეშვეობით, შეიძლება გადავიდეს თვითმმართველობის ორგანოების, საჯარო იურიდიულ პირთა ხელში ან მოხდეს მათი პრივატიზაცია დადგენილი წესით; ყველა შემთხვევაში სახელმწიფო ინფორმაციული ფონდები უნდა შეფასდეს, როგორც მატერიალური ან არამატერიალური აქტივები და მოხდეს მათი ჩართვა ძირითად ფონდებში. აქედან გამომდინარე, სახელმწიფო ქონების მართვის სამინისტრომ შესაბამისი ნორმატივები უნდა შეიმუშაოს. ინფორმაციული ფონდების აღრიცხვა უზრუნველყოფს ინფორმაციის გამოყენებასთან დაკავშირებული რისკის დაზღვევას;

4. დაფინანსების რამდენიმე წყაროს საფუძველზე შექმნილი ინფორმაციის ფონდების საკუთრება უნდა განისაზღვროს დამფინანსებელ ორგანიზაციებთან შეთანხმების საფუძველზე, ხოლო კონფლიქტის შემთხვევაში — სასამართლოს გადაწყვეტილებით;

5. ანალოგიური პროცედურის რეკომენდირება შეიძლება აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოებისა და ბიუჯეტიდან დაფინანსებული ორგანიზაციების საერთო გამგებლობაში არსებული დოკუმენტირებულ ინფორმაციასთან დაკავშირებით;

6. აუცილებელია ინვენტარიზაციის შედეგად გამოვლენილი ყველა ინფორმაციული მასივის რეგისტრაცია. ამ ეტაპზე მარეგისტრირებელ ორგანოდ შეიძლება რეკომენდირებულ იქნეს „აღმასრულებელი ხელისუფლების სტრუქტურისა და საქმიანობის წესის შესახებ“ საქართველოს კანონში დამატებებისა და ცვლილებების შეტანის თაობაზე 1998 წლის 24 დეკემბრის კანონით შექმნილი ინფორმატიზაციის დეპარტამენტი. ამგვარი რეგისტრის შექმნა ქვეყანაში სახელმწიფო ინფორმაციული მასივების მართვის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი იქნება;

7. სამსახურებრივი, კომერციული ან პირადი საიდუმლოების შემცველ ინფორმაციულ მასივებზე შეზღუდული დაშვების რეჟიმი არ შეიძლება ამ ინფორმაციული მასივების რეგისტრაციაზე უარის თქმის საფუძველი გახდეს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ინფორმაციის სამართლებრივი რეგულირების ჩარჩოებში მოსაქცევად (სამართლის ობიექტად განხილვისას), ამ ობიექტის მიმართ „საკუთრების“ კატეგორიის გავრცელება საკმაოდ მიმზიდველია, რადგან მესაკუთრე, თავისი უფლებების დაცვასთან ერთად, ინფორმაციის დაცვასაც შეუწყობს ხელს, მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ ინფორმაცია თავისი შინაარსისა და თვისების გამო საკმაოდ რთული ობიექტია. ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა ლ.ტერეშენკოს მოსაზრება, რომ „ინფორმაციის მიმართ „საკუთრების“ კატეგორიის გამოყენება უმეტესწილად ამ ინსტიტუტ-

ზე ბუნდოვანი წარმოდგენის ან უწყებრივი ინტერესების გამო ხორციელდება".¹⁷ თითქოს ეს იდეა გატარებულია რუსეთის სამოქალაქო კოდექსში, რომლის 127-ე მუხლი ჩამოთვლის რა სამოქალაქო სამართლის ობიექტთა სახეებს, ინფორმაციას დამოუკიდებელ ობიექტად გამოჰყოფს, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი არც სანივთო სამართლის და არც ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტია.¹⁸ აქედან გამომდინარე, რომ რუსეთის სამოქალაქო კოდექსის ნორმები, რომლებიც საკუთრების ინსტიტუტისთვისაა დადგენილი, არ ვრცელდება ინფორმაციაზე. განსაკუთრებული უფლება ამ შემთხვევაში გაგებულია როგორც სუბიექტური. აბსოლუტური უფლება, რომელიც მის მფლობელს უზრუნველყოფს სარგებლობისა და განკარგვის უფლებამოსილებით, სხვა პირებს კი ამ უფლებამოსილებას უკრძალავს.

არამატერიალურ ობიექტზე განსაკუთრებული უფლება არ ემთხვევა მესაკუთრის უფლებამოსილებებს. ამ შემთხვევაში არსებით მნიშვნელობას იძენს სხვა უფლებამოსილებანი, მაგალითად, არასანქცირებული ასლირებისაგან დაცვა (რეპროდუცირება), თუმცა ამ უფლებამოსილების დამატებაც არ ხსნის ინფორმაციასთან დაკავშირებულ ყველა პრობლემას, რადგან „საავტორო უფლება“ (Copyright) იდეას კი არ იცავს, არამედ მისი გამოხატვის ფორმას — ნაწარმოების გარკვეულ სახეს ან ინტელექტუალური შრომის სხვა ფორმას. იდეა (შინაარსი) შეიძლება დაცულ იქნეს სამართლის სხვა ინსტიტუტებით. მაგალითად, პატენტით.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი კერძო სამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტთა დასახასიათებლად ზოგად განმარტებას მიმართავს (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-7 მუხლი), რაც მისი გამოყენების ფართო საშუალებას იძლევა და უფლებათა ფართო სპექტრის სასამართლო წესით დაცვის გარანტიაა; 147-ე მუხლის

¹⁷ Терещенко А.К. Информация и собственность: Защита прав создателей и пользователей программ для ЭВМ и баз данных.-М.-1996.-С.3.

¹⁸ Комментарий части первой Гражданского кодекса Российской Федерации.-М.-1995.-С.171.

მიხედვით: ქონება არის ყველა ნივთი და არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე; ხოლო 152-ე მუხლით: არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეში იგულისხმება ის მოთხოვნები და უფლებები, რომელიც შეიძლება სხვა პირებს გადაეცეთ, ან გამიზნულია საიმისოდ, რომ მათ მფლობელს შეეძქნას მატერიალური სარგებელი, ანდა მიენიჭოს უფლება მოსთხოვოს სხვა პირს რაიმე. ასე რომ სანივთო ურთიერთობის საჯანი სრულად შესაძლებელია გახდეს უფლება ინფორმაციაზე. მაგრამ აქ ერთიც უნდა აღინიშნოს, რომ ამ შემთხვევაში ინფორმაციის გასაგნობრივება არ ხდება, ის თავის არამატერიალურ ბუნებას უოველოვის ინარჩუნებს.

მატერიალური ობიექტის გასხვისებისას, მისი შემქმნელი კარგავს უფლებას ნივთზე, ახალი მესაკუთრე კი შესაძლებლობას იძენს ობიექტი თავისად მიიჩნიოს. ინფორმაციაზე უფლების გადაცემის შემთხვევაში კი ასეთი რამ არ ხდება. იგი შეიძლება პირთა განუსაზღვრელ წრეს გადაეცეს და ამავე დროს მისი მფლობელის ხელშიც დარჩეს. ასე რომ სხვადასხვა სახის ინფორმაციის სამართლებრივი რეგულირება არ შეიძლება დაყვანილ იქნეს მისი მატერიალური მატარებლის სამართლებრივ რეგლამენტაციამდე, რადგან ვერ წვეტს ძირითად პრობლემას — დაიცვას შინაარსი.

არამატერიალური ბუნების გამო ინფორმაცია ზოგიერთ შემთხვევაში ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტად არის მიჩნეული.¹⁹ მაგრამ ამ შემთხვევაშიც საკითხის ცალსახად გადაწყვეტა შეუძლებელია. ინტელექტუალური საკუთრება კრებსითი და პირობითი ცნებაა. ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან, მაგრამ მათ არამატერიალური ბუნება აერთიანებთ სამრეწველო, ლიტერატურის თუ სხვა სფეროში. მიუხედავად ამისა, მათი ერთიანი რეგულირების საშუალება არ არსებობს. ამიტომ, შემთხვევითი არაა, რომ სამოქალაქო კოდექსთან ერთად, იქმნე-

¹⁹ იხ.: *Батурин Ю.М.* Проблемы компьютерного права. - М. - 1991; *Алтишнов А.В.* Вопросы охраны компьютерной информации. - Сов. государство и право. - 1987, № 8.

ბა ინტელექტუალური საქმიანობის შედეგების გამოყენებასა და დაცვასთან დაკავშირებული კონკრეტული ურთიერთობის მარეგულირებელი კანონმდებლობა (საპატენტო და სასაქონლო ნიშნების შესახებ და სხვა).

„საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ“ საქართველოს 1999 წლის 30 ივნისის კანონით, საავტორო უფლების ობიექტად კომპიუტერულ პროგრამები და მონაცემთა ბაზებია მიჩნეული. 1999 წლის 5 თებერვლის „საქართველოს საპატენტო კანონი“ აწესრიგებს ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტების — გამოგონების, სასარგებლო მოდელის და სამრეწველო ნიმუშის შექმნას, გამოყენებასა და დაცვასთან დაკავშირებულ ქონებრივ და პირად არაქონებრივ ურთიერთობებს. საავტორო უფლება თავისი შინაარსით საკუთარი აზრის, იდეის გამოხატვის უფლებაა და მისი დაცვის საგანს ავტორის მიერ არჩეული ფორმა წარმოადგენს. ინფორმაციისათვის კი ფორმას მნიშვნელობა არა აქვს, ინფორმაციაში მთავარია მისი შინაარსობრივი მხარე.

საავტორო სამართალი ვრცელდება როგორც გამოქვეყნებულ, ისე გამოუქვეყნებელ ნაწარმოებებზე, აგრეთვე არც ადმინისტრაციული და არც სასამართლო ორგანო ვალდებულნი არ არიან ავტორს ან სხვა უფლებამონაცვლე პირს მოსთხოვონ რაიმე ფორმლობის დაცვა (მაგ.: რეგისტრაცია). ასეთ შემთხვევაში საქართველოს სამოქალაქო კანონმდებლობა მთლიანად შეესაბამება „ლიტერატურისა და მხატვრულ ნაწარმოებთა დაცვის შესახებ“ ბერნის 1971 წლის კონვენციას, რომ საავტორო უფლების დაცვა, რაიმე ფორმლობების გარეშე ხორციელდება. მაგრამ არის გამონაკლისები, რომელთა რეგისტრაცია არა მარტო საჭიროა, არამედ აუცილებელიცაა. მაგალითად, თუ ლიტერატურულ ან ფერწერულ ნაწარმოებზე საკუთრება უდავოა მისი ყოველგვარი რეგისტრაციის გარეშე. სამეცნიერო გამოგონებაზე რეგისტრაცია ავტორობის უფლების დაცვის ძირითადი გარანტიაა, ვინაიდან ზუსტად ანალოგიური გამოგონება

მეცნიერული კვლევა-ძიების შედეგად შეიძლება აღმოაჩინოს სხვა ავტორმაც.

ამდენად, რეგისტრაციის ფაქტი ცნობების სანდოობისა და ავტორობის პრეზუმფციას იურიდიულ ძალას ანიჭებს. დღესდღეობით, რეგისტრაციის მოწმობის ქონა აუცილებელია პროგრამული პროდუქტებით ვაჭრობისათვის. მაგალითად, როგორც ეს რუსეთის ფედერაციასა და სხვა სახელმწიფოებშია გადაწყვეტილი.

რუსეთის მთავრობის 1996 წლის №402 დადგენილებით იკრძალება ინტელექტუალური საკუთრების, მათ შორის ემბ-ის პროგრამების გაყიდვა იმ დოკუმენტების გარეშე, რომელიც ამ ობიექტის არაკონტრაფაქციულობას ამტკიცებს. „ინტელექტუალურ საკუთრებასთან დაკავშირებულ სასაზღვრო ღონისძიებათა შესახებ“ 1999 წლის 25 ივნისის საქართველოს კანონი ითვალისწინებს საავტორო უფლების დარღვევით წარმოებული პროდუქციის ან კონტრაფაქციული პროდუქციის საქართველოდან ექსპორტირების ან საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვებისას (იმპორტირებისას) სპეციალურ სასაზღვრო ღონისძიებათა გამოყენების წესს. ასე რომ პროგრამული პროდუქციის რეგისტრაცია, ავტორობის უფლების კანონიერებას უზრუნველყოფს.

კომპიუტერული პროგრამების რეგისტრაციის წესი გათვალისწინებულია ზოგიერთი პოსტკომუნისტური ქვეყნის კანონმდებლობით.²⁰ საინფორმაციო სამართლის თეორიაში გამოიკვეთა მოსაზრება, რომ დადგინდეს, ინტელექტუალური საკუთრების თუ რა მექანიზმები (საპატენტო, საავტორო) უზრუნველყოფს ინფორმაციული ტექნოლოგიების ცალკეული კომპონენტების უკეთ დაცვას.²¹ ამის თაობაზე ვ.დოზორცევა წამოაყენა ჰიპოთეზა, „რომ ვერც საავტო-

²⁰ Закон "О правовой охране программ для ЭВМ и баз данных" 1992 года; Закон Украины "Об информации"; Носова И. Государственная регистрация программных продуктов // PC WEEK. №3.-1997.-С.54.

²¹ Волынская Е.К. Информационные технологии и право. Проблемы развития законодательства // Защита прав создателей и пользователей программ для ЭВМ и баз данных.-М.-1996.-С.34.

რო, ვერც საპატენტო სისტემები ამ მიზანს სრულფასოვნად ვერ განახორციელებს“. ²² თუმცა ამ სფეროში საერთაშორისო პრაქტიკის ანალიზი გვაჩვენებს, რომ ეს ობიექტი პატენტუნარიანია. ²³

საზღვარგარეთის ქვეყნების საპატენტო კანონები და კომპიუტერულ პროგრამებთან დაკავშირებული საერთაშორისო შეთანხმებები შეიძლება ორ ჯგუფად გავაერთიანოთ: 1) საპატენტო კანონები, რომლებშიც მითითებულია, რომ მბმ-ის პროგრამები არ განიხილება გამოგონებად, თუ მათზე პატენტი მოითხოვება (ევროპის საპატენტო კონვენცია. ევროპის უმეტესი ქვეყნები); 2) კანონები, რომელშიც პირდაპირ არ არის გამოხატული მბმ-ის პროგრამების პატენტუნარიანობა (აშშ, ნიდერლანდები, ისრაელი, ავსტრალია, საბერძნეთი).

ევროპის საპატენტო უწყებამ პატენტის განხილვის განაცხადის წესებში მბმ-ის პროგრამებთან დაკავშირებით 1985 წელს შეიტანა ცვლილება: თუ განაცხადი შეიცავს მბმ-ის პროგრამის მხოლოდ აღწერას, მაშინ პატენტი არ გაიცემა, ხოლო თუ პროგრამის გამოყენებით ტექნიკური ეფექტი მიიღება, მაშინ ასეთი სისტემა პატენტუნარიანად ითვლება. გერმანიის საპატენტო უწყების ერთ-ერთი ხელმძღვანელის — ლუტცი ვან რადენის აზრით „არავინ იცის ზუსტად „რა არის კომპიუტერული პროგრამა“ და მით უმეტეს „ტექნიკური ეფექტი“. მიუხედავად ამისა, ევროპის საპატენტო უწყება და ევროპის ეროვნული საპატენტო უწყებები შესაძლებლად მიიჩნევენ გასცენ პატენტი კომპიუტერულ პროგრამებთან დაკავშირებულ გამოგონებებზე. ²⁴

²² *Дозорцев В.* Исключительные права и их развитие. Сборник нормативных актов. - М.: АЕ-ЮРЕ.-1994.-С. 43-44.

²³ *Ислова И.* Патентноспособность программного обеспечения // PC WEEK. №8.-1997. -С. 54.

²⁴ 1994 წლის მონაცემებით ევროპის საპატენტო უწყებამ 11.000-ზე მეტი პატენტი გასცა ინფორმაციული ტექნოლოგიების სფეროში გამოგონებასთან დაკავშირებით (სამწუხაროდ, უფრო ახალი მონაცემები ავტორს არ გააჩნია).

აშშ-ის საპატენტო უწყების კომისიის განცხადებით, თუ კომპიუტერული პროგრამა მატერიალურ მატარებელზეა დაფიქსირებული (მაგ.: დისკეტაზე), მაშინ იგი პატენტუნარიანია აშშ-ის საპატენტო კანონის შესაბამისად. ეს გახდა საფუძველი, რომ 1996 წლის მარტში აშშ-ში განაცხადების განხილვის ახალი წესები შეეშუშავებინათ პროგრამულ უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით. ანალოგიური წესები მოგვიანებით იაპონიაშიც მიიღეს.

კომპიუტერული პროგრამების საგამომგონებლო პატენტუნარიანობასთან დაკავშირებით საინტერესო დამოკიდებულება იგრძნობა ავსტრიაში. 1992 წელს მიღებული წესების მიხედვით გამოგონება პატენტუნარიანად ითვლება იმ შემთხვევაში, თუ კითხვაზე — იძლევა რაიმე კომერციული მნიშვნელობის ეფექტს? — შეიძლება დადებითი პასუხის გაცემა (ასეთ ეფექტად წესები ასახელებს, მაგალითად, გამოსახულების ხარისხის გაუმჯობესებას კომპიუტერის ეკრანზე).

ისრაელის სახელმწიფო კანონმდებლობა არ მიუთითებს პროგრამების პატენტუნარიანობაზე და განმარტავს, რომ გამოგონება არის პროდუქტი ან ხერხი, რომელიც ახალია, სასარგებლოა მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობისათვის და წარმოადგენს საგამომცემლო საქმიანობის შედეგს.

ყველა ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, რომ სხვადასხვა ქვეყნის საპატენტო კანონმდებლობა განსხვავებულად უდგება კომპიუტერული პროგრამების პატენტუნარიანობის საკითხის გადაწყვეტას, მაგრამ ყველა განვითარებულ ქვეყანაში გამოიკვეთა ტენდენცია ასეთი გამოგონების პატენტირების შესახებ და მათი რიცხვი მნიშვნელოვნად იზრდება.

ინტელექტუალური საკუთრების ისეთი ობიექტი, როგორიცაა კომპიუტერული პროგრამა, სამართლებრივი თვალსაზრისით სპეციალისტთა ყურადღებას ითხოვს. ფორმისა და შინაარსის ერთდროულად დაცვის ყველაზე უფრო სანდო ხერხს, მსოფლიო საკანონმდებლო პრაქტიკით, პატენტი წარმოადგენს.

საქართველოს კანონმდებლობა ამაზე ცალსახა პასუხს ვერ იძლევა. ის ფაქტი, რომ საქართველოს საპატენტო კანონის მე-16 მუხლის „გ“ ქვეპუნქტით ალგორითმები და პროგრამები გამომთვლელი მანქანებისათვის არ ითვლება პატენტუნარიან გამოგონებად, არ ნიშნავს, რომ არ შეიძლება პატენტირებული იყოს გამოგონება, რომელიც პროგრამულ უზრუნველყოფას შეიცავს. ამაში რომ დავრწმუნდეთ, გავეცნოთ კომპიუტერული პროგრამის ცნებას, რომელიც მიღებულია ევროპის სახელმწიფოებისათვის. მათი ანალოგიით საქართველოს კანონი „საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ“ კომპიუტერულ პროგრამებს განმარტავს, როგორც ინსტრუქციათა ერთობლიობას. სიტყვების, კოდების, სქემების ან სხვა სახით, რომელიც გამოხატულია მანქანით წაკითხვადი ფორმით, რაც საშუალებას იძლევა აამოქმედოს კომპიუტერი განსაზღვრული შედეგების მისაღწევად.

განმარტებიდან ნათელია, რომ საპატენტო დაცვა ნამდვილად უნდა განხორციელდეს მზმ-ის პროგრამაზე. ამასთან, გამოგონების ფორმულაში უნდა ჩაერთოს ის ნიშნები, რომელიც პატენტუნარიან ობიექტებს ახასიათებს, სახელდობრ, მოწყობილობის აღწერა, რომელიც პროგრამულ ელემენტებს შეიცავს. ასე, რომ გამოგონების ფორმულით განსაზღვრული საპატენტო მოთხოვნები ეხება არა უბრალოდ მზმ-ის პროგრამას, არამედ პროგრამულ და აპარატული უზრუნველყოფის ერთობლიობას. ამასთან, გამოგონების სიახლე გამოიხატება მხოლოდ პროგრამულ უზრუნველყოფაში. ამ ობიექტისათვის დამახასიათებელი ისაა, რომ შეიძლება გასხვისდეს კომპიუტერის გარეშე (მაგნიტურ დისკებზე და სხვა). ამიტომ საპატენტო დაცვა ეფექტური იქნება სამოქალაქო ბრუნვაში გაშვებული პროგრამებისათვის, მით უმეტეს, რომ კანონი „საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ“ უშვებს კომპიუტერული პროგრამის თავისუფალი გამოყენებისა და დეკომპილირების უფლებას.

მაშასადამე, ინფორმაციაზე საკუთრების უფლების უარყოფა ამ ობიექტს სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობიდან არ გამო-რიცხავს. ცალკეულ შემთხვევებში შესაძლებელია გავრცელდეს სამო-ქალაქო სამართლის ინსტიტუტებით დადგენილი სამართლებრივი რეჟიმი (მაგალითად: საპატენტო კანონმდებლობა, „ნოუ-ჰაუ“, „ნოუ-ნოუ“ და ა.შ.).

სამოქალაქო კანონმდებლობა ინფორმაციის დაცვას ითვა-ლისწინებს იმ შემთხვევებში, თუ:

ა) მას ნამდვილად ან პოტენციურად აქვს კომერციული ღი-რებულება, რადგან უცნობია მესამე პირისათვის;

ბ) მასთან არ შეიძლება თავისუფალი დაშვება კანონით დად-გენილ შემთხვევებში;

გ) ინფორმაციის მფლობელი მისი კონფიდენციალურობის დაცვის ღონისძიებებს ღებულობს.

§3. სასაქონლო ინფორმაციული ურთიერთობები და მათი სამართლებრივი რეგულირების სისტემა

ინფორმაცია საზოგადოებაში ყოველთვის არსებობდა, მაგ-რამ საბაზრო ინფორმაციული ურთიერთობები შემთხვევითობას წარმოადგენდა და საკანონმდებლო ბაზა არ გააჩნდა. ინფორმაციის როლმა და დანიშნულებამ ინფორმაციის კერძო სამართლებრივი რე-გულირების მოთხოვნა წარმოშვა, რასაც კიდევ უფრო შეუწყო ხელი კომპიუტერული ტექნიკისა და ტელესაკომუნიკაციო სისტემების გან-ვითარებამ. ინფორმაციამ სასაქონლო ხასიათი შეიძინა, რადგან გაჩნ-და ყველა სახის ინფორმაციის (საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, ორგა-

ნიზაციული, ეკონომიკური, კულტურული, სამეცნიერო-ტექნიკური და ა.შ.) მოთხოვნილება და რეალიზაციის შესაძლებლობა, ანუ დაიწყო სასაქონლო-ინფორმაციული ფეტიშიზმი.²⁵

ევროპის კონტინენტური ქვეყნების და პოსტკომუნისტური სახელმწიფოების სამოქალაქო კოდექსებში უკვე გაჩნდა რიგი დებულებები სასაქონლო ინფორმაციულ ურთიერთობებთან დაკავშირებით. როგორც პროფესორმა ვ.დოზორცევმა 1997 წლის ნოემბერში ინფორმაციის სფეროში საკანონმდებლო პრობლემებთან დაკავშირებულ სრულიად რუსეთის V კონფერენციაზე აღნიშნა: „ეს დებულებები ეხება არა მარტო ვალდებულებებს ცნობების შეტყობინებასთან დაკავშირებით, არამედ ზოგად ცნებებსაც, ინფორმაციის შესახებ“.²⁶ მართალია, გარკვეული კომენტარები ინფორმაციულ-სასაქონლო ბრუნვასთან დაკავშირებით უკვე გაჩნდა უცხოურ ლიტერატურაში (როგორც რუსეთში, ასევე ევროპაში)²⁷, მაგრამ იგი ჯერ კიდევ არაა ისე შესწავლილი, რომ არსებითი გავლენა მოახდინოს კანონმდებლობის სრულყოფაზე. მით უმეტეს უცნობია ეს პრობლემა ქართული იურიდიული ლიტერატურისათვის.

ინფორმაციული სასაქონლო ურთიერთობები საკმაოდ დიდ ადგილს იკავებს საზოგადოებრივ ურთიერთობაში და ამ სფეროში საკანონმდებლო ბაზის არასრულყოფილების გამო მრავალ პრობლემას უქმნის როგორც სახელმწიფო, ისე ურთიერთობის მონაწილე სუბიექტებს.

როგორც ცნობილია, საბაზრო ურთიერთობებში მთავარია არსებობდეს პირი, რომელსაც შეუძლია „საქონლის“ თავისად აღიარების მოთხოვნა. სასაქონლო ბრუნვის აზრი ზომ სწორედ ისაა, რომ იცვლებოდეს პირი, რომელსაც საქონელზე უფლება ექნება (ერთი პი-

²⁵ Батурин Ю.М. Проблемы компьютерного права.-М.-1991.-С.17.

²⁶ Дозорцев В.А. Вопросы информации в Гражданском кодексе Российской Федерации//Науч.-технич. информация. №3.-1998.-С.2.

²⁷ იხ.: Защита прав создателей и пользователей программ для ЭВМ и баз данных / Комментарий Российского законодательства.-М.-1996.; Компьютерные технологии в юридической деятельности/под ред. Н.Полевого.-М.-1994; The Law of Copyright, by Terence, Price. B.A PR.D.-1996.

რის უფლება შეწყდება, მეორე პირის უფლება წარმოიშობა). მაშასადამე, სასაქონლო ბრუნვის წინა პირობას წარმოადგენს უფლება „ჩემი“ — „ჩემი საკუთარი“ (own) — ეს აბსოლუტური უფლებაა, რომლის შინაარსი ობიექტის ნატურალური თვისებითაა გაპირობებული (ანუ საქონლის სანივთო ხასიათით) და საკუთარების უცვლელის (owner ship) სახელწოდებით დამკვიდრდა.²⁸

ერთმანეთისგან უხდა გავარჩიოთ მატერიალური და არამატერიალური ობიექტის სასაქონლო თვისებები. მატერიალური ობიექტი, როგორც აღინიშნა, სივრცეშია შემოსაზღვრული და ერთი და იმავე დროს მხოლოდ ერთი პირის მფლობელობაში შეიძლება იყოს, რომელსაც იმავდროულად ნივთის ექსპლუატაციის შესაძლებლობა ექნება. მატერიალური ობიექტი შეიძლება გასხვისდეს ერთ პირზე (ან რამდენიმეზე, თანასაკუთრების უფლებით), ამასთან, იგი ფიზიკურ ამორტიზაციას განიცდის. ასეთ ობიექტზე დარღვეული უფლების აღდგენა შეიძლება განხორციელდეს არაკანონიერი მფლობელისაგან მისი იძულებით ამოღებით და მასზე უფლების მქონე პირისათვის გადაცემის გზით. მატერიალური ობიექტის ნატურალურ თვისებებთან დაკავშირებული სამართლებრივი თავისებურებების ჩამოთვლა შეიძლება გავაგრძელოთ, მაგრამ მთავარი ისაა, რომ ეს თავისებურებები განსაზღვრავენ საკუთრების რეჟიმს, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში ყალიბდებოდა.

არამატერიალური ობიექტის — ინტელექტუალური საქმიანობის შედეგის — ეკონომიკურ ბრუნვაში შემოტანა არც თუ ისე დიდი ხნის, ორასი წლის წინ მოხდა. სწორედ ამ თვისების გამო გახდა ინტელექტუალური შრომის შედეგი საქონელი. მაგრამ არამატერიალური ობიექტზე უფლების შინაარსი, არ შეიძლება დაემთხვეს ნივთზე უფლების შინაარსს.

²⁸ Moore N., Steele J. Information-intensive Britain. A critical analysis of the policy issues. - London : PSI. - 1996.

არამატერიალური ობიექტი არ არის სივრცით შემოსაზღვრული, ამიტომ მასზე შეუძლებელია მფლობელობის უფლება ტრადიციული სახით გავრცელდეს. იგი ერთდროულად პირთა განუსაზღვრელი წრის სარგებლობაში შეიძლება იყოს. გასხვების ისეთი ფორმაც შესაძლებელია, რომლის დროს ობიექტი სარგებლობისათვის წინასწარ განსაზღვრულ პირთა წრეს არ გადაეცეს.

არამატერიალური ობიექტი ფიზიკურ ამორტიზაციას არ ექვემდებარება — იგი შეიძლება მორალურად მოძველდეს და ისიც არა ყოველთვის. ამიტომ უფლების შეწყვეტა არამატერიალური ობიექტის ფიზიკურ ამოღებასთან არ არის დაკავშირებული. დარღვეული უფლების აღდგენა ასეთ შემთხვევაში გულისხმობს რთული ღონისძიებების განხორციელებას. ე.ი. აბსოლუტური უფლება ინტელექტუალური საქმიანობის შედეგის გამოყენებაზე განსაკუთრებულ სამართლებრივ რეჟიმს მოითხოვს, რომელიც „განსაკუთრებულ უფლებად“ იწოდება.

ინტელექტუალური საქმიანობის შედეგები საკმაოდ ფართო და მრავალმხრივია. ერთმანეთისაგან განარჩევენ ინტელექტუალური და შემოქმედებითი საქმიანობის შედეგებს.²⁹ პირველი უფრო ფართო კატეგორიაა, ხოლო მეორე მისი ნაირსახეობაა, რომელიც დამატებით თვისებებს იძენს, მაგალითად ავტორობის უფლებას.

რაც შეეხება შემოქმედებითი საქმიანობის შედეგებზე უფლებებს, შეიძლება კიდევ ორ ჯგუფად დავყოთ: 1) შედეგები, რომლისთვისაც მნიშვნელობა აქვს ფორმას (ეს ძირითადად ხელოვნების ნიმუშებია) და მათი დაცვის სისტემა განზოგადებული სახით შეიძლება იწოდებოდეს შემოქმედებით უფლებებად; 2) შედეგები, რომლისთვისაც, უპირველეს ყოვლისა, მნიშვნელობა აქვს შინაარსს. ისინი ძირითადად წარმოებაში გამოიყენება და მათი დაცვის სისტემა შეიძლება სამრეწველო უფლებებად იწოდებოდეს.

²⁹ *Бачило И.А.* Информация, как предмет правоотношений // Науч.-технич. информация. - №9. - 1997. - С. 17-24.

ნაწარმოების ფორმა უნიკალურია და იგი ავტორისაგან დამოუკიდებლად არ შეიძლება იყოს კვლავწარმოებული. ამიტომ, მისი დაცვა შექმნის მომენტიდან რეგისტრაციის ან რაიმე ფორმალობების გარეშე ხორციელდება. ამ შემთხვევაში მოქმედებს დაცვის ე.წ. შემოქმედებითი სისტემა.

შემოქმედებითი საქმიანობის შინაარსობრივი დებულებები შედარებით განსხვავებულია, რადგან სხვა პირთა მიერ შეიძლება განმეორდნენ. ამიტომ, უფლების განსამტკიცებლად, სავალდებულოა რიგი ფორმალობების დაცვა, როგორიცაა ექსპერტიზა, სახელმწიფო რეგისტრაცია და სხვა. ესაა სარეგისტრაციო სისტემა, რომელიც შედეგის ფორმალიზაციას ითხოვს.

არც თუ ისე დიდი ხნის წინ, დაცვის კიდევ ერთი ფორმის აუცილებლობა წარმოიქმნა. გაჩნდა ეკონომიკურ ბრუნვაში არამატერიალური შინაარსობრივი შედეგების გაშვების მოთხოვნილება, რომლის დაცვა სარეგისტრაციო სისტემის გამოყენებით არაარაციონალურია. ზოგიერთ შემთხვევაში ის ფორმალიზაციას არ ექვემდებარება. სხვა შემთხვევაში გამოყენებაზე კონტროლია ძნელი და ა.შ. მათ ეკონომიკურ ბრუნვაში გასაშვებად სხვა მეთოდებია საჭირო. ერთ-ერთ ასეთ მეთოდად მონოპოლიას მიიჩნევენ.

საქონლის მიმოქცევას ბაზარზე საფუძვლად უდევს მონოპოლია.³⁰ მონოპოლია შეიძლება უზრუნველყოფილ იქნეს როგორც სამართლებრივი საშუალებებით (აბსოლუტური უფლების განმტკიცებით), ასევე ობიექტის ფაქტიური მდგომარეობით, როცა მონოპოლია ეყრდნობა ინტელექტუალური საქმიანობის არამატერიალური შედეგების მესამე პირისათვის ხელმიუწვდომელობას, კონფიდენციალურობას.³¹ ეკოპილოვის ამ მოსაზრების მიხედვით, კონფიდენციალუ-

³⁰ Карась И.З. Экономический и правовой режимы информационных ресурсов.-Киев. -1988.-С.124.

³¹ Копылов В.А. К вопросу об информационной собственности//Науч.-техн. информация. -№9.-1997.-С.3.

რობა დაცვის სამართლებრივ საშუალებად არ მოიაზრება, იგი ობიექტის ფაქტიურ მდგომარეობას ასახავს ბაზარზე.

ინფორმაციის გარკვეულ ნაწილზე მონოპოლიის უზრუნველყოფა კონფიდენციალურობის დაცვით ხორციელდება. ამიტომ, სამართლებრივ საშუალებათა დანიშნულება მონოპოლიის დაცვა კი არ არის, არამედ კონფიდენციალურობის დაცვა, ე.ი. ამ შემთხვევაში ცნობების სამართლებრივი დაცვის მექანიზმი კი არ იქმნება, არამედ მათი კონფიდენციალურობის დაცვისა. ცნობათა კონფიდენციალურობა მიმართულია პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის (საქართველოს კონსტიტუციის მე-20 მუხლი) სახელმწიფო, კომერციული და სამსახურებრივი საიდუმლოების (საქართველოს კონსტიტუციის 41-ე მუხლი) „ნოუ-ჰაუს“ დაცვისაკენ. ამიტომ დადგენილი სისტემა მონოპოლიის დარღვევის პროფილაქტიკას კი არ ეხება, არამედ კონფიდენციალურობის დარღვევის პროფილაქტიკას. აქედან დგინდება ვალდებული პირთა წრე, ანუ ისინი, ვინც იცავენ ან არღვევენ კონფიდენციალურობის რეჟიმს. მაგრამ ინფორმაციული ურთიერთობის საგანი შეიძლება იყოს არა მარტო კონფიდენციალური, არამედ საყოველთაოდ ხელმისაწვდომი ცნობები, რომელთა საფუძველი ვ.დოზორცევის აზრით მონოპოლია კი არ არის, არამედ მისი ხელსაყრელობა (სანდოობა, ოპერატიულობა და ა.შ.).³²

პრინციპში, შეიძლება ითქვას, რომ ეს სამართლებრივ საშუალებათა შინაგანი მხარეა, გარეგნულად უფრო მოსახერხებელია ყველაფერი ისე გამოიყურებოდეს, როგორც მონოპოლიის დაცვა.

დაცვის ამ სპეციფიკურმა ობიექტმა „ნოუ-ჰაუს“ სახელწოდება მიიღო. თუმცა ეს დაცვის ძირითად იდეას სრულებითაც არ ცვლის. „ნოუ-ჰაუს“ დაცვა იგივე კონფიდენციალურობის დაცვაა, როგორც რაიმე ქმედებათა აკრძალვის გარდაქმნილი ფორმა.

³² *Дозорцев В.А.* Вопросы информации в Гражданском кодексе Российской Федерации // Науч.-техн. информация - №3. - 1998. - С. 2.

„ნოუ-ჰაუ“ საკმაოდ თავისებურია. მას შინაარსობრივი ხასიათი აქვს. ესაა ცნობები, რომლებიც დაცულია გამოყენებისაგან. რაც შეეხება გაცნობას, მასზე მონოპოლია არ ვრცელდება.

„ნოუ-ჰაუ“ შეიძლება გავრცელდეს ყველა სახის ობიექტზე, მათ შორის შეოქმედების ისეთ შედეგებზე, როგორიცაა ორგანიზაციულ-ეკონომიკური სიახლეები, კოლექტიური საქმიანობის შედეგები და ა.შ. ამიტომ ამ თვალსაზრისით მას უნივერსალური ხასიათი აქვს. „ნოუ-ჰაუ“ რაიმე ფორმალიზაციას არ მოითხოვს. მისთვის მხოლოდ ორი პირობა არსებობს: 1) არ იყოს საყოველთაოდ ცნობილი; 2) გატარდეს ღონისძიებები მისი დაცვის მიზნით. „ნოუ-ჰაუ“ არსებობს მანამ, სანამ ცნობები მის შესახებ ხელმოუწვდომელია სხვა პირისათვის.

„ნოუ-ჰაუს“ მოქმედება წყდება, თუ ის საყოველთაოდ ცნობილი გახდა. ამასთან, მისი გავრცელების წყაროს მნიშვნელობა არ აქვს: ა) პირმა, კვლევის შედეგად, დამოუკიდებლად მიიღო ანალოგიური ცნობები, რომლის კონფიდენციალურობის დაცვა საჭიროდ არ ჩათვალა, თუ ბ) ცნობები ვისიმე არამართლზომიერი ქმედებით გავრცელდა, რაც კონფიდენციალურობის რეჟიმის დარღვევაში გამოიხატება.

უფლებამოსილ პირს არ შეუძლია მოითხოვოს არაკეთილსინდისიერი მოსარგებლისაგან ცნობებით სარგებლობის შეჩერება. მას უფლება აქვს ზარალის ანაზღაურება მოსთხოვოს პირს, რომელმაც არამართლზომიერად გაავრცელა ცნობები „ნოუ-ჰაუს“ შესახებ. ცნობების გამოყენების შეწყვეტის მოთხოვნა მხოლოდ არაკეთილსინდისიერი მოსარგებლისაგან დაიშვება. ე.ი. თუ ცნობებმა კონფიდენციალური ხასიათი დაკარგა და საყოველთაოდ გახდა ცნობილი, მაშინ დაცვის მექანიზმი არსებობას შეწყვეტს.

პატენტმფლობელისაგან განსხვავებით, „ნოუ-ჰაუს“ მფლობელს განსაკუთრებული დაცვის უფლება არ აქვს. „ნოუ-ჰაუს“

მფლობელის უფლება შეიძლება დახასიათდეს, როგორც კვაზიბსოლუტური. იგი ნაკლებად სანდოა, მაგრამ შედარებით ფართო.

უკანასკნელ პერიოდში ლაპარაკობენ არა მარტო წარმოების საიდუმლოებაზე (ნოუ-ჰაუ), არამედ მეცნიერების საიდუმლოებაზეც (ნოუ-ნოუ). მათი სამართლებრივი რეგულირების რეჟიმი იდენტური იქნება, რადგან ორივე საიდუმლოება ინტელექტუალური საკუთრების უფლებას გულისხმობს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ინტელექტუალური საქმიანობის არამატერიალური შედეგების დაცვა მათი სარგებლობისაგან დაცვას გულისხმობს. ამასთან, ინტელექტუალური საქმიანობის შედეგების სხვადასხვა სახეებს სარგებლობის სხვადასხვა გაგება შეესაბამება. შემოქმედებითი სისტემით დაცული შედეგებით სარგებლობა, რომლისთვისაც მნიშვნელობა აქვს ფორმას, ნიშნავს შედეგების გახსნას პირთა განუსაზღვრელი წრისათვის და მათ გავრცელებას. სამრეწველო სისტემით დაცული შედეგებით სარგებლობა, რომლისათვისაც მნიშვნელობა აქვს შინაარსს, ნიშნავს წარმოებაში მათ პრაქტიკულ გამოყენებას და ამ შინაარსის რეალიზაციით პრაქტიკული ეფექტის მიღებას. ორივე შემთხვევაში საქმე ეხება ისეთი სარგებლობის მონოპოლიის უფლებას, რაც მესამე პირისათვის ანალოგიური უფლების აკრძალვას გულისხმობს.

რა თქმა უნდა, სარგებლობის ამ უფლების გასხვისება შესაძლებელია და სწორედ ეს არის სასაქონლო ბრუნვის არსი. ასეთი ბრუნვის სპეციფიკური ფორმაა სრული გასხვისების გარეშე სარგებლობის უფლების გადაცემა — ანუ ლიცენზიის გაცემა, რომელსაც შესაბამისი სამართლებრივი მექანიზმი გააჩნია.

ცნობები სამოქალაქო სამართლებრივი რეგულირების პირდაპირი ობიექტი არ არის. გამოწველია „მონაცემთა ბაზები“, რომელიც ასეთი ცნობების ნაკრებს წარმოადგენს და მისი არსებობა კომპიუტერული ტექნიკის განვითარებას უკავშირდება.

საერთაშორისო ხელშეკრულებებიდან გამომდინარე, საქართველოს კანონმდებლობა მონაცემთა ბაზების დაცვას საავტორო სამართლით გვთავაზობს (კომპიუტერულ პროგრამებთან ერთად, თუმცა ამ ორი ობიექტის სამართლებრივი ბუნება განსხვავებულია). საქართველოს კანონით „საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ“ მონაცემთა ბაზები ლიტერატურულ ნაწარმოებად არის მიჩნეული. საეჭვოა მონაცემთა ბაზების ისეთი კატეგორიის ობიექტებთან გაიგივება, როგორიცაა წიგნი, ბროშურა, სტატია და ა.შ.

პრაქტიკა აჩვენებს, რომ მონაცემთა ბაზა — ეს ნაწარმოებთა კრებული კი არ არის, არამედ ცნობათა და მონაცემთა კრებულია. ამიტომ, საავტორო სამართლით გათვალისწინებული კრებულების დაცვის შესახებ წესები მასზე არ გავრცელდება. ასეთი დაცვის გამოყენება მხოლოდ იმ ნაწარმოებთა მიმართ არის შესაძლებელი, რომლებიც გარკვეული ფორმით გამოირჩევიან, და არა ცნობების მიმართ, რომელთაც შინაარსობრივი ხასიათი აქვთ. ამასთან, მონაცემთა ბაზა ერთხელ და სამუდამოდ მოცემული შენაკრები არ არის. იგი შეიძლება ზუსტდებოდეს, ივსებოდეს ან, თუნდაც, ერთი და იგივე ცნობები სხვადასხვა სისტემით იყოს დალაგებული. ეს თავისებურება ნამდვილად უნდა იქნეს გათვალისწინებული მონაცემთა სამართლებრივი დაცვის სისტემის შემუშავების დროს.

მონაცემთა ბაზების დაცვის შესახებ სამართლებრივი რეგულირების სისტემის დადგენასთან დაკავშირებით სიძნელეებს ყველა საერთაშორისო თანამეგობრობა განიცდის. ევროსაბჭოს 1996 წლის 11 მარტის დირექტივა „მონაცემთა ბაზების დაცვის შესახებ“ დაცვის ორმაგ სისტემას ითვალისწინებს. ერთის მხრივ, მონაცემთა ბაზები, როგორც ცნობათა ნაკრები, დაცულია საავტორო სამართლით, მეორეს მხრივ, მონაცემთა ბაზებს (ცნობათა შენაკრებს), შინაარსობრივი ხასიათი აქვს და მისთვის განსაკუთრებული ხასიათის დაცვაა საჭირო

(Sui generis).³³ ამ აქტში დაცვის განსაკუთრებულ სახეობაზე მინიშნებას კი ვხვდებით, მაგრამ საერთაშორისო მასშტაბით იგი ჯერ კიდევ არ არის განსაზღვრული. ამიტომაც იყო, რომ 1996 წლის 2-20 დეკემბრის ქენევის დიპლომატიურმა კონფერენციამ საავტორო სამართლისა და მოპიჯნავე უფლებებთან დაკავშირებით უარი თქვა მონაცემთა ბაზების დაცვის სისტემისა და ბუნების დახასიათებაზე და საკითხი მომავლისათვის გადადო. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მომზადებული იყო ხელშეკრულების პროექტი მონაცემთა ბაზების ორმაგი დაცვის შესახებ, რომელიც არც განხილულა.

ორმაგი დაცვა დაცვის მექანიზმების ურთიერთმონაცვლეობას კი არ გულისხმობს, არამედ ურთიერთშევეცებას. ასეთი სისტემა, დაცვის ობიექტის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ახალ მოდელს გულისხმობს: იდეის დაცვასა („ნოუ-ჰაუ“) და შესრულებული სამუშაოს შედეგად მიღებულ მონაცემთა ერთობლიობაზე უფლების დაცვას. ასეთი მიდგომა აძლიერებს საავტორო ინფორმაციის სუბიექტთა სამართლებრივ მდგომარეობას.

ასე რომ ყველა საფუძველი არსებობს ვივარაუდოთ — მონაცემთა ბაზა ტრადიციულ „ნოუ-ჰაუს“ წარმოადგენს, რომლის შინაარსი მის გამოყენებაშია. გამოყენება ამ შემთხვევაში გულისხმობს მონაცემთა ბაზებში არსებული ინფორმაციის გაცნობას, ამიტომ საფუძველია „ნოუ-ჰაუ“, რომლის სამართლებრივი რეგულირება მისი გამოყენების რეჟიმს ეხება. ინფორმაცია, როგორც მონაცემთა ბაზის პროდუქტი ვალდებულებითი ურთიერთობის ობიექტია.

მაშასადამე, ინფორმაციასთან დაკავშირებულ სასაქონლო ურთიერთობებს განსხვავებული ხასიათი აქვს. ეს არ არის უფლებათა გადაცემა, არამედ გაცნობის ფაქტიური შესაძლებლობის მინიჭებაა. ასეთი მოთხოვნილება შეიძლება აბსოლუტურ უფლებას არ ეყრდნობოდეს. ესაა წმინდა ვალდებულებითი ურთიერთობა, რომე-

³³ Дозорцев В.А. Система правового регулирования товарных информационных отношений. Науч.-технич. информация. - №8. - 1997. - С. 2-10.

ლიც ცნობების საყოველთაოდ ხელმისაწვდომობის პრინციპს ემყარება, თუ ამის შესახებ კანონით სპეციალური აკრძალვა არ არის.

ინფორმაციის ეკონომიკური ბრუნვა, რომლის საფუძველი აბსოლუტური უფლება არაა, ემყარება ინფორმაციასთან გარკვეული საქმიანობის შედეგს, კერძოდ, ინფორმაციულ მომსახურებასთან დაკავშირებულ ქმედებას. ინფორმაციის გაცნობის უფლება კი აბსოლუტურ უფლებას არ მოითხოვს. ასეთი უფლება სარგებლობისთვისაა საჭირო. ამიტომ აბსოლუტური უფლება ინფორმაციის სამართლებრივი რეგულირების ნიშანი არ არის. სასაქონლო ურთიერთობებს სხვა საფუძველი აქვთ — არა უფლების მინიჭება, არამედ ინფორმაციის გაცნობის ფაქტიური შესაძლებლობა. ეს კი პრინციპულად ახალი ურთიერთობაა, რომელიც რადიკალურად განსხვავდება როგორც საკუთრების უფლებისაგან, ასევე ინტელექტუალური საქმიანობის არამატერიალურ შედეგებზე ტრადიციულად დადგენილი განსაკუთრებული უფლებისაგან. გამოწვევისაა მონაცემთა ბაზები, რომელთაც ინფორმაციის გაცნობასთან დაკავშირებით შუალობითი მნიშვნელობა გააჩნიათ და ამიტომ ისინი შეიძლება აბსოლუტურ (ან კვაზი-აბსოლუტურ) უფლებას ეფუძნებოდნენ.

§4. არასასაქონლო ინფორმაციული ურთიერთობები და მათი სამართლებრივი რეგულირების სისტემა

ინფორმაციის არსიდან და დანიშნულებიდან გამომდინარე შესაძლებელია მისი ყველა სახეობა გახდეს სასაქონლო ბრუნვის ობიექტი. მაგრამ რეალურად ეს ასე არ ხდება და სხვადასხვა მიზეზთა გამო ინფორმაციის გარკვეული ნაწილის გადაცემა არასასაქონლო საფუძველით ხორციელდება. ინფორმაციის ეკონომიკური ბრუნვიდან ამოღება ხელოვნურად, სახელმწიფოსაგან საჯარო სამართლებრივი

ბაზის შექმნით მიმდინარეობას. სახელმწიფო ფიზიკურ ანკლავთან (სახელმწიფო საზღვრები) ერთად ინფორმაციულ სივრცესაც მოიცავს. ამიტომ ინფორმაციული უსაფრთხოების დაცვის მიზნით გარკვეული სამართლებრივი მექანიზმი იქმნება.

ზოგიერთი სახელმწიფო ინფორმაციას ქვეყნის სტრატეგიულ ობიექტად მიიჩნევს. მაგალითად, აშშ-ში 1998 წლის 11 პრიორიტეტულ მიმართულებათა შორის დასახელებულია ინფორმაცია,³⁴ რაც იმას გულისხმობს, რომ ინფორმაციის სახელმწიფოდან გადინების დაცვისა და ქვეყნის შიგნით მიმოქცევის სრულყოფილი სამართლებრივი მექანიზმი შეიქმნას.

თითქმის ყველა ქვეყნის კანონმდებლობა იცნობს გარკვეული კატეგორიის ინფორმაციის საყოველთაოდ გავრცელების აკრძალვას და პირის უფლებას, მოითხოვოს ინფორმაცია სახელმწიფო დაწესებულებებიდან. ასეთი ინფორმაციის გაცემა არასაბაზრო საფუძველზე ხორციელდება.

საქართველოს კონსტიტუცია აღიარებს ყოველი ადამიანის უფლებას, თავისუფლად მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია, გამოთქვას და გაავრცელოს თავისი აზრი. ამასთან, კონსტიტუციის 24-ე მუხლი დასაშვებად მიიჩნევს კანონით დადგენილ შემთხვევაში ამ უფლების შეზღუდვას, თუ ეს აუცილებელია სახელმწიფო უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, სხვათა უფლებებისა და ღირსებების დასაცავად, კონფიდენციალურად აღიარებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად ან სასამართლოს დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად. მართალია, ამ ნორმაში არ ჩანს კონფიდენციალურად რა კატეგორიის ინფორმაცია მიიჩნევა, მაგრამ კონსტიტუციის 41-ე მუხლიდან გამომდინარე ასეთად შეიძლება ჩაითვალოს

³⁴ *Forest Woody Horton, Jr.* What are "National Information Policies"? // International forum on information and Documentation, Vol.23, №1.-1998.

სახელმწიფო, კომერციული ან პროფესიული საიდუმლოება, ხოლო მე-20 მუხლის მიხედვით — პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა, რომელშიც სხვა უფლებებთან ერთად, პერსონალური ინფორმაციის ხელშეუხებლობის უფლებაც იგულისხმება. ყველა ამ მიმართულებით სათვის დამოუკიდებლად უნდა შეიქმნას ინფორმაციის დახურვის საფუძვლები, ასეთ ინფორმაციასთან დასაშვებ პირთა ჩამონათვალი და რეგულირების სხვა სამართლებრივი ასპექტები. ასეთი ინფორმაცია სასაქონლო ურთიერთობის საგანი არ შეიძლება გახდეს. თუმცა მისი გადაცემა (გავრცელება) გამორიცხული არ არის. ეს პროცესი საჯარო-სამართლებრივი აქტებით რეგულირების სფეროა.

მეორე პირობა ინფორმაციის ეკონომიკური ბრუნვიდან ამოღებისა, როგორც უკვე აღინიშნა, არის პირის უფლება კანონით დადგენილი წესით მოითხოვოს ინფორმაცია სახელმწიფო ორგანოებიდან (საქართველოს კონსტიტუციის 41-ე მუხლი).

ამ კონსტიტუცია სახელმწიფო ორგანოთა მხრიდან ინფორმაციის გაცემის ვალდებულებისათვის ორ პირობას განსაზღვრავს: სახელმწიფო დაწესებულებიდან გაიცემა მომთხოვნი პირის შესახებ ინფორმაცია და ოფიციალური დოკუმენტები, თუ ისინი სახელმწიფო, პროფესიულ ან კომერციულ საიდუმლოს არ შეიცავენ.

საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის მიხედვით, თანამდებობის პირის მიერ გადაწყვეტილებათა მომზადების პროცესში მონაწილე სხვა საჯარო მოხელეთა ვინაობა დაცულია გამხელისაგან აღმასრულებელი პრივილეგიით, ე.ი. ისინი თავისუფლდებიან ამ კოდექსით გათვალისწინებული მოვალეობებისაგან. საჯარო დაწესებულება ვალდებულია, მოითხოვოს საჯარო ინფორმაცია მისი ფიზიკური ფორმისა და შენახვის მდგომარეობის მიუხედავად.

ასეთ შემთხვევაში ინფორმაციის გადაცემა არასასაქონლო საფუძველზე ხდება. ამ მუხლში მხოლოდ სახელმწიფო დაწესებულებებში არსებული ინფორმაციის გაცნობაზეა საუბარი და არაა მინიშნებული ანალოგიური უფლებამოსილება თვითმმართველობის ორგა-

ნობეშიცაა შესაძლებელი თუ არა. თუ სხვა ქვეყნების პრაქტიკას გადავხედავთ, იქ სადაც თვითმმართველობის ორგანოები არსებობენ, აღნიშნული უფლება მათზეც ვრცელდება (მაგ.: რუსეთის კონსტიტუციის 24-ე მუხლის მე-2 პუნქტი).

საქართველოს კონსტიტუციის მითითებული მუხლი ოფიციალური დოკუმენტების გაცნობის უფლებასაც აფიქსირებს. ეს უფლება ფართოა, რადგან ახალი ცნება შემოდის — „ოფიციალური დოკუმენტი“. 1-ლი თავის მე-2 პარაგრაფში, სადაც დოკუმენტის ცნებას შევხებით, აღვნიშნეთ, რომ ესაა მატერიალურ მატარებელზე დაფიქსირებული ინფორმაცია რეკვიზიტებით, რაც მისი იდენტიფიკაციის შესაძლებლობას იძლევა. მისგან განსხვავებით ოფიციალური დოკუმენტი სახელმწიფო და თვითმმართველობის (მმართველობის) ორგანოების, სასამართლო ორგანოების მიერ იქმნებიან. უმეტეს შემთხვევაში ოფიციალური დოკუმენტები ღიაა და თავისუფლად შეიძლება გავრცელდეს.

ამ საერთო დებულებიდან გამონაკლისი ისევ საქართველოს კონსტიტუციის 41-ე მუხლის მეორე ნაწილითაა გათვალისწინებული, რომელიც დაკავშირებულია ადამიანის ჯანმრთელობასთან, მის ფინანსებთან ან სხვა კერძო საკითხებთან, რომელიც შეიძლება გავრცელდეს მხოლოდ პირის თანხმობით.

ოფიციალური დოკუმენტის შექმნის დროს წარმოიშობა ურთიერთობა შესაბამის ორგანოთა მიერ მისი მომზადების, გამოცემის და გავრცელების ვალდებულებისა და პასუხისმგებლობის შესახებ. ასეთი დოკუმენტის ერთ-ერთ ნაირსახეობას სამართლებრივი ინფორმაცია (ნორმატიული აქტები) წარმოადგენს, რომელთა თითოეულ მოქალაქემდე დაყვანა სახელმწიფო ორგანოთა პირდაპირი ვალდებულებაა (საქართველოს კონსტიტუციის 73-ე მუხლის „ლ“ პუნქტით საქართველოს პრეზიდენტი ხელს აწერს და აქვეყნებს კანონებს).

კანონით „საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ“ დადგენილია, რომ კანონებსა და სხვა ნორმატიულ აქტებზე საავტორო

სამართალი არ ვრცელდება. მიუხედავად ამისა, მაინც ისმება საკითხი ნორმატიული აქტების მიმართ საკუთრების სამართლებრივი რეჟიმის გამოყენების შესაძლებლობის შესახებ.

ამ შემთხვევაში დაზუსტებას ითხოვს ერთი გარემოება. თუ საუბარია ნორმატიული აქტების მატარებლებზე — რა თქმა უნდა რეგულირების ასეთი რეჟიმი მისაღებია, მაგრამ თვით სამართლებრივ ინფორმაციაზე, როგორც ასეთზე, საკუთრების რეჟიმის გამოყენება მიუღებელია.

ინფორმაციაზე სუფთა სახით საკუთრების უფლების მიუღებლობა უკვე დავასაბუთეთ, თუ საკითხს იმ კუთხით შევხედავთ, რომ სამართლებრივი ინფორმაცია შექმნილი ინფორმაციაა, მაშინ დაისმება კითხვა: ვინ შეიძლება იყოს ნორმატიული აქტების მესაკუთრე? საქართველოს პარლამენტი, რომელმაც მიიღო კანონი თუ საქართველოს პრეზიდენტი, რომელმაც ხელი მოაწერა კანონს? უფრო მეტიც, თუ ორივე ორგანოს, როგორც კანონის შემოქმედთ, მესაკუთრედ მივიჩნევთ, მაშინ, როგორც მესაკუთრეებს, მათ უფლება აქვთ დამოუკიდებლად გადაწყვიტონ თავიანთი საკუთრების ბედი: მისცენ ან არ მისცენ შესაძლებლობა მესამე პირს ისარგებლონ კანონებით, გაყიდონ ან სხვა ხერხით გაასხვისონ თავიანთი საკუთრება. რადგან საკუთრების ჩამოთვლილი მომენტები კანონთან მიმართებაში აბსურდულია, უკვე შეუძლებელია ამ სფეროში წარმოშობილი ურთიერთობა საკუთრებით ურთიერთობად დახასიათდეს.

ნორმატიული აქტების ოფიციალური გამოქვეყნება — ეს უფლება არ არის, არამედ სახელმწიფო და თვითმმართველობის შესაბამისი ორგანოს ვალდებულებაა. კონსტიტუციური მოთხოვნაა, რომ გამოუქვეყნებელი კანონები სამოქმედო ძალას ვერ მოიპოვებენ. ასე რომ სამართლებრივ ინფორმაციასთან მიმართებაში ადგილი აქვს საჯარო-სამართლებრივ, და არა სამოქალაქო-სამართლებრივ ურთიერთობებს.

ნორმატიული აქტების გამოქვეყნება და მათი თითოეულ მოქალაქემდე დაყვანა, ყველა სამართლებრივ სახელმწიფოში, სახელმწიფო ორგანოთა ვალდებულებაა. მაგრამ საქართველოში ეს ვალდებულება სრული მოცულობით არ ხორციელდება.

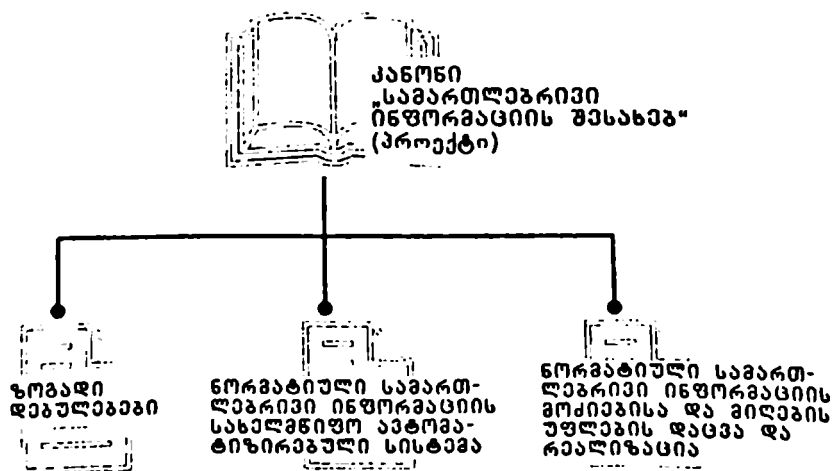
„საქართველოს სამართლებრივი ინფორმაციის სისტემის შესახებ“ საქართველოს პრეზიდენტის 1996 წლის 11 სექტემბრის №595 ბრძანებულებით: საქართველოს სამართლებრივი ინფორმაციზაციის სახელმწიფო სისტემის შექმნის პროცესის აქტუალიზაციის, ოფიციალური ინფორმაციის ნაკადის თავისუფალი მიმოქცევის, კანონმდებლობის ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფის მიზნით, იუსტიციის სამინისტროში შეიქმნა სამართლებრივი ინფორმაციზაციის საკონსულტაციო ცენტრი, რომლის ძირითად ამოცანად განისაზღვრა სამართლებრივი ინფორმაციის შეკრება, დაცვა, ინტეგრირება და სისტემატიზაცია; სამართლებრივი ინფორმაციის საერთაშორისო და ნაციონალურ ბაზებთან ორგანიზებული ჩართვა და სახელმწიფოთაშორისი სამართლებრივი ინფორმაციის ურთიერთგაცვლა, საკონსულტაციო და საცნობარო მომსახურების გაწევა. ამ აქტის მე-4 პუნქტით საქართველოს ინფორმაციულ-სამართლებრივ რესურსს შეადგენს: საქართველოს პარლამენტის, საქართველოს პრეზიდენტის, საკონსტიტუციო სასამართლოს, უზენაესი სასამართლოს, სახელმწიფო და თვითმმართველობის (მმართველობის) ორგანოების, ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი სახელმწიფო ორგანოების მიერ მიღებული სამართლებრივი აქტები. მაგრამ ბრძანებულების მე-9 პუნქტის მიხედვით პროგრამის ძირითად მომხმარებლად სახელმწიფო ხელისუფლებისა და მმართველობის ორგანოები და არასამთავრობო ორგანიზაციებია განსაზღვრული.

აქედან გამომდინარეობს, რომ სამართლებრივი ინფორმაციის სახელმწიფო სისტემები ნორმატიული მასალით უზრუნველყოფენ მხოლოდ სახელმწიფო ორგანოთა სტრუქტურებს, ხოლო კომერციული სტრუქტურები უზრუნველყოფენ ყველას, მხოლოდ საფასურის

გადახდით. რიგითი მოქალაქე ყურადღების გარეშეა დარჩენილი, როგორც სახელმწიფო, ისე კომერციული სტრუქტურების მხრიდან.

„ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის 61-ე მუხლი განსაზღვრავს ნორმატიული აქტების ოფიციალურ ბეჭდვით ორგანოში გამოქვეყნების წესს.

მიგვაჩნია, რომ ამ სფეროში ურთიერთობათა რეგულირებისათვის ნორმატიული ბაზა სრულყოფილი არ არის. საქართველოს კონსტიტუციის 41-ე მუხლი მოითხოვს, რომ სახელმწიფო დაწესებულებებში მოქალაქეთათვის ინფორმაციის გაცნობის უფლება კანონით დადგენილი წესით განხორციელდეს. აქედან გამომდინარე, დღის წესრიგში დგება „სამართლებრივი ინფორმაციის შესახებ“ კანონის მიღება, რომელშიც მკვეთრად იქნება რეგლამენტირებული სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოთა უფლებამოვალეობები სამართლებრივი ინფორმაციის გავრცელების საქმეში, აგრეთვე განისაზღვრება

სამართლებრივი ინფორმაციის სახელმწიფო და კომერციული სისტემების ურთიერთკავშირი. ასეთი ინფორმაცია ინტერნეტში უნდა გავრცელდეს თავისუფლად, სახელმწიფო სისტემის მეშვეობით. ეს ვალდებულება გამომდინარეობს „უცხოეთის კანონმდებლობაზე ინფორმაციის შესახებ“ ლონდონის 1968 წლის 7 ივნისის ევროპის კონვენციიდან, რომელსაც საქართველო 1999 წლის 19 ივნისს შეუერთდა. ასეთივე ვალდებულებები საქართველოს აღებული აქვს ინფორმაციის გაცვლასთან დაკავშირებით სომხეთთან, ყაზახეთთან, ყირგიზეთთან, უკრაინასთან, უზბეკეთთან 1997-98 წლებში დადებული ხელშეკრულებებით.

საზღვარგარეთის ქვეყნებთან სამართლებრივი ინფორმაციის გაცვლის ვალდებულების უზრუნველყოფა, სამართლებრივი ინფორმაციის, როგორც სამართლის წყაროს გავრცელების შიდასახელმწიფოებრივ ვალდებულებას კიდევ უფრო ამძაფრებს. ამიტომ დასახელებული კანონის — „სამართლებრივი ინფორმაციის შესახებ“ — მიღება ხელს შეუწყობს ურთიერთობათა რეგულირებას, რომელიც წარმოიშობა კანონებსა და სხვა აქტებში არსებული ინფორმაციის შეგროვების, დამუშავების, აქტუალიზაციისა და გავრცელების პროცესში.

კანონით უნდა აიკრძალოს საიდუმლოებისა და კონფიდენციალურობის რაიმე რეჟიმის გამოყენება კანონთა მიმართ, რომელთა არცოდნას შეუძლია ზიანი მოუტანოს საზოგადოებას მთლიანად და მოქალაქეთა კანონიერ ინტერესებს.

ნორმატიული ინფორმაციის მოძიება, მიღება, გადაცემა და გავრცელება, მოქალაქეთა, სახელმწიფო და თვითმმართველობის ორგანოთა, საწარმოთა, დაწესებულებათა, ორგანიზაციათა და თანამდებობის პირთა ხელშეუვალ უფლებად უნდა იქნეს კანონით აღიარებული, რომელთა რეალიზაცია რიგი ღონისძიებების გატარებას მოითხოვს:

ნორმატიული ინფორმაციული ბაზის სახელმწიფო სისტემებში სტაბილური ორგანიზაცია;

სამართლებრივი ინფორმაციის დამუშავების და ინფორმაციის ხარჯებისა და საშუალებების უზრუნველყოფა;

სპეციალური ინფორმაციულ-სამართლებრივი სამსახურების ფორმირება, რომელიც შესაძლებლობას მისცემენ მომხმარებელს გაეცნონ ინფორმაციას;

ოფიციალურ ბეჭდვით ორგანოებში კანონთა გამოქვეყნების სავალდებულო პროცედურის დადგენა;

სამართლებრივი ინფორმაციის მოსარგებლეთა უფლებების დაცვის ფორმების საკანონმდებლო წესით დადგენა და განმტკიცება და ა.შ.

სამართლებრივი ინფორმაციის გავრცელების საქმეში დიდ როლს ასრულებს ინფორმაციულ-სამართლებრივი სისტემა „კოდექსი“. ესაა კომპიუტერული სისტემა, რომელიც განკუთვნილია პერსონალური კომპიუტერებისათვის ან ლოკალური ქსელებისათვის. სისტემის დანიშნულებაა უზრუნველყოს მომხმარებლის ოპერატიული დაშვება ელექტრონულ იურიდიულ ბიბლიოთეკასთან, რომელიც კომპიუტერის მეხსიერებაშია განლაგებული და შეიცავს საქართველოს საკანონმდებლო ნორმატიული აქტების ტექსტებს.

ინფორმატიზაციის თვალსაზრისით, აღნიშნული სისტემის არსებობა წინადადებული ნაბიჯია, რადგან ამ პროგრამით უზრუნველყოფილია სახელმწიფო ორგანოები და ეროვნული ბიბლიოთეკა. მაგრამ, იურიდიული თვალსაზრისით, სამართლებრივი სისტემა „კოდექსი“ დასახვეწია, რადგან მასში ვხვდებით არაზუსტ მეტაინფორმაციას (კანონის მიღებისა და ძალაში შესვლის განსხვავებული თარიღები და სხვა) ან ტექსტუალურ ხარვეზებს ორიგინალთან შედარებით.

ამასთან, აღნიშნული სისტემა აუცილებელია შეივსოს საერთაშორისო სამართლის დოკუმენტებით, ტიპური ხელშეკრულებების

ნიმუშებით, საკონსტიტუციო სასამართლოს აქტებითა და სხვა მასალით.

სისტემა „კოდექსის“ განახლება ხდება კვირაში ერთხელ მონაცემთა ბაზის განახლების პაკეტის მომხმარებელისათვის მიწოდებით.

დოკუმენტთა მოძიების, არჩევისა და დახარისხების მექანიზმი საშუალებას იძლევა ნორმატიული აქტი მოიძებნოს თემატიკის, დოკუმენტის სახის, მიმღები ორგანოს, ნომრის, თარიღის, ტექსტის ფრაგმენტისა და სხვა პარამეტრების მეშვეობით (შესაძლებელია წარმოებული კომბინაციებიც). მოსაძებნი პარამეტრების ოდენობა და კომბინაციათა მრავალფეროვნება მომხმარებელს დოკუმენტის სწრაფად მოძიების საშუალებას აძლევს იმ შემთხვევაშიც, როცა ყველა პარამეტრი მისთვის ცნობილი არ არის.

„კოდექსთან“ მუშაობისას შესაძლებელია ნორმატიული მასალის ეკრანზე წაკითხვა, ამობეჭდვა, მაგრამ მისი გამრავლება და დისტეტაზე გადატანა დაცულია საავტორო უფლებებით.

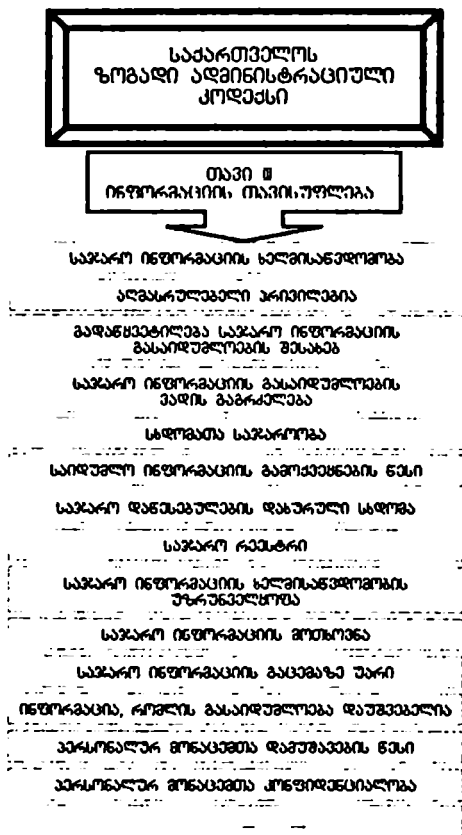
ასეთი სისტემების დახვეწა და გაფართოება მიმართული უნდა იყოს არა მარტო სახელმწიფო დაწესებულებათა და ორგანიზაციათა ინფორმირებისათვის, არამედ ცალკეული მოქალაქეებისათვისაც, რაც ჩვენს ქვეყანაში ინფორმატიზაციის მნიშვნელოვანი პირობა უნდა გახდეს.

სამართლებრივი ინფორმაციის გარდა, სხვა დოკუმენტური ინფორმაციის გაცნობის ვალდებულება ასევე არასასაქონლო საფუძვლით ზორციელდება და შესაბამისი რეგულირების მექანიზმს მოითხოვს. ამ კუთხით მსოფლიო საკანონმდებლო პრაქტიკა იცნობს სახელმწიფო ორგანოებიდან ინფორმაციის მიღების მარეგულირებელ აქტებს.

მაგალითისათვის შეიძლება დავასახელოთ აშშ-ში მოქმედი „ინფორმაციის თავისუფლების აქტი“, რომელიც სახელმწიფო ორგანოებიდან მოქალაქეთა მიერ ინფორმაციის მიღების წესსა და პირობებს ადგენს. რუსეთსა და უკრაინაში განხილვის სტადიაზეა კანონ-

პროექტი „ინფორმაციაზე უფლების შესახებ“. დიდი ბრიტანეთი ერთადერთი ქვეყანაა, რომელსაც არ გააჩნია კანონმდებლობა სამთავრობო ინფორმაციასთან დაშვების შესახებ, და ერთადერთია, სადაც მოქმედებს სახელმწიფო ორგანოების საიდუმლოების პრეზუმფიცია.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის მესამე თავი „ინფორმაციის თავისუფლება“, რომლის მიხედვით ყველას აქვს უფლება მოითხოვოს საჯარო ინფორმაცია, მისი ფიზიკური ფორმისა და შენახვის მდგომარეობის

მიუხედავად და აირჩიოს საჯარო ინფორმაციის მიღების ფორმა, თუ იგი სხვადასხვა სახით არსებობს, აგრეთვე გაეცნოს ინფორმაციას დედანში. თუ არსებობს დედნის დაზიანების საფრთხე, საჯარო დაწესებულება ვალდებულია უზრუნველყოს ზედამხედველობის ქვეშ მისი გაცნობის შესაძლებლობა.

კოდექსი, ინფორმაციის თავისუფლების კონსტიტუციური მოთხოვნიდან გამომდინარე, აღიარებს საჯარო ინფორმაციის ღიაობას, გარდა საკანონმდებლო აქტით გათვალისწინებული შემთხვევებისა, ანდა, როდესაც ღიაობა აშკარად და გარდაუვლად ზიანს მიაყენებს:

ა) ეროვნულ უსაფრთხოებას, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევებში, თუ არსებობს საფუძვლიანი ვარაუდი, რომ მისი გამხელა დაემუქრება დაგეგმილი ან განხორციელების პროცესში მყოფი სამხედრო, სადაზვერვო ან დიპლომატიურ ქმედებათა განხორციელებას და მათ მონაწილეთა ფიზიკურ უსაფრთხოებას;

ბ) სისხლის სამართლის დანაშაულის გამოძიებას, იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს საფუძვლიანი ვარაუდი, რომ მისი გამხელა საფრთხეს შეუქმნის სამართალდამცავი ან სადაზვერვო სამსახურის კონფიდენციალური წყაროების იდენტიფიცირებას, ხელს შეუშლის დანაშაულის თავიდან აცილებას, გამოვლენას, აღკვეთასა და დამნაშავის პასუხისგებაში მიცემას. საფრთხეს შეუქმნის ნებისმიერი პირის სიცოცხლესა და ფიზიკურ უსაფრთხოებას ან შელახავს ექვმიტანილის ან ბრალდებულის უფლებას გამოძიების საიდუმლოებაზე გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა გამოტანილია დადგენილება ამ ექვმიტანილის ან ბრალდებულის ძებნის შესახებ.

საჯარო ინფორმაციის გაცემაზე უარის თქმის შემთხვევაში, საჯარო დაწესებულება ვალდებულია გადაწყვეტილების მიღებიდან სამი დღის ვადაში პირს წერილობით განუმარტოს მისი უფლებები და გასაჩივრების პროცედურა, ასევე მიუთითოს ის სტრუქტურული ქვედანაყოფი ან საჯარო დაწესებულება, რომელთანაც წარმოებდა კონ-

სულტაციები ინფორმაციის გაცემაზე უარის თქმის გადაწყვეტილების მიღებისას.

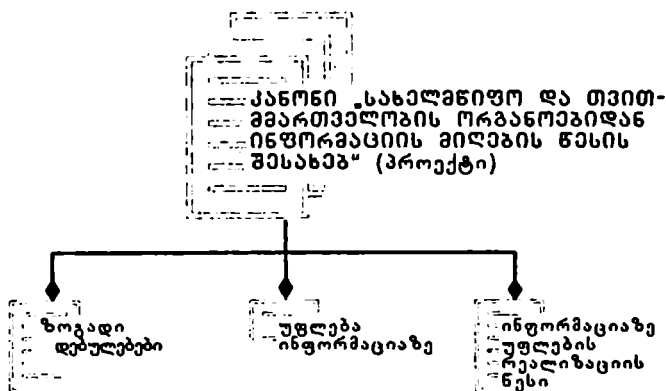
კოდექსის 42-ე მუხლი პირაპირ ჩამოთვლის ინფორმაციის კატეგორიებს, რომელთა გასაიდუმლოება დაუშვებელია:

ინფორმაცია, გარემოს შესახებ; საჯარო დაწესებულების საქმიანობის ძირითადი პრინციპები და მიმართულებები; საჯარო დაწესებულების სტრუქტურის აღწერა; საჯარო დაწესებულებათა და იმ საჯარო მოხელეთა ვინაობა, რომელთაც უკავიათ პასუხისმგებელი თანამდებობა; კოლეგიურ-საჯარო დაწესებულებანი გადაწყვეტილების მისაღებად გაძარტული ღია კენჭისყრის შედეგები; არჩევით თანამდებობაზე პირის არჩევასთან დაკავშირებული ყველა ინფორმაცია; საჯარო დაწესებულების საქმიანობის შესახებ აუდიტორული დასკვნების და რევიზიების შედეგები, აგრეთვე სასამართლოს მასალები იმ საქმეებზე, რომლებშიც საჯარო დაწესებულება მხარეს წარმოადგენს; საჯარო დაწესებულების გამგებლობაში არსებული საჯარო მონაცემთა ბაზის სახელწოდება და ადგილსამყოფელი, აგრეთვე ამ მონაცემთა ბაზისათვის პასუხისმგებელი პირი; საჯარო დაწესებულების მიერ მონაცემთა შეგროვების, დამუშავების, შენახვისა და გავრცელების მიზნები, გამოყენების სფეროები და სამართლებრივი საფუძველი; საჯარო მონაცემთა ბაზაში მისი პერსონალური მონაცემების არსებობა ან არარსებობა, აგრეთვე მათი გაცნობის წესი; საჯარო მონაცემთა ბაზაში არსებულ მონაცემთა შემადგენლობა, წყაროები და იმ პირთა კატეგორია, რომელთა შესახებ გროვდება, მუშავდება და ინახება ინფორმაცია.

საქართველოს კანონმდებლობა, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპის კონვენციისა და ამ სფეროში საზღვარგარეთის ქვეყნების საკანონმდებლო აქტების შესაბამისად, აღიარებს სახელმწიფო ორგანოებიდან ინფორმაციის მიღების უფლებას, მაგრამ მაინც რჩება საკითხთა წრე, რომელიც საკანონმდებლო რეგლამენტაციას საჭიროებს. კერძოდ, სახელმწიფო ორგა-

ნოებში ინფორმაციის გაცნობის უფლების რეალიზაციის მიზნით მიზანშეწონილია შემუშავდეს კანონპროექტი „სახელმწიფო და თვითმმართველობის ორგანოებიდან ინფორმაციის მიღების წესის შესახებ“. ეს საკითხი, როგორც მოქალაქეთა ინფორმაციაზე უფლების გარანტია, საქართველოს კონსტიტუციის მე-3 მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის მიხედვით, მხოლოდ უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოს განსაკუთრებულ გამგებლობას განეკუთვნება. ხოლო ამავე მუხლის მე-2 პუნქტით ერთობლივ გამგებლობას მიეკუთვნებული საკითხები ცალკე უნდა განისაზღვროს.

მსგავსი შინაარსის აქტები მოქმედებს აშშ-ში, საფრანგეთში, დიდ ბრიტანეთში, შვეიცარიაში, ბელგიაში. რუსეთში იხილება კანონპროექტი „ინფორმაციაზე უფლების შესახებ“. დასახელებული კანონის საქართველოში მიღება უზრუნველყოფს სახელმწიფო ორგანოებიდან ინფორმაციის მიღების კონსტიტუციით აღიარებული უფლების რეალური განხორციელების შესაძლებლობას.

კანონში დეტალურად უნდა იქნეს აღწერილი ინფორმაციის მიღებაზე განაცხადის შეტანისა და მასზე პასუხის პროცედურა. აგ-

რეთვე ის შემთხვევები, როცა ინფორმაცია გაცემას არ ექვემდებარება (ანუ ის შემთხვევები, როცა ინფორმაციის გაცემას ზიანი შეუძლია მიაყენოს პირის, საზოგადოების, სახელმწიფოს ინტერესებს).

ამასთან, ეს ჩამონათვალი დახურულ ინფორმაციას არ წარმოადგენს. ორგანიზალის მიღების უფლების რეალიზაციის ერთ-ერთი გარანტია უნდა იყოს განაცხადის შემტანი პირის უფლებებისა და თავისუფლებების შესახებ, ინფორმაციული მომსახურების შესახებ ცნობების უფასოდ გაცემა. სხვა კატეგორიის ინფორმაციაზე შეიძლება დაწესდეს გადასახადი, რომელიც არ აღემატება ინფორმაციის გაცემის დანახარჯებს. ის ორგანიზაცია, რომლის საქმიანობის საფუძველს კომერციულ საფუძველზე ინფორმაციის გაცემა შეადგენს, საფასურს აწესებს დამოუკიდებლად.

კანონი უნდა ითვალისწინებდეს, რომ, თუ წარდგენილი ინფორმაცია შეიცავს არაზუსტ და არასრულ ინფორმაციას, ორგანიზაცია ვალდებულია შეიტანოს აუცილებელი ცვლილება უფასოდ. ცვლილების შეტანა ხდება დაინტერესებული პირის წერილობითი განაცხადის საფუძველზე.

ინფორმაციის არასასაქონლო გავრცელებას უზრუნველყოფს ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის სახელმწიფო მხარდაჭერის პოლიტიკა. „საბიბლიოთეკო საქმის შესახებ“ და „ეროვნული ბიბლიოთეკის შესახებ“ კანონები ეროვნული საბიბლიოთეკო ფონდების დაცვის სამართლებრივი მექანიზმია, რომლითაც დადგენილია ბიბლიოთეკის საქმიანობის პრინციპები, გარანტირებულია ინფორმაციასთან თავისუფალი დაშვების უფლება მსოფლიო კულტურისა და ეროვნულ ღირებულებებთან ზიარების შესაძლებლობით.

„ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ“ კანონით, ეროვნული საარქივო ფონდი არის საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული იმ დოკუმენტების ერთობლიობა, რომელთაც შემფასებელი ექსპერტიზით აქვთ ისტორიული, კულტურული, სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ღირებულება.

ეროვნული საარქივო ფონდი იქმნება მისთვის მიკუთვნებული დოკუმენტების დაცვის, ცენტრალიზებული აღრიცხვის, აღწერის სრულყოფის და ფართო გამოყენების მიზნით.

სახელმწიფო ორგანო ან უწყება, რომელიც თავისი საქმიანობის პროცესში ქმნის დოკუმენტებს, ვალდებულია შეინახოს და დაიცვას ისინი საქმის წარმოების ერთიანი წესების შესაბამისად, ხოლო დოკუმენტების შენახვის ვადის გასვლის შემდეგ, უზრუნველყოს მათი წარდგენა შემფასებელ ექსპერტიზაზე.

დოკუმენტი, რომელიც შეიქმნება სახელმწიფო ორგანოს ან უწყების საქმიანობის პროცესში, სახელმწიფო საკუთრებაა, ხოლო ფიზიკური ან იურიდიული პირის მიერ შექმნილი დოკუმენტი ამ პირის საკუთრებაა. დაუშვებელია სახელმწიფო საკუთრების ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტის გასხვისება.

არასასაქონლო ინფორმაციული ურთიერთობების სფერო გარკვეულწილად შეესებას ითხოვს „სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის შესახებ“ კანონის მიღებით, რაც უზრუნველყოფს სამეცნიერო ინფორმაციის მიმოქცევას და მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ხელშეწყობას.

ინფორმაციის სახეები

§1. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა სამართლებრივი რეგულირების პრობლემები

ინფორმაციის მასობრივი მოხმარებისა და გავრცელების პროცესში წარმოშობილი საზოგადოებრივი ურთიერთობის სამართლებრივი რეგლამენტაცია ორ ძირითად პრინციპზეა აგებული: 1) ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების თავისუფლება; 2) სხვათა უფლებების დაცვა ინფორმაციის ცირკულაციის პროცესში. ამ ურთიერთობათა თავისებურებას ისიც წარმოადგენს, რომ ინფორმაციასა და მის მიმღებს შორის ახალი სუბიექტი — მასობრივი ინფორმაციის გავრცელების საშუალება დგას, რომლის უფლებამოსიანობებისა და პასუხისმგებლობათა რეგლამენტირებით ხორციელდება ამ სფეროში იურიდიული ბაზის ფორმირება.

ინფორმატიკის ერთ-ერთი „მამის“ — ჰაროლდ ა.ინის განმარტებით, დასავლეთის საზოგადოების განვითარებაზე უდიდესი გავლენა სწორედ ინფორმაციის მასობრივმა საშუალებებმა მოახდინეს, რამაც ე.წ. ინფორმაციული საზოგადოების ჩამოყალიბებას შეუწყო ხელი,¹ რადგან ინფორმაციული რესურსების ეფექტური გამოყენება ნედლეულის, ენერგიის, სოციალური დროის, ადამიანთა შრო-

¹ იხ.: *От кремня до кремня* под ред. Джованни Джованнини.-М.-1991.-С.4.; *Martin W.J.* The information Society.-London.-1988.-P.122; *Masuda J.* The information society as post-industrial society.-W.-1981.-P.36.

მის და სხვა რესურსების ეკონომიას იწვევს.² შემთხვევითი არაა, რომ „ინფორმაციული საზოგადოების“ ქვეშ ხშირად მასობრივი ინფორმაციის სფეროში სახელმწიფოს პოლიტიკას მოიაზრებენ,³ რადგან ინფორმაციის გავრცელების სფეროში უდიდესი დატვირთვა სწორედ მასობრივ ინფორმაციაზე მოდის, არადა „ინფორმაციული საზოგადოება“ უფრო ფართო ცნებაა.

თუ „ფრაივერსის“ კონცეფციას მოვიშველიებთ, ინფორმაციული საზოგადოება სამ ეტაპად შეიძლება დაიყოს: 1) მასმედიური ინფორმაციული საზოგადოება (Mass media information society); 2) კომპიუტერული ინფორმაციული საზოგადოება (Computer information society); 3) ქსელური ინფორმაციული საზოგადოება (Network information society).

პირველ ეტაპზე პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობასა და კონფიდენციალურ ინფორმაციაზე „თავდასხმის“ მთავარი წყარო მასმედიაა, რომელიც ინფორმაციის თავისუფლად მიღების უფლებით ხშირად აშკარად არღვევს ამ კატეგორიის ინფორმაციის საჯაროდ გაუვრცელებლობის მოთხოვნას (ანუ საჯაროდ ხსნის საიდუმლო და კონფიდენციალურ ინფორმაციას).

„ინფორმაციული საზოგადოების“ დასავლურ კონცეფციათა⁴ ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ესაა „პოსტინდუსტრიული საზოგადოება“, რომელსაც ფორმალური კრიტერიუმები გააჩნია: 1) ინფორმაციის მოპოვებასა და დამუშავებაში მთელი შრომითი რესურსების 50%-ის დაკავება; 2) გლობალური ტელესაკომუნიკაციო სისტემების შექმნა; 3) „ცოდნის კულტის“ აღიარება, რომელიც დაუპირისპირდება „ფულის კულტს“ (ინდუსტრიული საზოგადოების მთავარ პოსტულატს).

² *Кристалный Г.В.* Вопросы построения в России информационного общества/ Науч.-техн. информация, №10.-1997.-С.5-7.

³ *Волокитин А.В., Котылов В.А.* О формулировании и реализации государственной политики в области правового обеспечения вхождения России в информационное общество/ Науч.-техн. информ., №10.-1997.-С.2-4.

⁴ იხ.: *Martin W.J.* The information Society.-London.-1988; *Masuda J.* The information society as post-industrial society.-W.-1981.

თუ ამ კრიტერიუმებით ვიმსჯელებთ, პოსტინდუსტრიული ინფორმაციული საზოგადოებისათვის ჯერ აშშ-სა და იაპონიასაც არ მიუღწევია. ეს გარკვეულად ალოგიკურია, რადგან სწორედ აშშ და იაპონია, ევროპის ქვეყნებთან ერთად, „ინფორმაციული საზოგადოების“ ქვეყნებად ითვლებიან.⁵ ეს ალოგიკურობა მოიხსნება, თუ ინფორმაციულ საზოგადოებას განვიხილავთ არა როგორც საბოლოო, დასრულებულ სისტემას, არამედ დინამიკაში.

მსოფლიოს უმეტესი სახელმწიფოები ინდუსტრიული ინფორმაციული საზოგადოების განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე იმყოფებიან. ზოგიერთი ქვეყნის ადრეინდუსტრიული ინფორმაციული საზოგადოება იმის ვარაუდის საფუძველია, რომ მოახლოვდა ახალი ინფორმაციულ-ტექნიკური რევოლუცია. გამოიკვეთა საერთაშორისო ინფორმაციული სივრცის შემდგომი განვითარების ახალი მიმართულებები.

უკვე აღარავისთვისაა დასაძალი, რომ მიმდინარეობს ჩრდილო-ამერიკის ინტეგრირებული ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის შექმნა.⁶ ევროკავშირმა დაიწყო ევროპის ინტეგრირებული ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის შესაქმნელი პროექტის განხორციელება (ამერიკული კონცეფციის „ინფორმაციული მაგისტრალის“ საფუძველზე).⁷ ამასთან, აშშ-ის პოლიტიკურ დოკუმენტებში ოფიციალურად დგას საკითხი ერთიანი გლობალური ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის შექმნის შესახებ („ობობას“ კომპიუტერული ქსელების მეშვეობით ყველა სახელმწიფოს, ანუ ადამიანთან დაკავშირების პროგრამა).⁸

⁵ Воробьев Г.Г. США вступили в информационное общество//Межотраслевая информационная служба ВНИИ Межотраслевой информации, вып.1(94).-М.-1996.

⁶ Bruce Phillips (Privacy Commissioner of Canada). Naked on the information Highway//The Canadian Journal of Information and Library Science. Vol.20, No1.-Apr.1995.

⁷ Charles D. Reub. European Perspectives on Protection of Privacy//Department of Politics University of Edinburgh.-Scotland.-1995.

⁸ იხ.: Information infrastructure task Force. The global information infrastructure: Agenda for cooperation (Feb.15.1995)(version 1.0); ხელმისაწვდომია ინტერნეტში აშშ-ის სამთავრობო WEB-გვერდზე <http://www.iitf.doc.gov> (სათაურით - documents).

ეს პროცესი საკმაოდ მწვავედ შეეხო ლსმ-ს ქვეყნებსაც, რადგან ერთ დროს არსებული საბჭოთა კავშირის საინფორმაციო სივრცის დარღვევამ „საინფორმაციო ბაზრისაკენ“ ახალი გზების ძიების პრობლემა წარმოშვა — 1996 წლის 17 ოქტომბერს ლსმ-ს ქვეყნების მეთაურთა საბჭომ მიიღო „თანამეგობრობის ქვეყნების ინფორმაციული სივრცის კონცეფცია“, რომელიც შემდეგ ძირითად პრინციპებზეა აგებული: 1) ინფორმაციის გაცვლის თანასწორობა; 2) თანამეგობრობის ქვეყნების ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის განვითარებაში სახელმწიფოთა მონაწილეობის მიზანშეწონილობა; 3) ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის შენახვა, განვითარება და ეფექტური გამოყენება; 4) საერთაშორისო ნორმებისა და ეროვნული ინტერესების დაცვა ამ სფეროში თანამშრომლობის დროს და სხვა.

გამოიკვეთა ინფორმაციული საზოგადოების მშენებლობის პრიორიტეტებიც: აშშ, კანადა — ტექნიკური იდეოლოგიის დამუშავებაში ლიდრობენ, ევროსაბჭო — საერთაშორისო ინფორმაციული სივრცის რეგულირების პრინციპებისა და სამართლებრივი ნორმების შემუშავებაში, ხოლო იაპონია ქმნის მსოფლიო ინფორმაციულ ინფრასტრუქტურაში პერსონალური შეღწევის საშუალებებსა (ტელევიზორი, კომპიუტერი, ქსელური მოდემი, ტელეფონი, ფაქსი და ა.შ.) და უნივერსალურ კომუნიკატორებს.

როგორც ინფორმაციული საზოგადოების ინსტიტუტის პრეზიდენტს ი.მასუდას მიაჩნია, კაცობრიობის მიერ დაგროვილი ინფორმაციის ერთად გამოყენება მიგვიყვანს ახალ საზოგადოებრივ ურთიერთობამდე, სადაც მთავარ როლს საკუთრების უფლება კი არ ითამაშებს, არამედ სარგებლობის უფლება.⁹ ინფორმაციის სარგებლობის უფლების პროგნოზირებული პრიორიტეტი, რომელიც ინფორმაციასთან თავისუფალი დაშვების ტოლფასია, საკუთრების უფლებასთან მიმართებაში სამართლის როლის ზრდაზე მიუთითებს.

⁹ Masuda J. The information society as past-industrial society.-W.-1981.

ინფორმაციული საზოგადოების ეს მოკლე ანოტაცია კიდევ უფრო ამძაფრებს ინფორმაციის დაცვის საშუალებათა ძიებას მასობრივი ინფორმაციის გავრცელების პროცესში.

ინფორმაციული საზოგადოების პერიოდიზაციას — მასმედიის განვითარებას, ტექნიკური რევოლუციიდან გამომდინარე, თავისი ეტაპები გააჩნია: 1) ტრადიციული ფორმა — ანუ ბეჭდვითი მასმედია; 2) ტელე-რადიო მაუწყებლობა; 3) ელექტრონულ-ციფრული მასმედია.

ჩვენს მიერ ამ პარაგრაფში განხილული საკითხები მთლიანად არ ამოწურავს მასობრივ ინფორმაციასთან დაკავშირებულ ყველა პრობლემას. ისეთი მნიშვნელოვანი დეტალები, როგორიცაა რედაქციის შინაგანი მოწყობა, „ჟურნალისტი-რედაქცია-გამომცემელს“ შორის ურთიერთობა ან მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა პრივატიზაცია, ცალკე კვლევის ობიექტი შეიძლება გახდეს. ჩვენი მიზანია წონასწორობის მექანიზმის შედარებით სამართლებრივი ანალიზი, რომლის საფუძველზე შესაძლებელია დიფამაციისაგან (ცილისწამება) საზოგადოებრივი მორალის დაცვა. ასეთ მექანიზმს სასარჩელო დაცვამდე პროფილაქტიკის თვალსაზრისით პრესის თვითრეგულაციის მექანიზმი წარმოადგენს. ამ ინსტიტუტის როლი კიდევ უფრო იზრდება, რაც უფრო რთულდება ინფორმაციის გავრცელების ტექნიკური საშუალებები. ეს ინსტიტუტი ყველა ქვეყნისათვის არ არის დამახასიათებელი, მაგრამ სხვადასხვა სამართლებრივ სისტემებში (ანგლოსაქსური, კონტინენტური) მათი არსებობა გარკვეულ თავისებურებებთან ერთად მსგავსებასაც გულისხმობს.¹⁰

აზრის ზეპირად ან წერილობით გამოთქმის ევროპულ და ანგლო-საქსურ დოქტრინათა მსგავსების უპირველესი საფუძველი ადამიანის ბუნებითი უფლების მსოფლმხედველობაა. ამასთან, ორივე სისტემამ თანაბრად გაიარა გზა ლიბერალური მაქსიმალიზმიდან სო-

¹⁰ Федотов Михаил. Законы о прессе (предисловие)/Законы и практика средств массовой информации в Европе, Америке и Австралии.-М.:Артикль XIX.-1995.-С.3.

ციალურ პასუხისმგებლობამდე. მსგავსებას განაპირობებს ისიც, რომ ყველა სახელმწიფო თანაბრად ცდილობს მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების მონოპოლიზაციისაგან დაცვას და კეთილსინდისიერი კონკურენციისა და პლურალიზმის განვითარებას.

საერთაშორისო აქტები, რომლებიც პრესის საქმიანობაში ადამიანთა უფლებების დაცვის მინიმალურ სტანდარტებს აღგენენ, სავალდებულოა ყველა სახელმწიფოსათვის და ამიტომ მასმედიის შესახებ ეროვნულ კანონმდებლობებში ტექსტუალურად ინტეგრირდებიან ან გარკვეულწილად ტოვებენ თავიანთ კვალს.

აქედან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ საერთო პრობლემებისა და პირობების არსებობა სახელმწიფოებს გადაწყვეტის ხერხების მსგავსებასაც კარნახობს, მაგრამ ქვეყნის ისტორიული თავისებურებანი, სახელმწიფო წყობილების ეროვნული ტრადიციები, ეკონომიკური და სამართლებრივი სისტემები ცალკეულ სახელმწიფოებში პრესის საქმიანობის თავისებურებათა საფუძველს ქმნიან.

მაგალითისათვის შეიძლება დავასახელოთ საერთო სამართლის ქვეყნებში დამკვიდრებული აბსოლუტური და კვალიფიციური პრობლემების ცნებები, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა აქვთ პრესაში ცილისმწამებლური ინფორმაციის გაშვებასთან დაკავშირებული საკმეების სასამართლო განხილვის დროს. აბსოლუტური პრივილეგიის კატეგორია ნიშნავს პირთა გარკვეული კატეგორიის მიმართ ცილისწამების სარჩელის წარდგენის შეუძლებლობას. მაგ.: დეპუტატების პარლამენტში გამოსვლასთან დაკავშირებით; მოსამართლეების, ადვოკატების, მხარეების, მოწმეების მიერ სასამართლოში გამოთქმული აზრის გამო.

კვალიფიციური პრივილეგიის კატეგორია ნიშნავს ცილისწამების შესახებ სარჩელის წარდგენის შეუძლებლობას მასმედიისა და ჟურნალისტთა მიმართ, რომელმაც ზუსტად, სწორად და თავისდროულად გადასცა აბსოლუტური პრივილეგიით დაცული ინფორმაცია.

თუ პრესისა და მასობრივი ინფორმაციის შესახებ კონსტიტუციურ დებულებებს შევადარებთ, დავინახავთ, რომ კონტინენტური ევროპის ქვეყნები მათ ადამიანთა უფლებების რანგში მოიაზრებენ, ა.შ.შ.-ში კი — სახელმწიფოს ვალდებულების რანგში — სახელმწიფო ორგანოებმა პატივი სცენ სიტყვის თავისუფლებას და პრესას.

საქართველოს კონსტიტუცია, კონტინენტური ევროპის ქვეყნების დოქტრინის მსგავსად, აზრის ზეპირად, წერილობით ან სხვაგვარი საშუალებით გავრცელებას ყოველი ადამიანის უფლებად მიიჩნევს. ამ უფლებიდან გამომდინარე მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები თავისუფალია, ცენზურა დაუშვებელია (საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლი).

გერმანიის კონსტიტუცია ანალოგიური უფლების აღიარებასთან ერთად პრესის თავისუფლების გარანტიად (მე-5 მუხლის 1-ლი პარაგრაფი) ხელისუფლების ვალდებულებას ასახელებს — ხელი შეუწყოს მასობრივი ინფორმაციის გავრცელების საშუალებათა განვითარებას „გარე პლურალიზმის“ (ჟურნალ-გაზეთების კონკურენცია) და „შიდა პლურალიზმის“ (ფართო საზოგადოებრივი წარმომადგენლობა სახელმწიფო რადიო-ტელევიზიის მმართველობით სტრუქტურაში)¹¹ საშუალებით.

მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებისადმი განსაკუთრებული ყურადღება დასაბუთებულია საზოგადოების ინფორმირებისათვის „საზოგადოებრივი ფუნქციით“ მასმედიის განსაკუთრებული როლი კანონით პრივილეგიების მინიჭების (მაგალითად, როგორიცაა სასამართლოში მოწმედ არგამოსვლის უფლება) და ვალდებულებების (მხოლოდ მართალი და ზუსტი ინფორმაციის გავრცელება) დაკისრების საფუძველი ხდება.

როგორც აღინიშნა, თუ კონტინენტური ევროპის ქვეყნების კონსტიტუციები სიტყვისა და პრესის თავისუფლებას უფლებათა

¹¹ *Karpen U. Freedom of Expression: The Constitution of the Federal Republic of Germany.-Baden-Baden.-1988.-P.91-106.*

რანგში აღიარებს, მისგან განსხვავებით აშშ-ის კონსტიტუციის პირველი შესწორება კონგრესს არ აძლევს უფლებას მიიღოს... სიტყვის თავისუფლების ან პრესის შემლახავი კანონები.¹² ამას ემატება მე-14 შესწორება, რომელიც ავალდებულებს შტატების მთავრობასა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს პატივი სცენ სიტყვის თავისუფლებასა და პრესას. ეს შესწორება ფორმულირებულია როგორც მთავრობის ქმედების აკრძალვა. ამ შემთხვევაში შესწორების ავტორები ხაზს უსვამენ, რომ „იდეათა თავისუფალი ბაზარი“ (თავისუფალი ეკონომიკური ბაზრის მსგავსად) უკეთესად განვითარდება სახელმწიფოსაგან ჩარევის გარეშე, ვიდრე მისი მონაწილეობით.

პოსტკომუნისტური ქვეყნების კონსტიტუციები კონტინენტური დოქტრინის მიხედვით ავითარებენ მასობრივი ინფორმაციის თავისუფლებას.

რუსეთის ფედერაციის კონსტიტუციის მიხედვით ბეჭდვითი სიტყვის თავისუფლების ცნებაში სამი კომპონენტია ჩართული: მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა თავისუფლება, მოქალაქეთა უფლება სიტყვის თავისუფლებისა და მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებზე ცენზურის დაშვებულობა (რუსეთის ფედერაციის კონსტიტუციის 29-ე მუხლი). ამ უფლების განხორციელების საკონსტიტუციო გარანტია შორის მნიშვნელოვანია სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოთა ვალდებულება ნორმატიული აქტების საყოველთაო გაცნობისათვის გამოქვეყნების შესახებ (მე-15 მუხლის მე-3 პუნქტი) და პასუხისმგებლობის მოთხოვნა, მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, თანამდებობის პირთა მიერ ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის საშიში ფაქტების დამალვისათვის (41-ე მუხლის მე-3 პუნქტი).

ამ კონსტიტუციურ მოთხოვნათა გარანტიები რუსეთის კანონმდებლობაში სხვადასხვა სახითაა წარმოდგენილი. პირველ რიგში, ესაა კანონები პრესისა და მასობრივი ინფორმაციის შესახებ.

¹² 7 Federal Constitutional Court (FCC) 198, supra note 1. 42 FCC 170 (1975) (Deutschland-Magazin).

საქართველოში მოქმედებს ამ სახელწოდების კანონი, რომელიც 1991 წლის 10 აგვისტოსაა მიღებული (1994 წლის 28 ოქტომბრისა და 1997 წლის 25 ნოემბრის ცვლილებებითა და დამატებებით). ეს კანონი შეესაბამება „ლიტერატურულ და მხატვრულ ნაწარმოებთა დაცვის შესახებ“ 1971 წლის კონვენციას და ევროსაბჭოს 1993 წლის 29 ოქტომბრის დირექტივას (93-98 SEE) „საავტორო და ზოგიერთი მომიჯნავე უფლების დაცვის ვადის უნიფიკაციის შესახებ“. ამ აქტების მოთხოვნებით, საავტორო უფლება არ ვრცელდება მოვლენებისა და ფაქტების შესახებ ინფორმაციული ხასიათის ცნობებზე. ასეთ ცნობათა უმეტეს ნაწილს სწორედ მასმედიის მიერ გავრცელებული ინფორმაცია შეადგენს.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ როგორც კონტინენტური, ისე პრეცედენტული სამართლის ქვეყნების უმრავლესობა ინფორმაციის მასობრივი გავრცელებისას პირადი ხელშეუხებლობის დაცვის ტრადიციულ ხერხებთან ერთად (სასარჩელო დაცვა სასამართლოში) პროფილაქტიკის ახალ საშუალებებს ამკვიდრებენ. უმეტეს შემთხვევაში, ეს არის მასობრივი ინფორმაციის გავრცელების საშუალებათა თვითრეგულირების მექანიზმი.

გერმანიაში ასეთ ორგანოდ გვევლინება 1956 წელს შექმნილი პრესის საბჭო, რომელიც ავტონომიურ არასამთავრობო ორგანოს წარმოადგენს. საბჭომ 1973 წელს შეიმუშავა ჟურნალისტთა პროფესიული ეთიკის კოდექსი. კოდექსის ძირითადი პრინციპებია ჭეშმარიტებისა და პირის ღირსებებისადმი პატივისცემა, ინფორმაციის შეგროვების დროს არალეგალური და არაკეთილსინდისიერი მეთოდების გამოყენებისაგან თავის შეკავება, რეპორტაჟებთან კრიტიკული დამოკიდებულება, თუ ის რასობრივი, რელიგიური ან ეროვნული ნიშნის მიხედვით ამცირებს პირის ღირსებას. კოდექსი ნორმატიული ხასიათის სამართლებრივი აქტი არ არის, მაგრამ მისი დაცვა სავალდებულოა ჟურნალისტის ეთიკიდან გამომდინარე. საბჭო იხილავს დავებს კოდექსის მოთხოვნათა დარღვევისათვის და შეუძლია დამრღვევთ გა-

მოუცხადოს საყვედური, რომლის გამოქვეყნებაც სავალდებულოა (1991 წლის მონაცემებით საბჭომ 400-მდე საქმე განიხილა).¹³

დიდ ბრიტანეთში უნივერსალური კანონმდებლობა პრესის ან მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა შესახებ არ არსებობს, მაგრამ დიდი მნიშვნელობა აქვს ისეთ კანონებს, რომლებიც ეხება ცილისწამებასა და შეურაცხყოფას, სახელმწიფო საიდუმლოებასა და სხვა. ბრიტანეთში თვითრეგულირების მექანიზმის სახით არსებობს 1953 წელს დაარსებული პრესის საქმეების საბჭო, რომლის ბაზაზე 1991 წელს შეიქმნა კომისია. ამ კომისიის მიზანია არა პრესის დაცვა, არამედ საზოგადოების დაცვა. კომისია თავის უფლებამოსილებას მხოლოდ საჩივრის საფუძველზე ახორციელებს. ასევე არსებობს საერთო-ეროვნული გაზეთების ომბუდსმენი, მაგრამ ფაქტების ანალიზი ცხადყოფს, რომ ომბუდსმენი შეზღუდული გავლენის მქონე პირია.

ასეთივე არასამთავრობო ორგანო არსებობს ავსტრიაში (ავსტრიის საბჭო პრესის საქმეებზე). საბჭო მოწოდებულია დაიცვას პრესის თავისუფლება და ამასთან თვალყური ადევნოს, რომ ყველა თანამშრომელი მოქმედებდეს მაღალპროფესიულ დონეზე. ეს ორგანო პასუხს აგებს პრესის რეპუტაციაზე. საბჭოს ვალდებულებას შეადგენს აგრეთვე დაიცვას პრესის ინტერესები პარლამენტში, მთავრობასა და საზოგადოების წინაშე. მას უფლება არა აქვს რაიმე გადაწყვეტილება მიიღოს, რომელიც სავალდებულო იქნება პრესისათვის. ერთადერთი ხელმისაწვდომი სანქციაა საკუთარი აზრის პუბლიკაცია. ამ ორგანოს ისეთი ავტორიტეტი არ გააჩნია, როგორც სხვა ქვეყნებში. მას ხშირად აკრიტიკებენ, რადგან მხოლოდ ჟურნალისტებისაგან შედგება და ექსპერტები მასში არ არიან მიწვეულნი.¹⁴

პოლანდიაში პრესის დამოუკიდებელი არასამთავრობო ორგანო 1960 წელს შეიქმნა საზოგადოების მოთხოვნის საფუძველზე.

¹³ Basic Law, Article 19(1), second sentence.

¹⁴ Media Act, Article 41(2).

რომ დაიცვან თავი არაკეთილსინდისიერი ჟურნალისტებისაგან. საბჭოს გადაწყვეტილება ქვეყნდება პროფესიონალურ ჟურნალ-გაზეთებში. 1980 წელს შეიქმნა საკონსულტაციო ორგანო, რომელშიც შევიდნენ პროკურატურის, პოლიციის, მასმედიის წარმომადგენლები პრესისა და სამართალდამცავ ორგანოებს შორის კონფლიქტების გადაჭრისა და შუამავლობისათვის.

საკმაოდ დიდი ავტორიტეტი აქვს პრესის საბჭოს ნორვეგიაში. საჩივრის განხილვის დროს, თუ იგი დადგენს, რომ დარღვევას მართლაც ჰქონდა ადგილი, გამოაქვს „გასაკიცხი“ გადაწყვეტილება, რომელიც პრესაში ქვეყნდება. აქ ჟურნალისტთა ეთიკური კოდექსის სახით მოქმედებს „რედაქტორპლაკატენი“, რომელიც რედაქტორთა უფლებამოსილებებს განსაზღვრავს. ასეთი რედაქტორული ავტონომია ეფექტურია გაზეთის მფლობელთა შესაზღუდავად, რათა მათ ზეგავლენა არ იქონიონ გამოსაქვეყნებელ ინფორმაციაზე.

საფრანგეთში თვითმმართველობის მექანიზმი საბჭოს ან სხვა რაიმე ორგანოს სახით არ არსებობს. არსებობს მხოლოდ ჟურნალისტთა კავშირები და გაზეთის მფლობელთა ასოციაციები, რომლებიც ცდილობენ დაიცვან საერთაშორისო დეკლარაციებში არსებული სტანდარტები. მაგრამ ამ სტანდარტებს სამართლებრივი სტატუსი არ გააჩნია. 1992 წელს პარლამენტმა მიიღო კოდექსი (Code de la Communication).

პრესის თვითრეგულირების ორგანო არც ესპანეთს გააჩნია. ერთიანი ეროვნული საბჭო არც კანადაში არსებობს, მაგრამ არის ხუთი პროვინციული საბჭო (კოლუმბიაში, ალბერტში, მანიტომაში, ონტარიოსა და კვებეკში) იძულების ძლიერი მექანიზმის გარეშე, მაგრამ მათ არსებობის მანძილზე მაღალი პროფესიული სტანდარტებისადმი მხარდაჭერა ნამდვილად დაამტკიცეს. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ კანადაში პრესის შესახებ ყოვლისმომცველი კანონი არ არსებობს, მაგრამ მასთან შემხებლობაშია ზოგიერთი ფედერალური კანონი ინფორმაციის დაცვის შესახებ. ამასთან, საერთო სამართლის ფარ-

გლებში სასამართლო გადაწყვეტილებანი ხელს უწყობს ჩამოყალიბდეს პრესის თავისუფლების გარანტიები.

აშშ-ში სახელმწიფოსაგან პრესის დამოუკიდებლობის გარანტს არბიტრი წარმოადგენს, რომელიც მასმედიასთან დაკავშირებულ დავებს მასმედიის წარმომადგენლების მეშვეობით განიხილავს. უკანასკნელ პერიოდში მსხვილ გაზეთებში შემოვიდა „შიდა კრიტიკოსის“ თანამდებობა (ომბუდსმენი), გარდა ამისა, მოქმედებს ყოველკვირეული ჟურნალების პუბლიკაციათა მონიტორინგი.¹⁵

საზღვარგარეთის ქვეყნებში აპრობირებული თვითრეგულირების მექანიზმის დანერგვის პირველი მცდელობა ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში დაიწყო. 1988 წელს ჟურნალისტთა კავშირში შეიქმნა პროფესიული ეთიკის საბჭო, რომელმაც დეონტოლოგიური წესების კრებული — საბჭოთა ჟურნალისტის პროფესიონალური ეთიკის კოდექსი მიიღო. ცნობილი მოვლენების გამო აღნიშნული აქტი დავიწყებას მიეცა. პროფესიონალური ეთიკის თემა კი განსაკუთრებული სიმძაფრით დგას მასმედიის თავისუფალი ფუნქციონირების სამართლებრივი საფუძვლების შემუშავების პროცესში.

საინტერესოა 1994 წლის მოსკოვის ჟურნალისტთა ქარტია, რომელიც შემდეგი პრინციპების მიხედვითაა აგებული: ინფორმაციის სანდოობა, ფაქტების დაუმახინჯებლობა, ფარული რეკლამის, დაინტერესებულ პირთაგან საფასურის მიუღებლობა, კონფიდენციალური წყაროს დაცვა, კეთილსინდისიერი კონკურენციის დაცვა და სხვა. ამასთან, ქარტიამ დაადგინა ჟურნალისტის სტატუსის შეუთავსებლობა ხელისუფლების ორგანოებსა და პოლიტიკურ პარტიებში დაკავებულ თანამდებობასთან. ჟურნალისტმა ასევე თავიდან უნდა აიცილოს სიტუაცია, რომლითაც მან შეიძლება ზიანი მოუტანოს თავისი კოლეგის პროფესიონალურ ინტერესებს. ქარტია პრაქტიკულად არ შეიცავს დარღვევათა ჩამონათვალს, არამედ მხოლოდ იმ პრინციპების დეკლარირებით შემოიფარგლება, რომელთა დაცვა ამ დო-

¹⁵ *Soifer*, *supra* note 2, at 116-17.

კუმენტზე ხელის მომწერთა მორალური ვალდებულებებითაა გარანტირებული. ქარტიის საფუძველზე 1995 წელს ჟურნალისტთა კრილობამ მიიღო ეთიკის კოდექსი, რომლის დარღვევისათვის დაგების გამხილველ ერთადერთ ორგანოს რუსეთში პრეზიდენტთან არსებული ინფორმაციული დაგების გადამწყვეტი სასამართლო პალატა წარმოადგენს. ეს კვაზისასამართლო ორგანო მოქმედებს პრეზიდენტის მიერ 1994 წლის 31 იანვარს დამტკიცებული №228 დებულებით. სხვა სახელმწიფოებში არსებული მსგავსი ორგანოებისაგან განსხვავებით, იგი სახელმწიფო ორგანოა, რასაც ამართლებენ კონსტიტუციის დებულებით, რომ პრეზიდენტი უნდა იყოს მასობრივი ინფორმაციის სფეროში ადამიანისა და მოქალაქის უფლებათა გარანტი (რუსეთის ფედერაციის კონსტიტუციის მე-20 მუხლის მე-2 პუნქტი).¹⁶

სასამართლო პალატის კომპეტენცია საკმაოდ დიდია და ამავე დროს არ ამოწურავს ინფორმაციული დაგების შესაძლებლობათა ჩამონათვალს, მაგ.: 1) მორალური ინფორმაციის თავისუფლების შეზღუდვა; 2) ფაქტობრივი შეცდომების ოპერატიული გასწორების აუცილებლობა; 3) წონასწორობის პრინციპის დარღვევა; 4) ბავშვთა და მოზარდთა ზნეობრივი ინტერესების დარღვევა; 5) ტელე და რადიოგადაცემებში პოლიტიკური პლურალიზმის პრინციპების დარღვევა და ა.შ.

ყველაზე უფრო ეფექტურ დაცვას ბეჭდვითი და სატელევიზიო ბოროტებისაგან წარმოადგენს მთელი ჟურნალისტთა კორპუსის ზნეობრივი მდგომარეობის თვითრეგულირება.¹⁷ თუ საერთაშორისო პრაქტიკის ანალიზით გაკეთებულ ამ დასკვნას გზავითვალისწინებთ, საქართველოშიც აუცილებლად უნდა დადგეს დღის წესრიგში თვით-

¹⁶ Федотов Михаил. Российский мятник: от цензуры к свободе и обратно. Послесловие к русскому изданию: Законы и практика средств массовой информации в Европе, Америке и Австралии.-М.:Артикль XIX -1995.-С.201

¹⁷ Батурич Ю.М. и др. Закон о средствах массовой информации. Республиканский вариант.-М.-1991.

რეგულირების ორგანოს შექმნისა და ჟურნალისტთა პროფესიული ეთიკის კოდექსის შემუშავების საკითხი.

თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ თვითრეგულირებადი ორგანოს შექმნის საკითხი გათვალისწინებულია საქართველოს კანონპროექტში „ახალგაზრდობის მავნე ზეგავლენისაგან დაცვის შესახებ“, რომლის მიხედვით ახალგაზრდობის საქმეთა დეპარტამენტის, კულტურის სამინისტროს, შინაგან საქმეთა სამინისტროს, განათლების სამინისტროს წარმომადგენლებისა და ჟურნალისტებისაგან იქმნება კომისია. რომელიც ადგენს ახალგაზრდობისათვის მავნე ზეგავლენის მქონე ფილმებისა და ლიტერატურის კატეგორიებს. ასეთი კატეგორიის კანონები მართალია ზღუდავს პრესის თავისუფლებას, მაგრამ მიმართულია საერთო სოციალური ღირებულებების დაცვისაკენ და არა აზრის გამოხატვის თავისუფლების ჩარჩოების დადგენისაკენ. მსგავსი კანონი ცნობილია გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში,¹⁸ ხოლო აშშ-ის 1996 წლის კანონი კავშირგაბმულობის შესახებ მოითხოვს ტელედანადგარებისათვის ისეთი პროგრამული უზრუნველყოფის შექმნას, რომლის მეშვეობითაც მფლობელს შეეძლება, რეიტინგული სისტემის საფუძველზე, ბლოკირება გაუკეთოს ზოგიერთ გადაცემას (პორნოგრაფია, ძალადობა). რეიტინგული სისტემა დგინდება მაუწყებლობისა და სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ. კანონში პირველადაა მცდელობა შეიზღუდოს „კიბერნეტიკულ სივრცეში“ გასვლის თავისუფლება. კანონის პირველი ნაწილი „შეურაცხყოფელი კომუნიკაციების შესახებ“ (Communication Docency Act) ისეთ მნიშვნელოვან დებულებებს შეიცავს, როგორიცაა 18 წლამდე ასაკის პირებისათვის „უკადრისი“ მასალის მიწოდების შეზღუდვა (სატელევიზიო სიგნალების გაშიფრვის მეშვეობით). ზოგჯერ, ამ კანონს არაკონსტიტუციურობაშიც სდებენ ბრალს, რადგან იზღუდება სიტყვის თავისუფლება, ხოლო „უკადრისობის“ განმარტება საკმაოდ ბუნდოვანია

¹⁸ Official Gazette of Laws (Offic. Gaz.), Vol. I, 377.

და ამის გამო შეუძლებელი გახდება ცნობილი მხატვრის ტილოების ან შიღისის შემცველი ინფორმაციის გაცნობა.¹⁹

ფაქტი ერთია, ისინი, ვინც ინფორმაციასთან დაშვებას უზრუნველყოფენ, პასუხისმგებლობასაც კისრულობენ შეურაცხყოფელი (უკადრისი) ინფორმაციის გავრცელებისათვის.

მასობრივი ინფორმაციის გავრცელების საშუალებათა სამართლებრივი რეგულირების თვალსაზრისით, საქართველოს კანონმდებლობა აუცილებლად უნდა შეივსოს ისეთი კანონებით, როგორიცაა: „ტელევიზიისა და რადიომაუწყებლობის შესახებ“, „კაბელური ტელევიზიის შესახებ“, „თანამგზავრული მაუწყებლობის შესახებ“, რომლებიც, შესაძლებელია, შემდეგი პრინციპების დაცვით აიგოს: ინფორმაციის საჯაროობა ტელეკომუნიკაციების გამოყენებით, პროგრამულ და ინფორმაციულ პროდუქტებზე, რესურსებსა და მომსახურებაზე ლიცენზირება და სერტიფიკაცია. უკანასკნელი პერიოდის საერთაშორისო პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ ამ სფეროში კანონმდებლობა უმჯობესია განვითარდეს რეგულირების მოქნილი მეთოდების გამოყენებით და არა ამკრძალავი ნორმატიული აქტების შემოღებით.

¹⁹ Мелюхин И.С. Тенденции развития информационного законодательства // Науч.-техн. информ., №10.-1997.-С.11

§2. პერსონალური მონაცემები (ინფორმაცია მოქალაქეთა შესახებ)

პერსონალური მონაცემები მოქალაქეთა ყოველდღიურ საქმიანობაში უფლებათა და თავისუფლებათა რეალიზაციის (შრომის უფლება, განათლების უფლება, დასვენების უფლება, სამედიცინო მომსახურების, სოციალური დაზღვევის უფლება და ა.შ.) და ვალდებულებათა (მაგ.: სამხედრო ვალდებულება) შესრულების პროცესში იქმნება. ასეთ ინფორმაციას მოქალაქეები კანონით დადგენილი წესით წარუდგენენ შესაბამის სახელმწიფო სტრუქტურებს ან, ცალკეულ შემთხვევაში, კერძო იურიდიულ პირებს.

საქართველოში პერსონალური მონაცემები განსაკუთრებული დაცვის ობიექტი ხდება, რადგან ადამიანის ბუნებითი უფლება აკონტროლოს პერსონალური ინფორმაციის ცირკულაცია, ინფორმაციის დამუშავების ახალი ტექნოლოგიების გამოყენების გამო საფრთხის წინაშე დგება. ამას ემატება ინფორმაციის თავისუფლების უპირობო აღიარება ინფორმაციის დაცვის მექანიზმის გარეშე.

1997 წლის საქართველოს კანონი „საჯარო სამსახურში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ ითვალისწინებს თანამდებობის პირთა მიერ თავიანთი ქონებრივი და ფინანსური მდგომარეობის შესახებ დეკლარაციის შევსებას. ამ კანონის მე-18 მუხლით დეკლარაციის შინაარსი საჯაროა. საჯაროობა, თუ ერთის მხრივ, დადებითი მოვლენაა, მეორეს მხრივ, პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის კონსტიტუციური უფლების დარღვევას უწყობს ხელს. ამიტომ აუცილებელია პერსონალური ინფორმაციის დაცვის სამართლებრივი ბაზის და ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფა. კანონის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ქონებრივი დეკლარაცია მხოლოდ საჯარო მოსამსახურის პერსონალური მონაცემებია, ე.ი. სუბიექტთა წრე განსაზღვრულია. ასეთ შემთხვევაში, აღ-

ნიშნული მონაცემები სამსახურებრივი ინფორმაციის რანგში შეიძლება მოვიაზროთ. სამსახურებრივი ინფორმაციის საჯაროობა კი შეზღუდულია როგორც კონსტიტუციით, ასევე დასახელებული კანონის მე-8 მუხლით. ქონებრივი დეკლარაციის ამგვარი სტატუსი მიზანშეუწონელს ხდის „საჯარო სამსახურში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ კანონის მე-19 მუხლის არსებობას, რომლის მიხედვით ნებისმიერ პირს უფლება აქვს მოითხოვოს და მიიღოს დეკლარაციის ასლი და გაეცნოს მას.

ამ მიმართულებით მსოფლიო მასშტაბით გარკვეული ტრადიციები უკვე ჩამოყალიბდა და მათი შედარებით-სამართლებრივი ანალიზი პერსონალური ინფორმაციის არასასარჩელო დაცვის მექანიზმის საგარაუდო მოდელის პროგნოზირების საშუალებას გვაძლევს.

პერსონალური მონაცემები ყოველი ადამიანის პირადი ცხოვრების ერთ-ერთი კონკრეტული მხარეა. პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა კი საქართველოს კონსტიტუციის მე-20 მუხლითაა აღიარებული და მისი დაცვა გარანტირებულია მოქმედი კანონმდებლობით.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფილოსოფიურ და იურიდიულ აზროვნებას მცდელობა არ დაუკლია პირადი თავისუფლების საზღვრების დასადგენად. კანტის ცნობილი ფორმულა: სამართალი — ეს ის პირობებია, რომელთა არსებობა თავისუფლების საყოველთაო კანონის პოზიციებიდან ერთის თვითნებობას მეორეს თვითნებობას შეუსაბამებს — ინდივიდის თავისუფლების საზღვრებს გულისხმობს. პეგელი მოძღვრებაში უფლებათა განვითარების სამი საფეხურის შესახებ ცდილობს დასძლიოს ინდივიდუალიზმის ფილოსოფია და ამ სფეროში იგი სახელმწიფოს როლის გაზრდისაკენ იხრება.

ცნობილი პრინციპი: თავისუფლება ნიშნავს ყველანაირი ქმედების შესაძლებლობას, თუ იგი ზიანს არ მიაყენებს სხვას, რომელიც შემდგომ მრავალი ქვეყნის კონსტიტუციისა და უფლებათა შესახებ საერთაშორისო საკანონმდებლო აქტებში შევიდა, პირველად 1789 წლის „ადამიანისა და მოქალაქის უფლებათა დეკლარაციამ“ ჩამოაყა-

ლიბა. ეს აქტი თითოეული ადამიანის თავისუფლების იმ საზღვრებს გულისხმობს, რომელიც საზოგადოების სხვა წევრებისათვის ანალოგიური უფლებებით სარგებლობას უზრუნველყოფს. ე.ი. ბუნებითი უფლებების განხორციელება მხოლოდ მაშინაა შესაძლებელი, თუ საზოგადოების სხვა წევრებს იგივე უფლებით სარგებლობა შეუძლიათ. დეკლარაციის მე-1 მუხლში გვითხულობთ, რომ კანონმა უნდა აკრძალოს მხოლოდ საზოგადოებისათვის მავნე ქმედებები. ე.ი. აუცილებელია, რომ ბუნებითი უფლებები და მათი საზღვრები საკანონმდებლო წესით განმტკიცდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში, სახელმწიფოს მათი დაცვა და სათანადოდ განხორციელების შესაძლებლობა არ ექნება.

პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა, რომლის ერთ ნაწილსაც პერსონალური მონაცემები შეადგენენ, ცნობილი კონცეფციის „ფრაივესის“ (privacy — პირადი ცხოვრების სამართლის სტატუსით აღჭურვა) კვლევის განსაკუთრებული ობიექტი გახდა.²⁰ თავდაპირველად ეს კონცეფცია მხოლოდ ფიზიკურ ანკლავს გულისხმობდა (საცხოვრებელი ბინის ხელშეუხებლობის უფლება და სხვა), რომლის ფესვები დასავლური ტრადიციებიდან მომდინარეობს. ბრიტანული გამოთქმა „ჩემი სახლი ჩემი ციხესიმაგრეა“ გულისხმობს, რომ ადამიანის საცხოვრებელი ხელშეუხებელი თავშესაფარია, სადაც ინდივიდს აქვს უფლება „დარჩეს მარტო თავის თავთან“ (to be alone). ამას ემატება სხვა ფიზიკური ანკლავიც, მაგალითად, უძრავი ქონება (მიწის ნაკვეთი) ან ფიზიკური სივრცე (ოთახი სახლში ან ნომერი სასტუმროში). მაგრამ ადამიანი მარტო ფიზიკური ანკლავით არ არის მოცული. იგი ინფორმაციულ სივრცეშიც ცხოვრობს. ინდივიდის ინფორმაციული სივრცე განისაზღვრება როგორც ფიზიკური სივრცე, რომელშიც ინფორმაციული ნაკადის ცირკულირება ხდება. ინფორმაციული ნაკადი — ესაა დროსა და სივრცეში ინფორმაციის გადაად-

²⁰ Levine Martone JI. Privacy in the Tradition of the Western World//Pastoral Psychology Series 1977. N.Y.: 1979. P.3.

გილება. სივრცეში გადაადგილებას ინფორმაციის გადაცემას უწოდებენ, დროში გადაადგილებას — შენახვას.

ადამიანი ინფორმაციის მთავარი წყაროა, ამავდროს ინფორმაციის მომხმარებელიც არის, ამიტომ იგი დაინტერესებულია საერთო ინფორმაციულ სივრცეში საკუთარი ინფორმაციის ცირკულაციით, რადგანაც ეს მისი, როგორც „გონიერი არსების“, არსებობის აუცილებელი პირობაა. მაგრამ არის ერთი სახის ინფორმაცია, რომლის ცირკულაციის შეზღუდვისა და კონტროლირების სურვილი ყველას აქვს. ესაა პირადი ცხოვრების ის ფაქტები, რომლებიც ამა თუ იმ მიზეზთა გამო ინდივიდისათვის „მგრძნობიარეა“. „ფრაივესის“ კონცეფცია სწორედ ამ კრიტერიუმით აფასებს პერსონალური ინფორმაციის ცირკულაციის პროცესს.

ამ კონცეფციას საფუძვლად დაედო ბოსტონის გაზეთებში ერთ-ერთი ქორწილის წვრილმანი დეტალების პუბლიკაცია. ახალდაქორწინებულთა განრისხებული მამა — ბოსტონელი იურისტი — სამუელ უორენი და მისი კოლეგა, ლუის ბრანდისი, ჩაფიქრდნენ პირად ცხოვრებაში პრესის ჩარევის დასაშვებ საზღვრებზე. მათ შექმნეს ესე „პირად ცხოვრებაში ჩაურევლობის უფლება“ (1890 წ.), რომელიც ყველაზე გავლენიან სტატიად იქცა პირადი ცხოვრების სამართლებრივ საკითხებზე.

„ფრაივესის“ ფუძემდებლები იმასაც აღიარებდნენ, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური მიღწევების ფონზე პირადი ცხოვრების მზარდი „პრივატიზაცია“ მიმდინარეობს. ეს ის სფეროა, რომელიც სამართლებრივი დაცვის მექანიზმის შემუშავებას ითხოვს. სხვა ქვეყნების პრეცედენტული ბაზის ანალიზი ცხადყოფს, რომ პირად ცხოვრებაზე ძირითადი მუქარა პრესის მიერ კერძო ფაქტების პუბლიკაციით დაიწყო. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთი „დეპრივატიზაციის“ მიზეზი პრესის განვითარების მნიშვნელოვანი ნახტომი იყო (პოლიგრაფიული მიღწევები, მომენტალური ფოტოგრაფია). ამ ნახტომით პრესა ნამდვილ „ინდუსტრიულ მასშედიად“ იქცა.

პირად ცხოვრებაში ჩაურევლობის სამართლებრივი დაცვის თეორიულ საფუძვლებს უორენი და ბრანდისი საერთო სამართლის სფეროში ეძებდნენ, რადგან პიროვნებისა და მისი საკუთრების დაცვა ისეთივე ძველი პრინციპებია, როგორც საერთო სამართალი, მაგრამ მისი მოდიფიკაცია საზოგადოებაში მიმდინარე ცვლილებების შესაბამისად უნდა ხდებოდეს. მიგვაჩნია, რომ ეს კონცეფცია ზოგადსამართლიანობის პრინციპთან ერთად ცივილისტიკის პოზიციებიდან კონკრეტულ განხილვასაც მოითხოვს.

სასამართლოები პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის დარღვევის ფაქტებს მაშინ იხილავდნენ, თუ ფიზიკური პირის ინდივიდუალური ატრიბუტების კომერციული გამოყენება მოხდებოდა. ასეთი პრაქტიკის დონეზე შეუძლებელი ხდება გაირკვეს მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებით პირადი ცხოვრების არასასურველი ფაქტების გავრცელებისას რა აყენებს ზიანს ინდივიდის „სულიერ სიმშვიდეს“ — მისი სოციალური, ეთიკური, მორალური წარმოდგენა თუ ინფორმაციის გავრცელების ხერხი, რომლის წყალობითაც იგი საზოგადოების ყურადღების ობიექტი გახდა. საერთო სამართლის ქვეყნებმა პირადი ცხოვრების დაცვის სფერო თავიდანვე საკუთრების უფლების დაცვას დაუკავშირეს.

რას წარმოადგენს ის საკუთრება, რომელსაც იცავს პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის უფლება? უორენი და ბრანდისი პასუხობდნენ: — „პიროვნების ხელშეუხებლობა“.

სასამართლოებს „პირადი ცხოვრების“ ცნების კრიტერიუმში არ გააჩნდათ. ემპირიულად, ამ კატეგორიის დარღვევებს აკუთვნებდნენ სხვადასხვა ქმედობებს, მაგალითად: სხვისი სახელის ან გარეგნობის გამოყენება კრედიტის მისაღებად, აგრეთვე ზემოქმედების ისეთი ეგზოტიკური საშუალებების გამოყენება, როგორიცაა განცხადების გაკვრა, რომ მევალემ ვალი არ გადაიხადა. მსგავსი კაზუსები შეიძლება უამრავი დავასახელოთ მსოფლიო სასამართლო პრაქტიკიდან, მაგრამ

ყველა შემთხვევაში ერთი დასკვნა შეიძლება გავეთქვას, რომ იგი უსისტემოდ, ზოგჯერ შემთხვევითი ფაქტებით ივსებოდა.

XX ს-ის შუა წლებისათვის საკმარისი პრეცედენტული ბაზა შეიქმნა „ფრაივესის“ ცნების სტრუქტურისა და თეორიული განზოგადებისათვის. ამ სფეროში დიდი წვლილი მიუძღვის ამერიკელ ცივილისტს უ.პროსერს, რომელმაც პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის პრობლემა დელიქტური სამართლისადმი მიძღვნილ შრომაში გამოაქვეყნა. ცოტა მოგვიანებით შედგა მკვლევარმა სტრიკ სტემხოლმა „პიროვნების უფლება და პირადი ცხოვრების უფლება“ შედარებითი სამართალმცოდნეობის პოზიციებიდან განიხილა.

სანამ პერსონალური ინფორმაციის ძირითად მომხმარებლად ინფორმაციის გავრცელების საშუალებები გამოდიოდა, პირადი ცხოვრების დაცვას დელიქტური სამართალი უზრუნველყოფდა. მაგრამ ახალი ოპტიკური და რადიოელექტრული საშუალებებით საიდუმლო თვალთვალის შედეგად პერსონალური ინფორმაციის შეგროვებამ და გამოქენებამ მდგომარეობა რადიკალურად შეცვალა, იურისტები „ფრაივესზე“ ახალი ხერხებითა და მეთოდებით თავდასხმის მუქარის წინაშე აღმოჩნდნენ და მის დასაცავად ტრადიციული დელიქტის — „მფლობელობის უფლების დარღვევის“ — გამოყენებას შეეცადნენ.

დაცვის მხოლოდ ასეთი მექანიზმი თავიდანვე განწირული აღმოჩნდა, რადგან საიდუმლო თვალთვალის ახალ საშუალებათა დისტანციურობის გამო სხვისი მფლობელობის უფლების „ფიზიკური დარღვევა არ ხდებოდა“. პირს შეიძლება არც სცოდნოდა არც სამართალდარღვევის, არც მისი ჩადენის შესახებ.

თეორიაში პირადი ცხოვრების ინფორმაციული სფეროს ხელშეუხებლობის დაცვის დელიქტური სისტემა სრულიად შეუძლებლად არ ითვლებოდა. მაგრამ მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომ საიდუმლო თვალ-თვალს საჭარო სექტორის სუბიექტები ახორციელებენ (უშიშროების ორგანოები, შინაგან საქმეთა ორგანოები და ა.შ.).

ასეთ ვითარებაში პერსონალური ინფორმაციის სამართლებრივი დაცვის მექანიზმი საიდუმლო თვალთვალის საშუალებების სამართლებრივი რეგლამენტირებით ივსება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ტექნოგენურმა ფაქტორმა მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი პერსონალური ინფორმაციის „პოლიტიზაციას“, როგორც დ.შოიში იტყოდა „დაიწყო პირად ცხოვრებაზე უფლების პოლიტიზაცია“, რამაც ამ სუბიექტურ უფლებას საჯარო-სამართლებრივი მნიშვნელობა შესძინა.

საბოლოოდ გამოიკვეთა პირად ცხოვრებაში ჩაურევლობის უფლების დაცვის ახალ ფორმებზე გადასვლის აუცილებლობა. თითოეული ადამიანი თავისი ცხოვრების მანძილზე დოკუმენტურ და სხვა „ინფორმაციულ“ კვალს ტოვებს. ასეთი ინფორმაციის წარდგენის, სისტემატიზაციისა და შენახვის სფეროში კომპიუტერის გამოყენებამ კიდევ უფრო გაზარდა პირად ცხოვრებაში ჩაურევლობის დაცვის მექანიზმის საჭიროება. ისეთი ტიპის პროგრამების გამოჩენამ, რომლებიც უზრუნველყოფენ სხვადასხვა ბაზებიდან პერსონალურ მოხაצემთა შეერთებასა და შედარებას (Date matching), იხდივიდის პირადი ცხოვრების პრაქტიკულად ამომწურავი სურათის შექმნის შესაძლებლობა გამოიწვია. პერსონალურ მონაცემთა ბაზების შექმნაში დაინტერესებულია როგორც სახელმწიფო (მმართველობის მიზნით, პოლიტიკური თუ სისხლისსამართლებრივი ძებნის მიზნით და სხვა), ასევე კერძო კორპორაციები (სამომხმარებლო, საკრედიტო, ვაჭრობის, დაზღვევის და სხვა). ასეთ პირობებში პერსონალური ინფორმაციის დაცვას საკმაოდ რთული და მრავალმხრივი სამართლებრივი მექანიზმი სჭირდება, რადგანაც ინფორმაცია პიროვნებათა შესახებ დღევანდელ პირობებში შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც „ეკონომიკურად ხელსაყრელი საქონელი“ და „ხელისუფლების წყარო“.

ასეთი კრიტიკული სიტუაცია საზოგადოებას უბიძგებს სწორად შეაფასოს „ფრაივესის“ კონცეფციის როლი, ხოლო ხელისუფ-

ლებამ პირადი ცხოვრების დაცვის სფეროში მთავარი ძალისხმევა პერსონალურ მონაცემთა დაცვისაკენ მიმართოს. თუ იმასაც დავუმატებთ, რომ პერსონალური მონაცემები ტრანსსაზღვრო ნაკადით საერთაშორისო ტელესაკომუნიკაციო ქსელში გაედინება, პრობლემის აქტუალობა და სირთულე კიდევ უფრო ცხადი ხდება. ინფორმაციის საერთაშორისო გაცვლის თავისუფლების მოთხოვნა მართალია უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს, მაგრამ, ამასთან, ვერ გავუქცევით პერსონალურ მონაცემთა ექსტერიტორიულობის დაცვის გარანტიების შექმნას საერთაშორისო სახელშეკრულებო ვალდებულებებისა და ეროვნული კანონმდებლობის ჰარმონიზაციის საფუძველზე.

პერსონალურ მონაცემთა დაცვის შესახებ სხვა ქვეყნების პრაქტიკა ორი ძირითადი ტიპით გახვითარდა: ერთის მხრივ, *Date protection Act* (მონაცემთა დაცვის აქტი). მეორეს მხრივ, *Information Freedom Act* (ინფორმაციის თავისუფლების აქტი). ამ სფეროში შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის სრულყოფისათვის მნიშვნელოვანია ევროპარლამენტის 1991 წლის 11 მარტის დირექტივა „კომპიუტერული პროგრამების დაცვის შესახებ“, 108-ე კონვენცია და სხვა.

„ფრაიფსის“ კონცეფციის მიხედვით, პერსონალური ინფორმაციის ცირკულაცია „მგრძნობიარების“ კრიტერიუმით ხორციელდება, ხოლო საერთაშორისო სამართლებრივი აქტებით მას „იდენტიფიცირების“ კრიტერიუმიც ემატება. ამ კრიტერიუმის მიხედვითაა აგებული: ავსტრიის 1978 წლის კანონი „მონაცემთა დაცვის შესახებ“, საფრანგეთის 1978 წლის კანონი „მონაცემთა დამუშავების შესახებ“, დიდი ბრიტანეთის 1984 წლის კანონი „მონაცემთა დაცვის შესახებ“, ფინეთის 1988 წლის კანონი „პერსონალურ მონაცემთა ფაილების შესახებ“, ბელგიის 1992 წლის კანონი „მონაცემთა დაცვის შესახებ“, იაპონიის 1989 წლის კანონი „კომპიუტერით დამუშავებულ პერსონალურ მონაცემთა ადმინისტრაციულ ორგანოებში შენახვის შესახებ“, გერმანიის 1990 წლის ფედერალური აქტი „მონაცემთა დაცვის

შესახებ“, რომელიც 1994 წლის იმავე სახელწოდების კანონით შეიცვალა და ა.შ.

ამ საკანონმდებლო ბაზის ანალიზი ცხადყოფს, რომ „გერძობიარების“ ცნება საკმაოდ სუბიექტურია და სუბიექტის აღქმაზეა დამოკიდებული. ამიტომ საერთო სამართლის ქვეყნების სამოქალაქო სამართალწარმოებაში არსებული პრეცედენტების საფუძველზე შემუშავდა ერთი პრინციპი: პერსონალური მონაცემების რაიმე ფაქტის გამოქვეყნება პირად ცხოვრებაზე „თავდასხმად“ მაშინ ჩაითვლებოდა, თუ ფაქტის პუბლიკაცია სათაქილო იქნებოდა ყველა, ჩვეულებრივად გერძობიარე ადამიანისათვის.²¹ სასამართლოსათვის ამ პრინციპის აზრი ისაა, რომ კანონით შეუძლებელია პერსონალური მონაცემების საქვეყნოობის ყველა კრიტერიუმის განსაზღვრა და ცალკეულ შემთხვევებში თითოეული ადამიანი ვალდებულია თავისი პირადი ცხოვრება საზოგადოების ყურადღების ობიექტად აქციოს.²²

„გერძობიარების“ კრიტერიუმით მრავალი მეცნიერი შეეცადა პირადი ცხოვრების ფაქტების (მათ შორის პერსონალური მონაცემების) განმარტებას, მაგრამ ყველაზე სრულყოფილი, ვფიქრობთ, ოქსფორდის უნივერსიტეტის სამართალმცოდნის რაიმონდ უექსის განმარტებაა: პერსონალური მონაცემებია — ფაქტები, შეტყობინებანი ან შეჩედრულებანი, რომლებიც მოცემულ ინდივიდთან არიან კავშირში და რომელთაც იგი ინტიმურად ან კონფიდენციალურად მიიჩნევს და ამასთან ერთად სურვილი აქვს შეწყვიტოს ან, სულ ცოტა, შეაჩეროს მათი ცირკულაცია.²³

მსოფლიო საკანონმდებლო პრაქტიკა აჩვენებს, რომ პერსონალურ მონაცემთა განმარტებისათვის „გერძობიარების“ კრიტერიუმის ნაცვლად შესაძლებელია „იდენტიფიკაციის“ კრიტერიუმის გამოყენება. Data Protection Act-ის ტიპის კანონებში, როგორც წესი, მოხა-

²¹ Warren Freedman. Right of Privacy in Age of Computer.-London, N.Y.-1986 -P.53.

²² Warren Freedman. Right of Privacy in Age of Computer.-London, N.Y.-1986.-P.54.

²³ Raymond W. Protection of Privacy.-London, Sweet and Maxwell.-1980.-P.31.

ცემთა სუბიექტის იდენტიფიკაციის კრიტერიუმს ვხვდებით, მაგ.: ავსტრიის 1978 წლის აქტი „მონაცემთა დაცვის შესახებ“ დანიის 1979 წლის კანონი „საჯარო ორგანოების რეგისტრაციის“ და „კერძო რეგისტრაციის შესახებ“, პერსონალურ მონაცემებში იმ ინფორმაციას გულისხმობენ, რომელიც საიდენტიფიკაციო სუბიექტს მიეკუთვნება.²⁴

შედარებით რთულია, მაგრამ საინტერესო, პერსონალური მონაცემების ბრიტანული განმარტება. 1984 წლის „მონაცემთა დაცვის აქტის“ მიხედვით პერსონალური მონაცემები ისეთი ინფორმაციაა, რომელიც ინდივიდის იდენტიფიკაციის საშუალებას იძლევა, მათ შორის, ყველა ცნობა მოცემული ინდივიდის შესახებ მონაცემთა მოსარგებლისაგან ინდივიდის მიმართ რაიმე განზრახვის მითითების გარეშე.²⁵ ე.ი. ამ აქტით ინდივიდის შესახებ გამოხატული ყოველგვარი შეხედულება ჩართულია პერსონალურ მონაცემთა შემადგენლობაში, მაშინ, როცა რაიმე მითითება მონაცემთა მოსარგებლის განზრახვაზე მონაცემთა სუბიექტთან დაკავშირებით ცალსახად ამორიცხებულია პერსონალური მონაცემების შემადგენლობიდან (აუცილებლად ხაზი უნდა გაესვას, რომ მესამე პირის განზრახვა, რომელიც არ არის ამოღებული კანონიდან, ჩაირთვება პერსონალურ მონაცემთა შემადგენლობაში).

ბრიტანული კანონის მეორე თავისებურებაა დათქმა: „....ამ თუ სხვა ინფორმაციის დახმარებით, რომელიც მონაცემთა მოსარგებლის გამგებლობაში არსებობს“. რადგანაც ბრიტანეთმა ევროსაბჭოს სხვა ქვეყნებზე შედარებით გვიან მიიღო აღნიშნული კანონი, ამიტომ შესაძლებელი გახდა ანალოგიური ნორმებით გამოყენების გათვალისწინება. ზემოთ მოყვანილი დათქმა მიმართულია მონაცემების მოსარგებლეთა შორის გავრცელებული ხრიკის პროფილაქტიკისაკენ: კანონთა იურისდიქციას რომ არ დაექვემდებარონ, მონაცემებს ინახავენ

²⁴ იხ.: Sec 3(1) Austrian Data Protection Act (1978); Denmark Private Registers Act (1979) and Public Authorities Registers Act (1979).

²⁵ Sec 1(3) of UK Data Protection Act 1984.

კომპიუტერში ფსევდონიმის ფორმით, ე.ი. არ იხსენიებენ მონაცემთა სუბიექტის საიდენტიფიკაციო ცნობებს. მაგრამ ამ ინფორმაციას მიბმული აქვს საიდენტიფიკაციო კოდი. ცხრილი კოდებისა და საიდენტიფიკაციო სუბიექტის შესახებ ინახება ცალკე (შეიძლება ხელნაწერის სახით) და აუცილებლობის შემთხვევაში უზრუნველყოფს სუბიექტის იდენტიფიკაციას.

საინტერესოა ისლანდიის 1989 წლის კანონი „პერსონალური მონაცემების რეგისტრაციის შესახებ“, რომელიც პერსონალური მონაცემების ცნებას იურიდიულ პირებზეც ავრცელებს (ანუ სცნობს ე.წ. კერძო სფეროში ჩაურევლობაზე კორპორაციულ უფლებას) და მიუთითებს, რომ „პერსონალურ მონაცემებს ეკუთვნის ცნობები ინდივიდის, კომპანიების და სხვა იურიდიული პირების ფინანსური თუ სხვაგვარი საქმიანობის შესახებ, რომელთაც ეს პირები საიდუმლოდ უნდა ინახავდნენ,²⁶ ამასთან, „კორპორაციული ფრაიფერსი“ არ არის მიღებული სხვა ქვეყნების მიერ. საფრანგეთის 1978 წლის კანონი „მონაცემთა დამუშავების შესახებ“, ფინეთის 1988 წლის კანონი „პერსონალურ მონაცემთა ფაილების შესახებ“ განმარტავს: პერსონალური მონაცემებია ფიზიკური პირის ყოველგვარი აღწერა, მისი დახასიათება და ის ცხოვრებისეული გარემოებები, რომლებიც აღწერენ ამ პირის, მისი ოჯახის წევრებისა და მასთან მცხოვრები პირების ნიშანთვისებებს.²⁷

ეს საკანონმდებლო აქტი ე.წ. „მეორე თაობის“ კანონებს ეკუთვნის, რომელიც პრინციპულად ახალ მომენტებს შეიცავს. პირველ რიგში — ესაა პერსონალური მონაცემების ცნებაში მონაცემთა სუბიექტის, მისი „ოჯახის წევრებისა და მასთან მცხოვრები პირების შესახებ“ ინფორმაციის შეტანა. მასში, პერსონალური მონაცემების არა მარტო კომპიუტერული, არამედ სხვა ტექნოლოგიით (ხელით, მექანიკურად და ა.შ.) დამუშავებაც მოიაზრება. იურიდიულ სიახლეს

²⁶ Art. 1 of Act Concerning the Registration and Handling of Personal Data (1989, Iceland).

²⁷ Sec. 4. Of Act on Data Processing, Data Files and Individual Liberties (1978, France).

წარმოადგენს პერსონალური მონაცემების დარღობრივი განმარტებანი საკრედიტო საქმიანობის და მასობრივი ინფორმაციის გავრცელების საშუალებებისათვის.

ასეთია საზღვარგარეთის ქვეყნების საკანონმდებლო პრაქტიკა პერსონალური მონაცემების ცნების შესახებ. მათი ანალიზი ცხადყოფს, რომ დროთა განმავლობაში პერსონალურ მონაცემთა ცნება უფრო და უფრო სიღრმისეული ხდება და საკითხთა ფართო წრეს მოიცავს.

რაც შეეხება პერსონალური მონაცემების სამართლებრივი რეგულირების პრობლემას, „მგრძნობიარების“ კრიტერიუმის მიხედვით იგი ძირითადად სამ კატეგორიად იყოფა, რომელთა დამუშავებისათვის განსხვავებული დაცვის ღონისძიებებია საჭირო:

1. „ჩვეულებრივი პერსონალური მონაცემები“ — რომელთა შეგროვება, დამუშავება, გამოყენება, გადაცემა შესაძლებელია ეროვნული კანონმდებლობით დადგენილ რეჟიმში სპეციალური ნებართვის გარეშე.

2. „მგრძნობიარე პერსონალური მონაცემები“ — რომელთა შეგროვება დამუშავება, გამოყენება და გადაცემა მოითხოვს კანონით დადგენილი დაცვის განსაკუთრებულ ღონისძიებებს.

3. „განსაკუთრებით მგრძნობიარე პერსონალური მონაცემები“ — რომელთა შეგროვება, დამუშავება, გამოყენება და გადაცემა ან საერთოდ იკრძალება, ან დაიშვება გამონაკლის შემთხვევებში დაცვის სპეციალური ღონისძიებების გამოყენებით.

„მგრძნობიარე“ პერსონალურ მონაცემთა საყოველთაოდ აღიარებულ სახეებს ეკუთვნის ცნობები პატიმრობის შესახებ, სამედიცინო და საგადასახადო მონაცემები და სხვა.

„განსაკუთრებით მგრძნობიარე“ პერსონალური მონაცემების შემადგენლობა შეიძლება იცვლებოდეს ეროვნული მენტალიტეტიდან გამომდინარე, თუმცა, როგორც წესი, ამ კატეგორიას განეკუთვნება მონაცემები რასობრივი და ეთნიკური წარმოშობის, რელიგიური თუ

პოლიტიკური მრწამსის, სექსუალური გადახრის, კრიმინალური წარსულის შესახებ და სხვა.

„მგრძნობიარების“ კრიტერიუმის გამოყენების მექანიზმის საინსტრუქციოდ საინტერესოა პერსონალურ მონაცემთა დაცვის ბელგიის ეროვნული სისტემა. 1992 წლის კანონი „მონაცემთა დაცვის შესახებ“ დამუშავებისა და გამოყენების რეჟიმის თვალსაზრისით პერსონალურ მონაცემთა სამ კატეგორიას გამოყოფს: 1) ძლიერ მგრძნობიარე მონაცემები; 2) სამედიცინო მონაცემები; 3) სასამართლო მონაცემები. მეორე და მესამე კატეგორია ითვლება უბრალოდ „მგრძნობიარე“ მონაცემებად.

პირველი კატეგორიის მონაცემებს აღნიშნული კანონის მიხედვით ეკუთვნის: რასობრივი, ეთნიკური წარმომავლობა, სექსუალური ქცევები. პოლიტიკური შეხედულებები და საქმიანობა, რელიგიური ან ფილოსოფიური მრწამსი, შრომითი კავშირის წევრობა (ძლიერ მგრძნობიარე). ფაილის კონტროლიორს (დამუშავებაზე უფლებამოსილი პირი) ამ მონაცემების დამუშავება მხოლოდ კანონით მკაცრად განსაზღვრული მიზნის არსებობისას შეუძლია. ეს მიზნები დეტალურად დგინდება ბელგიის სამეფოს №6, №7 ბრძანებულებებით. კანონი გამონაკლისს უშვებს იურიდიულ პირებსა და ორგანიზაციებზე (ჯანდაცვის სამსახური, პოლიტიკური პარტიები) საკუთარი წევრების პერსონალურ მონაცემებთან დაკავშირებით.

მეორე კატეგორიის მონაცემები ფაილის კონტროლიორს შეუძლია დაამუშაოს მხოლოდ მონაცემთა სუბიექტისაგან წერილობითი თანხმობის მიღების შემთხვევაში ან მკურნალი ექიმის პასუხისმგებლობითა და კონტროლით. სამედიცინო მონაცემებია ყველა მონაცემი, რომელიც ეხება პირის წარსულს, მიმდინარე ან მომავალ ფიზიკურ თუ გონებრივ ჯანმრთელობას, იმ მონაცემთა გამოკლებით, რომლებიც მკაცრად ადმინისტრაციული და შეფასებითი ხასიათისაა და ეხება მკურნალობისა და სამედიცინო მომსახურების მიმდინარეობას. არ დაიშვება ამ მონაცემების მესამე პირებისათვის გადაცემა, გარდა

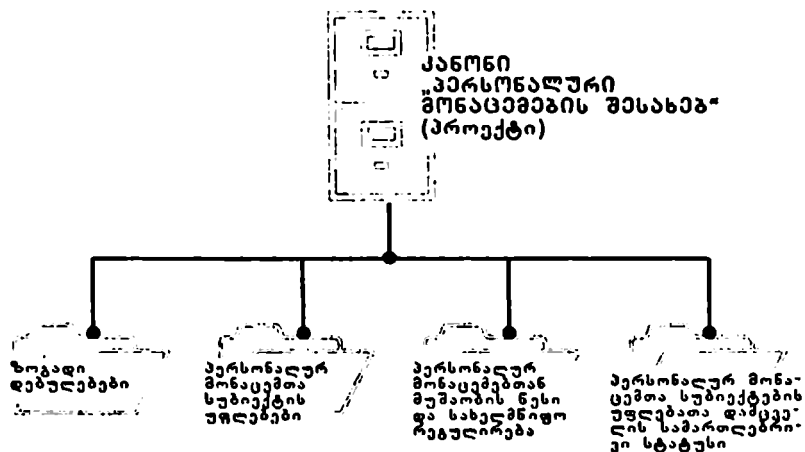
კანონით მკაცრად განსაზღვრულ შემთხვევებისა. სამედიცინო მონაცემები შეიძლება გადაეცეს სხვა მკურნალ ექიმს მონაცემთა სუბიექტისაგან წინასწარ სპეციალური წერილობითი ნებართვის მიღების შემდეგ ან საგანგებო სიტუაციებსა და სახიფათო შემთხვევებში სამედიცინო დამუშავების მიზნით.

მესამე კატეგორიას — კრიმინალური და სასამართლო მონაცემები — შეიძლება დამუშავდეს კანონის აღსრულების ან კანონით განსაზღვრული მიზნისათვის. ამ კატეგორიას ეკუთვნის მონაცემები სისხლის სამართლის გამამტყუნებელი განაჩენების და სასჯელების შესახებ იმ დოკუმენტებიდან, რომლებიც ინახება კრიმინალურ არქივში, მუნიციპალიტეტებში ან იქმნება ადვოკატთა და იურიდიული პირების მიერ, რომელთა უფლებამოსილება დადგენილია სამეფოს ბრძანებულებით. ამ შემთხვევებში მონაცემთა დამუშავებელი ვალდებულია მონაცემთა სუბიექტს წინასწარ აცნობოს მასთან დაკავშირებული კრიმინალური მონაცემების დამუშავების შესახებ.

დაბოლოს, ბელგიის დასახელებული კანონი კრძალავს „ძლიერ მგრძნობიარე“ მონაცემების შეგროვებას საზღვარგარეთ გადაცემის მიზნით.

პოსტკომუნისტური სივრციდან ჯერ-ჯერობით მხოლოდ ესტონეთმა მიიღო 1997 წელს კანონი „პერსონალური მონაცემების შესახებ“, რომელიც იდენტიფიცირების კრიტერიუმზეა აგებული. თუმცა, რეგულირების რეჟიმის დასადგენად იყენებს „მგრძნობიარების“ კრიტერიუმს და პერსონალურ მონაცემებს დელიკატური და არადელიკატური ხასიათის მონაცემებად ყოფს. დელიკატურ პერსონალურ მონაცემთა დამუშავება და მათი მესამე პირისათვის გადაცემა დაიშვება მხოლოდ პირის თანხმობით.

საქართველოში ანალოგიური კანონის შექმნისათვის საზღვარგარეთის ქვეყნების საკანონმდებლო აქტების და საერთაშორისო ხელშეკრულებების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ ზოგიერთი რეკომენდაცია:

1) პერსონალურ მონაცემთა ფორმირებისათვის გამოყენებული იქნეს ორივე კრიტერიუმი (იდენტიფიცირების და მგრძნობიარების);

2) პერსონალური მონაცემები მთლიანად კონფიდენციალური ინფორმაციის ჩარჩოებში არ უნდა იქნეს განხილული, არამედ „მგრძნობიარების“ მიხედვით შესაძლებელია დაიყოს ქვეკატეგორიებად დამუშავებისა და გამოყენების აუცილებელი პირობების, უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ორგანიზაციულ-ტექნიკური და სამართლებრივი დაცვის ღონისძიებების მითითებით.

3) კანონის შინაარსობრივი დატვირთვა ევროსაბჭოს 108-ე კონვენციის შესაბამის დებულებებიდან უნდა მომდინარეობდეს. კონვენციის პირველი მუხლი აღნიშნავს, რომ „კონვენციის მიზანია მონაწილე ქვეყნების ტერიტორიაზე თითოეული ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლების პატივისცემის უზრუნველყოფა მიუხედავად ეროვნებისა და საცხოვრებელი ადგილისა, კერძოდ, პირადი ცხოვრე-

ბის ხელშეუხებლობის დაცვა პერსონალური მონაცემების ავტომატიზირებულ დამუშავებასთან დაკავშირებით.²⁸

ევროსაბჭოს ეს მოთხოვნა შეიძლება ფორმულის სახით ჩამოვაყალიბოთ: მონაცემთა დაცვა უდრის პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობას პლუს პერსონალურ მონაცემთა ავტომატიზირებული დამუშავება. აქედან გამომდინარე, აუცილებლად მიგვაჩნია მონაცემთა დაცვის შესახებ საზღვარგარეთის ქვეყნების საბაზისო კანონების ტრადიციულ სახელწოდებათა კომენტირება. „მონაცემთა დაცვის“ (Data Protection Act) მსგავსი სახელწოდება გაუგებრობას იწვევს, რადგან, „მონაცემთა დაცვა“ მოიცავს დაცვის სისტემების მთელ კომპლექსს და ამიტომ კანონის ასეთი დასახელება შეიძლება გაგებული იქნეს როგორც ყველანაირი დაცვა (ორგანიზაციულ-ტექნიკური, კრიპტოგრაფიული, პროგრამული, სახელშეკრულებო, ადმინისტრაციული თუ სხვა სამართლებრივი საშუალებით) ყველანაირი მონაცემისა (პერსონალური, კონფიდენციალური, საიდუმლო და ა.შ.). პრაქტიკულად კი ასეთი დასათაურების კანონებში მხოლოდ პერსონალურ მონაცემთა დაცვის უზრუნველყოფაზეა საუბარი. ამიტომ ტერმინოლოგიურად კანონის შინაარსს, ვფიქრობთ, შეესაბამება სახელწოდება „პერსონალური მონაცემების დაცვის შესახებ“.

კიდევ უფრო საეჭვოა მეორე ტიპის დასათაურება „მონაცემთა ბაზების დაცვის შესახებ“ (Data Bank Protection Act), რადგან ამ შემთხვევაში ისეთი წარმოდგენა იქმნება, რომ დაცვის ობიექტი მონაცემთა ბაზებია. „მონაცემთა ბაზების სამართლებრივი დაცვის შესახებ“ ევროსაბჭოს 96/9 დირექტივის მიხედვით (1996 წლის 11 მარტი) მონაცემთა ბაზების განუყოფელ ატრიბუტს წარმოადგენს: ბაზების შერჩევის პრინციპი (და არა შინაარსი ან მონაცემები), ბაზების ორგანიზაციის და სისტემატიზაციის საშუალება, კომპიუტერული პროგრამები, რომლებიც შედიან ბაზების მართვის სისტემაში.

²⁸ *Совет Европы: Конвенция о защите личности в связи с автоматической обработкой персональных данных* от 28 января 1981г.-СПб.:Манускрипт.-1995.

ასე რომ, მონაცემთა ბაზების დაცვის შესახებ კანონები ამ სამი ატრიბუტის დაცვას გულისხმობს. ძნელი არ არის იმის შემჩნევა, რომ ამ შემთხვევაში მონაცემებზე ლაპარაკიც არ არის. ასეთ შემთხვევაში სამართლებრივი რეგულირების შინაარსის მიხედვით გამართლებულად მიგვაჩნია „მონაცემთა ბაზებში შენახულ პერსონალურ მონაცემთა შესახებ“ კანონი.

ზოგიერთი ქვეყნის კანონმდებლობა მონაცემთა დაცვის სამართლებრივ საშუალებად ორ ურთიერთშემკრებელ კანონს იყენებს — **Data Protection Act** და **Information Freedom Act** (ინფორმაციის თავისუფლების აქტი), რომელთა შემუშავება და მიღება ერთდროულად ხდება. ინფორმაციის თავისუფლების აქტის არარსებობის შემთხვევაში ინფორმაციასთან თავისუფალი დაშვების პრინციპი უშუალოდაა **Data Protection Act**-ის ტიპის კანონებში. ორივე მიდგომა პერსონალური მონაცემების დამუშავების სამართლებრივი რეგულირების დუალიზმის პრინციპის გამაჩნატულებაა (ინფორმაციის თავისუფლების და ინფორმაციის დაცვის).

პერსონალური მონაცემების სამართლებრივი რეგულირების თავისებურებას წარმოადგენს, მონაცემთა დაცვის ეროვნული ორგანოს (ან ორგანოების) არსებობა. უმეტეს ქვეყნებში ეს ორგანოები ალჭურვილნი არიან სარეგისტრაციო-სანებართვო, საკონტროლო-საზედამხედველო, საარბიტრაჟო, საექსპერტო და მეთოდოლოგიური ფუნქციებით. ხოლო ადმინისტრაციულ-სახელისუფლო და საგამოძიებო უფლებამოსილებით აღჭურვა საკმაოდ იშვიათი შემთხვევაა.

ძირითადად ეს ორგანოები სახელმწიფოსაგან დამოუკიდებელნი არიან. ეს აუცილებლობა კომპიუტერული ტექნოლოგიების დანერგვითაა გაპირობებული, სადაც სახელმწიფო თვითონ გამოდის მხარედ და იმავდროულად დაინტერესებულია პერსონალური მონაცემების შეგროვებითა და დამუშავებით. სახელმწიფოსაგან დამოუკიდებლობა სხვადასხვა საშუალებითაა გარანირებული: სტატუსით, ადგილით, შექმნის პროცედურით და სხვა. გვხვდება ისეთი შემთხვე-

ვებიც, როცა რეგისტრატორი და მისი დაქვემდებარებული პირები სახელმწიფო მოხელეებად ითვლებიან, თუ ასეთი სტატუსი აუცილებელია რეგისტრატორისათვის სახელმწიფო საიდუმლოების შემცველ მონაცემებთან დაშვებისათვის. ეს წესი გათვალისწინებულია ბრიტანული კანონმდებლობით.

არანაკლებ მრავალფეროვანია მონაცემთა დაცვის ორგანიზაციული ფორმები. თითქმის ყველა ქვეყანაში, სადაც მონაცემთა დაცვის ტრადიციები არსებობს, გავრცელებულია სპეციალური თანამდებობა, რომელიც პასუხისმგებელია მონაცემთა დაცვაზე ქვეყნის შიგნით.

საერთაშორისო პრაქტიკით, ეროვნული ტრადიციებიდან გამომდინარე და კანონით დადგენილი ფუნქციების გათვალისწინებით, კანადაში მონაცემთა დაცვაზე უფლებამოსილი პირად გვევლინება — ფრაივერს-კომისარი (Privacy—commissioner), გერმანიაში — მონაცემთა დაცვის კომისარი (Data Protection Commissioner), ავსტრალიაში — მონაცემთა დაცვის ომბუდსმენი (იმ ქვეყნებში, სადაც პერსონალურ მონაცემთა დაცვა და გამოყენება მხოლოდ საჯარო სექტორში დაიშვება), ბრიტანეთში — მონაცემთა დაცვის რეგისტრატორი, ეს ტონეთში — ინფორმაციის დაცვაზე ზედამხედველობის დაწესებულება (სახელმწიფო ორგანოთა სტრუქტურაში შედის).

საკმაოდ გავრცელებულია მონაცემთა დაცვა არა ერთი ორგანოს, არამედ ორგანოთა სისტემის მიერ. მაგალითად, ავსტრიის კანონი ითვალისწინებს მონაცემთა დაცვის საბჭოს და კომისიას. ფინეთში ომბუდსმენთან ერთად არსებობს კოლეგია. მონაცემთა დაცვის სპეციალიზირებული ორგანოების შექმნა არ ნიშნავს, რომ სასამართლოები პირადი ცხოვრების დაცვის სფეროში თავიანთ მნიშვნელობას კარგავენ. როგორც წესი, ისინი პერსონალურ მონაცემთა დამუშავებასა და გამოყენებასთან წარმოშობილ დავებს, ძირითადად, სამოქალაქო სამართალწარმოების წესით განიხილავენ.

პერსონალურ მონაცემთა დამუშავებისა და გამოყენების სამართლებრივი რეგულირების სფეროში უფრო და უფრო დიდი მნიშვნელობა ენიჭება პირადი ცხოვრების დაცვის ისეთ არასტატუტარულ საშუალებებს, როგორიცაა პრაქტიკის და ქცევის კორპორაციული კოდექსები. ასეთი კოდექსების ფორმა და შინაარსი ერთგვაროვანი არ არის, რაც მათ ფორმალურ შედარებას საკმაოდ ართულებს. არ არსებობს პრაქტიკის (ქცევის) კოდექსთა უნივერსალური განმარტება. მაგალითად: ჰოლანდიის კანონი მონაცემთა დაცვის შესახებ პრაქტიკის კოდექსს განმარტავს, როგორც პერსონალურ მონაცემებთან დაკავშირებულ წესებისა და რეკომენდაციების ერთობლიობას, რომელიც ერთი ან რამდენიმე ორგანოს მიერაა მიღებული პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის მიზნით.

კოდექსის ცნებას ამ შემთხვევაში რამდენიმე მნიშვნელობა აქვს. ერთის მხრივ, იგი გულისხმობს სარეგულირებელი საგნის შესახებ პრინციპებისა და წესების ჩამოყალიბებას. მეორეს მხრივ, ეს ტერმინი იმდენად შეიქრა მონაცემთა დაცვის ლექსიკაში, რომ მას იყენებენ თვითრეგულირების ყოველგვარი აღწერის მცდელობისას. კოდექსთა ასეთი ხასიათი კიდევ უფრო ართულებს მათ შეფასებას.

ეს კოდექსები კერძო სექტორში იქმნება, რადგან კერძო სექტორი უმეტეს ქვეყნებში ნაკლებადაა რეგულირებული და კორპორაციებს თვითრეგულირების საშუალებას აძლევს. ზოგიერთ შემთხვევაში ასეთი მექანიზმი საერთაშორისო ასოციაციებისათვის რეგულირების ერთადერთი საშუალებაა. მაგალითად, საჰაერო ტრანსპორტის საერთაშორისო ასოციაცია (IATA) რომელიმე ქვეყნის სამართლებრივი რეგულირების სფეროში არ თავსდება და რეგულირების საკუთარი კოდექსი გააჩნია. არსებობს აგრეთვე საჯარო სექტორის კოდექსებიც. მაგალითად: ბრიტანეთის პოლიციის უფროსთა ასოციაციის კოდექსი, ჰოლანდიის კათოლიკური დაწყებითი სკოლების კოდექსი.

1980 წლიდან ასეთი სახის კოდექსებმა საკანონმდებლო მხარდაჭერა მიიღო ავსტრიაში, ირლანდიაში, ნიდერლანდებსა და ბრიტა-

ნეთში. მაგრამ ეს გარკვეულ წილად კორპორაციულ კოდექსთა ნებაყოფლობით ბუნებას ეწინააღმდეგება.

გერმანიაში მონაცემთა დაცვის ფედერალური კანონი ფირმებისა და კომპანიებისაგან პრაქტიკის კოდექსებით მოქმედებას ითხოვს. უფრო მეტიც, კომპანია, რომელიც პერსონალურ მონაცემთა ავტომატიზირებული დაცვისათვის 4 კაცზე მეტს იყენებს (ან არა-ელექტრონული დამუშავებისას — 19 კაცზე მეტს) ვალდებულია თვითრეგულირებისათვის დანიშნოს კომპანიის შიგნით მონაცემთა დაცვაზე უფლებამოსილი პირი.²⁹ საკანონმდებლო მხარდაჭერისაგან განსხვავებით, ჰოლანდიის კანონმდებლობა იცნობს პრაქტიკის კოდექსისათვის კანონის ძალის მინიჭებას. თუმცა, აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ სასამართლოები ვალდებულნი არ არიან ამა თუ იმ პრაქტიკის კოდექსის დარღვევა „მონაცემთა დაცვის კანონის“ დარღვევის ძალის მქონედ მიიჩნიონ.

ევროსაბჭოს 1995 წლის 24 ოქტომბრის დირექტივას პრაქტიკის კოდექსები საერთაშორისო დონეზე აჰყავს. დირექტივის მე-20 მუხლში ნათქვამია: მონაწილე ქვეყნები ვალდებულნი არიან წაახალისონ საქმიანი წრეები ევროკოდექსების დამუშავებაში მონაწილეობისათვის.³⁰ ასე რომ, გამოიკვეთა კოდექსთა ორი კატეგორია. ერთი, რომელსაც საკანონმდებლო მხარდაჭერა არ გააჩნია და მეორე, რომელიც ამგვარი მხარდაჭერით სარგებლობს. კოდექსთა უმეტესი ნაწილი პირველ კატეგორიაში ხვდება.

ამასთან, გამოიკვეთა პრაქტიკის კოდექსების ლეგიტიმაციის ტენდენცია „დარგობრივი კანონების“ სტატუსით. სანქციონირების პროცედურაში მონაწილეობს მონაცემთა დაცვის ეროვნული ორგანო და პარლამენტი. ეს არსებითად ამადლებს პრაქტიკის კოდექსების როლს მონაცემთა დაცვის სისტემაში.

²⁹ OECD documents. Privacy And Data Protection: Issues and Challenges, Information Computer Communication Policy. Organisation for Economic Co-operation and Development.-Paris.-1996.-P.42.

³⁰ OECD documents. Op. cit.,-P.45.

პერსონალურ მონაცემთა დაცვის სამართლებრივ საშუალებათა სისტემა საერთაშორისო პრაქტიკის ანალიზის მიხედვით შეიძლება შემდეგი სახით წარმოვადგინოთ:

1) პირადი ცხოვრების და პერსონალურ მონაცემთა დაცვის კონსტიტუციური საფუძვლები;

2) საბაზო კანონები პერსონალურ მონაცემთა დაცვისა და გამოყენების სფეროში;

3) დარგობრივი კანონები;

4) პერსონალურ მონაცემთა დაცვის ორგანო;

5) დაცვის არასტატუტარული საშუალებანი.

როგორია პერსონალურ მონაცემთა დაცვის სამართლებრივ საშუალებათა სისტემა საქართველოში? შედარებისათვის გამოვიყენებთ ესტონეთის, ხოლო დსმ-ს ქვეყნებიდან — რუსეთის ფედერაციის მაგალითს:

1) პირადი ცხოვრებისა და მისი შემადგენელი ნაწილის — პერსონალურ მონაცემთა დაცვის კონსტიტუციური საფუძვლები საქართველოში არსებობს. კონსტიტუციის მე-20 მუხლით ყოველი ადამიანის პირადი ცხოვრება ხელშეუხებელია. რუსეთის კონსტიტუციის ანალოგიური შინაარსის მუხლი დამატებით პირადი და ოჯახური საიდუმლოების უფლებასაც ითვალისწინებს. ამასთან, საქართველოს კონსტიტუციის 41-ე მუხლით ინფორმაცია კერძო საკითხებთან დაკავშირებით არავისთვის არ უნდა იყოს ხელმისაწვდომი თვით ამ პირის თანხმობის გარეშე. რუსეთის ფედერაციის კონსტიტუციის 24-ე მუხლით პირადი ცხოვრების შესახებ ცნობების შეგროვება, შენახვა, გამოყენება და გავრცელება პირის თანხმობის გარეშე არ დაიშვება. ეს კონსტიტუციური დებულება წარმოადგენს 1948 წ. 10 სექტემბრის ადამიანის უფლებათა დეკლარაციის მე-12 მუხლის პრინციპების განვითარებას და სხვა ქვეყნების ძირითად კანონთა დონეზეა;

2) საბაზო კანონები საქართველოში არ არსებობს (რუსეთის დუმა უკვე ამუშავებს კანონპროექტებს „ინფორმაციის უფლების

შესახებ“ და „პერსონალურ მონაცემთა შესახებ“, ძირითადი დებულებები კი ფორმულირებულია 1996 წლის კანონში „ინფორმაციის, ინფორმატიზაციის და ინფორმაციის დაცვის შესახებ“). საბაზო კანონებმა, მართალია, ევროსაბჭოს 108-ე კონვენციის პრინციპები უნდა გაითვალისწინონ, მაგრამ ეს საქართველოს სრულიადაც არ უქმნის ბარიერს ეროვნულ კანონმდებლობაში მათი კონკრეტიზაცია მოახდინოს სახელმწიფოში არსებული რეალობების გათვალისწინებით. კონვენციის პრინციპები ელექტრონული საშუალებებით ავტომატიზირებულ დამუშავებას ეხება. მაგრამ საქართველოში არაავტომატიზირებული დამუშავების პრაქტიკა უფრო მეტია. ამიტომ კონვენციის დებულებები შესაძლოა არაავტომატიზირებულ დამუშავებასაც შეეხოს (ასეთი პრაქტიკა აქვს, მაგალითად, საფრანგეთს. იგივე გაიზიარა ესტონეთის 1997 წ. კანონმა „მონაცემთა ბანკების შესახებ“³¹;

3) დარგობრივი კანონმდებლობა გარკვეულწილად არსებობს „არქივების“, „მეზეუმების“, „ბიბლიოთეკების“, აგრეთვე „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ კანონების სახით;

4) საქართველოში არ არის მონაცემთა დაცვის შესაბამისი ორგანო. მისი დაფუძნება გათვალისწინებული უნდა იყოს პერსონალურ მონაცემთა დაცვის შესახებ კანონში (ასეთი ორგანო ჯერ არც რუსეთშია შექმნილი);

5) რაც შეეხება დაცვის არასტატუტარულ საშუალებებს პრაქტიკისა და ქვეყნის კოდექსების სახით, დღესდღეობით უცხოა როგორც საქართველოსათვის, ისე რუსეთისათვის. ასეთი კოდექსების დანერგვა ქვეყანაში, სადაც კორპორაციული თვითრეგულირების ტრადიციები არ არსებობს, ჩვენი აზრით, პერსონალურ მონაცემთა მფლობელისათვის სტიმულირების გარკვეულ ღონისძიებებს მოითხოვს.

³¹ „Закон “О банках данных”//Нормативные акты Эстонии.-№11.-1997г.

§3. კონფიდენციალური (საიდუმლო) ინფორმაციის სამართლებრივი რეგულირება

საქართველოს კონსტიტუციით აღიარებული ყოველი ადამიანის უფლება თავისუფლად მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია, შეიძლება შეიზღუდოს თუ ეს აუცილებელია სახელმწიფო უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, სხვათა უფლებებისა და ღირსების დასაცავად, კონფიდენციალურად აღიარებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად ან სამართლოს დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად.

კონფიდენციალურად (Confidentia — ლათინური სიტყვაა და მინდობას ნიშნავს) შეიძლება ჩაითვალოს ისეთი დოკუმენტური ინფორმაცია, რომელიც შეიცავს სახელმწიფო, პროფესიულ ან კომერციულ საიდუმლოს და, გარკვეული თვისებების გამო, მასთან დაშვება კანონით დადგენილი წესით შეზღუდულია. კონფიდენციალურ ინფორმაციას, საერთაშორისო სამართლებრივი პრაქტიკის მიხედვით, განეკუთვნება: სახელმწიფო, კომერციული, სამსახურებრივი, პროფესიული, პირადი საიდუმლო.

პირადი საიდუმლოების შემცველი ინფორმაცია ბუნებითი სამართლით აღიარებული პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობას უკავშირდება და პერსონალურ მონაცემთა დაცვის სამართლებრივი რეჟიმის დამოუკიდებელ სისტემას ქმნის. ამიტომ იგი, ცალკე პარაგრაფის სახით, ამ ნაშრომის მე-3 თავის მე-2 პარაგრაფში გვაქვს განხილული.

პროფესიული საიდუმლოების სამართლებრივი რეჟიმისათვის დამოუკიდებელი რეგულირების საჭიროება არ დგება, სამართლის დარგთა სისტემაში ცალკეული ნორმების სახით შეიძლება იყოს ჩარ-

თული. მისი არსი დაკავშირებულია გარკვეული პროფესიის პირების ინფორმაციის გაუფრცხვლებლობის ვალდებულებასთან და ინფორმაციის დაცვის ერთგვარ გარანტს წარმოადგენს (მაგ.: ადვოკატის, ექიმის და ა.შ. მიერ ინფორმაციის გაუფრცხვლებლობა პროფესიულ საიდუმლოებასთან არის დაკავშირებული). რიგ სახელმწიფოებში, გერმანია, ესპანეთი, შვეცია, ჟურნალისტიკ პროფესიული საიდუმლოების იმუნიტეტით სარგებლობს, თუ, რა თქმა უნდა, წყარო გახმაურებაზე თანხმობას არ იძლევა. გერმანიაში პროფესიული საიდუმლოების დაცვა მხოლოდ სამოქალაქო საქმეებზეა შესაძლებელი. სისხლის სამართლის საქმეებზე სასამართლოს უფლება აქვს მოსთხოვოს ჟურნალისტს საიდუმლო ინფორმაციის წყაროს დასახელება, როცა ეს ეხება სახელმწიფო ინტერესებს კორუფციის გამჟღავნების საქმეში.³² ავსტრიაში და საფრანგეთში კანონით ჟურნალისტებს უფლება აქვთ არ დაასახელონ ინფორმაციის წყარო მაშინაც კი, როცა იგი მოწმედება სასამართლოში გამოძახებული და ეს ინფორმაცია მისთვის ცნობილი გახდა პროფესიული მოვალეობის შესრულების პროცესში. ავსტრიაში ჟურნალისტს უფლება აქვს არ უპასუხოს შეკითხვებს მისთვის ცნობილი საიდუმლო ინფორმაციის შესახებ.

პროფესიული საიდუმლოების ამგვარი საზღვრები არ არის მისაღები აშშ-ს, ნორვეგიის, ბრიტანეთის, კანადისა და სხვა ქვეყნების კანონმდებლობისათვის.

სამსახურებრივი ინფორმაცია პროფესიული მოვალეობის შესრულებასთან კი არ არის დაკავშირებული, არამედ — უწყებრივ ინფორმაციასთან, შრომითი ხელშეკრულებით გათვალისწინებული უფლებამოსილების განხორციელებასთან. სამსახურებრივი ინფორმაცია ძირითადად დაკავშირებულია სახელმწიფო ორგანოებიდან ინფორმაციის მოპოვების საკითხთან, რომლის რეგულირების სამართ-

³² *საიძრა კოლტერ*. Сравнительный анализ законодательства о прессе в Европейских и других демократиях // *Законы и практика средств массовой информации в Европе, Америке и Австралии*. - М.: Артика, XIX.-1995.-С.180.

ლებრივი რეჟიმი ამ ნაშრომის მე-2 თავის მე-2 პარაგრაფშია გახილული.

რაც შეეხება სახელმწიფო საიდუმლოების დაცვას, იგი ერთმნიშვნელოვნად ყველა სახელმწიფოსათვის მისაღები პოსტულატია, მაგრამ დაცვის სამართლებრივი რეგულირების მექანიზმი შედარებით განსხვავებულია.

ყველა ქვეყანას უფლება აქვს უარი თქვას ისეთი ინფორმაციის გაცემაზე, რომელიც ეხება ეროვნულ უსაფრთხოებასა და შეიარაღებას. ზოგიერთ ქვეყანაში ეს საკითხი სხვა კანონებთან ერთად „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ კანონით რეგულირდება, რიგ ქვეყნებში ჩარჩო კანონი სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ არ არსებობს, მაგრამ ამ კატეგორიის ინფორმაციის დაცვის მექანიზმი დარგობრივი კანონებითა და სასამართლო პრაქტიკით დგინდება. ამ უკანასკნელის ნათელი მაგალითია გერმანია, სადაც სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ კანონი არ არსებობს, მაგრამ კონსტიტუციის მე-5 მუხლი, პრესისა და მონაცემთა დაცვის შესახებ კანონები შეიცავენ ისეთ დებულებებს, რომელთა მიხედვით ხელისუფლებას შეუძლია არ გასცეს ინფორმაცია იმ შემთხვევაში, თუ გახმაურება ხელს შეუშლის სასამართლო წარმოებას, ირღვევა საიდუმლოება ან სხვა პირის (საზოგადოების) ინტერესი. გერმანულ სამართალში მკვეთრად არის გამოიწველი „საიდუმლოება“ და „საიდუმლოების რეჟიმი“.

სახელმწიფო საიდუმლოების არსის შესახებ საინტერესოა გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 93-ე მუხლი: სახელმწიფო საიდუმლოებას შეადგენს ის ფაქტები, ობიექტები და ინფორმაცია, რომელიც მხოლოდ პირთა განსაზღვრული წრისათვისაა ხელმისაწვდომი და რომელიც უცხო სახელმწიფოსათვის საიდუმლოდ უნდა ინახებოდეს ქვეყნის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით. მსგავსი ტერმინებია გამოყენებული ამავე კოდექსის 203-ე მუხლში, რომელიც კერძო პირებზე ინფორმაციას ეხება. მონაცემთა დაცვის შესახებ გერმანულ კანონებში აბსოლუტური საიდუმლოების შემც-

ველ ცნობებთან ერთად, დასახელებულია ისეთი გარემოებები და ინფორმაცია, რომელიც შეიძლება დაიხუროს ადმინისტრაციის განკარგულებით. ასეთ შემთხვევაში ინფორმაციასთან დაშვების შეზღუდვის რეჟიმზე კი არ არის საუბარი, არამედ უსაფრთხოების დაცვის მიზანზე.

ასევე არ არსებობს „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ კანონი აშშ-ში. ქვეყნის სენატი ეთანხმება იმ აზრს, რომ კონსტიტუციის პირველი შესწორება ზღუდავს ხელისუფლების უფლებას საიდუმლოდ ჰქონდეს ზოგიერთი ცნობა. როგორც პროფესორი ი.ტრაიბი აღნიშნავს: „ეს შეზღუდვები საკმაოდ მკაცრია, როცა იგი „ხელისუფლების ზონას“, საპატიმროებს ან საბრძოლო მოქმედებათა ზონას ეხება“.³³

აშშ-ის „ინფორმაციის თავისუფლების შესახებ“ კანონი ინფორმაციის წარდგენის ვალდებულების გარკვეულ გამონაკლისს უშვებს (როგორიცაა, საიდუმლო პერსონალური მონაცემები). კანონმა „Government in the Sunshine Act“³⁴ გააფართოვა იმ ინფორმაციის ჩამოხატვალი, რომელიც ხელმისაწვდომი შეიძლება იყოს საზოგადოებისათვის. მაგრამ ჟურნალისტები და მეცნიერები მაინც აკრიტიკებენ ამ კანონს მრავალრიცხოვანი გამონაკლისებისათვის. ეს გამონაკლისები ეხება სახელმწიფო მოხელეებს, რომელთაც ეკრძალებათ სახელმწიფო საიდუმლოების შემცველი ინფორმაციის გახმაურება, რაც მათი სამუშაოდ მიღების საფუძველიცაა. სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაა დაწესებული საიდუმლო აგენტების სახელთა გახმაურებისათვის, თუ ეს აშშ-ის სადაზვერვო საქმიანობას დარტყმას მოუტანს. მაგრამ აქ ღიაა რჩევა საკითხი, შეიძლება თუ არა დაისაჯოს სახელმწიფო მოხელე, რომელმაც პრესას სხვა სახის საიდუმლო ინფორმაცია გადასცა. კანონი „საიდუმლო სამსახურის მუშაკთა იდენტიფიკაციის შესახებ“ უკანონოდ მიიჩნევს აგენტთა პუბლიკაციას იმ

³³ იხ.: *Tribe*, note 9 supra, at 955; *Houchins v. KQED, Inc.*, 438. U.S. 1 (1978).

³⁴ *Scattered sections of titles 5 and 39 of the U.S. Code.*

პირობით, რომ ეს ზიანს მოუტანს სახელმწიფო სადაზვერვო მუშაობას.³⁵

„სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ კანონები მოქმედებს შვეციაში (1980 წ.), საფრანგეთში (1978 წ.), კანადაში (1939 წ.). შვეციის კანონი სახელმწიფო საიდუმლოებად ეროვნულ უშიშროებასთან ერთად, მოქალაქის პირად და საფინანსო ცხოვრებას მიიჩნევს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ინფორმაციული კანონმდებლობა სხვა არაფერია, თუ არა ინფორმაციული უსაფრთხოების სამართლებრივი უზრუნველყოფა. იმის გათვალისწინებით, რომ სახელმწიფო საიდუმლოების დაცვა რთულ მექანიზმსა და ორგანიზაციულ სტრუქტურას მოითხოვს, საიდუმლოების რეჟიმისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ღონისძიებანი შესაძლებელია ეროვნული კანონმდებლობის სხვადასხვა აქტებში იყოს განთავსებული.

ერთიანი ჩარჩო-კანონი „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ რუსეთშიც მიიღეს 1993 წლის 21 ივლისს. ამასთან, მნიშვნელოვანია „სამთავრობო კავშირისა და ინფორმაციის ფედერალური ორგანოების შესახებ“ კანონი (1993 წლის 19 თებერვალი).

ამ კანონებით გათვალისწინებული საიდუმლოების დაცვის რეჟიმისა და ფორმების მსგავსადაა აგებული საქართველოს კანონი „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“, რომელიც 1996 წლის 29 ოქტომბერისაა მიღებული (ცვლილებებითა და დამატებებით).

ეს კანონი არეგულირებს ინფორმაციის სახელმწიფო საიდუმლოებად მიჩნევასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს და უზრუნველყოფს ამ ინფორმაციის დაცვას საქართველოს სახელმწიფოებრივი უსაფრთხოების მიზნით. სახელმწიფო საიდუმლოებას მიეკუთვნება ინფორმაცია თავდაცვის ეკონომიკის, საგარეო ურთიერთობის სფეროში, სახელმწიფო უშიშროებისა და მართლწესრიგის დაც-

³⁵ *Globe Newspapers Co. v. Superior Court*, 457. U.S. 596 (1982).

ვის სფეროში. კანონით აკრძალულია სახელმწიფო საიდუმლოებები-სადმი ისეთი ცნობების მიკუთვნება:

1) რომლითაც შეიძლება შეიზღუდოს ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები ან ზიანი მიადგეს მოსახლეობის ჯანმრთელობასა და უსაფრთხოებას;

2) ნორმატიული აქტები, გარდა თავდაცვისა და სახელმწიფო უშიშროების სამინისტროების, სახელმწიფო საზღვრის დაცვის სახელმწიფო დეპარტამენტისა და სახელმწიფო დაცვის სპეციალური სამსახურის აქტებისა, რომლებიც აწესრიგებენ მათ შიდა საქმიანობას უშუალოდ სახელმწიფო თავდაცვისა და უშიშროების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, აგრეთვე საერთაშორისო ხელშეკრულებები და შეთანხმებები;

3) რუკები, გარდა სამხედრო დანიშნულების სპეციალური რუკებისა;

4) ინფორმაცია: ა) სტიქიური უბედურების, კატასტროფებისა და სხვა განსაკუთრებული მოვლენების შესახებ; ბ) გარემოს მდგომარეობისა და მოსახლეობის ჯანმრთელობის, მისი ცხოვრების დონის შესახებ, სამედიცინო მომსახურების და სოციალური უზრუნველყოფის ჩათვლით, აგრეთვე სოციალურ-დემოგრაფიული მაჩვენებლები მოსახლეობის განათლებისა და კულტურის შესახებ; გ) კორუფციის, თანამდებობის პირთა უკანონო ქმედებებისა და კრიმინოგენული სიტუაციის შესახებ; დ) პრივილეგიების, კომპენსაციებისა და შეღავათების შესახებ, რომლებსაც სახელმწიფო ანიჭებს მოქალაქეებს, თანამდებობის პირებს, საწარმოებს, დაწესებულებებსა და ორგანიზაციებს; ე) სახელმწიფო-სავალუტო ფონდისა და ოქროს საერთო მარაგის შესახებ; ვ) უმაღლეს თანამდებობის პირთა ჯანმრთელობის შესახებ.

ინფორმაციის სახელმწიფო საიდუმლოებად მიჩნევა ნიშნავს ცნობების დასაიდუმლოების რეჟიმის შექმნას.

დასაიდუმლოების რეჟიმი გულისხმობს ინფორმაციის გავრცელებისა და მის მატარებლებთან დაშვების კანონით დადგენილი წესით შეზღუდვას. ინფორმაციის დასაიდუმლოება დაკავშირებულია კონკრეტული მონაცემების ექსპერტულ შეფასებასთან, რომელიც განსაზღვრავს დასაიდუმლოების მიზანშეწონილობას სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და მოქალაქის სასიცოცხლო ინტერესების ბალანსირებიდან გამომდინარე.

საქართველოს კანონით „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ დადგენილია დასაიდუმლოების სამი ხარისხი: „განსაკუთრებული მნიშვნელობის“, „სრულიად საიდუმლო“ და „საიდუმლო“. როგორც სხვა ქვეყნების საკანონმდებლო ბაზის ანალიზი ცხადყოფს, არ არსებობს ინფორმაციის დასაიდუმლოების ერთიანი კრიტერიუმი. მაგრამ გვერდს ვერ ავუვლით ევროატომის შეთანხმებას, რომელშიც ინფორმაციის დაცვისა და კლასიფიკაციის შესახებ სპეციალური დათქმაა გაკეთებული. ამ შეთანხმების 24-ე მუხლს დაემატა ინსტრუქცია (1958 წ. 21 ივლისი), რომელმაც შემოიტანა საიდუმლო ინფორმაციის ოთხსაფეხურიანი სისტემა: სრულიად საიდუმლო, საიდუმლო, კონფიდენციალური და შეზღუდული დაშვების უფლებით.³⁶

აქ საინტერესოა ის ფაქტი, რომ კონფიდენციალური ინფორმაცია საიდუმლო ინფორმაციის გარკვეული ხარისხის გულისხმობს, ისევე, როგორც ინფორმაცია „შეზღუდული დაშვების უფლებით“. ინფორმაციასთან დაშვება შეზღუდულია როგორც სრულიად საიდუმლო, ასევე საიდუმლო და სხვა კატეგორიის ინფორმაციასთან. ამიტომ დასაიდუმლოების ხარისხის დასადგენად ტერმინოლოგიური თვალსაზრისით ევროატომის აღნიშნული ხელშეკრულება ნაკლებად მისაღებია.

თითქმის ყველა სახელმწიფოში მიღებულია, რომ ცნობების სახელმწიფო საიდუმლოებასთან მიკუთვნების დასაბუთება და რეჟიმის განსაზღვრა ეკისრებათ სახელმწიფო ორგანოებს, დაწესებულებებს.

³⁶ *Encyclopaedia Community Law* (Sweet and Maxwell) at C-6-003.

ბებსა და ორგანიზაციებს, რომელთაც ეს ცნობები მიიღეს და დაამუშავეს. საქართველოს კანონი „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ სახელმწიფო საიდუმლოებას მიაკუთვნებს შემდეგ ინფორმაციას:

1. თავდაცვის სფეროში: რომელიც შეიცავს სტრატეგიულ და ოპერატიულ გეგმებს შეიარაღებისა და საბრძოლო ტექნიკის განვითარების მიზნობრივი პროგრამების; განსაკუთრებით დაცული სამხედრო და სამოქალაქო თავდაცვის ობიექტების რეჟიმის სტრუქტურისა და შემადგენლობის შესახებ და სხვა.

2. ეკონომიკის სფეროში: სახალხო მეურნეობის სამობილიზაციო გეგმებისა და სიმძლავრეების, ტრანპორტის, კავშირგაბმულობის, ქვეყნის ინფრასტრუქტურის სხვა დარგების და ობიექტების დაცვის სისტემებისა და რეჟიმის შესახებ და სხვა.

3. საგარეო ურთიერთობათა სფეროში: საქართველოს საგარეო პოლიტიკისა და საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობათა შესახებ, უცხო სახელმწიფოებთან სამხედრო-ტექნიკური და სხვა სახის თანამშრომლობის შესახებ და სხვა.

4. სახელმწიფო უშიშროებისა და მართლწესრიგის დაცვის სფეროში: სადაზვერვო, კონტრსადაზვერვო და ოპერატიულ-სამძებრო გეგმების, ორგანიზების, მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნველყოფის საშუალებების, სახელმწიფოს უმაღლესი თანამდებობის პირთა დაცვისა და ადმინისტრაციული შენობებისა და სამთავრობო რეზიდენციების რეჟიმის შესახებ; სახელმწიფო შიფრების დამუშავების და გამოყენების, კრიპტოგრაფიის სფეროში სამეცნირო-კვლევითი მუშაობის შესახებ (მუხლი 7).

აღნიშნული კანონი დასაიდუმლოების პრინციპებთან ერთად განსაიდუმლოების საკითხსაც არეგულირებს. განსაიდუმლოება გულისხმობს ცნობებზე საიდუმლოების გრიფის მოხსნას და ამ კანონით დადგენილი შეზღუდვების გაუფრცვლედლობას, რომლის საფუძველი საქართველოს კანონით „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ შეიძლება გახდეს:

1) საქართველოს მიერ საერთაშორისო ვალდებულებათა აღება იმის თაობაზე, რომ ღიად იქნეს გაცვლილი ის ცნობები, რომლებიც ადრე სახელმწიფო საიდუმლოებას წარმოადგენენ.

2) ობიექტური გარემოების შეცვლა, რომლის შედეგადაც აღარ არის საჭირო დაცული იქნეს ის ცნობები, რომლებიც სახელმწიფო საიდუმლოებას წარმოადგენდა.

3) დადგენილი ვადის გასვლა.

4) საქართველოს პრეზიდენტის, საქართველოს პარლამენტის, ნდობის ჯგუფის წარდგინება კონკრეტული ინფორმაციისათვის სახელმწიფო საიდუმლოების გრიფის მოხსნის შესახებ.

სახელმწიფო ორგანოები, რომლებიც დასაიდუმლოებას ახდენენ, ვალდებულნი არიან ყოველწლიურად გადასცენ მონაცემები ცნობების დასაიდუმლოების შესახებ, რათა კონკრეტულ სიტუაციასთან დაკავშირებით შეფასდეს ცნობების საიდუმლოების აუცილებლობა.

სახელმწიფო საიდუმლოებისათვის ცნობების მიკუთვნების საფუძვლიანობა შეიძლება გასაჩივრდეს სასამართლოში. ცნობების დასაიდუმლოების უსაფუძვლობის დადასტურების შემთხვევაში, იგი დაუყოვნებლივ უნდა განსაიდუმლოვდეს.

სახელმწიფო საიდუმლოებას მიკუთვნებულ ცნობათა ნუსხას გამოსაქვეყნებლად ამზადებს და ოფიციალურ სახელმწიფო ბეჭდვით ორგანოებში აქვეყნებს სახელმწიფო საიდუმლოების დაცვის სახელმწიფო ინსპექცია.

სახელმწიფო საიდუმლოების დაცვა მოიცავს საორგანიზაციო-სამართლებრივ, საინჟინრო-ტექნიკურ, კრიპტოგრაფიულ და ოპერატიულ ღონისძიებებს, რომელთა მიზანია სახელმწიფო საიდუმლოების შემცველი ინფორმაციის გამკლავების თავიდან აცილება. სახელმწიფო საიდუმლოებასთან დაკავშირებული საწარმოს, დაწესებულებისა და ორგანიზაციის საქმიანობის განსაკუთრებული რეჟიმი

(საიდუმლოების რეჟიმი განისაზღვრება სახელმწიფო საიდუმლოების ინფორმაციის მიკუთვნების და დაცვის წესით).

კანონით გათვალისწინებულია სახელმწიფო საიდუმლოებასთან დაშვების შესაძლებლობა. ამ უფლებით სარგებლობენ ქმედუნარიანი საქართველოს მოქალაქეები, რომელთაც ამ ინფორმაციის გაცნობა სჭირდებათ სამსახურებრივი ან სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობისათვის. უცხოელი მოქალაქე ან მოქალაქეობის არმქონე პირი სახელმწიფო საიდუმლოებასთან დაიშვება საერთაშორისო ხელშეკრულებით და შეთანხმებით ან საქართველოს პრეზიდენტის წერილობითი განკარგულების საფუძველზე. სახელმწიფო საიდუმლოებასთან დაშვება შეიძლება შეიზღუდოს, თუ მისი შემოწმების პროცესში დადგინდა კავშირი უცხო ქვეყნების დაზვერვის ორგანოსთან, თუ პირი უარს ამბობს, რომ დაიცავს მისთვის განდობილ ინფორმაციას და ა.შ. კანონის 27-ე მუხლი ამომწურავად ჩამოთვლის სახელმწიფო საიდუმლოებასთან დაშვებაზე უარის თქმის საფუძვლებს:

1. თუ პირი არ წარადგენს დასაბუთებას საიდუმლოების შემცველ ინფორმაციაზე სამუშაოდ;

2. თუ სახელმწიფო საიდუმლოებასთან დაშვების გასაცემად პირის შემოწმების პროცესში გამოვლინდა მის მიერ უცხოეთის სახელმწიფოებისა და ორგანიზაციების მართლსაწინააღმდეგო საქმიანობისათვის ხელშეწყობის ან მოქალაქეთა ისეთ გაერთიანებებში მონაწილეობის ფაქტები, რომლის საქმიანობაც აკრძალულია სასამართლო წესით, ან ეწევა კანონით აკრძალულ საქმიანობას, ან თუ გამოვლინდა პირისათვის განდობილი სახელმწიფო საიდუმლოების დაცვის ვალდებულების შეუსრულებლობის ფაქტები;

3. თუ პირი უარს ამბობს იკისროს ვალდებულება, რომ დაიცავს მისთვის განდობილ სახელმწიფო საიდუმლოებას ან არ არსებობს მისი თანხმობა სახელმწიფო საიდუმლოებასთან დაშვებასთან დაკავშირებით კანონით გათვალისწინებულ უფლებათა შეზღუდვის თაობაზე;

4. თუ პირი ნასამართლევა კანონით დადგენილი სახელმწიფოს წინააღმდეგ მიმართული განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის;

5. თუ პირი სასამართლოს მიერ ცნობილია ქმედუუნაროდ ან სამედიცინო დასკვნის საფუძველზე არ შეიძლება მისი დაშვება სახელმწიფო საიდუმლოებასთან;

6. თუ პირი დაშვების გაფორმების პროცესში შეგნებულად იძლევა არასწორ ცნობებს თავის შესახებ.

პირს უფლება აქვს უარი სასამართლო წესით გაასაჩივროს. ამასთან, კანონი ითვალისწინებს სახელმწიფო საიდუმლოებასთან დაშვების გაუქმებას, რისი საფუძველი შეიძლება გახდეს იგივე პირობები, რაც სახელმწიფო საიდუმლოებასთან დაშვებაზე უარის თქმის საფუძველი იყო. პირის თხოვნით, მიმართვიდან სამი დღის ვადაში, დაშვების გაუქმების გადაწყვეტილება ან იგივე საჩივრდება სასამართლოში.

საქართველოს კანონი „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ არაფერს ამბობს იმ თანამდებობის პირთა და მოქალაქეთა უფლებების შეზღუდვაზე, რომლებიც დაშვებულნი იყვნენ საიდუმლო ინფორმაციასთან. ესტონეთის ანალოგიური კანონი იცნობს უფლებათა შეზღუდვას შემდეგ შემთხვევებში: საზღვარგარეთ გამგზავრება იმ ვადამდე, რომელიც სახელმწიფო საიდუმლოებასთან დაშვების ხელშეკრულებითაა გათვალისწინებული; პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა სახელმწიფო საიდუმლოებასთან დაშვებისათვის შემოწმების ღონისძიებების გატარების დროს.³⁷

მართალია, კანონით გათვალისწინებულია სახელმწიფო საიდუმლოების საინჟინრო-ტექნიკური ღონისძიებების გატარების უფლება, მაგრამ პრაქტიკაში ტრანსსაზღვრო ინფორმაციული ქსელების დანერგვა საკმაოდ აშწავებს ასეთი ინფორმაციის დაცვის საკითხს. ამიტომ, კანონმდებელთა მხრიდან დამატებით განხილვას მო-

³⁷ *მსჯელობა* 1993 წლის 27 ივლისს, №5 485-1//*Российская газета* -№182.-1993.

ითხოვს ინფორმაციის დაცვის სახეები და ხერხები, უპირველეს ყოვლისა, ელექტრონულ-ციფრული ხელმოწერით, კრიპტოგრაფიის, პროგრამული და ტექნიკური საშუალებებით. რაც, ჩვენი აზრით, ამ სფეროში წარმოშობილი საზოგადოებრივი ურთიერთობების სამართლებრივ რეგულირებას მოითხოვს.

საკანონმდებლო უზრუნველყოფის მიზნით შეიძლება შეთავაზებული იქნეს „ინფორმაციის დაცვის კრიპტოგრაფიული საშუალებების შესახებ“, „ინფორმაციის დაცვა ინფორმაციულ ქსელებში“ და უკვე დასახელებული „ელექტრონული ციფრული ხელმოწერის შესახებ“ კანონპროექტების შემუშავება და მიღება. მართალია, საქართველოს კანონი „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ რუსეთის ანალოგიურ კანონთან შედარებით გვიანაა მიღებული, მაგრამ კანონები, რომელნიც ხელს შეუწყობენ ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების საშუალებით ინფორმაციის დაცვას, ჯერ არც რუსეთშია შემუშავებული. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთის ფედერაციის პრეზიდენტთან არსებობს სამთავრობო კავშირების ფედერალური სააგენტო, რომელიც იძლევა ლიცენზიას ინფორმაციის კრიპტოგრაფიული დაცვის საქმიანობის სფეროში.

მსოფლიოში დღეს ყველაზე ცნობილი ორი კრიპტოგრაფიული სკოლა არსებობს: რუსეთის და აშშ-ის, რომლებიც ტრადიციულად სამხედრო-სამრეწველო შეკვეთებზე მუშაობენ (აშშ-ში სტანდარტის სახით მოქმედებს DES, რუსეთში ГОСТ-28147) და დაშიფრვის საიდუმლო გასაღებს ადგენენ კონფიდენციალური ინფორმაციის გაცვლის მსურველი მხარისათვის.³⁸

აშშ-ის ნაციონალური უსაფრთხოების სააგენტოს ცნობით, 1997 წელს პენტაგონის კომპიუტერულ სისტემაზე განხორციელდა „პაკერთა“ 250-მდე წარმატებული თავდასხმა. როგორც პენტაგონის ხელისუფლება იუწყება, ამ თავდასხმას არსებითი ზიანი არ მოჰყოლია, მაგრამ პენტაგონმა ინფორმაციული სისტემების კომპიუტერუ-

³⁸ *Компьютерная неделя.* - №5, - 1997. - С.2.

ლი შეტევებისაგან დაცვისათვის დამატებით 3 მილიარდი დოლარით მეტი გაიღო, ვიდრე გასული 5 წლის განმავლობაში. აშშ-ში გამოძიების ფედერალურ ბიუროსთან (FBI) კომპიუტერულ ინფორმაციებზე შეტევებისათვის საბრძოლველად შეიქმნა სპეციალური ბრიგადა. როგორც სპეციალისტები ვარაუდობენ, უკვე აქტიურად მიმდინარეობს ინფორმაციული ომი სამხედრო და კორპორაციულ წრეებში,³⁹ ხოლო აშშ-ის სამხედრო-სამეცნიერო მონაცემების მიხედვით, 2005 წლისათვის ამერიკის ინფორმაციულ სისტემებზე ტერორისტთა და უცხოეთის დაზვერვის მხრიდან თავდასხმები მასიურ მოვლენად იქცევა.⁴⁰

კომერციული ინფორმაციის საიდუმლოების რეჟიმი დგინდება ინფორმაციის კომერციული ღირებულებიდან გამომდინარე. საერთაშორისო პრაქტიკა არც ამ სფეროშია ერთგვაროვანი. უმეტეს სახელმწიფოებში არა თუ არსებობს ცალკე კანონი, რომელიც კომერციულ საიდუმლოებას შეეხება, არამედ ასეთ ინფორმაციასთან ურთიერთობის სამართლებრივი რეჟიმი სხვა კანონებშია განთავსებული. მაგალითად, შვეცია ის ქვეყანაა, სადაც საზოგადოების ოფიციალურ ინფორმაციასთან დაშვების უდიდესი ტრადიციები არსებობს, რომლის ბადალი მსოფლიოში არ მოიძებნება. ამასთან, არც ისეთი კანონმდებლობა იქმნება, რომელიც დაავალდებულებს სხვადასხვა კერძო პირებს, კომპანიებს, ასოციაციებს წარადგინონ საკუთარი საქმიანობის შესახებ ინფორმაცია.

საზოგადოებრივი ურთიერთობის ეს სფერო კერძო შეთანხმებით ან შრომის შესახებ კანონებით რეგულირდება. ამ ქვეყანაში არ არსებობს კანონმდებლობა, რომელიც „ინფორმატორებს“ დაიცავს კერძო სექტორში. ნაწილობრივ მათი დაცვა გათვალისწინებულია კანონით „პრესის თავისუფლების შესახებ“. ამ კანონით, თუ ინფორმაცია ანონიმურადაა გაცემული ან იმ პირობებით, რომ მათი სახელები საიდუმლო უნდა იყოს, პრესას ეკრძალება გასცეს წყარო.

³⁹ *Компьютерная неделя*. - №40. - 1997. - С.2.

⁴⁰ *Компьютерная неделя*. - №43. - 1997. - С.6.

ამის მიუხედავად, არ არის აკრძალული, რომ ინფორმაციის გაჟონვის წყაროს მოძებნის მიზნით სამსახურის უფროსმა აწარმოოს მოკვლევა თავისი თანამშრომლების წინააღმდეგ. 1988 წელს მთავრობისაგან შეთავაზებული იქნა კომერციული საიდუმლოების შესახებ კანონის მიღება, რომელიც შეიცავდა სანქციებს საიდუმლო ინფორმაციის გამავრცელებელ თანამშრომელთა მიმართ. პროექტის მიზანი იყო შეეზღუდა კომპანიები არაკანონიერი კონკურენციისაგან, მაგრამ ბევრმა მასში დაინახა მუშაკთა უფლებების შეზღუდვა (სიტყვის თავისუფლების შესახებ) და კომპანიის ადმინისტრაციათა უფლებების უკანონოდ გაზრდა. რიგი ცვლილებების შემდეგ კანონი მაინც მოიწონა პარლამენტმა 1989 წ. უკანასკნელ წლებში ყველაზე ცნობილ ინფორმატორად ინჟინერი ინგვარ ბრატია მიჩნეული, როცა ეს უკანასკნელი იარაღისმწარმოებელ „ბოფორსის“ ფირმაში მუშაობდა, პრესას გადასცა დოკუმენტები ინდოეთში შეიარაღების უკანონო მიწოდების შესახებ. ამით ბრატია „კომერციული საიდუმლოების შესახებ“ კანონის მოწინააღმდეგის სიმბოლო გახდა.⁴¹

საფრანგეთში კომერციული საიდუმლოება განისაზღვრება პრეცედენტული სამართლით. კომერციულ საიდუმლოებასთან დაკავშირებულ საკითხებში სახელმწიფოსა და საზოგადოების დაშვების შეზღუდვა კომერციული და სამრეწველო შპიონაჟის თავიდან აცილების მიზნითაა გამართლებული. ადმინისტრაციულ დოკუმენტებთან დაშვების ცხოვარი (*Guide de l'accès aux documents administratifs*) კომერციულ საიდუმლოებად სამი სახის ინფორმაციას მიიჩნევს: სამრეწველო ტექნოლოგიები, ეკონომიკური და ფინანსური ინფორმაცია, კომერციული სტრატეგია.⁴²

აშშ-ი, მართალია, კონსტიტუციის პირველი შესწორება (სიტყვის თავისუფლების დაცვა) უზრუნველყოფს მხოლოდ სახელმწი-

⁴¹ Ханс Гунтар Аксбергс. Законы о прессе в Швеции/Законы и практика средств массовой информации в Европе, Америке и Австралии.-М.:Артикль XIX.-1995.-С.137.

⁴² «Le secret en matière industrielle et commerciale», in CADA, supra note 38, at 85.

ფო ორგანოთა მუშაკთა დაცვას, მაგრამ საკანონმდებლო აქტები და სასამართლო გადაწყვეტილებანი მაინც გარკვეულ დაცვის მექანიზმს ადგენენ არასახელმწიფო მოხელეებზე, რომელთაც ასეთი ცნობები შეიძლება გაავრცელონ. არსებობს სამი ფედერალური კანონი და მათთან დამატებული ცალკეული შტატების კანონები ინფორმაცორთა სიტყვის თავისუფლების შესახებ.⁴³ მიუხედავად საერთო სამართლის დოქტრინისა, რომ სამუშაოს მიმცემს შეუძლია თავისი შეხედულებით „უველანაირი მოთხოვნა წაუყენოს“ თავის თანამშრომელს, სასამართლო პრაქტიკა ზღუდავს ამ დოქტრინას ინფორმაცორთა სასარგებლოდ. უკანასკნელ პერიოდში შტატებში დაიწყო ისეთი კანონების მიღება, როგორიცაა „ცოდნის უფლება“, ეს კანონები კიდევ უფრო ფართოდ უზენის ხალხს გზას საშიში ნივთიერების შესახებ მონაცემთა მოპოვებისაკენ.

ერთიანი კანონი კომერციული საიდუმლოების შესახებ არ არსებობს არც გერმანიასა და ნიდერლანდებში, მაგრამ კანონი „ინფორმაციასთან დაშვების შესახებ“ იცავს კომერციულ ინფორმაციას გახმაურებისაგან.

ამრიგად, რიგ ქვეყნებში სტატუტარული (ავსტრია, საფრანგეთი, ნიდერლანდები, ესპანეთი, შვეცია) ან საერთო სამართლით (ბრიტანეთი, ავსტრალია, კანადა) მოსამსახურეებს ეკისრებათ კომერციული საიდუმლოების გაუვრცელებლობის ვალდებულება. ამასთან ზოგიერთ ქვეყანაში მსგავსი ვალდებულება არ გულისხმობს ინფორმაციის მიწოდებას სამართალდამცავი ორგანოებისათვის (ავსტრია, ესპანეთი, შვეცია), მაგ.: ესპანეთში მომსახურე პირის კომერციული საიდუმლოების გახმაურებლობის ვალდებულება შერწყმულია აზრის თავისუფალი გამოხატვის უფლებასთან და ამ უკანასკნელს, თუ საზოგადოებრივი ინტერესებია ჩართული, ენიჭება პრიორიტეტი სამსახურებრივ ერთგულებასთან შედარებით.

⁴³ იხ.: *The Energy Reorganization Act*, 41 U.S.C. Secs. 5801-91; *The Mine Safety and Health Act*, 30 U.S.C. Sec. 815ff.; *The Occupational Safety and Health Act*, 19 U.S.C. sec. 657ff.

რუსეთში შემუშავებულია კანონპროექტი „კომერციული საიდუმლოების შესახებ“. პოსტკომუნისტური სივრცის სხვა ქვეყნებმაც დაიწყეს ანალოგიური კანონპროექტების შემუშავება.

ასეთი კანონი არც საქართველოში არსებობს. ამ სფეროში ნორმატიულ ბაზას გარკვეულწილად ავსებენ კანონები „ეროვნული ბანკისა“ და „კომერციული ბანკების“ შესახებ.

გარკვეულწილად, ეს საკითხები მოწესრიგებულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული ნორმებით. მაგალითად, 714-ე მუხლის თანახმად, რწმუნებული მოვალეა არ გაახმაუროს თავისი საქმიანობის ფარგლებში მისთვის ცნობილი ფაქტები, რომელთა საიდუმლოდ შენახვითაც მარწმუნებელი მართლზომიერადაა დაინტერესებული, თუ-კი ამ კანონის საიდუმლოებაზე არ არსებობს საიდუმლოების გამჟღავნების მოვალეობა; მზპ-ე მუხლით კი: საკრედიტო დაწესებულება ვალდებულია დაიცვას ანგარიშთან დაკავშირებული და სხვა ისეთი ფაქტების საიდუმლოება, რომლებიც ცნობილი გახდა მისთვის ანგარიშის მფლობელთან საქმიანი ურთიერთობისას, გარდა იმ შემთხვევებისა, რაც კანონითაა გათვალისწინებული ან, თუ საქმე ეხება ჩვეულებრივ საბანკო ინფორმაციას, რომლითაც არ ილახება ანგარიშის მფლობელის ინტერესები.

მიგვაჩნია, რომ კომერციული საიდუმლოების რეჟიმი უფრო ფართო სფეროა, და საქართველოში ამ ეტაპზე აუცილებლად ცალკე კანონის სახით გაფორმებას მოითხოვს.

შემოთავაზებული პროექტის მიხედვით, პირველ რიგში, უნდა განისაზღვროს კომერციული საიდუმლოების ცნება, რომლის შესაძლებელ ფერსიად მიგვაჩნია შემდეგი განმარტება:

კომერციული საიდუმლოება არის ინფორმაცია, რომელსაც ნამდვილი ან პოტენციური კომერციული ღირებულება გააჩნია, რადგან არ არის ცნობილი მესამე პირებისათვის, მასზე არ ვრცელდება თავისუფალი დაშვების რეჟიმი და ასეთი ინფორმაციის მფლობელი მისი კონფიდენციალური დაცვის ღონისძიებებს ლეგულობს.

კომერციულ საიდუმლოს არ შეიძლება მიეკუთვნოს: სახელმწიფო საიდუმლო ინფორმაცია, დამფუძნებულ დოკუმენტებში არსებული ინფორმაცია, დოკუმენტებში არსებული ინფორმაცია, რომელიც პირებს სამეწარმეო საქმიანობის უფლებას აძლევს (რეგისტრაციის მოწმობა, ლიცენზია და ა.შ.). საბუღალტრო ანგარიში და ბუღალტრულ ბალანსებში არსებული ინფორმაცია. სახელმწიფო აპარატში და არასახელმწიფო ორგანიზაციებში მომუშავე პირთა შესახებ ცნობები, თავისუფალი სამუშაო ადგილების შესახებ ცნობები, ეკონომიკური და ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის დარღვევის შესახებ, შრომის უსაფრთხოების დარღვევის, მოსახლეობის ჯანმრთელობისათვის საშიშრო პროდუქციის რეალიზაციის და საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვა დარღვევების შესახებ ცნობები.

კომერციული საიდუმლოებისადმი ინფორმაციის მიკუთვნების უფლება ეკისრება პირს ან ორგანოს, რომელიც იურიდიული პირის კომერციულ საქმიანობას აწარმოებს. ეს პირი ან ორგანო, კანონის ან იურიდიული პირის დამფუძნებელი დოკუმენტების მიხედვით, მათი სახელით გამოსვლის უფლებამოსილებით არიან აღჭურვილნი.

კომერციული საიდუმლოების დაცვის მიზანს წარმოადგენს კომერციული საიდუმლოების შემცველი ინფორმაციის გაყალბების, დატაცების, გაჟონვის პროფილაქტიკა.

კომერციული საიდუმლოების უკანონოდ მიღება, მფლობელობა და სარგებლობა კანონით დადგენილ შემთხვევებში შეიძლება გახდეს სამოქალაქოსამართლებრივი, ადმინისტრაციული ან სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი.

თავი IV

ინფორმაციული უსაფრთხოება და საინფორმაციო სამართლის დარგის ძირითადი პრობლემები საქართველოში

§1. ინფორმაციული კულტურა და ეროვნული უსაფრთხოება

უკანასკნელ პერიოდში მიმდინარე ინფორმაციული რევოლუცია საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროს შეეხო. ინგრევა მრავალი ტრადიციული წარმოდგენა, იცვლება კრიტერიუმები და შეფასებები. იქმნება შრომისა და ყოფის ახალი ფორმები, რაც დედამიწასა და კოსმოსში მიმდინარე ევოლუციური პროცესების კანონზომიერი შედეგია. ინფორმაციული ურთიერთობებით გამოწვეული კარდინალური ძვრების გამო დღევანდელი ეპოქა შეიძლება დახასიათდეს, როგორც ტექნოგენური ცივილიზაციის დასასრული, რომლის წიაღში წარმოიშობა რაღაც ახალი, ჯერ კიდევ ბოლომდე გაუცნობიერებელი სფერო, რომელიც სხვადასხვა მიმართულების, სპეციალიზაციის მკვლევართა განსაკუთრებულ ყურადღებას ითხოვს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ამ სიახლეს უწოდებენ ინფორმაციულ საზოგადოებას.¹

ინფორმაცია სულ უფრო და უფრო ძლიერ გავლენას ახდენს საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროზე, მაგრამ

¹ Агешин Ю. А. Информационная культура. Науч.-технич. информация, серия 1, №3. -1996.-С.11-12.

მთავარი ისაა, რომ ინფორმაციის ხარისხი და მისი ეფექტური პრაქტიკული გამოყენება ხელს უწყობს საზოგადოებრივი პროგრესის ახალი შესაძლებლობების გახსნას. ინფორმაცია ამდიდრებს საკაცობრიო კულტურას ახალი ელემენტით — ინფორმაციული კულტურით. ამ კულტურის სუბიექტები, გარე სოციალური განსხვავებულობის მიუხედავად, შინაგანად მაინც არიან დაკავშირებულნი. შინაგანი კავშირის სპეციფიკა, თავის მხრივ, უზრუნველყოფს გარე კავშირებს. „ინფორმაციული თანამეგობრობის“ ინდივიდები შეიძლება არ იცნობდნენ ერთმანეთს, მაგრამ გაცნობიერებული ჰქონდეთ საერთო პრინციპებისა და წესების დაცვა, სოციალური, ეროვნული, ასაკობრივი, სქესობრივი და სხვაგვარი განსხვავების მიუხედავად. სწორედ ამგვარი გაცნობიერება წარმოადგენს ინფორმაციული კულტურის მნიშვნელოვან ელემენტს. ინფორმაციულ კულტურას სოციალური ფუნქციაც გააჩნია: ესაა ახლად აღმოცენებული ინფორმაციული საზოგადოების თვითრეგულირების მექანიზმი, რომელსაც შეუძლია თავისდროულად გამოავლინოს კრიზისული სიტუაციები, შეამციროს სოციალურ დაპირისპირებულობათა და პრობლემათა ტენდენციები, გადაწყვიტოს ისინი ახალი საზოგადოების პრინციპების შესაბამისად.

ამ მექანიზმის გულია — სამართალი, სამართლებრივი რეგულირება, სამართლის შესაძლებლობები, რომელიც შემდეგი ამოცანების გადაწყვეტის საშუალებას იძლევა:

ა) ინფორმაციულ საზოგადოებაზე გადასვლასთან დაკავშირებით შეიქმნას ოპტიმალური პირობები;

ბ) სამართალში უზრუნველყოს ინფორმაციული პროცესების ეკონომიკური, პოლიტიკური, ორგანიზაციული ასპექტების რეგულირება;

გ) თავისდროულად აღმოიფხვრას ურთიერთდაპირისპირებულობის ფაქტორები, ტრადიციული ინსტიტუტების ახალ ნორმებთან ჰარმონიზაციის საფუძველზე.

ამ ამოცანების გადაწყვეტა უზრუნველყოფს ინფორმაციული კულტურის ფორმირებას.

ამ სფეროში სამართლებრივი რეგულირების მექანიზმის სრულყოფისათვის უურადღებამისაქცევია ის ახალი ტენდენციები, რომელნიც ინფორმაციული კულტურის თეორიულ გააზრებასა და პრობლემათა გაშუქების პროცესში გამოიკვეთნენ. ამ პრობლემათა გადაწყვეტა დაკავშირებულია ეროვნული უსაფრთხოების საკითხებთან. ცნობილია, რომ კულტურული სისტემები და სახელმწიფო ინსტიტუტები ახალ სოციალურ მოვლენებსა და ტექნიკურ პროგრესზე რეაგირებენ.

აქ აუცილებელია გამოვყოთ სახელმწიფო ხელისუფლებისა და მმართველობის ორგანოების ინფორმაციული უზრუნველყოფის სფერო, სადაც ცხოვრების ახალ მოთხოვნებსა და ჩამოყალიბებულ სტერეოტიპებს შორის ზღვარი საკმაოდ სახიფათოა.

ჩვენი ქვეყნის მმართველობით სტრუქტურებში ტრადიციულად დომინირებდა ინფორმაციული უზრუნველყოფის ტიპები: დოგმატური, დახურული და პრაგმატული.

ინფორმაციული უზრუნველყოფის დოგმატური ტიპი ყალიბდება იდეოლოგიური მენტალიტეტის გავლენით. იდეოლოგიური პოზიციების უსიტყვო რწმენა ქმნის შეშუპების ძირითად ღერძს, რომელიც ფაქტების ცალმხრივი შერჩევის კარგი საფუძველია. ეს კი, თავის მხრივ, ფატალური შეცდომების შესაძლებლობებს ქმნის.

იდეოლოგიზირებული ინფორმაციის გავრცელების პირობებში მოქმედებს ინფორმაციული უზრუნველყოფის დახურული ტიპი. ეს უკანასკნელი ინფორმაციულ ფუნქციასთან ეროოდ სინამდვილის ცალმხრივი იდეოლოგიური ხედვის კომპენსაციის ფუნქციასაც ახორციელებს. საბოლოოდ, საზოგადოებაში ყალიბდება შინაგანად ურთიერთსაპირისპირო სისტემები: ღია ინფორმაცია შეესაბამება იდეოლოგიურ საფუძვლებს, დახურული მიუთითებს არაორთოდოქსალურ იდეებსა და ფაქტებზე. ამგვარი დუალისტური სისტემა საკიროა სოციალური პროცესების ერთიანი გააზრებისათვის. დღეს ჩვენ

საქმე გვაქვს პოზიტიურ პროცესთან, რომელიც სულ უფრო და უფრო განამტკიცებს ინფორმაციული უზრუნველყოფის პრაგმატულ ტიპს. მიუხედავად ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმისა, იგი ასახავს სხვადასხვა დაწესებულებებისა და ორგანიზაციების სპეციალიზირებული ინფორმაციის მოთხოვნილებას. პრაგმატულ ტიპთან მკიდრობა დაკავშირებული ავტომატიზირებული ინფორმაციული მომსახურება, საინფორმაციო ქსელების შექმნა და გადაწყვეტილებათა მიღება ხელოვნური ინტელექტის სისტემათა საფუძველზე. პრაგმატული ინფორმაცია ობიექტური, არაპერსონალური ხასიათისაა. მხოლოდ სტრატეგიული ხასიათის გადაწყვეტილებათა მიღების დროს იგი ასევე შეიძლება დაექვემდებაროს ცალმხრივ პოლიტიკურ ინტერესებს.

თანამედროვე სიტუაციის სპეციფიკა ისაა, რომ განხორციელდა ხელისუფლების მტკიცედ ცენტრალიზებული სტრუქტურიდან ხელისუფლების დანაწილებაზე გადასვლა. იმისათვის, რომ ხელისუფლების დანაწილება დაცული იქნეს ხელისუფლების ბოროტად გამოყენებისაგან, აუცილებელია ინფორმაციის ფლობასა და მის სწორ გამოყენებას შორის ბალანსი.

პრეზიდენტის აპარატი, სახელმწიფო კანცელარია და მოაერობა ქმნიან თავიანთ ინფორმაციულ სამსახურებს. უშიშროების საბჭო ამუშავებს საქართველოს უსაფრთხოების კომპლექსურ გამოკვლევებსა და სტრატეგიული გადაწყვეტილებების ინფორმაციულ-ანალიტიკური მხარდაჭერის პრინციპებს.

საკანონმდებლო ხელისუფლების სტრუქტურაში გრძელდება ძველი სტერეოტიპების დაძლევის გზების ძიება. რეალური დემოკრატიის პირობებში პარლამენტს უნდა ჰქონდეს დამხმარე სამსახურები, რომელთაც შეეძლებათ შეიმუშაონ საბიუჯეტო პოლიტიკის ანალიზის ვარიანტები და, საერთოდ, იქონიონ ინფორმაცია მიღებული კანონების შესრულებაზე.

პრობლემატურად მიგვაჩნია საპარლამენტო ანალიტიკური კვლევითი სამსახურის ორგანიზებული სტრუქტურა და ფუნქციები.

ეს სამსახური უპრიანია არსებობდეს დამოუკიდებლად. არ იყოს არც აღმასრულებელი ხელისუფლების დირექტივების და არც პარტიული ზეგავლენის ქვეშ. მაშინ უფლებამოსილი იქნება სოციალურ მოვლენებს და ცხოვრების პირობებს, ახალ ტექნოლოგიებსა და მათი მასობრივი გამოყენების შედეგებს მისცეს დამოუკიდებელი შეფასება.

თანამედროვე დემოკრატიის ადეკვატური ინფორმაციული ბაზისი შეიძლება უზრუნველყოფილი იქნეს მხოლოდ სამეცნიერო-ანალიტიკური ტიპის ინფორმაციული სამსახურის არსებობისას. სამეცნიერო-ანალიტიკური ინფორმაციული უზრუნველყოფა საკანონმდებლო პროცესის შემოდგენილი ნაწილი უნდა გახდეს. მისი ძირითადი ელემენტებია: მომწოდებელი პრობლემის შესახებ ინფორმირება და მისი სწორად დაყენება; რეალური შესაძლებლობების გამოვლენა და გადაწყვეტის ალტერნატივების შექმნა; შესაძლებლობების რეალურად გარდაქმნის ოპტიმალური გზების განსაზღვრა. სამეცნიერო-ანალიტიკური ინფორმაციული სამსახური, მისდამი დაკისრებული ფუნქციების მიხედვით, არის ორგანიზაციული ანალიტიკური ცენტრი, რომელიც ხელს უწყობს ყველა სახის ცოდნის ფორმირებას, რაც აუცილებელია კანონის მიღების ან სწორი სახელმწიფოებრივი გადაწყვეტისათვის.

სამეცნიერო-ანალიტიკური ინფორმაცია მნიშვნელოვანია იმიტაც, რომ იგი არამართო პარლამენტში ექსპტრემისტულ გამოვლენათა ნეიტრალიზებას ახდენს, არამედ პოპულიზმის დაბრკოლებაცაა. პოპულიზმმა შეიძლება მასიური და უკიდურესად საშიში ფორმები მიიღოს „კიბერდემოკრატიის“ მექანიზმების შექმნასთან დაკავშირებით. კიბერდემოკრატია, რომელიც კომპიუტერული ქსელებით გამოკითხვით ხორციელდება, მნიშვნელოვნად ამცირებს რეფერენდუმების ჩატარების მნიშვნელობას. თუ საკითხის გადაწყვეტა ისეთი რეფერენდუმით მოხდება, რაც პარლამენტში ხანგრძლივი დებატების საფუძველი არ იქნება, ამან შეიძლება საზოგადოება სახიფათო ჩიხში მოაქციოს.

კულტურული ლაგა²-ს დაძლევისათვის ფუნდამენტური მნიშვნელობა აქვს ინფორმაციულ საქმიანობასთან ვირტუალური რეალობის ადაპტაციას. ვირტუალური გარემო ყალიბდება უცხად, რაც მას მეცნიერული განხილვის სფეროში ვერ ათავსებს. ვირტუალური გარემოს ობიექტური აზრი გააჩნია სოციალურ, ცივილიზებულ კონტექსტში.

ცივილიზებულ კონტექსტში ვირტუალური ყოფის შინაარსი განისაზღვრება ადამიანის და კაცობრიობის საბოლოო მდგომარეობის აღქმით. მსოფლიო რელიგიურ სისტემებში ადამიანის საბოლოო ყოფაზე წარმოდგენები (სიმოთხე, ელემი, ჯოჯოხეთი, ნირვანა და სხვა) გავლენას ახდენენ მასობრივ ქცევებზე.

ვირტუალური რეალობა შეიძლება განისაზღვროს როგორც ამოქმედებული (არსებული) შესაძლებლობა. თუ ჩვენ ვაღიარებთ სოციალურ ყოფაზე ვირტუალური გარემოს ფუნდამენტურ ზემოქმედებას, მაშინ ინფორმაციულ უზრუნველყოფასთან ახალი მიდგომების აუცილებლობაც უნდა ვცნოთ. აქ წამოიჭრება ობიექტური და სუბიექტური ვირტუალური რეალობის განსხვავების გნოსეოლოგიური პრობლემა. ობიექტურ ვირტუალურ რეალობას მიეკუთვნება ქცევის ნიმუში, ცხოვრების წესი, რომელიც მასიური რეალიზაციისაოვის არის მიმზიდველი. ობიექტურობის არსი აქ ქმნის არაფიზიკურ ზემოქმედებას, არამედ გარკვეულ ნიმუშს, რომელიც თავის თავში მოიცავს ყოფისა და პრაქტიკული საქმიანობის არსს. ვირტუალური რეალობის გააზრება გავლენას ახდენს სტრატეგიული აზროვნების ხასიათზე. ინფორმაციული საზოგადოება ითხოვს სპეციალური სამსახურების შექმნას, რომლებიც „გაათამაშებენ“ განვითარების ყველა შესაძლებელ ვარიანტს, „გამოცხრილავენ“ მათგან ისეთებს, რომელთაც პოზიტიური პერსპექტივა არ გააჩნიათ.

² ლაგა — ინგლისური „lag“-დან, ერთი მოვლენის მეორესთან შედარებით დროში წინაწრების ან ჩამორჩენის გამოსახვა.

ვირტუალური ყოფის პრობლემის მნიშვნელობის გაცნობიერებასთან დაკავშირებულია წინმსწრები ინფორმაციის სისტემის პრაქტიკული განხორციელება. საბუნებისმეტყველო და ტექნიკურ მეცნიერებებში ვირტუალური რეალობა დიდი ხანია პრაქტიკულად გამოიყენება ბირთვულ აფეთქებებში, ავტომობილების ახალი მოდელების გამოსაცდელად და ა.შ. ბოლო ხანებში ვირტუალური რეალობის ფაქტის გათვალისწინება დაიწყო რეგიონალური უსაფრთხოების სფეროში, რაც დაკავშირებულია შიდა კონფლიქტების შესამჩნევ გაფართოებასთან.

კონფლიქტის ადრეულ სტადიაზე ომის ოპერატიული აცილება მოითხოვს საერთაშორისო ორგანიზაციების ჩარევას. ეს კი კარნახობს საუწყებო სისტემის შექმნას. ევროპარლამენტში ადრეული საუწყებო ცენტრების შექმნის ინიციატივამ უკვე მხარდაჭერა მიიღო. აუცილებელია შეიქმნას მონაცემთა ბაზები, რომლებშიც დაგროვდება ცნობები ყოფის ვირტუალურ ფორმებში და მათ შედეგებზე, ქცევის ზოგად საერთაშორისო წესებზე. ასეთი ინფორმაციული სისტემების ბაზაზე შესაძლებელი ხდება ადეკვატური ეკოლოგიური და მორალური კოდექსების შემუშავება.

ვირტუალური რეალობის პრობლემასთან მჭიდროდაა დაკავშირებული მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა კოდექსების განსაზღვრის აუცილებლობა. სოციალურ ქცევებზე ზეგავლენის პოზიციიდან ტელეგამოსახულებათა გარემოს უფრო დიდი როლი აქვს, ვიდრე თვით სინამდვილეს. ინფორმაციის შესაძლებლობათა შეერთება მასობრივი კულტურის შესაძლებლობებთან პოლიტიკისა და პოლიტიკური მოღვაწეობების ოპერატიული სამომხმარებლო საფუძვალად გადაქცევის საშუალებას იძლევა. ასე ყალიბდება სინამდვილის სატელევიზიო სიმულაცია.

ვებრუნდებით რა კულტურული ლაგ-ს პრობლემას, გვინდა ხაზი გავუსვათ მისი დაძლევის მექანიზმის გააზრებას.

ამ შემთხვევაში ძირითად პრობლემას ინფორმაციული კატასტროფების ტექნიკური ასპექტი წარმოადგენს. ზოგადად მიღებუ-

ლია, რომ ქსელებში გაშვებულ სხვადასხვა დოკუმენტებში წლის აღმნიშვნელად გამოიყენება ბოლო ორი ციფრი. ამ დოკუმენტების საფუძველზე წარმოებს ფინანსური ანგარიშები, ხორციელდება ინფორმაციის გაცემა, განისაზღვრება საზოგადოებრივი და სამრეწველო საქმიანობის რითმი, რა შეიძლება მოჰყვეს კომპიუტერებითა და ინფორმაციული ქსელებით საზოგადოებრივი ურთიერთობების რეგულირებისას 1999 წლიდან 2000 წელში გადასვლას, თუ მონაცემთა ბაზებში შეტანილი არ იქნება შესაბამისი ცვლილებები? — ინფორმაციული ქაოსი გარდაუვალი იქნება.

გამოკვლევები ცხადყოფენ, რომ ინფორმაციულმა კატასტროფამ შეიძლება მოიცვას ამა თუ იმ ერის ინტელექტუალური მეხსიერება. მაგ.: აშშ-ში ბიბლიოთეკებისა და არქივების დაახლოებით 80% გამოქვეყნებულია ქალაქებში, რომელიც დაახლოებით XIX საუკუნის შუა წლებში იყო ბრუნვაში და შეიცავს მკვდარ ნაერთს, რომელიც ჰაერთან რეაქციაში მოლიანად არღვევს ცელულოზას. ამ საშიშროების ნეიტრალიზაციის მიზნით აშშ-ში შეიქმნა კომისია, რომელმაც შეიმუშავა მიკროფილმირების პროგრამა მკვდრის ნეიტრალიზაციით წიგნის სიცოცხლისუნარიანობის გაზრდის მიზნით. ასევე შეიქმნა ტექნიკური ინფრასტრუქტურა, რომლის მეშვეობით ყოველწლიურად 175 ათასი ტომი ლიტერატურის მიკროფილმირება ხდება.

არსებობს აგრეთვე ინფორმაციული კატასტროფების ჰუმანური ასპექტებიც, როცა სახელმწიფო უნარს კარგავს ეფექტურად შეეწინააღმდეგოს საზოგადოებრივი სისტემების დესტაბილიზაციისათვის ინფორმაციის საშუალებების გამოყენებას. ეს კი ხელს უწყობს შიდა კონფლიქტებს. საზოგადოება კარგავს რა სულიერი იმუნიტეტს, აღარ შეუძლია წინ აღუდგეს დესტრუქციულ ტენდენციებს. ამ პრობლემას შეიძლება ჰქონდეს როგორც ეროვნული, ასევე საერთაშორისო ასპექტები. XX საუკუნემ აჩვენა, რომ სულიერი იდენტურობის უნივერსალური ფორმების დესტრუქციას, რომელიც მიღებულია როგორც რეალისტური ცნობიერებისაკენ მობრუნება, მიჯნავართ პრევენციული განადგურების მასიური ფორმებისაკენ. სომხე-

ბის გენოციდი 1915 წელს, ებრაელთა მასიური განადგურება და სხვა. ე.წ. „აღმატებული რაციონალიზმის“ სპეციფიკური გამოვლინებაა, რომელმაც თავისი დამანგრეველი მოქმედება ჩვენს დროშიც დაიწყო.

ინფორმაციული კატასტროფები შეიძლება გამოიწვიოს ვისიმე განზრახ ქმედებამ. შემთხვევითი არაა მსოფლიო მასშტაბით ატეხილი განგაში ინფორმტერორის შესახებ. სოციალური თეორიის სპეციალისტებს გამოთვლილი აქვთ, რომ სულ 20 კვალიფიციური ჰაკერი და ერთი მილიარდი დოლარია საჭირო აშშ-ის კატასტროფისაოფის³ ამისთან, ინფორმაციულ ტერორიზმს შეიძლება ჰქონდეს სრულიად მოულოდნელი მოტივები, რომლებიც არც ეროვნული დამოუკიდებლობის ბრძოლასთან არიან კავშირში და არც სოციალურ ბრძოლასთან. დღეს საზოგადოების მდგომარეობა მთლიანობაში დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა მორალურ და სოციალურ კოდს გამოიყენებს ამ საზოგადოების წევრი ინდივიდი.

სამხედრო ძალებით დაცვა ქვეყნის უშიშროების მთავარ გარანტს ველარ წარმოადგენს, რადგან წარმოიშვა სახელმწიფო თავდასხმის ისეთი ფორმები, როგორიცაა საერთაშორისო კომპიუტერული ქსელებიდან მისაღები ინფორმაციული ნაკადის ჩაჭრა ან, პირიქით, ინფორმაციული ქაოსის შექმნა. ტრანსნაციონალურ კორპორაციათა ეს პოლიტიკა, უპირველეს ყოვლისა, სახელმწიფოს ინფორმაციული სუვერენიტეტისაკენაა მიმართული. საქართველო კომპიუტერული ტექნიკის მწარმოებელი ქვეყანა არ არის, ამიტომ სახელმწიფოში ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების შემოტანა გარკვეულ იურიდიულ რეკომენდაციას საჭიროებს და ქვეყნის უშიშროების უზრუნველყოფის მთავარი პრობლემა უნდა გახდეს.

კომპიუტერული ტექნიკა საკმაოდ დიდ და ზოგჯერ არანავარაუდევ გავლენას ახდენს სამხედრო პოლიტიკაზე. მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ „პერშინგის“, „კრუიზის“, „ტრაიდენტის“ „სს“-ის

³ *Walter Laquer. Pastmodern Terrorism/Foreign Affairs, vol.75. -1996. -N5. -P.35.*

ტიპის რაკეტების კომპიუტერული სისტემები. საქმე იქამდე მიდის, რომ მალე კომპიუტერი გადაწყვეტს, როდის დაიწყება ომი, რა იარაღი იქნება გამოყენებული და როგორ. ეს სრულიად არ ნიშნავს, რომ კომპიუტერული ტექნიკა ორივე მხარეს ექნება. ეს უფრო იმის მაჩვენებელია, რომ სიზუსტის კონტროლი თანდათან გამოდის აღაშფოთებულიდან.

დღეს ინფორმაციულ სივრცეზე ზემოქმედების სამი ძირითადი ფორმა შეიძლება გამოვყოთ: ინფორმაციული ომი, ინფორმაციული ტერორი და სხვა ინფორმაციული დანაშაულები. ინფორმაციული ომი და ინფორმაციული ტერორი რეალურ საფრთხეს წარმოადგენს არამარტო განვითარებადი ქვეყნებისათვის, არამედ მთელი მოსოფლიოსათვის. ინფორმაციული ტერორი მოგაგვსია ინფორმაციული ომისა, მაგრამ ამ უკანასკნელისაგან განსხვავებით, პოლიტიკური ტერორიზმისათვის დამახასიათებელი ნიშნები გააჩნია. ასევე განსხვავებულია ამ დანაშაულის ჩადენის ტაქტიკა და ხერხები.

ინფორმაციული ტერორიზმის ტაქტიკაში მთავარია ფართოდ იყოს მოსახლეობისათვის ცნობილი რაიმე ქმედებით გამოწვეული სავალალო შედეგები, აგრეთვე ტერორიზმის მუქარა კონკრეტული ობიექტის მინიშნების გარეშე.

ინფორმაციული ტერორიზმის ხერხებთან ბრძოლის აღმინისტრაციული საშუალებების უზრუნველყოფა მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული სამართლებრივი რეგულირების ახალი მექანიზმის შემუშავებაზე. გადასინჯვას საჭიროებს კანონი „კავშირგაბმულობის შესახებ“, ამასთან, დღის წესრიგში დგება „ტელეკომუნიკაციების შესახებ“ და „ინფორმაციისა და ინფორმატიზაციის დაცვის შესახებ“ კანონების მიღების საკითხი. მართალია, მათი მიღება მთლიანად ვერ მოხსნის ინფორმაციული ტერორიზმის პრობლემას, მაგრამ ქვეყნის უშიშროების დაცვის ერთგვარ აპრიორს მაინც შექმნის. ისიც უნდა აღნიშნოს, რომ ინტერნეტის ქსელი ინფორმაციული ტერორისტული აქტების განხორციელების კარგი საშუალებაა. აშშ-ი, საიდანაც „ინფორაციის თავისუფალი სივრცის“ იდეა მოდის, განსაკუთრებულ

ყურადღებას უთმობს ეროვნული ინფორმაციული ქსელების დაცვას სპეცსამსახურების მეშვეობით (ნაციონალური უშიშროების სააგენტო, ცენტრალური სადაზვერვო სამმართველო, გამოძიების ფედერალური ბიურო).

ინფორმაციულ ტერორიზმთან ბრძოლის სამართლებრივ და ადმინისტრაციულ ღონისძიებათა შემუშავებას ოპონენტთა მხრიდან აუცილებლად მოჰყვება იმაზე მინიშნება, რომ ეს ღონისძიებები ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების კონსტიტუციური მოთხოვნის შეზღუდვისკენაა მიმართული. მაგრამ ერთი ცხადია, რომ სახელმწიფო სტრატეგია, ქვეყნის უშიშროების პრიორიტეტის გათვალისწინებით, საზოგადოებისათვის მეტნაკლებად მისაღებ კომპრომისებზე აიგება. ამ საკითხში არც ერთი სახელმწიფო გამონაკლისის თითქმის არ აკეთებს.

შედარებით რთულია აღქმისათვის ინფორმაციული კატასტროფის კავშირი ისტორიული ცოდნის დესტრუქციასთან. ისტორიული ცოდნის დესტრუქციას ამართლებენ წარსულის „არარეალურობით“. ამასთან, არ შეიძლება არ დავინახოთ, რომ რიგ შემთხვევაში ისტორიული ცოდნის დესტრუქცია იწვევს სოციალური ფსიქოლოგიის ცვლილებას. ისტორიასთან მოწყვეტით ადამიანები „რალაციონალ“ იცავენ სოციალური ვალდებულების მოთხოვნებს. სიტუაციას შეუძლია შეცვალოს ცნობიერება იმ თვალსაზრისით, რომ შეამცირობს წარსულის მნიშვნელობას, რომელიც შეიძლება პრიორიტეტული ყოფილიყო აწმყოსათვის.

„ისტორიის გაუჩინარება“ ნიშნავს, რომ იგი აღარ არის ინფორმაციის ის წყარო, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანთა სოციალურ ქცევებს, რაც მოცემული ქვეყნის, ხალხის, სახელმწიფოს განსაზღვრული ღირებულებათა. საერთო მიზნები, სახელმწიფოებრივი ინტერესები დღეს უკვე მითებადაა ქცეული.

აქ ლოგიკა მარტივია: წარსული არ არსებობს, ამიტომ ყველაფერს, რაც ისტორიაშია წარმოდგენილი, ობიექტური კი არა, სუბიექტური აზრი გააჩნია. ეს ნიშნავს, რომ ისტორიული წარმონაქმნი,

რომელსაც ობიექტურობის პრეტენზია აქვს, მოკლებულია საგანს, ხოლო ისტორია — ეს თანამედროვეობაში მოტანილი იდეოლოგიური აზრია, რომელსაც მხოლოდ წარსულის კვლავ შექმნის ფორმა გააჩნია.⁴ ამ ლოგიკურ კონტექსტში გასაგები ხდება დასავლეთის ზოგიერთი თეორეტიკოსის მოსაზრება, როგორიცაა ჭეილენი, უაიტი, კარლ გემპელი, როლან ბარტი. მათ ეკვი გამოთქვებს ისტორიული ღირებულებების მიმართ. ამასთან, მცდელობა, რომ შემოეტანათ „ზუსტი“ ისტორიული ცნებები, როგორიცაა „დისტრანზიულობა“, „ფსიქოლოგემა“, „ქრინონიმი“, არ იქნა აღიარებული პროფესიონალ ისტორიკოსებს შორის.

როცა კონკრეტულ მომენტში ხალხის ისტორიულ ქმედებათა შევიწროება ხდება ცალკეული ინდივიდების ქმედებების სასარგებლოდ, მაშინ ხალხი როგორც მთლიანობა, როგორც სუბიექტი, გადაიქცევა მოსახლეობად. სწორედ ზოგადი იდენტურობის ეროზია არის ფარული ინფორმაციული კატასტროფის გამოვლენა: ხალხი ფლობდა ინფორმაციას ისტორიულად ჩამოყალიბებული საკუთარი გაერთიანების შესახებ. ეხლა ხალხს ეს ინფორმაცია გამოაცალეს. ისტორია გამჭრალად გამოცხადდა, ხოლო მასთან ერთად ქრება ხალხის სული ზოგადად.

რატომ არის შესაძლებელი ასეთი სულიერი ვივიესექცია? ამ მოვლენის გამოცხადებას ჩვენ შეიძლება შევხვდეთ ინფორმაციულ გალაქტიკაში დროის აღქმის პარადიგმებში. ისტორიული დროის მასიური აღქმა, როგორც თანმიმდევრული გადასვლა ერთი მდგომარეობიდან მეორეში, და, ამასთან, როგორც წარსულის, მომავლისა და აწმყოს ერთიანობის განსაზღვრა, მიზანშეწონილია ჩაითვალოს ტრადიციული საზოგადოების ბუნებრივ პროდუქტად, მის ატრიბუტად. ტრადიციული საზოგადოება, წარმოადგენს რა ერთიანი ეთნოსის სხვადასხვა თაობების საქმიანობის კონცენტრირებულ შედეგს, თითოეული თავის წევრს მატერიალიზებულ ინფორმაციად აქცევს.

⁴ *Sande Cohen. Historical Culture: On the Recording of an Academic Discipline. Berkeley University of California Pres. -1986.*

ამგვარად იქცევა საზოგადოების წევრი თავისი ლოკუსის ბრმა სუბიექტად. ლოკუსი — ეს იმ ყოფის ადგილია, რომელიც თაობათა მონაცვლეობით სრულყოფილებას განიცდის. ლოკუსის ჩამოყალიბება ხალხის ცნობიერებაში ახდენს ფიქსაციას, როგორც საკუთარი ევოლუციის სტადია. ისტორიის ერთიანობა ამ შემთხვევაში ბუნებრივი შედეგია იმისა, რომ — ესაა ისტორია ერთი ლოკუსისა და ერთი სუბიექტისა ისტორიაში. ისტორია — ეს ცხოვრების ობიექტური რეალობაა: ის ყოველთვის ლოკუსის წევრთანაა. გლობალიზაციის პროცესები იწვევენ ლოკუსთან უშუალო კავშირის გაწყვეტას, რაც ამავე დროს ნიშნავს ისტორიაში პლურალიზმის ორიენტაციას. ლოკუსის ისტორია კი ინახება ცნობიერებაში და თანდათანობით მითოლოგიად გარდაიქმნება. არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ ისტორიული ცნობიერების ეს მეტამორფოზა გარეგნულად ემთხვევა მონაცემთა ბაზებში წარმოდგენილ ისტორიას.

მონაცემთა ბაზებში წარსული ასევე არსებობს იდეალური რეალობის სახით. მაგრამ მსგავსება ამ ეტაპზე მთავრდება. მონაცემთა ბაზების იდეალური რეალობა — ესაა ინფორმაცია, რომელიც ობიექტური და ზუსტი უნდა იყოს. ცნობიერების ისტორიულ მითოლოგიას ეს თვისებები არ გააჩნია. ინფორმაციული საზოგადოების ფორმირებას საერთაშორისო ინფორმაციული ქსელების შექმნის სინამდვილის აღქმის პრობლემა სოციალური ცხოვრების ახალ სიბრტყეზე გადააქვს.

ტრადიციულად, უმაღლესი სოციალური კვშმარიტების წყაროდ ითვლება „სოციალური გრძნობა“, რომელიც კლასის, ერის განსაკუთრებული მისიითაა წარმოშობილი და მოწოდებულია დაამტკიცოს დედამიწაზე მის მიერ არჩეული ერთობის ერთადერთობა.

ინფორმაციული ველების მოქმედება კარდინალურად ცვლის ტრადიციულ სიტუაციას. ინფორმაციული ველის ქვეშ გაგებული უნდა იქნეს ის სივრცე, რომელშიც არსებობენ ინფორმაციის მატარებლები და აქვთ უნარი ცხოვრების, ყოფის ტიპის ინიცირებისა და ქმედებათა მიზანმიმართულების განსაზღვრისა. ინფორმა-

ციული ველის ზემოქმედება ობიექტურია და არაა დამოკიდებული სუბიექტურ მიზეზებსა და ეროვნულ საზღვრებზე. მისი გავლენა განისაზღვრება მასში ჩადებული აზრის საფუძველზე და ადამიანთა სოციალური ფსიქოლოგიის სპეციფიკით, რომლებიც მის სივრცეში აღმოჩნდებიან. ინდივიდები ახლა უკვე იცნობენ ერომანიეოს და თავიანთ ერთობას ინფორმაციული ველის საფუძველზე განსაზღვრავენ. ამასთანავე დაკავშირებული მასიური ურთიერთდაპირისპირება ეთნოსის შიდა კუთვნილებასა და სახელმწიფოს, აგრეთვე კულტურულ სტანდარტებს შორის, რომელიც არ ემთხვევა ეროვნულ ტრადიციებს.

ინფორმაციული ველის ზემოქმედების მექანიზმი არასათანადოდაა შესწავლილი, თუმცა ნათელია, რომ მისი გავლენა სულ უფრო და უფრო მნიშვნელოვანი ხდება, რომელიც დროდადრო ანგრევს როგორც ტრადიციულ რწმენას, ისე იდეოლოგიურ მრწამსს.

აზროთა გაწონასწორებულობაშია ინფორმაციული რეალურობის სპეციფიკა. რა თქმა უნდა, ინფორმაციული ველის გავლენის პროცესი უკიდურესად საპირისპიროა. იგი ბადებს რელიგიური ფუნდამენტალიზმისა და ექსტრემისტული ნაციონალიზმის საპასუხო რეაქციას. რეალური სიტუაცია ასეთია, რომ მხოლოდ 10-15% ქვეყნებისა იოვლება ეთნიკურად ჰომოგენურად.⁵ ამ ვითარების გაოგალისწინების გარეშე არ შეიძლება შეფასდეს მულტიკულტურიზმის პოლიტიკის პერსპექტივა, რომელიც, ერთის მხრივ, ამტკიცებს „სულერთიას“ პრინციპთან შერიგებას, ხოლო, მეორეს მხრივ, ემხრობა აღიარებულ ღირებულებებსა და ნორმებს.

თუ საზოგადოების თანამედროვე ყოფა სხვადასხვა ცივილიზებული ინფორმაციის რეალიზაციის შედეგია, მაშინ იგი ემსგავსება მოვლენებს, რომლებიც ინფორმაციის რეალიზაციით არის განმტკიცებული. აქ არ ისმევა კითხვა, რომელი მოვლენაა უფრო ჭეშმარიტი: ბაყაყი, რომელიც ჭაობში ცხოვრობს, თუ წერო რომელიც ცა-

⁵ Connor W. Ethnonationalism: the Quest for Understanding. Princeton University Press, -1994.

ში დაფრინავს. ჰემმარიტია ყველაფერი. ამ კონტექსტში უნდა შეფასდეს ცალკეული ინფორმაციული ველების გარდაქმნის ტენდენცია, რომელიც კონკრეტულ ლოკუსთანაა დაკავშირებული (ანუ ინფორმაციული გალაქტიკა) და იგი ყოვლისმომცველია. მისი შემადგენელი ნაწილები, როგორც პლანეტები, ვარსკვლავები თუ მეტეორები, ფუნქციონირებენ ჩვენგან დამოუკიდებელი კანონების გარეშე. გალაქტიკის თითოეული ნაწილი თვითმყოფადია და ამასთან აქვს მიზიდულობის თავისი ცენტრები. იგი ჩართულია საერთო სისტემაში და უხილავი ძაფებითაა მასთან დაკავშირებული — ანუ იმ შესაძლებლობებით, რომლებიც ინფორმაციის პოტენციურად უსაზღვრო წყაროებით სარგებლობასთანაა დაკავშირებული.

ამგვარად ჩამოყალიბებული რეალობა განსაზღვრავს საერთაშორისო ურთიერთმოქმედების ახალი ფორმების გააზრების აუცილებლობას, მათ ზემოქმედებას ეროვნული კულტურის ტრადიციებსა და სულიერ ორიენტაციებოან.

სამხედრო აღმშენებლობისა და თავდაცვის ორგანიზაციის, ქვეყნის უშიშროებასთან დაკავშირებული საშინაო და საგარეო პოლიტიკის, სტაბილურობისა და მართლწესრიგის უზრუნველყოფის სტრატეგიულ საკითხებზე გადაწყვეტილების მისაღებად საქართველოს კონსტიტუციის 99-ე მუხლისა და ეროვნული უშიშროების საბჭოს შესახებ საქართველოს 1996 წლის 24 იანვრის კანონით საქართველოს პრეზიდენტთან შექმნილია ეროვნული უშიშროების სათათბირო ორგანო.

ეროვნული უშიშროების საბჭოს უფლებამოსილებაა:

ა) ეროვნული უშიშროების კონცეფციის შემუშავება;

ბ) სახელმწიფო თავდაცვისა და უშიშროების უზრუნველყოფის მიზნით საშინაო და საგარეო პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი საკითხების განხილვა;

გ) სამხედრო ძალების მშენებლობისა და განმტკიცების პროგრამების განხილვა;

დ) საერთაშორისო კონფლიქტის ზონაში არსებული მდგომარეობისა და პერსპექტივების ანალიზი და შესწავლა;

ე) ქვეყნის საზღვრებს გარეთ უშიშროების უზრუნველყოფის ღონისძიებებში საქართველოს მონაწილეობის განხილვა საქართველოს მიერ ღაღებულ საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესაბამისად და სხვა.

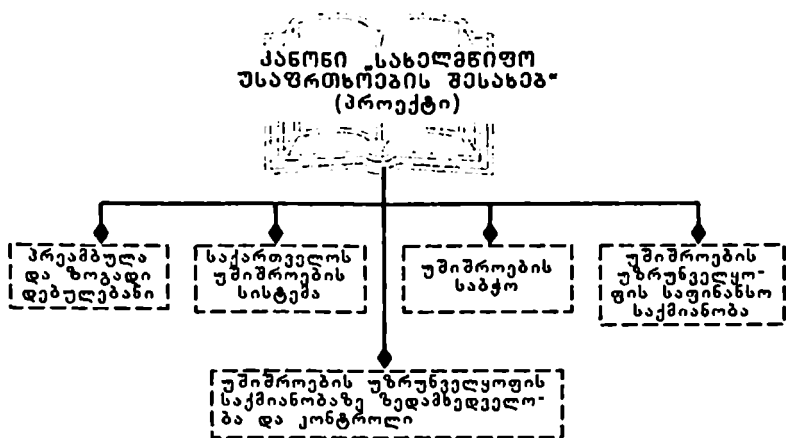
ამასთან ერთად, აღნიშნული კანონი ადგენს ეროვნული უშიშროების საბჭოს ორგანიზაციულ სტრუქტურას.

მაგრამ, მხოლოდ ამ კანონის არსებობა ვერ შეავსებს ინფორმაციული უსაფრთხოების სფეროში არსებულ საკანონმდებლო ვაკუუმს. საზოგადოებრივი და ისტორიული პროცესების მართვაზე ინფორმაციის უდიდესი გავლენა უსაფრთხოების ღონისძიებათა შორის სამართლებრივი რეგლამენტირების აუცილებლობას წარმოშობს. კერძოდ, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია „უსაფრთხოების შესახებ“ კანონპროექტის შემუშავება, რომელიც განამტკიცებს სახელმწიფოს, საზოგადოების და პიროვნების უსაფრთხოების ღონისძიებათა სამართლებრივ საფუძვლებს, დაადგენს უსაფრთხოების უზრუნველყოფაზე ორგანოთა ფინანსირებისა და ორგანიზაციის წესს, აგრეთვე მათი საქმიანობის კანონიერებაზე ზედამხედველობასა და კონტროლს.

უსაფრთხოების ძირითადი ობიექტია პიროვნება — მისი უფლებები და თავისუფლებები; საზოგადოება — მისი მატერიალური და სულიერი ღირებულებანი; სახელმწიფო — მისი კონსტიტუციური წყობა, სუვერენიტეტი და ტერიტორიული მთლიანობა.

უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ძირითადი სუბიექტია სახელმწიფო, რომელიც ამ ფუნქციას საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ორგანოების მეშვეობით ახორციელებს.

უსაფრთხოების ობიექტებზე რეალური და პოტენციური მუქარა, რომელიც საფრთხის შიდა და გარე წყაროებიდან მომდინარეობს, განსაზღვრავს უსაფრთხოების უზრუნველყოფის საქმიანობის შინაარსს.

უსაფრთხოების უზრუნველყოფისას არ დაიშვება მოქალაქეთა უფლებებისა და თავისუფლებების შეზღუდვა, გარდა კანონით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. მოქალაქეებს, საზოგადოებრივ ორგანიზაციებსა და გაერთიანებებს უფლება აქვთ მიიღონ განმარტება მათი უფლებებისა და თავისუფლებების შეზღუდვის შესახებ უსაფრთხოების უზრუნველყოფელი ორგანოებისაგან. ასეთი განმარტება შეიძლება წერილობითი ფორმითაც გაიცეს კანონით დადგენილ ვადებში. თანამდებობის პირებს, რომლებიც უფლებამოსილებას გადააცილებენ, ეკისრებათ პასუხისმგებლობა კანონით დადგენილი წესით.

უსაფრთხოების სისტემის ძირითადი ფუნქციებია: უსაფრთხოების ობიექტთა სასიცოცხლო ინტერესების შიდა და გარე მუქარის გამოვლენა და პროგნოზირება; ოპერატიულ ღონისძიებათა კომპლექსის განხორციელება მუქარის პროფილაქტიკისა და თავიდან აცილების მიზნით; უსაფრთხოების უზრუნველყოფის საშუალებების შექმნა და ძალების მზადყოფნისადმი მხარდაჭერა, მათი მართვა საგანგებო სიტუაციებში.

§2. ინფორმაციული დანაშაულები

კომპიუტერიზაციის განვითარებასა და მის უდიდეს მნიშვნელობას ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების სფეროში პოზიტიურ მომენტებთან ერთად მეორე მხარეც გააჩნია, რაც იურისტებს საკმაოდ დიდი პრობლემის წინაშე აყენებს. კერძოდ, „კიბერნეტიკული სივრცე“ ახალ დანაშაულთა ჩადენის შესანიშნავი გარემო გახდა. ეს ტერმინი პირველად 1982 წელს მწერალ უილიამ გიბსონის მიერ იქნა შემოტანილი, რომელმაც აღწერა ჰაკერების⁶ საქმიანობა კომპიუტერულ გარემოში. კიბერნეტიკაში ვირტუალური სივრცე უსაზღვრო გარემოა, სადაც სახელმწიფოს მხრიდან კონტროლი ვეღარ ხორციელდება. მიუხედავად იმისა, რომ კომპიუტერული მსოფლიო ფიზიკურად არ არსებობს, იგი ხშირად აკონტროლებს ფიზიკურ გარემოცვასა და ადამიანთა ურთიერთობებს. მაგალითად, არსებობს გამოკვლევები, რომელთა თანახმად, ერთი კომპიუტერის დაზიანებას კალიფორნიის ბანკში შტატის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე გავლენის მოხდენა სამი დღის განმავლობაში შეუძლია, აშშ-ზე, ერთი კვირის განმავლობაში,⁷ მთელს მსოფლიოზე — 27 დღის განმავლობაში. ეს გავლენა „კომპიუტერულ ვირუსთან“ არის დაკავშირებული. იგი, როგორც ადამიანის ვირუსი, გადადის ერთი კომპიუტერიდან მეორეზე და აზიანებს მას, რაც ინფორმაციის გაცემას არაკონტროლირებადს ხდის. ერთ-ერთი ცნობილი მაგალითია პროგრამა „ჰია“, რომელიც კორნელის უნივერსიტეტის სტუდენტმა დაწერა. შემთხვევით იგი ინტერნეტში იქნა გაშვებული და რამდენიმე საათის განმავლობაში 6000 კომპიუტერი დააზიანა. სტუდენტი 1986 წელს გაასამართლეს კომპიუტერული თაღლითობისათვის. მაგრამ შტატების

⁶ ჰაკერის მიზანს შეადგენს კომპიუტერული სისტემის დამცავი საშუალებების მოსპობა და პროგრამის სიღრმეში შესვლა.

⁷ *Computer Law*. Third Edition. Edited by Chris Reed. -1996. -P.243.

სასამართლომ ეს შემთხვევა განიხილა, როგორც თამაში, რომელსაც გაუთვალისწინებელი შედეგები მოჰყვა. მეორე შემთხვევაში ადგილი ჰქონდა რამდენიმე ჰაკერის მიერ კავშირგაბმულობის კომპანიიდან მონაცემთა მოპარვას, რომლის ღირებულება 74.490 დოლარს შეადგენდა. ბრალდება სასამართლო პროცესზე ამ საქმეში დამარცხდა, რადგან დაცვამ მოახერხა ასევე კომპიუტერიდან მოპარული საბუთის წარმოდგენა, რომელიც ამ ინფორმაციის გაყინვის დამადასტურებელი დოკუმენტი აღმოჩნდა.

ასე რომ, მსოფლიო სასამართლო პრაქტიკის ანალიზი ტექნიკური საშუალებების განვითარების შესახებ, სპეციალისტებს ისეთ ორგანიზებულ დანაშაულთა ზრდის პროგნოზირების უფლებას აძლევს⁸, რომლებიც დაკავშირებულია ელექტრონული საშუალებების, მათ შორის კომპიუტერის, გამოყენებასთან.

კომუნიკატურ ეპოქაში ითვლებოდა, რომ კომპიუტერული დანაშაული მოვლენია, რომელიც მხოლოდ კაპიტალისტური სამყაროსთვისაა დამახასიათებელი და საზოგადოების სუსტი კომპიუტერიზაციის პირობებში ამ სფეროში წარმოშობილი საზოგადოებრივი ურთიერთობების რეაგირების საკითხი თითქმის არ არსებობს. სწორედ ამ გარემოებამ გამოიწვია ის, რომ ამ პრობლემის გარშემო სერიოზული სამეცნიერო გამოკვლევები არა გვაქვს. პოსტკომუნიკატურ ქვეყნებში უკანასკნელ პერიოდში გაჩნდა შრომები კომპიუტერულ დანაშაულებთან ბრძოლის პრობლემების შესახებ, სადაც პირველ რიგში განხილულია ამ მოვლენის სისხლის სამართლებრივი და კრიმინოლოგიური ასპექტები. ამ ნაშრომთა ანალიზი ცხადყოფს, რომ კომპიუტერული დანაშაულები ყველა სახელმწიფოსათვისაა დამახასიათებელი, სადაც სახელმწიფო საქმიანობაში კომპიუტერიზაცია იწერება.

⁸ ეს პროგნოზი გააქვთ გაეროს გენერალურმა მდიანმა 1993 წ. მოხსენებაში „ორგანიზებულ დანაშაულთა ზემოქმედება საზოგადოებაზე“. მასალა გამოქვეყნებულია Материалы Комиссии ООН по предупреждению преступности и уголовного правосудия. -Вена, 12-13 апреля 1993. -С.5.

ასეთი დანაშაულებრივი ქმედებები განსაკუთრებით გავრცელებულია მართვისა და მრეწველობის სისტემაში, საბანკო საქმიანობასა და მოსახლეობის მომსახურების სფეროში.

მიუხედავად უამრავი პრეცედენტებისა, კომპიუტერული დანაშაულის ცნება ოფორიაში ჯერ კიდევ მკვეთრად არ არის ფორმულირებული. მისი სირთულე, უპირველეს ყოვლისა, გამოწვეულია დანაშაულებრივი ხელყოფის ერთიანი ობიექტის გამოყოფის შეუძლებლობით, საგნის მრავალფეროვნებით. მაგ.: ი.ბატურიანი თვლის, რომ კომპიუტერული დანაშაულები, როგორც დანაშაულთა განსაკუთრებული ჯგუფი, იურიდიული თვალსაზრისით არ არსებობს. ამასთან, ი.ბატურიანი აღნიშნავს, რომ დანაშაულთა მრავალმა ტრადიციულმა სახემ გამოთვლითი ტექნიკის გამოყენების გამო, მოდიფიკაცია განიცადა, ამიტომ შეიძლება ვილაპარაკოთ მხოლოდ დანაშაულის კომპიუტერულ ასპექტებზე და არა კომპიუტერულ დანაშაულებზე.⁹ განსხვავებული მოსაზრება აქვს ა.კარახანიანს. იგი კომპიუტერული დანაშაულის ქვეშ მოიაზრებს ისეთ კანონსაწინააღმდეგო ქმედებას, რომლის ჩადენის ობიექტს ან იარაღს მზმ-ი წარმოადგენს.¹⁰ ამ საკითხთან დაკავშირებით სხვა მოსაზრებებიც არსებობს, მაგრამ არც ერთი მათგანი სრულად არ ასახავს ამ სოციალური მოვლენის ყველა კომპონენტს. ერთი კი ცხადია, კომპიუტერული დანაშაულების გარშემო შეხედულებები შესაძლებელია ორი მიმართულებით განვიხილოთ.

პირველია მიმართულება, რომელიც კომპიუტერულ დანაშაულებს ისეთ ქმედებად მიიჩნევს, სადაც კომპიუტერი დანაშაულის ობიექტია. ამ მოსაზრებათა ავტორები კომპიუტერების ქურდობას კომპიუტერულ დანაშაულთა ჩადენის ერთ-ერთ ხერხად მიიჩნევენ.

მეორე მიმართულების ავტორები კომპიუტერულ დანაშაულებს ისეთ კანონსაწინააღმდეგო ქმედებებს უწოდებენ, რომლებიც

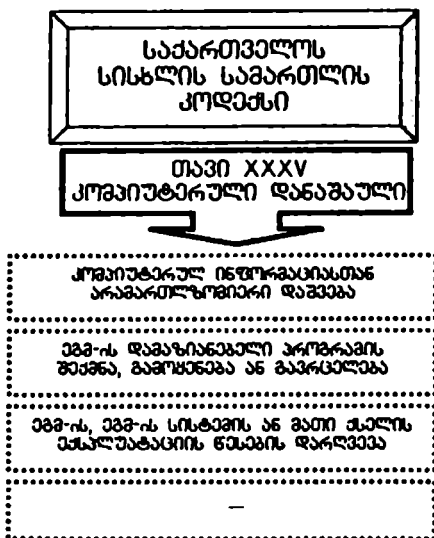
⁹ Батуриш Ю.М. Проблемы компьютерного права. -М. -1991. -С.129.

¹⁰ Полевый Н.С., Караханий А.И. и др. Правовая информатика и кибернетика. -М. -1993. -С.243.

ინფორმაციის ავტომატიზირებული დამუშავების სფეროშია ჩადენილი. მათი აზრით, ხელყოფის ობიექტია ინფორმაცია, რომელიც კომპიუტერშია დამუშავებული, ხოლო კომპიუტერი ხელყოფის იარაღს წარმოადგენს.

ვიდრე ამ მიმართულებათა ანალიზს შევუდგებით, გვინდა მოვიშველიოთ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 284-ე, 285-ე, 286-ე მუხლები, რომლებიც კომპიუტერულ დანაშაულებს ეხება.

სისხლის სამართლის ახალი კოდექსი დასჯად ქმედებად აცხადებს კანონით დაცულ კომპიუტერულ ინფორმაციასთან, ესე იგი მანქანამატარებლებზე, ელექტრო-გამომთვლელ მანქანაზე (მზმ), მზმ-ის სისტემაში ან მათ ქსელში ასახულ ინფორმაციასთან არამართლ-ზომიერ შეღწევას, რამაც ინფორმაციის განადგურება, ბლოკირება, მოდიფიცირება ან გადაღება, ანდა მზმ-ის, მზმ-ის სისტემის ან მათი ქსელის მუშაობის მოშლა გამოწვევა.

დასჯად ქმედებადაა მიჩნეული აგრეთვე მზმ-ის დამაზიანებელი პროგრამის შექმნა ან არსებულ პროგრამაში ცვლილების შეტანა, რაც განზრახ იწვევს ინფორმაციის არასანქცირირებულ განადგურებას, ბლოკირებას, მოდიფიცირებას ან გადაღებას, ანდა მზმ-ის, მზმ-ის სისტემის ან მათი ქსელის მუშაობის მოშლას, აგრეთვე ასეთი პროგრამის შემცველი მანქანა-მატარებლის გამოყენებას ან გავრცელებას.

სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობაა გათვალისწინებული მზმ-ის, მზმ-ის სისტემის ან მათი ქსელის ექსპლუატაციის წესის დარღვევისათვის იმ პირის მიერ, ვისაც ხელი მიუწვდებოდა მზმ-ზე, მზმ-ის სისტემაზე ან მათ ქსელზე, რამაც გაუფრთხილებლობით გამოიწვია მზმ-ის კანონით დაცული ინფორმაციის განადგურება, ბლოკირება, მოდიფიცირება ან გადაღება, ანდა რამაც მნივნელოვანი ზიანი გამოიწვია (მოყვანილი მუხლების კვალიფიციურ სახეებს აღარ შეეხებოდა).

თუ სამართლებრივ ურთიერთობას საგანზე ორიენტაციით ავაგებთ (როგორც ეს ნაშრომის მეორე თავშია განხილული), ორი აზრი არაა, რომ დანაშაულებრივი ხელყოფის საგანს ინფორმაცია წარმოადგენს, ხოლო პირის დანაშაულებრივი ქმედება განხილული უნდა იქნეს როგორც ინფორმაციის ხელყოფა. ამასთან აუცილებელია იმის გათვალისწინებაც, რომ, თუ ინფორმაცია თვითონ არაა ხელყოფის საგანი და იგი საშუალებაა სისხლის სამართლით დაცული სხვა ობიექტის ხელყოფისათვის, მაშინ ადგილი აქვს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებულ სხვა კონკრეტულ შემთხვევას. ასე, რომ კომპიუტერულ დანაშაულად ჩაითვლება კომპიუტერული ტექნიკის გამოყენებით ჩადენილი საზოგადოებრივად საშიში ქმედება, რომელშიც ინფორმაცია დანაშაულებრივი ხელყოფის საგანია. ე.ი. დანაშაულებრივი ქმედების კომპიუტერულ დანაშაულებთან მიკუთვნების პირველი ნიშანია „კომპიუტერული საშუალებების გამოყენება“. ამ შემთხვევაში არა აქვს, მნიშვნელობა დანაშაულის რო-

მელ სტადიაზე იქნა იგი გამოყენებული: მომზადების, მიმდინარეობის, თუ დაფარვის. ამ ტერმინის მნიშვნელობა საკმაოდ ფართეა და უნივერსალური.

განსაზღვრების პირველი ნაწილი განსაკუთრებულ კომენტარს არ მოითხოვს და დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ იქნება კვალიფიცირებული ესა თუ ის საზოგადოებრივად საშიში ქმედება სისხლის-სამართლებრივი ფორმულირების თვალსაზრისით. მაგალითად: კომპიუტერული ტექნიკის საშუალებით ჩადენილი შპიონაჟი მიეკუთვნება თუ არა კომპიუტერულ დანაშაულებს, ეს მოვლენის კრიმინალური დახასიათებაა, რადგან აქ სადაო არ შეიძლება გახდეს ის, რომ ამ კატეგორიის დანაშაული სახელმწიფო დანაშაულთა კატეგორიას ეკუთვნის. აუცილებელია აღინიშნოს, რომ მსგავსი ცნებები ხშირად გამოიყენება საზღვარგარეთის იურიდიულ პარაქტიკაში ამა თუ იმ კომპიუტერული სამართალდარღვევების კვალიფიკაციისას. ამიტომ, მოცემული ტერმინოლოგია, კრიმინალური სპეციფიკის გამო, შინაარსით მსგავსი დანაშაულებრივი ქმედებების აღსანიშნავად შეიძლება იქნეს გამოყენებული. რაც შეეხება განსაზღვრების მეორე ნაწილს, განრკვეულ დეტალიზაციას მოითხოვს.

ამისათვის უნდა დავახსიათოთ ტექნიკურ საშუალებათა სტრუქტურული თავისებურებანი. კომპიუტერული ტექნიკის საშუალებანი ფუნქციური დანიშნულების თვალსაზრისით შესაძლებელია ორ ძირითად ჯგუფად დაიყოს:

ა) აპარატული საშუალებანი (Hard Ware);

ბ) პროგრამული საშუალებანი (Soft Ware).

აპარატულ საშუალებებში მოიაზრება ტექნიკური საშუალებანი, რომლებიც მონაცემთა დამუშავებისათვის გამოიყენება: მექანიკური, ელექტრონული და სხვა საშუალებები, რომლებიც ინფორმაციის დამუშავების მიზნით გამოიყენება. მათ მიეკუთვნება:

1. პერსონალური კომპიუტერი — ტექნიკურ საშუალებათა კომპლექსი, რომელიც განკუთვნილია ინფორმაციის ავტომატური

დამუშავებისათვის ინფორმაციული ამოცანების გადაწყვეტის პროცესში.¹¹

2. ინფორმაციული უზარუნველყოფა — კიბერნეტიკული სტატუსის მქონე აღჭურვილობა, რომელიც უზარუნველყოფს მონაცემთა და ბრძანებათა გადაცემას პროცესორებსა და მომხმარებელს შორის; ესაა ეზმ-ის გარე მოწყობილობათა კომპლექსი, რომელიც ცენტრალური პროცესორის უშუალო მმართველობაში არ შედის.¹²

3. მანქანური ინფორმაციის ფიზიკური მატარებლები, როგორიცაა:

ა) სისტემური პროგრამები (მაგ.: ოპერაციის განსახორციელებელი სისტემა, ტექნიკური მომსახურების პროგრამა და სხვა)

ბ) გამოთვლითი პროგრამები, რომლებიც განკუთვნილია განსაზღვრული ამოცანების გადასაჭრელად (მაგ.: ტექსტური რედაქტორი, ანტივირუსული პროგრამა და ა.შ.)

გ) ინსტრუმენტული პროგრამები, რომლებიც შედგება პროგრამირების ენებისაგან (Turbo Pascal, Microsoft და ა.შ.), ანუ პროგრამათა კომპლექსი, რომელიც უზარუნველყოფს ალგორითმების სიმბოლურ ენაზე გადათარგმნას.

კომპიუტერული ტექნიკის სტრუქტურა, პირველ რიგში, დაგვიჩვენებს კომპიუტერული დანაშაულების ხერხების არსის გარკვევისათვის, აგრეთვე იმ უთანხმოების თავიდან აცილებისათვის, რომელიც ტერმინოლოგიის გამო წარმოიშობა სამართალდამცავი ორგანოების წინაშე. მაგალითად: როცა ხელყოფის საგანია კომპიუტერი, მაშინ აუცილებელია იგი განხილულ იქნეს როგორც სისტემა და ერთმანეთისაგან გაიჩიეს ცალკეული ნაწილები. კომპიუტერი, ვიწრო გაგებით, ხომ მხოლოდ პროცესორია, მაგრამ პრაქტიკაში ის დამოუკიდებლად არ გამოიყენება, არამედ პერიფერიულ მოწყობილობებ-

¹¹ *Перишкее В.Н., Савинкое В.М.* Толковый словарь по информатике. -М. -1991. -С.439.
¹² ივე გვ.225.

თან ერთად შეადგენს ერთიან ქსელს. სისტემის თითოეულ ნაწილზე მუქარა შეიძლება გახდეს დანაშაულის ობიექტი.

პროგრამული საშუალება შეიძლება განხილულ იქნეს ასევე როგორც დამოუკიდებელი საგანი, რომლისთვისაც კომპიუტერი წარმოადგენს გარემომცველ, ანუ პერიფერიულ გარემოს. ეს ფაქტი, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, შეიძლება დადგინდეს პროგრამულ-ტექნიკური ექსპერტიზით (მაგ.: კომპიუტერის არქიტექტორული აგებულების დონის გათვალისწინების და მბმ-ის ამა თუ იმ თაობისადმი მისი მიკუთვნებით ან სხვა საფუძვლით)

კომპიუტერული დანაშაულების სრული დახასიათების მიზნით აუცილებელია გაირკვეს კომპიუტერული დანაშაულების კრიმინოლოგიური ხასიათი. ამ თვალსაზრისით, დახასიათებას მოითხოვს სამართალდარღვევის სუბიექტი, მოტივაცია, მიზანი, ხელყოფის ადგილი, აგრეთვე დაზარალებული მხარე. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ კომპიუტერული დანაშაულის საგანი გახდეს ის ცნობები და მონაცემები, რომლებიც კომპიუტერითაა დამუშავებული ან შეიძლება იქნეს დამუშავებული. რაც შეეხება დანაშაულის სუბიექტს, აქ მთავარი ისაა, რომ პროფესიონალური ჩვევების მქონე პერსონასთან გვაქვს საქმე, რაც დანაშაულის ჩადენის ხერხებში ვლინდება და დანაშაულის ჩადენის ადგილზე გარკვეული „ხელწერა“ რჩება: ანუ კვალი, მტკიცებულებანი, რაც დანაშაულებრივ გამოცდილებაზე, პროფესიასა, ასაკზე, სოციალურ ცოდნასა და სხვა საკითხებზე მიუთითებს¹³. უმეტეს შემთხვევაში, ასეთ პირებს ჰაკერებს უწოდებენ (ინგ.: hacker). მაგრამ ჰაკერი ეს გამოთვლითი სისტემით მოსარგებლეა, რომელიც კომპიუტერის ქსელთან დაშვების არასანქცონირებულ ხერხებს იყენებს ანგარების მიზნით.

ლიტერატურაში ვხვდებით ისეთ სახელწოდებებსაც, როგორიცაა „კომპიუტერული პირატი“, „კომპიუტერული თაღლითი“, „ელექ-

¹³ *Пантелеев И.Ф. и др. Криминалистика, учебник. -1993. -С.591.*

ტრონული ბანდიტი“ და ა.შ. ყველა ეს სახელწოდება შეიძლება გავერთიანოთ კომპიუტერული დამნაშავის ცნებაში.¹⁴

რაც შეეხება ამ კატეგორიის დანაშაულის მოტივსა და მიზანს, ვფიქრობთ, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს დანაშაულის კვალიფიკაციის საქმეში. მოტივი და მიზანი პირდაპირაა დაკავშირებული დამნაშავის სოციალურ-ფსიქოლოგიურ დახასიათებასთან. მოტივი და მიზანი ზოგიერთ შემთხვევაში აუცილებელი ნიშანია განზრახი დანაშაულის დასახასიათებლად (მაგ.: მონაცემთა ბაზებში არასანქცინირებული შეღწევა ანგარების მიზნით). არის ისეთი შემთხვევებიც, როცა მოტივი და მიზანი კვალიფიციურ ნიშნებშია ჩართული (მაგ.: ხულიგნობის მოტივით კომპიუტერის სისტემაში ვირუსის შეყვანა). არის განზრახი დანაშაულის ისეთი შემთხვევებიც, როცა მოტივი და მიზანი სუბიექტური მხარის აუცილებელი ელემენტი არ არის. მიუხედავად ამისა მოტივი და მიზანი ყველა შემთხვევაში უნდა გაირკვეს.

საზღვარგარეთის ქვეყნების პრაქტიკული გამოცდილების ანალიზი ცხადყოფს, რომ შეიძლება გამოვყოთ ხუთი ყველაზე გავრცელებული მოტივი:

1. ანგარება;
2. პოლიტიკური მოტივი (მაგ.: ხელისუფლების ფინანსური და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გარღვევა);
3. გამოგონების ინტერესი (სტუდენტები და პროფესიონალი პროგრამისტები);
4. ხელოვნური ქვენაგრძნობა (ჰაკერები);
5. შურისძიება.

აღნიშნული დანაშაულის დახასიათებისას არანაკლებ მნიშვნელოვანია დაზარალებული მხარის შესახებ ცნობების განზოგადება. როგორც პრაქტიკა აჩვენებს, უმეტეს შემთხვევაში ესენი იურიდიული პირები შეიძლება იყვნენ, რადგან პერსონალური კომპიუტერი

¹⁴ *Гудков П.В.* Компьютерные преступления в сфере экономики//Актуальные проблемы борьбы с коррупцией и МВД России. -1995. -С.136-145.

ჩვენს ქვეყანაში არც თუ ისე ხელმისაწვდომია. მაგრამ ეს არ გამო-
რიცხავს იმას, რომ ღროთა განმავლობაში დაზარალებული შეიძლე-
ბა ფიზიკური პირიც იყოს. აშშ-ში ყოველ მესამე ამერიკელს პერ-
სონალური კომპიუტერი გააჩნია და მათ შორის 11 მილიონი აღ-
ჭურვილია მოდემებით (ფუნქციონალური მოწყობილობა, რომელიც
ციფრულ სიგნალს ანალოგიურ ფორმად გარდაქმნის და პირიქით)¹⁵
სხვადასხვა ინფორმაციული მომსახურებისა: ელექტრონული ფოსტა,
კომერციული გარიგება და სხვა.¹⁶

კომპიუტერულ სისტემებზე საკუთრების უფლების მიხედვით
ი.ბატურიანი გამოყოფს დაზარალებული მხარის სამ ჯგუფს:

1. კომპიუტერული სისტემის მესაკუთრე — 79%;

2. კლიენტები, რომლებიც კომპიუტერული მომსახურებით
სარგებლობენ — 13%;

3. მესამე პირები — 8%.¹⁷

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ პირველი ჯგუფის დაზარალებუ-
ლი მხარისათვის არც თუ სასურველია დარღვევის ფაქტის გაცხადე-
ბა. სწორედ ამით შეიძლება აიხსნას კომპიუტერულ დანაშაულთა
ლატენტურობის მაღალი დონე. საზღვარგარეთის წამყვანი სპეცია-
ლისტების მიერ შესწავლილია, რომ კომპიუტერულ დანაშაულთა
90% აღმოჩენილი არ არის, ან მის შესახებ არ აცხადებენ სამარ-
თალდამცავ ორგანოებში. დარჩენილი 10%-დან, რომელიც რეგის-
ტრირებულია, იხსნება მხოლოდ 1%.¹⁸

კომპიუტერულ დანაშაულებთან დაკავშირებით საკმაოდ სერი-
ოზულ პრობლემას წარმოადგენს მისი ტრანსსასაზღვრო ხასიათი.
სისხლის სამართალში ეს პრობლემა შეიძლება გავიგოთ, როგორც
დანაშაულის ჩადენის ადგილი — სად მოხდა დანაშაული. მაგალი-

¹⁵ Законодательные меры по борьбе с компьютерной преступностью//Проблемы
преступности в капиталистических странах. -М. -1988, №10. -С.36-45.

¹⁶ Стоит ли злоупотреблять разговорами? // МН Коллекция. -1994.

¹⁷ Батуриин Ю.М. Проблемы компьютерного права. М. 1991 с-136.

¹⁸ Вехов В.В. Компьютерные преступления, способы совершения, методы
расследования. -М. -1996. -С.44.

თად: ქუვეითის ცნობილი ბანკის პროგრამისტმა თომფსონმა შეაღწია ბანკის კლიენტურის ანგარიშებში. ამ ანგარიშებიდან ზოგიერთი მათგანი დიდი ხნის განმავლობაში რაიმე გადარიცხვას არ აჩვენებდა. თომფსონმა კომპიუტერის მეშვეობით თანხა საკუთარ ანგარიშზე დასვა. მან ისე დააპროგრამა კომპიუტერი, რომ არავითარი გადარიცხვა არ მოხდებოდა, ვიდრე ინგლისში დასაბრუნებლად თვითმფრინავზე არ ავიდოდა. ინგლისში ჩასვლისას მან ანგარიში ინგლისის ბანკში გახსნა, შემდეგ ქუვეითის ბანკის მენეჯერს თხოვნით მიმართა, რომ თავისი ანგარიშიდან თანხა ინგლისის ანგარიშზე გადაეგზავნა. თომფსონი დააკავეს და თაღლითობისათვის გაასამართლეს. მართალია, მან უარყო თავისი დანაშაული, მაგრამ აპელაცია შეიტანა, რომ დანაშაული ქუვეითის ტერიტორიაზე ჩაიდინა და ამიტომ ინგლისის სასამართლოს მიერ განსჯადი არ არის. აპელაცია არ იქნა მიღებული, რადგან ქუვეითელმა მენეჯერმა ინგლისიდან გაგზავნილი წერილის საფუძველზე იმოქმედა.

კომპიუტერული დანაშაულის პროფილაქტიკაში ორგანიზაციულ-ტექნიკურ ღონისძიებებთან ერთად მნიშვნელოვანია სამართლებრივი ღონისძიებები. საზღვარგარეთის ქვეყნების კანონმდებლობის ისტორიაში ამ თვალსაზრისით პირველია 1978 წ. ფლორიდასა და არიზონას შტატში მიღებული კანონი კომპიუტერული დანაშაულების შესახებ „Computer crime act of 1978“, რომელიც სისხლისსამართლის პასუხისმგებლობას ადგენს ინფორმაციის მოდიფიკაციის, მონაცემებისა და კომპიუტერულ პროგრამებთან არასანქცონირებული დაშვების ან მათი ამოღებისათვის. შედარებით მძიმე სასჯელი — თავისუფლების აღკვეთაა დაწესებული იგივე ქმედებისათვის, თუ იგი ჩადენილია საკუთრების დატაცების მიზნით¹⁹.

შემდეგ პრაქტიკულად ყველა შტატში მიიღეს ანალოგიური სპეციალური კანონმდებლობა, რომელთა ბაზაზე 80-იანი წლების

¹⁹ Законодательные меры по борьбе с компьютерной преступностью // Проблемы преступности в Капиталистических странах. - М. - 1988, №10. - С.36-45.

პირველ ნახევარში შემუშავდა ფედერალური კანონმდებლობა ამ პრობლემის რეგულირებისათვის.²⁰ ამ კანონში დანაშაულთა სამი კატეგორია გამოიყოფა, რომლებიც კომპიუტერის მეშვეობითაა ჩადენილი:

1. კომპიუტერულ სისტემებთან უკანონო დაშვება უკანონო ოპერაციების ჩატარების მიზნით;

2. ზიანის განზრახ მიყენება მონაცემთა ბაზებში უკანონო შეღწევით;

3. პროგრამული უზრუნველყოფის შეცვლა.

ანალოგიური კანონი იქნა მიღებული დიდ ბრიტანეთში 1990 წელს, რომელსაც კომპიუტერის ბოროტად გამოყენების აქტს უწოდებენ.

მიუხედავად თავიანთი მნიშვნელობისა, ეს კანონები პრაქტიკულად რთულად განხორციელებადია. ეს სირთულე, პირველ რიგში, გამოწვეულია მტკიცებულებებით. მაგალითად, „ქურდობა“ გამოძიების პროცესში მოითხოვს ნაქურდალის ღირებულების შეფასებას. ამ ამოცანის სირთულე გამოწვეულია დანაშაულის ობიექტის არაერთგვაროვნებით. ზოგიერთი ქვეყნის კანონმდებლობაში (მაგ.: ბრიტანეთი, კანადა, გერმანია, იაპონია, შვეცია, ავსტრალია, ნორვეგია, დანია და ა.შ.შ.-ის ზოგიერთი შტატი) კომპიუტერულ დანაშაულებში გამოყოფილია სისხლისსამართლებრივი დაცვის სამი ობიექტი: მომსახურება, ქონება და ინფორმაცია.²¹

ამ შემთხვევაში სირთულეს წარმოადგენს ინფორმაციის ღირებულების განსაზღვრა, აგრეთვე მოითხოვს მესაკუთრის მფლობელობიდან საკუთრების უკანონოდ გასვლის ფაქტის დადგენას. ინფორმაციის თავისებურება ხომ ისაა, რომ ფიზიკური ამოღების გარეშე შეიძლება მოხდეს მისი ასლირება და ე.ი. მესაკუთრე აღარ იქნება ერთადერთი პირი ვისაც ეს ინფორმაცია ექნება. გარკვეულ უხერხუ-

²⁰ აღნიშნული კანონი მიიღეს 1984 წ. Comprehensive crime Control act of 1984.

²¹ Различные аспекты компьютерной преступности, совершаемых с использованием компьютеров // Борьба с преступностью зарубежом. -М. -1993, №8. -С.9-13.

ლობას იწვევს საკუთრების პარვასთან ამ საკითხის დაკავშირება. ყველა ინფორმაციას ხომ მესაკუთრე არ გააჩნია. ბრიტანეთის პარლამენტში შეიტანეს აქტი, რომლის თანახმად ინფორმაციის პარვა ვაჭრობის საიდუმლოებას შეეხებოდა, მაგრამ ეს არ შეესაბამებოდა რეგიონალური სასამართლოს გადაწყვეტილებას. ერთ-ერთი სტუდენტი, რომელმაც საგამოცდო ბილეთები მოიპარა, ასლი გადაიღო და შემდეგ უკან დააბრუნა, ქურდობაში დაადანაშაულეს, მაგრამ, რადგან ორიგინალი უკან დააბრუნა, ბილეთების მოპარვისათვის ვერ განსჯიდნენ. ამ შემთხვევაში ლაპარაკი იყო ინფორმაციის კონფიდენციალობის ხელყოფაზე. ლივერპულის მაგისტრატურამ გაათავისუფლა სტუდენტი სასჯელისაგან, რადგან მათი კანონით კონფიდენციალური ინფორმაცია საკუთრებად არ ითვლება. რეგიონალურმა სასამართლომ მხარი დაუჭირა ამ გადაწყვეტილებას, რომელმაც განაცხადა, რომ მიუხედავად კონფიდენციალური ინფორმაციის მფლობელის გარკვეული უფლებებისა ინფორმაციაზე, ეს უკანასკნელი საკუთრებად მაინც ვერ ჩაითვლება და მისი ქურდობად კვალიფიკაცია არ შეიძლება.²²

ინფორმაცია, როგორც შინაარსი, არა მარტო ღირებულებასთან არის დაკავშირებული, არამედ მის აქტუალობასა და მიმართებასთან (ვისთვისაა განკუთვნილი). აქტუალობის ქვეშ მოიაზრება სიახლე და დანიშნულება, ხოლო მიმართებაში — ინფორმაციის ორიენტაცია კონკრეტული მიმღებზე (მოსახლეზე). აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ორივე პარამეტრი კონკრეტულ სიტუაციაზეა დამოკიდებული და იგი მუდმივი არ არის. ამიტომ ძნელი ხდება (ინფორმაციის დატაცებისას) ნამდვილი ზარალის განსაზღვრა. ამასთან ეჭვი არ არის, რომ მალე შემუშავდება ინფორმაციის ღირებულების სპეციალური მეთოდიკა, რადგან მისი არარსებობა საკმაოდ ამცირებს სამართლებრივი ღონისძიებების ეფექტურობას კომპიუტერულ დანაშაულებში.

²² *Computer Law*. Edited by Chris Reed. -1996. -P.242-245.

ბოლოს, შეიძლება დავასკვნათ — ინფორმაციის, როგორც სამართლის ობიექტის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დაცვა შეიძლება განხორციელდეს, თუ განზრახ იქნა დარღვეული ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების წესები. ამასთან ეს დანაშაული სხვადასხვა მიზნითა და მოტივით შეიძლება იქნეს ჩადენილი. სუბიექტებად გამოდიან როგორც თანამდებობის პირები, რომელთაც ინფორმაციის დაცვა ევალებათ, აგრეთვე ცალკეული პირები (პაქერები), რომელთაც თავიანთი საქმიანობით მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენეს ინფორმაციის მფლობელს, იმ პირს ვისაც ამ ინფორმაციის შემცველი ცნობები და მონაცემები ეხება. ამ თვალსაზრისით, ვფიქრობთ, ინფორმაციული დანაშაულები საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში უფრო ფართოდ დაიკავებს ადგილს.

§3. საინფორმაციო სამართლის დარგის ფორმირების ძირითადი პრობლემები

ტრადიციულად, სამართლის დარგი ნორმატიული სფეროს ის ნაწილია, რომელიც ასახავს განსაზღვრულ საკანონმდებლო აქტში — კოდექსში პოულობს. მაგრამ ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ კოდექსი მთლიანად ვერ ამოწურავს სამართლის ამა თუ იმ დარგის შინაარსს. მაგალითად: სამოქალაქო კოდექსი, სიდიდის მიუხედავად, სრულად ვერ მოიცავს სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებს. იგი მხოლოდ ნაწილია სამოქალაქო კანონმდებლობისა, მაგრამ ის ნაწილი, რომელიც ძირითად მიმართულებებს განსაზღვრავს (შინაარსი, პრინციპები, ძირითადი ინსტიტუტები). პრინციპი, რომ კოდექსი

სამართლის დამოუკიდებელი დარგის მარეგულირებელი აქტია, აქსი-
ომა არ არის, რადგან იურიდიულმა პრაქტიკამ ისეთი კოდიფიცირე-
ბული აქტებიც იცის, რომლებიც ამა თუ იმ მნიშვნელოვან ობიექტ-
თან დაკავშირებული ურთიერთობების ერთიანი რეგულირებისათვის
იქმნება. ასეთი კოდექსების მოცულობა შედარებით მცირეა. საკმარი-
სია მხოლოდ სხვა დარგის აღიარებული პრინციპების მოცემულ კერ-
ძო სფეროსთან მისადაგების ფიქსაცია.

კანონმდებლობის დარგის არსებობა გაპირობებულია დაც-
ვის მნიშვნელოვანი ობიექტის მიმართ დამოუკიდებელი სამართლებ-
რივი რეჟიმის შექმნის აუცილებლობით. მაგალითად: როგორიცაა
ტყის კოდექსი, საჰაერო კოდექსი, საზღვაო კოდექსი და ა.შ.

ინფორმაცია თავისი სტრატეგიული დანიშნულებით, სწო-
რედ ის ობიექტია, რომელიც ნამდვილად მოითხოვს ინფორმაციის
კოდექსის შექმნას. ასეთი საკანონმდებლო აქტის შემუშავება დამა-
ტებითი პირობების არსებობასთანაა დაკავშირებული, კერძოდ, საგ-
ნობრივი სფეროს და რეგულირების მეთოდის გარკვევასთან. ნაშრო-
მის მეორე თავის პირველ პარაგრაფში განსაზღვრულია ინფორმა-
ციული ურთიერთობის საგნობრივი სფერო, რაც განაპირობებს კო-
დექსის შექმნის ეტაპობრივ აუცილებლობას. ამ თვალსაზრისით საკ-
მიო საფუძველი არსებობს ვილაპარაკოთ საინფორმაციო სამართალ-
ზე, როგორც კანონმდებლობის დარგსა და მის კოდიფიცირებულ
აქტზე. მაგრამ, სამართლის დამოუკიდებელ დარგად ფორმირებისათ-
ვის აუცილებელია კონკრეტული მეთოდის განსაზღვრა. ეს თეორი-
ული წანამდღვრები ხელს შეუწყობენ საინფორმაციო სამართლის კო-
დექსის შექმნას მთელი თავისი დარგობრივი სისრულით — მიზნები-
სა და ამოცანებიდან დაწყებული, კონკრეტული ნორმებით დამთავ-
რებული.

ტერმინი საინფორმაციო სამართალი პირველად ი.ტიხომი-
როვს, ქრის რიდსა და სხვებს²³ აქვთ ნახსენები. მაგრამ ისინი ამ

²³ იხ.: Тихомиров Ю.А. Публичное право. -М.: БЕК. -1995. -С.339; Chris Reed.
Computer Law, Third edition. - 1996. - P.2; და სხვა.

ახალ დარგს საჯარო სამართლის სფეროს მიაკუთვნებენ. ა.აგაპოვი სახელმძღვანელოში „ფედერალური ინფორმაციული სამართლის საფუძვლები“ იყენებს ტერმინს „ინფორმაციული სამართალი“²⁴, მაგრამ არ იძლევა მის განმარტებას. სპეციალური საკითხების განხილვისას იტყობინროვი ეჩება ინფორმაციულ ურთიერთობებს, როგორც სამართლებრივი რეგულირების საგანს, ინფორმაციული სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტებს, ინფორმაციის მიღების, გადაცემის, შენახვის, გამოყენების სამართლებრივ რეჟიმს, სხვადასხვა შინაარსის ინფორმაციის სამართლებრივ რეჟიმს, მონაცემთა ბაზებით სარგებლობას და ინფორმაციული სამართლებრივი ურთიერთობის დარღვევისათვის იურიდიულ პასუხისმგებლობას. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ სახით ფორმირებული საინფორმაციო კანონმდებლობა სრულად მოიცავს იმ ნორმატიულ მასივს, რომელსაც ზოგიერთი სპეციალისტი კომპიუტერული სამართლის ან ინფორმატიკის კოლექსის მიაკუთვნებს.²⁵ 1997 წელს ვ.კობილოვისა და 1999 წელს მ.რასულოვის მიერ გამოცემულ სახელმძღვანელოებში „საინფორმაციო სამართალი“ გაერთიანებულია ინფორმაციის გავრცელების უახლეს საშუალებათა და ინფორმატიზაციის სამართლებრივი პრობლემები.

შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული საკითხები სრულად ახასიათებენ საინფორმაციო სამართალს, მაგრამ რეგულირების გარეთ რჩება საკითხები, რომლებიც ინფორმაციის შეტყობინების პროცესში წარმოიშობა. ინფორმაციასთან დაკავშირებული საკითხების მნიშვნელოვანი ნაწილი სამოქალაქო სამართლის რეგულირების საგანს შეაღტენს. ასე რომ, საინფორმაციო სამართალი მოიცავს როგორც საჯარო, ისე კერძო სამართლებრივ საკითხებს.

უნდა აღინიშნოს, რომ საინფორმაციო სამართალი ჩამოყალიბების პროცესშია და არა მარტო შინაარსობრივად, არამედ ტერ-

²⁴ *Агапов А.Б.* Основы Федерального информационного права России -М. -1995. -С.35.

²⁵ *ბ. ბატური Ю.М.* Проблемы компьютерного права. -М. -1991., *Рассолов М.М.* Проблемы управления и информации в области права. -М. -1991.; და სხვა.

მინოლოგიურადაც დავის საგანი ხდება. თუმცა აქ ერთ მთავარ მომენტზე გვინდა ყურადღების გამახვილება, რომ ავტორთა უთანხმოება გამოწვეულია სამართლებრივი ურთიერთობის საგნობრივი სფეროს სხვადასხვაგვარი განსაზღვრების გამო და ხშირად იგულისხმება არა ინფორმაცია ფორმის თვალსაზრისით, არამედ შემადგენელი ნაწილები, რომლებიც მისი უზრუნველყოფის საშუალებებს წარმოადგენენ — პროგრამული საშუალებები, კომპიუტერი და მისი სისტემები, ქსელები და ა.შ. თუ საგნობრივ სფეროში ინფორმაციას განვიხილავთ იმ მოცულობით, როგორც ეს ნაშრომის II თავის 1-ელ პარაგრაფში გვაქვს ნაჩვენები, ტერმინოლოგიური დავის საკითხი მთლიანად იხსნება. რაც შეეხება მის შინაარსობრივ მხარეს, საინფორმაციო სამართალი დღეს მოკლებულია კანონმდებლობის დარგის სტატუსს და, შესაბამისად, კოდექსის შექმნის პრაქტიკულ მნიშვნელობას. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს პარლამენტის განაოლების მეცნიერებისა და ტექნიკის კომიტეტის მიერ მუშავდება აღნიშნული პროექტი, რაც უთუოდ დიდი ნაბიჯია ინფორმაციული კანონმდებლობის სრულყოფის საქმეში.

ინფორმაციულ-სამართლებრივი ურთიერთობის საგნობრივი სფერო მნიშვნელოვნადაა დაკავშირებული ინფორმაციის ფორმის საკითხთან. ინფორმაცია, ფაროვ გაგებით, ინფენტროპიაა, ანუ ყველა მოვლენა, რომელიც ხარისხობრივ განსაზღვრულობას ინარჩუნებს, გარკვეული დროის მანძილზე, ინფორმაციაა. ეს თეზისი უვე იმდენად ზოგადია, რომ პრაქტიკულად მოვლენების მთელ სფეროს მოიცავს. რა თქმა უნდა, ასეთი ვრცელი გაგების კონკრეტიზაციის საშუალებას სწორედ ინფორმაციის ფორმა წარმოადგენს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, საინფორმაციო სამართალი შეეხებოდა ბიოლოგიურ, სოციალურ, ტექნიკურ და სხვა პროცესებს, რაც არამც და არამც არ შეიძლება იურიდიული კვლევის ობიექტი გახდეს.

ინფორმაციის თემატიკა უცხო არ არის იურიდიული სფეროსათვის, იგი გარკვეულწილად ტრადიციულ დარგებშია გაბნეული, მაგრამ ეს კიდევ არ ნიშნავს, რომ არ რჩება ისეთი პრინციპული

საკითხები, რომლებიც ინფორმაციის სამართლის დამოუკიდებელ სფეროს შეადგენენ.

ინფორმაცია — ფაქტის (მოვლენის) შესახებ ცნობებს ან მონაცემებს წარმოადგენს, ანუ საზოგადოებრივი ურთიერთობის საგნობრივი სფეროს გარეგან და შინაგან დახასიათებას. იურიტიკისათვის ინფორმაციის მხოლოდ სტატიკური მდგომარეობა არ არის საინტერესო, რეგულირების ობიექტი ხდება ინფორმაციის დინამიკაც. ინფორმაციის დინამიკა შეტყობინების პროცესს გულისხმობს, ანუ იმ ურთიერთობებს, რომლებიც წარმოიშობა ინფორმაციის მიღების და გავრცელების პროცესში. სწორედ ინფორმაციული პროცესია ის დამოუკიდებელი სფერო, რომელიც ტრადიციული დარგებით რეგულირებულ ურთიერთობათა მიღმა რჩება. ინფორმაცია კი შეტყობინების პროცესის გარეშე ამ ფენომენის ფორმას გაუგებარს ხდის და კანონმდებლებს იმ ინსტიტუტის გამოყენებისაკენ უბიძგებს, რომელიც სულ სხვა საგნობრივ სფეროს ასახავს (მაგ.: ინფორმაცია — ნივთი, ინფორმაცია — საკუთრების ობიექტი და ა.შ.).

ინფორმაციული სამართალურთიერთობები საკმაოდ რეალურია. ამასთან, ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების თანამედროვე საშუალებები ამ პროცესს ადამიანისაგან არაკონტროლირებადს ხდის. ამიტომ, საინფორმაციო სამართლის მეოთხის პრობლემა აბსოლუტურად დამოუკიდებელი სფეროა. ჩვენი აზრით, ასეთი მეოთხედი „ორი ინტელექტის“ (ადამიანი-მანქანა) გამოყენების აღმოფხვრის თვალსაზრისით უნდა იქნეს ფორმულირებული და მოქმედებდეს ადამიანის ინტელექტის მანქანურ ინტელექტზე უპირატესობის პრეზუმპციას; ე.ი. მეოთხედი უნდა უზრუნველყოს ინფორმაციული პროცესების მართვადობა და ადამიანის უფლებათა ჩარჩოებში მათი განთავსება.

საინფორმაციო სამართლის დარგის რეგულირების საგანი და მეოთხედი ფიქციაა და ერთი და იგივე პეტაფენომენის ორი ასპექტია, რომელიც შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც ინფორმაციული ურთიერთობის სამართლებრივი რეგულირების კარგი პირობა.

ეს ნამდვილად არ ნიშნავს იმას, რომ ახალი დარგის მარეგულირებელი აქტის შექმნა მომავალში გამორიცხავს ინფორმაციის მიმართ სამოქალაქო, ადმინისტრაციული, სისხლისსამართლებრივი ინსტიტუტების გამოყენებას. ამ ფიქციის მნიშვნელობა სწორედ ისაა, რომ პასუხი გაეცეს კითხვას — საინფორმაციო სამართალი არის თუ არა სამართლის დამოუკიდებელი დარგი?

ამ პრობლემას თუ პრაქტიკული თვალსაზრისით შევხედავთ, ცხადია, რომ პრაქტიკოსი იურისტისათვის ინფორმაციული ურთიერთობების საგნობრივი სფერო და მეთოდი საკმაოდ მარტივად უნდა იყოს ფორმულირებული და არ უნდა დაშორდეს ამ ტერმინების ინტუიციურ გაგებას.

რეგულირების საგნისა და მეთოდის ფორმირების საკითხს ლოგიკურად მივყავართ საინფორმაციო სამართლის ერთიანი აქტის — კოდექსის ფორმირებისაკენ. მართალია, მსოფლიო საკანონმდებლო პრაქტიკა ასეთ საკანონმდებლო აქტს არ იცნობს, მაგრამ, თეორიულად, მისი არსებობა ჩვენს მიერ უკვე დასახელებულ მეცნიერებს საკმაოდ რეალურად მიაჩნიათ.

ბოლოს, რეკომენდაციის სახით გვინდა ჩამოვყალიბოთ ინფორმაციის კოდექსის ძირითადი სტრუქტურული მიმართულებანი:

1. კოდექსის ზოგად ნაწილში უნდა განისაზღვროს რეგულირების მიზანი და საგნობრივ სფეროსთან დაკავშირებული ურთიერთობები:

1) მიზანი შეიძლება იყოს ინფორმაციის მიღების, შენახვის, გამოყენებისა და გავრცელების სამართლებრივი საფუძვლების დადგენა (ამ შემთხვევაში ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების მოთხოვნა ინფორმაციის დინამიკაში ანუ შეტყობინებაშია მოაზრებული და გაფაროვებულია ინფორმაციის სახეების რეგულირების თავისებურებებიდან გამომდინარე, ამიტომ ეს ჩამონათვალი არ შეიძლება ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილი ცნებების ერთობლიობა იყოს, იგი საზოგადოებრივი ურთიერთობის ობიექტიდან გამომდინარე კანონმდებლის ნების შესაბამისად იცვლება); მოქალაქეთა უფლე-

ბების დაცვა ამ პროცესში, ინფორმაციული ურთიერთობის სუბიექტთა სტატუსისა და ინფორმაციის წყაროს განსაზღვრა, რაც აუცილებელია ინფორმაციასთან დაშვების მექანიზმის უზრუნველყოფისათვის და სხვა.

2) საგნობრივი სფეროს განსაზღვრისათვის მისაღები იქნება ინფორმაციის შემდეგი განმარტება: „ცნობებისა და მონაცემების მიღება, შენახვა, გამოყენება და გავრცელება გამოვლენის ფორმის მიუხედავად.

3) ცალკე შეიძლება განისაზღვროს ინფორმაციის სახეები დაშვების რეჟიმის მიხედვით.

4) ინფორმაციის კოდექსის პრინციპების განსაზღვრა შესაძლებელი იქნება სამართლის ზოგადი პრინციპებიდან გამომდინარე. მაგალითად, ასეთ პრინციპებად შეიძლება დასახელდეს: ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების თავისუფლება; ინფორმაციის ობიექტურობა და სანდოობა, სისრულე და სიზუსტე, კანონიერება; ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების შეზღუდვა სახელმწიფო, საზოგადოებრივი ან პირის პირადი ინტერესების დაცვის მიზნით და სხვა.

5) ინფორმაციული ურთიერთობის სუბიექტთა სპეციალური უფლებები: ინფორმაციის წყაროს, ინფორმაციის მფლობელის, მომხმარებლის, შუამავლის, მიმღებისა და აღრესატის უფლება-მოვალეობანი და პასუხისმგებლობის საფუძვლები. სუბიექტთა უფლება-მოვალეობების შინაარსი შეიძლება განისაზღვროს ნაშრომის შესაბამისი პარაგრაფების მიხედვით. რაც შეეხება პასუხისმგებლობის საფუძვლებს, დაკავშირებული უნდა იყოს ინფორმაციული ურთიერთობის სუბიექტთა უფლებამოსილების განხორციელებით გამოწვეულ ზარალთან; საჯარო (ღია) ინფორმაციის დაფარვასთან, თუ მისი გაცემა პირის ვალდებულებას; სამსახურებრივი ინფორმაციის გახმაურებასთან და სხვა.

6) ინფორმაციის მფლობელობის და სარგებლობის დისპოზიციების ჩამოყალიბებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს ინფორმაციის ასლირების შესაძლებლობა, რომელიც დაეყრდნობა სხვა ქვეყ-

ნებში განვითარებულ „კოპირაითის“ მექანიზმს, „კოპირაითის“ მფლობელისათვის საფასურის გადახდის პრეზუმფციით.

7) ინფორმაციის მატარებლების შესახებ ნორმებში აუცილებელია განისაზღვროს ინფორმაციის გადაცემის ფიზიკური სისტემების (ტელეკომუნიკაცია), ლოკუმენტების (მატერიალურ მატარებელზე ფიქსირებული ინფორმაცია), მონაცემთა ბაზების შინაარსი, როგორც ინფორმაციის მიღებისა და გავრცელების საშუალება, რომლის არსებობა ინფორმაციის სანდოობის თვალსაზრისით გარკვეულ სამართლებრივ რეჟიმს მოითხოვს.

8) ინფორმაციის დაცვის მექანიზმში განისაზღვრება სამართლებრივი, ორგანიზაციული და ტექნიკური საშუალებანი. სამართლებრივ საშუალებას წარმოადგენს საერთაშორისო ხელშეკრულებებით, საქართველოს კონსტიტუციითა და ინფორმაციის კანონმდებლობით დადგენილი სისტემა, რომლითაც უზრუნველყოფილია კონფიდენციალურობის დაცვის მოთხოვნა. ორგანიზაციული ღონისძიებები განისაზღვრება ინფორმაციის მფლობელი სუბიექტის წესდებით, დებულებით ან ხელშეკრულებით. ტექნიკურ საშუალებათა შორის კოდექსმა შეიძლება დაუშვას კრიპტოგრაფიული დაცვა, რომლისთვისაც ცალკე დადგინდება სტანდარტები.

9) ინფორმაციული დარღვევების შესახებ ნორმათა ზოგადი ფორმულირება შესაძლებელია დაეფუძნოს ინფორმაციის არასანქციონირებულ გამოყენებას (მათ შორის „კოპირაითის“ დარღვევას), ინფორმაციის დამალვას იმ პირის მიერ, რომელიც ვალდებულია გასცეს ინფორმაცია და სხვა.

II. კოდექსის კერძო ნაწილი შეიძლება აიგოს ინფორმაციის სახეების მიხედვით კონკრეტული ინსტიტუტების ფორმირებით:

1) მასობრივი ინფორმაცია. მისი საჯარო გავრცელება კანონით არაა აკრძალული. მართალია, სამართლებრივ ურთიერთობათა რეგულირება საგნობრივ სფეროზე აქცენტირებით ხდება, მაგრამ ამ შემთხვევაში სამართლის ნორმათა კოლიფიკაცია მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა უფლება-მოვალეობების რეგლამენტაციას გუ-

ლისხმობს. ამიტომ განისაზღვრება მასობრივი ინფორმაციის გავრცელების საშუალებათა სახეები და მათი ორგანიზაციული სტრუქტურა, შეჩერება, ლიკვიდაციის ან აღდგენის წესი, სამეურნეო და ფინანსური საკითხები. სპეციფიკურია ჟურნალისტის პროფესიიდან გამომდინარე მასობრივი ინფორმაციის მოშაღება-გამოქვეყნებასთან დაკავშირებული უფლება-მოვალეობანი. აუცილებლობითაა გამოწვეული საერთაშორისო პრაქტიკით აღიარებული თვითრეგულირების მექანიზმების (ჟურნალისტთა ორგანიზაციები, ეთიკის კოდექსები და მორიგების სამსახური) შემოტანა. ცალკე შეიძლება ჩამოყალიბდეს ინფორმაციული პროდუქციის ექსპორტისა და იმპორტის, უცხოელ პარტნიორებთან ურთიერთობის მარეგულირებელი კონკრეტული ნორმები (საინფორმაციო სივრცის დაცვის გათვალისწინებით). კოდექსი გვერდს ვერ აუვლის საზოგადოებრივი მაუწყებლობის საკითხს, სადაც განისაზღვრება მასმედიის საზოგადოებრივი მართვის ორგანოს (ინფორმაციის საზოგადოებრივი საბჭოს სახით) ფუნქციები, მართვის სტრუქტურა, დაფინანსების და დაკომპლექტების წესი, შემოქმედებითი ჯგუფის უფლება-მოვალეობანი, ელექტრონულ საშუალებებზე ლიცენზირების პრინციპები.

2) პერსონალური მონაცემები. აქ განისაზღვრება ცნება და სახეები (მე-3 თავის მე-2 პარაგრაფში შეთავაზებული პრინციპების მიხედვით); პერსონალურ მონაცემთა დამუშავების წესი, რომელიც გარკვეული კატეგორიის პერსონალური მონაცემების შეგროვებისათვის აუცილებლად მოითხოვს იმ პირის თანხმობას, ვისაც ეს ინფორმაცია ეხება; ცალკე განისაზღვრება პერსონალურ მონაცემთა დამუშავების მოთხოვნები და დაცვის ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიებანი; პერსონალურ მონაცემთა დოკუმენტირების წესი და ამ საქმიანობით დაკავებულ პირთა უფლება-მოვალეობანი. ამ სფეროში დარღვევათა პროფილაქტიკის მიზნით შეიძლება შეიქმნას მონაცემთა დაცვის საზედამხედველო ორგანო, რომელიც არ იქნება არც აღმასრულებელი და არც საკანონმდებლო ხელისუფლების სტრუქტურა და შეიქმნება ხელისუფლების გაწონასწორების პრინციპით. ამ

ორგანოსადმი მიმართვის უფლება ექნება ყველას, ვინც აღმოაჩენს, რომ პერსონალურ მონაცემთა დამუშავების დროს დარღვეულია მისი უფლება. პასუხი შეიძლება გასაჩივრდეს სასამართლოში. (პერსონალურ მონაცემებთან მიმართებაში მოიაზრება მხოლოდ ფიზიკური პირი, იურიდიული პირის მონაცემთა დაცვის საკითხი კომერციული ან სამსახურებრივი საიდუმლოების დაცვის რეჟიმში თავსდება).

3) საიდუმლო და კონფიდენციალური ინფორმაცია. აქ ერთმანეთისაგან გაიმიჯნება სახელმწიფო საიდუმლოების, კომერციული და სამსახურებრივი საიდუმლოების დაცვის რეჟიმები (ამ შემთხვევაში სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ საქართველოს მოქმედი კანონი გარკვეული ცვლილებებითა და დამატებებით შეიძლება პირდაპირ შევიდეს კოდექსში). რაც შეეხება კომერციულ საიდუმლოს, პირველ რიგში ერთმანეთისაგან უნდა გაიმიჯნოს ინფორმაცია, რომელიც კომერციულ საიდუმლოს წარმოადგენს (საქმიანი მიმოწერა, კლიენტთა სიები, ფირმის შიდა და გარე კავშირები და სხვა) და ინფორმაცია, რომელიც კომერციულ საიდუმლოს არ წარმოადგენს (მაგალითად: სახელმწიფო საიდუმლოება, სარეგისტრაციო მოწმობები, ლიცენზიები, წლიური ანგარიშები, ეკოლოგიური და სხვა ცნობები, რომელთაც შეიძლება ზიანი მოუტანონ მოსახლეობას და სხვა). აქვე უნდა განისაზღვროს კომერციული საიდუმლოების რეჟიმი, რომლის დადგენის უფლებამოსილება მფლობელის პრეროგატივაა. ასეთი რეჟიმის დადგენისათვის სახელმწიფო ორგანოებისადმი რეგისტრაციისათვის მიმართვა სავალდებულო არ არის. კომერციული საიდუმლოების რეჟიმი ხელშეკრულების დადების დროსაც შეიძლება განისაზღვროს (ნარდობა, ფრენშაიზინგი, საბეცნიერო-კვლევითი ტექნოლოგიებისა და სამუშაოების შესრულება და სხვა). ამ კოდექსით რეგლამენტაციას ექვემდებარება წარმოების საიდუმლოების სამართლებრივი დაცვის თავისებურებანი, რომელიც სამოქალაქო კანონმდებლობით არაა დადგენილი. აქვე განისაზღვრება სახელმწიფო ორგანოების კომერციულ საიდუმლოებასთან დაშვების შემთხვევები, რაც ზოგიერთ შემთხვევაში ინფორმაციის კომერციული საიდუმლო-

ებიდან სამსახურებრივი საიდუმლოების რეჟიმში გადაყვანის საფუძველი ხდება. თუ კომერციული საიდუმლო სახელმწიფო საიდუმლოების ნუსხაში თავსდება, შესაბამის სახელმწიფო ორგანოებს უფლება აქვთ მიიღონ გადაწყვეტილება ამ ინფორმაციის სახელმწიფო საიდუმლოებისაოვის მიკუთვნების შესახებ და აანაზღაურონ საიდუმლოების რეჟიმის შეცვლით გამოწვეული ზარალი. ცალკე ფორმულირებას საჭიროებს კომერციულ საიდუმლოებაზე უფლების დარღვევისა და პასუხისმგებლობის საკითხები.

4) ოფიციალური დოკუმენტური ინფორმაცია. კოდექსის ამ ნაწილის დანიშნულებაა ინფორმაციაზე უფლების რეალიზაცია, ანუ სახელმწიფო და თვითმმართველობის ორგანოების ვალდებულება ამ უფლების უზრუნველყოფისათვის. სახელმწიფო და თვითმმართველობის ორგანოების ინფორმაციასთან პირების დაშვება გარანტირებულია ამ ორგანოთა აქტების პუბლიკაციით. არანორმატიული ინფორმაციის გაცემის წესი ეფუძნება პირის მოთხოვნას და ამ მოთხოვნის განხილვის პირობებს. ცალკე უნდა გამოიყოს ინფორმაციის კატეგორიები, რომლებიც მოთხოვნით გაცემას არ ექვემდებარება: სახელმწიფო საიდუმლოება, კანონით დადგენილი წესით ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობით მიღებული ცნობები, სასამართლო განჩილების მასალები, კომერციული საიდუმლო, სხვა პირის პირადი ცხოვრების ამსახველი ცნობები ამ პირის თანხმობის გარეშე და სხვა. უნდა დადგინდეს სახელმწიფო და თვითმმართველობის ორგანოთა მიერ მიღებული აქტების შენახვის ვალდებულება და წესები. სახელმწიფო და თვითმმართველობის ორგანოთა მიერ ინფორმაციაზე უფლების დარღვევა შეიძლება გასაჩივრდეს სასამართლოში.

ინფორმაციის კოდექსის შემოთავზებულ სქემას სრულყოფილების პრეტენზია არა აქვს, მითუმეტეს, რომ საერთაშორისო პრაქტიკამ, როგორც ალენიშნეთ, ასეთი კოდიფიცირებული აქტი პრაქტიკულად არ იცის. სასურველია ამ აქტის შემუშავება ეტაპობრივად გაჩხორციელდეს.

პირველ ეტაპზე შეიძლება გამოსაცემად მომზადდეს ინფორმაციის კანონმდებლობის სისტემატიზირებული აქტების კრებული (ინფორმაციის სფეროში აქტების ოდენობა საკმაოდ სწრაფად იზრდება. დღეისათვის საქართველოს კანონებისა და კანონქვემდებარე აქტების ოდენობა ამ სფეროში 115 ეროვნულს შეადგენს).

მეორე ეტაპზე, როცა ინფორმაციის კანონმდებლობის სისტემატიზაციის გამოცდილება დაგროვდება, შესაძლებელია დაიწყოს ინფორმაციის კოდექსის შემუშავება.

ორგანიზაციული თვალსაზრისით, ამ სფეროში ხარისხიანი და ეფექტური მუშაობის მიზნით სასარგებლო იქნება სამოქალაქო კოდექსზე მუშაობის გამოცდილება და სპეციალიზირებული ჯგუფის შექმნა, რომელიც სისტემატიზირებული მასალის დამუშავებით მოამზადებს ინფორმაციის კოდექსს.

РЕЗЮМЕ

Сегодняшняя эпоха может быть охарактеризована, как завершение технической цивилизации, в недрах которой зародилось что-то новое, еще до конца не осознанная сфера и она требует особого внимания исследователей различной специализации и направлений. Информация оказывает все большее влияние на различные сферы общественной жизни, вместе с тем, качество информации и её эффективное использование являются тем ключом, которым открываются новые возможности общественного прогресса. Вновь возникшему информационному обществу требуется механизм саморегулирования, который поможет своевременно выявить кризисные ситуации, снизить тенденции социальных противоречий и проблем, решить их в соответствии с принципами нового общества.

Сердце этого механизма – право. Правовое регулирование и правовые возможности обеспечивают: 1) создание оптимальных условий для перехода к информационному обществу; 2) регулирование информационных процессов и их экономических, политических, организационных аспектов; 3) приведение традиционных институтов в соответствии с новыми правовыми нормами. В такой ситуации, если действительно не будут выяснены механизмы правового регулирования информации, она всегда останется на интуитивном уровне, или же ее поверхностное включение в традиционные нормы проблемы не решит.

Большое значение имеет юридическое разъяснение информации, ее особенностей в элементах правовых отношений и определение ее роли в товарном или нетоварном обороте.

Проблема информации является довольно сложной проблемой. Ее содержательная особенность выявляет такие вопросы для правового регулирования, как право собственности на информацию и её носители; право доступа к информации, или определение режима конфиденциальности, обеспечение безопасности функционирования информационных и телекоммуникационных систем и др.

По мнению автора, определение информации, как объекта права, актуально с многих точек зрения. Во-первых, она дает общее представление об осуществлении конституционного права получения и распространения информации. Во-вторых, посредством методологической обработки этой проблемы становится возможным определение правового режима массовой и конфиденциальной информации. В-третьих, становится возможным формирование самостоятельной области права.

Актуальность темы, рассмотренной в этой монографии, еще более возрастает и оттого, что на протяжении длительного периода не было единого определения информации, а в последнее время закрепились ее кибернетическое понимание. Только с 80-90-ых годов начались попытки обращения информации в систему права и выделились отдельные признаки понятия «информация». И. Батурин, В. Дозорцев, И. Бачило, В. Копылов и другие утверждают обязательность признания информации объектом правовых отношений, но воздерживаются от ее юридического разъяснения. Вместе с тем, не судят и об обязательности деления информации на виды и о разработке тех критериев, которые обеспечат защиту процессов получения и распространения информации. Чуть ранее в грузинских научных трудах появилось соображение об основных признаках информации, что, бесспорно,

но, должно быть предусмотрено в процессе формирования понятия «информация».

По мнению автора, роль и место информационных технологий в сфере распространения и получения информации – фрагментарны. Алогично также перенесение внимания с процессов регулирования отношений на средства распространения информации как на предмет регулирования отношений. Тем не менее, во всех случаях предметом должна быть информация. В противном случае, если предметом правовых отношений станут средства распространения, мы будем иметь дело не с информационной безопасностью, а с каким-нибудь традиционным институтом, вытекающим из конкретного случая.

Основная цель монографии – разъяснение места и понятия «информация» в системе права и исследование закономерностей процесса сообщения информации (получения и распространения). Для достижения этой цели автору потребовались: анализ философских и кибернетических взглядов на информацию и оценка нормативных разъяснений с точки зрения перспектив ее дальнейшего развития; основательный пересмотр существующих до сих пор взглядов на информацию; документирование информации и определение особенностей трансграничных отношений; разъяснение товарного и нетоварного характера информации; уточнение организационно-правовых норм, обеспечивающих режим конфиденциальности информации; конкретизация договорных отношений современных средств распространения информации в соответствии с Гражданским кодексом Грузии; постановка проблем информационной безопасности и основных аспектов криминализации получения и распространения информации, определение основных механизмов формирования отрасли информационного права.

Книга построена на широкой методологической основе. Методологическую базу представляет диалектический метод познания общественных и правовых явлений (фактов). Межотраслевой характер объектов исследования обусловил применение сравнительно-правового, логического, системного методов. Но главное в том, что информационные правовые отношения довольно-таки реальны. Вместе с тем, современные средства получения и распространения информации делают этот процесс неподконтрольным человеку. Поэтому информация, как проблема метода исследования объекта права, является абсолютно самостоятельной сферой. Этот метод подразумевает искоренение использования «двух интеллектов» (человек-машина) и опирается на презумпцию приоритета интеллекта человека перед машинным интеллектом. Таким образом, такой метод обеспечивает управляемость информационных процессов и их помещение в рамки прав человека.

Концептуальным положением монографии является формирование самостоятельной отрасли информационного права и кодификация нормативных материалов в сфере информационных отношений. Необходимо отметить, что информационное право находится в процессе формирования и не только по содержанию, но и по терминологии становится предметом споров. Хотя, в этой сфере несогласованность авторов вызвана различным определением предметной сферы правовых отношений.

Поэтому, с помощью многочисленных аргументов обоснована обязательность включения предметной сферы в систему правовых отношений и рассмотрение информационных отношений с этой точки зрения.

Впервые рассмотрены товарный и нетоварный характер получения и распространения информации, что требует самостоятельную систему регулирования частных и общих правовых отношений. Отрицается соображение, связанное с собственностью на информацию и обосновано, что этот институт возможен только на носителей информации. Подобная природа информации не исключает применения к ней режимов (патентного, "ноу-хау", и т.п.), установленных институтами гражданского права.

Информационная тематика не является незнакомой для юридической сферы. В определенной мере она разбросана по традиционным областям, но это еще не означает, что не остаются принципиальные вопросы, составляющие самостоятельную сферу информационного права. Это – отношения, касающиеся защиты информации в процессе получения-распространения информации. Именно информационный процесс является той сферой, которая остается вне отношений, регулируемых традиционными отраслями. А информация вне процесса получения-распространения (сообщения) делает непонятной форму этого феномена и подталкивает законодателей к применению того института, который отражает совершенно другую предметную сферу (например: информация – предмет, информация – объект собственности и т.д.).

В данной монографии автор определяет следующие основные положения:

1. Информация, как объект правового регулирования, требует, в первую очередь, определения понятия «информация». Понятие «информация», в первую очередь, связывается с определением формы информации, которая сама по себе опирается на трансцендентальность базиса этого феномена (информации). Таким образом,

происходит провоцирование логических или языковых структур. Итак, информация находится в связи не с объективной реальностью, а с фактами (явлениями). Объективная реальность не имеет оценки. О ней никто не скажет, что она положительна или отрицательна. Поэтому информация – это то, что мы используем для оценки фактов (явлений). Это – сведения и данные. Сведения, которые характеризуют внешнюю структуру, и данные – характеризующие внутреннюю структуру. Информация – это сведения, данные о фактах (явлениях) несмотря на форму отражения, которые являются основанием появления или прекращения каких-либо обязательств.

2. К традиционному понятию «документальная информация» (например: бумага) может быть добавлена так называемая система связей (например: документ, составленный на иностранном языке ничего не сообщает читателю без перевода, таким образом, требуется средство связи), технический процесс («бегущая строка», телевизионная или радиопередача) или поле (голографическое, кристаллографическое изображение).

3. Электронно-цифровая подпись информации, распространенная по телекоммуникационной сети или сети связи, аналогична распространению оригинала документа (традиционно зафиксированного на бумаге). В случае изъятия документа из системы электронно-цифровая запись (машинный документ) обеспечивает ее использование при решении конкретного спора.

4. Информация находится в тесной связи с развитием современных технологий. Поэтому, правовые основы компьютерной информации определяются международными принципами и нормами организации телекоммуникационных связей, конкретизация которых происходит в договорах, заключенных сторонами.

5. Компьютерные информационные отношения создают «товарищество», круг участников которого организационно не оформлен и каждый из них выступает от своего имени и со своими интересами. Сеть – это фактическое образование. Поэтому это «товарищество» не является юридическим лицом и этим отличается от товариществ, предусмотренных статьями 930-940 Гражданского кодекса Грузии.

6. Развитие новой техники и технологии породило проблему, связанную с традиционными институтами защиты прав человека, потому что в действительности они не адекватны техническому прогрессу. Существующая тенденция технической эволюции дает нам возможность высказать гипотезу о «праве защиты от влияния научно-технического прогресса». Эти права не могут быть отнесены к традиционной структуре (социально-экономической, политической, личной), поэтому возможно их формирование как самостоятельной категории в виде «техноинформационных прав» («техно» – указывает на природу, их породившую, а «информационный» – на характер постиндустриального общества, для которого эта категория прав актуальна в полной мере).

7. Правовое регулирование информационных отношений требует наличия четырех элементов правовых отношений: субъект, содержание, объект и предмет. В предметной сфере отношений субъектов определяются возможные цели субъектов, что способствует зарождению отношений. А отношения развиваются только тогда, когда правовой статус субъектов окажет влияние на предмет отношений и в правовом отношении оформленную цель. Поэтому и становится возможным аргументирование включения предмета в состав элементов правовых отношений, что предмет отношений почти

не существует стерильно от правового влияния. Каждый из них помещается в соответствующее правовое поле и имеет свой режим, или правовой статус, а если не имеет его – обязательно требует его наличия.

8. Компьютерная программа должна рассматриваться как информационная и она требует внимания правоведов. Самое надежное средство одновременной защиты формы и содержания в этом случае представляет собой патент. По статье 16 "Патентного закона Грузии" алгоритмы и программы не считаются непатентоспособными изобретениями. Неправильность этой мысли требует разъяснения содержания компьютерной программы. Компьютерная программа является объективной формой единства данных и команд, относящаяся к функционированию компьютера с целью получения определенного результата. Из этого видно, что действительно должна быть осуществлена патентная защита программ. Вместе с этим, в формулу изобретения должны быть включены признаки, которые характеризуют непатентоспособный объект, а именно: описание устройства, содержащего программные элементы (метайнформация). Итак, патентные требования, определенные формулой изобретения, касаются не просто компьютерных программ, но и единства программного и аппаратного обеспечения. Вместе с тем, новшество изобретения отражается только в программном обеспечении. Характерным для этого объекта является то, что он может быть отчужден без компьютера (на магнитных дисках и др.), поэтому патентная защита будет эффективной для программ, запущенных для всеобщего пользования.

9. Согласно Закону Грузии «Об авторских и смежных правах», базы данных считаются литературными произведениями. База данных

является не сборником произведений, а сборником сведений и данных. Поэтому правила защиты сборников, предусмотренные авторским правом, на них не распространяются. Мы считаем, что база данных представляет собой традиционное «ноу-хау», суть которого в его применении. Под применением в данном случае подразумевается ознакомление со сведениями, имеющимися в базе данных. Поэтому основой является «ноу-хау», на которое устанавливается режим применения. В этом случае информация, как продукт базы данных, является объектом отношений по обязательствам, основанных на абсолютном (или квазиабсолютном) праве на базе данных.

10. Деление информации на виды может происходить по различным признакам. Но преимущественным в публичных и частных правовых отношениях является защита информации установлением режима конфиденциальности. Поэтому информация может быть массовой – распространение которой законом не запрещается, и закрытой – получение и распространение которой происходит в установленном законом порядке. Закрытой информацией является государственная тайна, служебная и коммерческая тайна. Отдельно можем выделить персональные данные, или информацию о гражданах, гласность или конфиденциальность которой связывается с конституционным правом неприкосновенности личной жизни.

11. В системе распространения массовой информации обязательна правовая регламентация механизма равновесия, на основании которой станет возможным защита общественной морали от диффамации (ложных обвинений). До исковой защиты, с точки зрения профилактики, таким механизмом представляется механизм саморегуляции прессы (совет прессы, арбитр, омбудсмен, совет журналистской этики).

12. Правовая регламентация получения и распространения персональных данных должна осуществляться по критериям «чувствительности» и «идентификации». Понятие «чувствительности» довольно-таки субъективно и поэтому к этому можно добавить признак идентификации. Вместе с тем, должен быть создан соответствующий орган защиты персональных данных, а из нестатутарных возможностей необходимо отметить внедрение в Грузии Кодексов практики и поведения.

13. На практике внедрение трансграничных информационных сетей слишком обостряет вопрос защиты секретной информации. Поэтому виды и способы защиты информации требуют дополнительного рассмотрения со стороны законодателей, в первую очередь, электронно-цифровой подписи, средств криптографии, программных и технических средств.

14. Понятие «коммерческая тайна» может быть сформулировано в следующем виде: коммерческой тайной является информация, имсущая действительную или потенциальную коммерческую ценность, так как она неизвестна третьим лицам. На нее не распространяется режим свободного доступа и владелец такой информации принимает меры для соблюдения ее конфиденциальности.

15. Информационная безопасность связывается с защитой информационного пространства. Мы можем использовать три основных вида влияния на информационное пространство: информационная война, информационный террор и другие информационные преступления. Информационная война и информационный террор похожи, но последний, в отличие от информационной войны, имеет признаки, характерные для политического терроризма. Также отличаются тактика и способы совершения преступления.

16. Информационные преступления связаны с грубым нарушением процесса получения и распространения информации. Такие преступные действия особенно распространяются на систему управления и производства, банковскую деятельность и сферу обслуживания населения. Некоторые такие преступления уже предусмотрены новым Уголовным кодексом Грузии, а в Общем административном кодексе Грузии отводится отдельная глава для информационных нарушений.

17. Информация, по своей стратегической значимости, является тем объектом, который действительно требует создания Информационного кодекса. Этим кодифицированным актом должна быть определена цель, виды информации и режим доступа к ним, принципы, специальные права субъектов (источник информации, владелец, потребитель, посредник, получатель, адресат), способы правовой, организационной и технической защиты информации и др.

Монография имеет практическое, теоретическое, политико-идеологическое и учебно-познавательное значение. С практической точки зрения, преимущественное значение имеет переход от общеинтуитивного понятия к юридическому формулированию и, с этой точки зрения, создание новой правовой отрасли и ее кодифицированных актов.

С теоретической точки зрения, привлекает внимание: а) определение прав и обязанностей субъектов-участников информационных процессов и установление степени ответственности; б) изъятие из научной среды неограниченности информации и нецелесообразность практики помещения этого сложного феномена в рамки традиционных институтов.

С политико-идеологической точки зрения, существенно построение информационных правовых отношений в соответствии с правами и свободами человека, так как новая система информационных отношений становится основой создания информационного общества. Это должно быть определено идеологией и политикой, так как для обеспечения конституционного требования свободного получения и распространения информации требуется разработка механизмов защиты информации.

С учебно-методической точки зрения – книга особенно актуальна и служит пробуждению интереса студентов к новой проблематике. Результаты исследования возможно использовать для формирования учебной дисциплины "Информационное право".

Книга является результатом научно-исследовательской работы автора в течение нескольких лет. Основная идея апробирована Парламентом Грузии при разработке законопроекта Информационного кодекса. Из-за законодательного вакуума в сфере получения и распространения информации и, исходя из стратегического назначения этого объекта, Комитет по образованию, науке и технике Парламента принял предложение автора монографии – сначала относительно законодательного пакета, а затем и о разработке Информационного кодекса. В результате четырехлетней работы был подготовлен проект Информационного кодекса, который проходит рассмотрение в комитетах Парламента Грузии.

В структуре исполнительной власти было сделано несколько предложений с точки зрения целесообразности и подготовки нормативного материала по вопросам информации. Из них уже осуществлен вопрос: присоединения к Европейской Конвенции об информации и иностранном законодательстве (19 июня 1999 г.); о создании Департа-

мента информатизации Законом «О структуре исполнительной власти»; определения в новых кодексах Грузии по Уголовному праву и Административным правонарушениям ответственности за информационные нарушения.

Отдельные вопросы монографии были рассмотрены на устроенном под эгидой ООН семинаре «О телекоммуникации и общественном вещании» (1999 г.), а также на международном семинаре информатизации (1999 г.). Исследования по основным принципам правового обеспечения информации систематически публиковались в Ведомостях Парламента Грузии (№№ 3-4, 10, 13-14) 1998 года. На основе анализа законодательства зарубежных стран автор проходил апробацию законодательных предложений у иностранных юристов Грузинско-европейского консультационного центра по вопросам экономической политики и права. Некоторые же работы были напечатаны в издаваемом по программе TACIS "Грузинском правовом обозрении" (на грузинском и английском языках).

საქართველო

1. აბელედიანი ზ. ვალდებულებითი სამართალი.-თბ.-1998.
2. ზოიძე ბ. გარიგებანი საქართველოს მომავალ სამოქალაქო კოდექსში. სამართლის რეფორმა საქართველოში.-თბ.-1994.
3. ინწკირველი გ. სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია.-თბ.-1999.
4. ჯანტი ი. წმინდა გონების კრიტიკა.-თბ.-1979.
5. ლორია ვ. ადმინისტრაციული სამართალი.-თბ.-1997.
6. მელქაძე ო. ინფორმაცია: კონტროლის სტრატეგია და ტაქტიკა.-თბ.-1981.
7. ჩხენკელი თ., ჩხენკელი ნ. ინტერნეტი. ინფორმაციის ძიება „მსოფლიო აბლაბულაში“ / დამხმარე სახელმძღვანელო.-თბ.-1999.
8. ჭანტურია ლ. შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში.-თბ.-1997.
9. ზეცურიანი ქ. სადოქტორო დისერტაცია თემაზე „სამოქალაქო სამართლის ფუნქციები“.-თბ.-1994.
10. ქორბენაძე სერგო. საქართველოს რესპუბლიკის მომავალი სამოქალაქო კოდექსის ძირითადი პრობლემები.-თბ.-1994.
11. ქორბენაძე სანდრო. ინტელექტუალური საკუთრების განმარტებითი ლექსიკონი.-თბ.-1998.
12. ჭეგელი გ. გონის ფილოსოფია / ფილოსოფიურ მეცნიერებათა ენციკლოპედია.-თბ.-1984.
13. Агапов А.Б. Основы федерального информационного права России. -М. -1995.
14. Агапов А.Б. Организационно-правовые проблемы информационного обеспечения государственных органов: дисс. на соиск. ученой степени докт. юр. наук. -М. Институт государства и права РАН.-1995.
15. Агапов А.Б. Правовые проблемы формирования единого информационного пространства Российской Федерации: Комментарий юриста // Межотраслевая информационная служба, вып. 1(94). -М. -1996.
16. Адамьянц А.О., Ауссем В.И. Некоторые вопросы совершенствования нормативно-правового обеспечения сферы государственных информационных ресурсов // НТИ-97: Междунар. конф. совместно с Междунар. федерацией по инф. и док. (МФД) "Инфор. ресурсы, интеграция, технол.". Матер. конф. -М. -1997.(Рус.).
17. Александров В.В., Юсупов Р.М. Информатика и общество // Информатика и вычислительная техника, вып. 1-2. -М. -1993.

18. **Аносов В.Д., Ушлинов Л.М.** Об основных направлениях государственной политики в области борьбы с компьютерной преступностью // Вестник Российского общества информатики и вычислительной техники, -М. -1996. -№4.
19. **Антопальский А.Б.** Основные направления государственной политики по развитию баз и банков данных // Проблемы информатизации, вып. 3. -М. -1992.
20. **Антопальский А.Б.** Проблемы классификации и идентификации информационных ресурсов // Науч.-технич. информация. -№8, -1997.
21. **Антопальский А.Б.** Принципы концепции системы управления государственными информационными ресурсами // Науч.-технич. информация. -№8, -1998.
22. **Алтухов В.** Смена парадигм и формирование новой методологии // Обществ. Науки и современность. -№1, -1993.
23. **Балыбердин А.Л.** Государственная тайна или государственные секреты? // Вопросы защиты информации, №1(26). -1994.
24. **Батурич Ю.М.** Проблемы компьютерного права. -М. -1991.
25. **Батурич Ю.М.** Закон о средствах массовой информации, Республиканский вариант. -М. -1991.
26. **Батурич Ю.М.** Проблемы компьютерного права / в сб.: Политические аспекты глобальных проблем современности. -М. -1985.
27. **Бахин С.В.** О классификации прав человека, провозглашенных в международных соглашениях // Правоведение, №2. -1994.
28. **Бачило И.Л.** О предметах правового регулирования при создании и использовании вычислительных систем // Ученые записки Тартуского гос. ун-та. -1988.
29. **Бачило И.Л.** Информация, как предмет правоотношений // Науч.-технич. информация. -№9, -1997.
30. **Бачило И.Л.** Право на информацию // Проблемы информатизации, вып. 1. -1995.
31. **Бачило И.Л. и др.** О проблемах законодательства в сфере информации, информатизации и информационной безопасности // Проблемы информатизации, вып. 1. -1995.
32. **Белов В.Н.** Правонарушения связанные с использованием ЭВМ // Проблемы совершенствования сов. законодательства; Труды ВНИИСЗ, вып. 5. -М. -1976.
33. **Белов Г.В., Бачило И.Л., Копылов В.А.** Концептуальные основы правового обеспечения информатизации России // Проблемы информатизации, вып. 2. -1992.
34. **Берг А.И., Бирюков Ю.В., Воробьев Н.Н. и др.** Управление, информация, интеллект. -М. -1976.
35. **Ботуз С.** Маркетинг информационных технологий и ноу-хау // Computerweek, №27. -М. -1995.
36. **Брусницын Н.А.** Структура законодательного обеспечения в области защиты информации // Защита информации, вып. 1. -М., -1992.
37. **Бюллетень по авторскому праву ЮНЕСКО.** -М. -№4, -1988.
38. **Венгеров А.Б.** Право и информация в условиях автоматизации управления

(теоретические вопросы). -М. -1978.

39. *Виннер Н.* Кибернетика или управление и связь в животном и машинах. -М. 1968.

40. *Виннер Н.* Кибернетика. -М., -1983.

41. *Волокитин А.В., Копылов В.А.* О формулировании и реализации государственной политики в области правового обеспечения вхождения России в информационное общество // Науч.-технич. информация. -№10, -1997.

42. *Волчинская Е.* Законодательство, как угроза национальной безопасности // Date Medium (Деловой мир), №2. -1995.

43. *Волчинская Е.К.* Информационные технологии и право. Проблемы развития законодательства // Защита прав создателей и пользователей программ для ЭВМ и баз данных. -М., -1983.

44. *Волькенштейн М.В.* Энтропия и информация. -М. -1980.

45. *Воробьев Г.Г.* США вступили в информационное общество // Межотраслевая информационная служба ВНИИ межотраслевой информации, вып. 1(94). -М., -1996.

46. *Воронин А.А.* Техника как коммуникационная стратегия // Вопросы философии, вып. 5, -1997.

47. *Гельб А.Б.* Международные аспекты правовой охраны программных обеспечений // Индустрия программного обеспечения. -Калинин. -1987.

48. *Гельб А.Б.* Некоторые вопросы правовой охраны автоматизированных баз данных // Ученые записки Тартуского гос. ун-та, №801. -1988.

49. *Глушков В.М.* Основы безбумажной информатики. -М. -1982.

50. *Голынкер Ю.Н.* Информатика: Рынок и право. -"СамВен". -1992.

51. *Гальцман М. и др.* Информатика вокруг нас // Информация и образование. -№1, -1990.

52. *Гончаренко В.И.* Кибернетика в уголовном судопроизводстве. -Киев. -1984.

53. *Грязин И.Н.* О правовом режиме машиночитаемой информации по международным сетям электросвязи (концепция) // Ученые записки Тартуского гос. ун-та, №801. -1988.

54. *Грязин И.Н.* Информационно-компьютерное право: отрасль права или отрасль законодательства? // Ученые записки Тартуского гос. ун-та. -1989.

55. *Дозорцев В.А.* Права на результаты интеллектуальной деятельности. Авторское право. Патентное право. Другие исключительные права // Сборник нормативных актов. -М.: Де-ЮРЕ. -1994.

56. *Дозорцев В.А.* Исключительные права и их развития // Сборник нормативных актов. -М.: Де-ЮРЕ. -1994.

57. *Дозорцев В.А.* Вопросы информации в Гражданском кодексе Российской Федерации // Науч.-технич. информация. -№3, -1998.

58. *Дозорцев В.А.* Система правового регулирования товарных информационных отношений // Науч.-технич. информация. -№9, -1997.

59. *Дозорцев В.А.* Авторское право на новый уровень // Проблемы совершенствования сов. законодательства. -М.

60. *Дорахов В.Я.* Понятие документа в советском праве // Правоведение, №2. -1982.
61. *Дружинин В.В., Конторов Д.С.* Проблемы системологии. -М. -1976.
62. *Дубровский Д.И.* Проблемы идеального. -М. -1983.
63. *Егорова Е.* Развитие информатики и защита права граждан на неприкосновенность частной жизни // Закон, №1, -1996.
64. *Жуков В.И.* Методология подхода к объектам информатики, как к объекту гражданского правоотношения // Ученые записки Тартуского гос. ун-та, №864. -1989.
65. *Жуков Н.И.* Информация. Философский анализ. -Минск. -1966.
66. *Закон РФ "Об информации, информатизации и защите информации"* 1996 года.
67. *Закон Украины "Об информации"* 1996 года.
68. *Закон РФ "О правовой охране программ для ЭВМ и баз данных"* 1992 года.
69. *Закон Эстонии "О банках данных"* // Нормативные акты Эстонии. -№11. -1992.
70. *Закон Французской Республики №78-17 от 6 января 1978 г. "Об информатике, картотеках и свободах"* // Проблемы информатизации, -№1. -1996.
71. *Защита прав создателей и пользователей программ для ЭВМ и баз данных /* Комментарий Российского законодательства. -М. -1996.
72. *Информатика и право.* Теория и практика буржуазных государств. -М., -1988.
73. *Информатика.* Научный редактор А.И.Черный. -№10. -1998.
74. *Карась И.З.* Вопросы правового обеспечения информатики // Сов. государство и право. -№3. -1987.
75. *Карась И.З.* Экономический и правовой режимы информационных ресурсов. -Киев. -1988.
76. *Карась И.З.* Юридические факты и доказательства в информационных правоотношениях // Сов. государство и право. -№11. -1988.
77. *Карпец И.И.* Преступления международного характера. -М. -1979.
78. *Кастлер Г.* Возникновение биологических организаций. -М. -1967.
79. *Клаус Г.* Кибернетика и общество. -М. -1967.
80. *Комментарий к Федеральному Закону "Об информации, информатизации и защите информации".* -М.: Институт государства и права РАН, -1996.
81. *Комментарий части I Гражданского кодекса РФ.* -М. -1995.
82. *Комментарий к основным нормативным актам об автоматизированных системах управления.* -М. -1982.
83. *Компьютерная неделя.* -№5. -1997.
84. *Компьютерная неделя.* -№40. -1997.
85. *Компьютерная неделя.* -№43. -1997.
86. *Компьютерная неделя.* -№38. -1998.

Н.Полевого. -М. -1994.

88. *Копылов В.А.* Информатика и право // Проблемы информатизации, -№1. -1996.

89. *Копылов В.А.* К вопросу об информационной собственности // Науч.-техн. информация, -№9. -1997.

90. *Копылов В.А.* Информационное право. -М. -1997.

91. *Копнин В.П.* Гносеологические и логические основы науки. -М. -1974.

92. *Корелина М.* Проблемы развития информационного законодательства // Науч. техн. информация, -№9. -1997.

93. *Корогодин В.И.* Информация и феномен жизни. -Пушино: изд-во АН СССР. -1991.

94. *Коршунов О.П.* Информация: фикция или реальность // Библиография, -№4. -1996.

95. *Корюкова А.А., Воскресенский А.К.* Опыт зарубежного законодательства в области информации // Межотраслевая информационная служба, вып. 2(79). -1992.

96. *Кристалльный Б.В.* Вопросы построения в России информационного общества // Науч.-техн. информация, -№10. -1997.

97. *Кристалльный Б.В., Нисневич Ю.А.* О программе законодательных работ в области информационного права // Вестник российского общества информатики и вычислительной техники, -№6. -1995.

98. *Крон Г.* Исследование сложных систем по частям - диакоптика. -М. -1972.

99. *Кудрявцев В.Н.* Функциональные системы в области права // Вопросы кибернетики. Правовая кибернетика, -№1. -1980.

100. *Кудрявцев Ю.В.* Нормы права, как социальная информация. -М. -1981.

101. *Кузьмин М.Н.* Переход от традиционного общества к гражданскому: изменение человека // Вопросы философии, вып. 2. -1997.

102. *Курило А.П.* Основы организации защиты информации // Защита информации, вып. 1. -1992.

103. *Левковская Н.И.* Гражданско-правовая ответственность вычислительных центров в договорных обязательствах по обработке информации и проектированию АСУ // Автореф. канд. дис., -М. -1986.

104. *Леонов С.Б., Нагаева Н.А., Труфанов А.И., Черданцев К.Б.* Опыт подготовки нормативных документов, обеспечивающих организацию защиты коммерческой тайны в условиях российского вуза // Безопасность информационных технологий, №3. -1997.

105. *Либерман Е.А.* Квантовые молекулярные компьютеры // Биофизика, -№5. -1989.

106. *Литвинов А.В.* Правовые вопросы охраны компьютерной информации // Сов. государство и право, -№8. -1987.

107. *Мамиофа И.Э.* Индустрия информатики и правовая инфраструктура / в сб.: Индустрия программного обеспечения, ч.1 / Тезисы докладов II Международной научно-технической конференции "Программное обеспечение ЭВМ". -Калинин. -1987.

108. *Маневе А.К.* Философский анализ антиномий науки. -Минск. -1974.

109. *Матвеев Ю.Г.* Международные конвенции по авторскому праву. -М. -1976.

110. *Матузов Н.И.* К вопросу о суверенитете личности // Правоведение, №4. -1994.
111. *Мелик-Гайказян Н.В.* Информация и самоорганизация: методологический анализ. -Томск. -1995.
112. *Мельник В.Ф.* АСУ в правовом аспекте // Сов. государство и право, №1. -1985.
113. *Мелюхин И.С.* Законодательное регулирование автоматизированной обработки именной информации во Франции // Проблемы информатизации, №1. -1996.
114. *Миронов Н.В., Матвеев Г.А.* Правовая охрана промышленной собственности международное научно-техническое сотрудничество // Сов. государство и право, -№12. -1989.
115. *Мелюхин И.С.* Тенденции развития информационного законодательства // Науч. технич. информация, -№10. -1997.
116. *Мурадян Э.М.* Научно-технические средства и судебные доказательства // Сов. государство и право. -1989.
117. *Мурамцев Г.И.* Источники права (теоретические аспекты проблемы) // Правоведение, №2. -1992.
118. *Моисеев Н.Н.* Человек и ноосфера. -М. -1990.
119. *Нестеров А.В.* Некоторые соображения по поводу закона РФ "Об информации, информатизации и защите информации" // Науч.-технич. информация, сер.1, -№4. -1996.
120. *Нестеров А.В.* Компьютерные методы и средства глубокой обработки, анализа и синтеза общедоступных документов. -Новосибирск. -1991.
121. *Никифоров И.В.* Правовое регулирование развития информатики // Проблемы информатизации, вып. 3-4. -1994.
122. *Нисневич Ю.А.* Информация и власть // Проблемы информатизации, №1. -1995.
123. *Носова И.* Государственная регистрация программных продуктов // PC WEEK, -№3. -1997.
124. *Носова И.* Патентноспособность программного обеспечения//PC WEEK, -№8. -1997.
125. *Общая теория права.* Учебник для юридических вузов / под ред. А.С.Пиголкина. -М. -1995.
126. *От кремня до кремня* / под ред. Джованни Джованнини. -М. -1991.
127. *Парфенов В.И., Титова М.А.* Концепция стандартизации терминологии в области защиты информации // Вопросы защиты информации, №1(32). -1996.
128. *Першин А.Ю.* Организация защиты вычислительных систем // Защита информации, вып. 1. -1992.
129. *Петросян М.Е., Разумович Н.Н.* Информация и личность: правовые аспекты / Научно-аналитич. обзор лит-ры США, АН СССР. -М.: Ин-т научн. информ. по обществ. наукам. -1979.
130. *Петросян М.Е.* США: Правовая защита от вторжения в "личную сферу" // Ученые записки ВНИИСЗ. -1974.

131. *Подшибихин Л.И.* Особенности правовой охраны программ для ЭВМ и баз данных в Российской Федерации // Вопросы защиты информации, №1(26). -1994.
132. *Права человека.* История, теория и практика: Учебное пособие / Отв. ред. проф. Б.Л.Назаров. -М.: Русслит. -1995.
133. *Право и информатика* / Под ред. Е.А.Суханова. -М.:МГУ. -1990.
134. *Правовая информатика и кибернетика* / Под ред. Н.С.Полевого. -М.: Юрид. лит. -1993.
135. *Проект федерального закона "О персональных данных"* (версия 25.12.95) // Вестник российского общества информатики и вычислительной техники, №6. -1995.
136. *Ракитов А.И.* Информатизация общества и право // Проблемы информатизации, №1. -1995.
137. *Рассолов М.М., Элькин В.Д., Рассолов И.М.* Правовая информатика и управление в сфере предпринимательства: Учебное пособие. -М.: Юристь. -1996.
138. *Рассолов М.М.* Управление, информация и право. -М. -1983.
139. *Рассолов М.М.* Проблемы управления и информации в области права. -М. -1991.
140. *Рассолов М.М.* Информационное право / Учебное пособие. -М.: Юристь. -1999.
141. *Рачук Т.В.* Уголовные наказания за информационные преступления // Защита информации, июль-август, 4(10)'96. -Спб.: Конфидент.
142. *Ровенский З., Уёмов А.* Машина и мысль (Философский очерк о кибернетике). -М. -1960.
143. *Руссо Ж.-Ж.* Об общественном договоре. -М. -1938.
144. *Рясенцев В.А., Мартеньянов В.С., Масляев А.И.* Правовое регулирование отношений, основанных на создании и использовании алгоритмов и программ // Сов. государство и право, №2. -1987.
145. *Сандра Каливер.* Сравнительный анализ законодательства о прессе в Европейских и других демократиях // Законы и практика средств массовой информации в Европе, Америке и Австралии. -М.: Артклик XIX. -1995.
146. *Сазонов Г.А., Цапенко П.М.* Международные аспекты научной информации. Зарубежные контакты ИНИОН РАН // Теория и практика обществ.-научной информации, №12. -1996.
147. *Седов Е.А.* Взаимосвязь энергии, информации и энтропии в процессах управления и самоорганизации // Информация и управление, -М. -1985.
148. *Седов Е.А.* Информационные процессы в биологических системах; методологический очерк. -Л. -1975.
149. *Смелян Г.Л., Черешкин Л.С.* От политики информатизации к информационной политике // Межотраслевая информационная служба, вып. 2(91). -1995.
150. *Собакина Е.В.* Международные правовые проблемы международных обменов информатикой // Сов. государство и право, №4. -1987.
151. *Совет Европы.* Конвенция о защите личности в связи с автоматической обработкой персональных данных от 28 января 1981 г. (вступила в силу 1 окт. 1985 г.). -Спб.: Мanuscript. -1995.

152. *Советское административное право* / под ред. Ю.М.Козлова. -М. -1973.
153. *Соглашение стран СНГ от 21.10.94 "Об обмене правовой информацией"* // Информационный вестник Совета глав государств и Совета глав правительств СНГ. Изд-во: Содружество, №3. -1994.
154. *Соколов Н.Я.* Правовая информированность общества, сущность и содержание // Сов. гос. и право, №11. -1981.
155. *Соколов А.В.* Информация: феномен? функция? фикция? // Философские науки, №9. -1990.
156. *Сосунова И.А.* Социальные аспекты информационной безопасности // Межотраслевая информационная служба, вып. 2(91). -М. -1996.
157. *Степин В.С.* Научное познание и ценности техногенной цивилизации // Вопросы философии, вып.10. -1989.
158. *Степин В.С.* Философская антропология и философия науки. -М. -1992.
159. *Степин В.С., Талстых В.И.* Демократия и судьбы цивилизации // Вопросы философии, вып.10. -1996.
160. *Стрельцов А.А.* Информационная безопасность духовной жизни общества //Вестник российского общества информатики и вычислительной техники, №4. -1996.
161. *Социальные и правовые вопросы развития вычислительной техники и научно-технического творчества* // Труды по социальным проблемам кибернетики; (864), Тарту. -1989.
162. *Сюй Ци Хуэй.* Тайны и методы продления жизни. -Л. -1991.
163. *Тельников Е., Афонин В., Дмитриев В.* Теоретические основы информационной техники. -М. -1971.
164. *Терещенко Л.К.* Информация и собственность / Защита прав создателей и пользователей программ для ЭВМ и баз данных. -М. -1996.
165. *Терещенко Л.К.* Вопросы гражданско-правовой ответственности вычислительных центров // Проблемы совершенствования советского законодательства; Труды ВНИИСЗ. -1980.
166. *Толстошеев В.В.* Компьютерная технология и право // Сов. государство и право, №3. -1988.
167. *Тимофеев Ю.А.* Комплексный подход к защите коммерческой информации (Почему и как надо защищать компьютерные системы) // Защита информации, вып.1. -1992.
168. *Тиновичкая И.Д.* Правовая информация: законодательные проблемы, №1. -1995.
169. *Уйстон П.* Искусственный интеллект. -М. -1980.
170. *Урсул А.Д.* Информатизация общества и информационная безопасность // Защита информации, вып.1. -1992.
171. *Урсул А.Д.* Информация. Методологические аспекты. -М. -1971.
172. *Урсул А.Д., Урсул Т.А.* Эволюция. Космос. Человек (Общие законы развития и концепция антропокосмизма). -Кишинёв. -1986.

173. *Федотов М.* Законы о прессе (предисловие)/Законы и практика средств массовой информации в Европе, Америке и Австралии. -М.: Артикаль XIX. -1995.
174. *Федотов М.* Российский маятник: от цензуры к свободе и обратно. Послесловие к русскому изданию // Законы и практика средств массовой информации в Европе, Америке и Австралии. -М.: Артикаль XIX. -1995.
175. *Филь М.М.* Авторско-правовая охрана неопубликованных научных произведений, баз данных и знаний ЭВМ // Сов. государство и право, -№2. -1991.
176. *Флейшиц Е.А.* Личные права в Гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран // Ученые записки ВЮОН, вып. 6. -М. -1981.
177. *Хакен Г.* Информация и самоорганизация. -М. -1993.
178. *Халфина Р.О.* Общие учения о правоотношении. -М. -1974.
179. *Ханс Гуннар Аксбергер.* Законы о прессе в Швеции // Законы и практика средств массовой информации в Европе, Америке и Австралии. -М.: Артикаль XIX. -1995.
180. *Харкевич А.А.* Ценность информации //Проблемы Кибернетики, вып.4. -М. -1960.
181. *Харламов С.Ф.* Информатизация общества и проблемы борьбы с компьютерной преступностью // Вестник российского общества информатики и вычислительной техники, №4. -1996.
182. *Черешкин Д.С., Курило А.П.* О проблеме защиты персональных данных в Российской Федерации // Проблемы информатизации, вып.1. -1995.
183. *Чернавский Д.С.* Синергетика и информация. -М. -1990.
184. *Шерстобитов А.Е.* Гражданско-правовое регулирование обязательств по передаче информации / Автореферат на соискание ученой степени канд. юрид. наук. -М. -1980.
185. *Шерстобитов А.Е.* Вопросы гражданско-правового регулирования отношений по передаче программных средств ЭВМ // Вести москов. ун-та; сер.11, Право, -№2. -1983.
186. *Щербаков А.С.* Самоорганизация материи в неживой природе. Философские аспекты синергетики. -М. -1990.
187. *Щербицкий Г.И.* Системный характер информации. -Минск. -1978.
188. *Юрченко А.К.* О природе авторского права // Проблемы гражданского права. -Л. -1987.
189. *Art. I of Act Concerning the Registration and Handling of Personal Data* (1989, Iceland).
190. *D'Afflino Rosario Imperiall.* European Union Directive on Personal Privacy Rights and Computerized Information // Villanova Law Review, vol. 41, №1. -1996.
191. *Background reading material on Intellectual property/World intellectual property organization.* -1988.
192. *Basic Law, Article 19(1), second sentence.*
193. *Baturin Y.M.* Computer Law - is it a Fashionable Term or a Vital Problem? - In Problems of Legal Philosophy.-М.-1987.
194. *Benito Amat Carlos, Castillo Blasco Lourdes* // Rev. esp. doc. cient.,№2. -1996.

195. *Bouchard Robert F. (ed.), and Franklin, Justin D. (ed.).* Guidebook to the Freedom of Information and Privacy Act. -Clark Boardman Company, Ltd. -N.Y. -1980.
196. *Brookes B.C.* Measurements in information science: objective and subjective metrical space//J.Amer.Soc.Inf.Sc.// -1980.
197. *Burkhardt J. M.* //Ref. and User Serv. Quart., -№2. -1997.
198. *Bruce Phillips* (Privacy Commissioner of Canada), Naked on the Information Highway // The Canadian Journal of Information and Library Science, №1, vol. 20. -Apr.1995.
199. *Burrows Quentin.* Scowl Because You're on Candid Camera: Privacy and Video Surveillance // Valparaíso University Law Review, vol. 30, №3. -1997.
200. *Celia M.* Caughey and Sally Fitzgerald, New Zealand: Data Protection Regulatory System, Russell McVeagh McKenzie Bartleet & Co., Wellington, New Zealand.
201. *Charles D. Raab.* European Perspectives on Protection of Privacy / Department of Politics University of Edinburgh, -Edinburgh, -Scotland, -1995.
202. *Charles E.H. Franklin (ed.).* Business guide to Privacy and Data Protection Legislation: Kluwer Law International and International Chamber of Commerce. -Hague-London-Boston. -1996 (2d edition).
203. *Computer Law.* Third Edition. Edited by Chris Reed.-University of London.-1996.
204. *Computer fraud legislation:* Hearing before the subcomm. on criminal law of the Comm. on judiciary, US Senate, 99 Congress, 1 sess., Oct. 30 1985., Wash. 1986.
205. *Computer crime and computer security:* Hearing before the subcomm. on crime of the Comm. on judiciary, H.R., 99 Congress, 1 sess., May 23 1985., Wash. 1986.
206. *Data Protection and the Media*, prepared by Committee of Experts on Data Protection (CJ-PD) under the authority of the European Committee on Legal Co-operation: legal issue of Council of Europe, Council of Europe Press,1991.
207. *Denmark Private Registers Act* (1979) and Public Authorities Registers Act (1979).
208. *Encyclopaedia Community Law* (Sweet and Maxwell) at.C-6-003.
209. *European computer law*, Information Technology Law Group/Europe, Transnational Jurist Publication, Inc., Irvington-on-Hudson, -N.Y., 1996.
210. *Flamee M., Feller F.* Belgium // European Computer Law, Information Technology Law Group/Europe, Transnational Jurist Publication, Inc., Irvington-on-Hudson, -N.Y., 1996.
211. *Forest Woody Horton, Jr.* What are "National Information Policies"// International forum on information and Documentation, Vol.23, №1.-1998.
212. *Freedman W.* The Right of Privacy in the Computer Age. -L. -N.Y. etc.: Quorum books. -1987.
213. *Globe Newspapers Co. v. Superior Court*, 457. U.S. 596 (1982).
214. *Hernandez Ruel Torres.* ECPA and Online Computer Privacy // Federal Communications Law Journal, vol.41, №1. Nov. 1988.
215. *Houchins v. KQED, Inc.*, 438. U.S. 1 (1978).
216. <http://www.csa.ca/83001-g.htm>.

218. <http://thomas.loc.gov>.
219. <http://www.iid.de/rahmen/iukdgebt.html>.
220. <http://www.ice.ru/libertarium>.
221. <http://strategis.ic.gc.ca/SSG/it03117e.html>.
222. *Implementation of the Performance Guideline for the Legal Acceptance of Records Produced by Information Technology Systems*. ANSI/AIIM TR-31.-Silver Spring, Md.: AIIM,-1994.
223. *Information Infrastructure Task Force*. The global information infrastructure: Agenda for cooperation (Feb.15,1995)(version 1.0).
224. *Joachim Schrey, Joachim Feldges*. Germany: Data Protection Regulatory System, Punder, Volhard, Weber & Axster, Frankfurt am Main, Germany, 1994.
225. *Karpen U*. Freedom of Expression: The Constitution of the Federal Republic of Germany.-Baden-Baden.-1988.
226. *Levine Mortone H*. Privacy in the Tradition of the Western World//Pastoral Psychology Series 1977.-N.Y.-1979.
227. «*Le secret en matiere Industrielle et commerciale*», in CADA, supra note 38, at 85.
228. *Mangano Basil W*. The Communications Assistance for Law Enforcement Act and Protection of Cordless Telephone Communications: The Use of Technology as a Guide to privacy//Cleveland State Law Review, vol.44, №1. -1996.
229. *Martin W.J*. The Information Society. -L.: Aslib, XI-1988.
230. *Masuda J*. The information society as post-industrial society.-W.-1981.
231. *Media Act*, Article 41(2).
232. *Ministry of Research*. Fra vision til handling. Info-samfundet år 2000.-Copenhagen: Forskningsministeriet [Ministry of Research].-1995.
233. *Moore N., Steele J*. Information-intensive Britain. A critical analysis of the policy issues.-London.:PSI.-1996.
234. *Mosgaard Oscar*. Denmark // European Computer Law, Information Technology Law Group/Europe, Transnational Jurist Publication, Inc., Irvington-on-Hudson, -N.Y., 1996.
235. *OECD documents*. Privacy and Data Protection: Issues and Challenges / Information Computer Communication Policy. Organization for Economic Co-operation and Development. -Paris. -1966.
236. *OECD documents*. Op. cit.
237. *Official Gazette of Laws* (Offic. Gaz.), Vol. I, 377.
238. *Raymond W*. Protection of Privacy.-London.,Sweet and Maxwell,-1980.
239. *Robertson R*. United Kingdom // European Computer Law, Information Technology Law Group/Europe, Transnational Jurist Publication, Inc., Irvington-on-Hudson, -N.Y., 1996.
240. *Scattered sections* of titles 5 and 39 of the U.S. Code.
241. *Sec 3(1) Austrian Data Protection Act* (1978).

243. *Sec 4. Of Act on Data Processing, Data Files and Individual Liberties* (1978, France).
244. *Soifer*, *supra* note 2, at 116-17.
245. *The Energy Reorganization Act*, 41 U.S.C. Secs. 5801-91.
246. *The impact of definition*. I. Towards a research agenda for its definition and management/Menou M.J./Inf.Process.Manag.-1995.-31, №4.-Англ.
247. *The Law of Copyright*, by Terence, Prime, B.A.PR.D.-1996.
248. *The Mine Safety and Health Act*, 30 U.S.C. Sec. 815ff.
249. *The Occupational Safety and Health Act*, 19 U.S.C. sec. 657ff.
250. *Tribe*, *note 9 supra*, at 955.
251. *UN Doc A/180* (ბაბრო-ს დოკუმენტი).
252. *21 UN GAOR*, შენახვის ერთეული №16 (ბაბრო-ს დოკუმენტი).
253. *UN Doc E/CN*, 4/1116 (ბაბრო-ს დოკუმენტი).
254. *UN Doc E/CN*, 4/1028. დამატება 1-ბ და დამატება 3/Corr 1, 1970 (ბაბრო-ს დოკუმენტი).
255. *Wakes Raymond*. Protection of Privacy. -L.: Sweet & Maxwell. -1980. -p.185-(Mod. legal studies).
256. *Wall Raymond A*. EC directives: Too late to change direction? // *Manag. Inf.*, №5. -1998.
257. *Warren Freedman*. Right of Privacy in Age of Computer.-London, N.Y.-1986.
258. *6th International Seminar* «Scientific and Technical Information in Central and Eastern Europe». Zakopane, Sept.1-3,-1997.
259. *7 Federal Constitutional Court (FCC) 198*, *supra* note 1; 42 FCC 170 (1975) (Deutschland-Magazin).

პირობითი თაბახი 14,88.
საბეჭდი ქალაღდი 21x29,7 1/4
ბეჭდვა ოფსეტური.
შეკვეთა №4
ტირაჟი 500

ფასი სახელშეკრულებო

გამომცემლობა „ტექინფორმი“
თბილისი, კოსტავას ქ. 47

წიგნი დაიბეჭდა გაზეთ
„საქართველოს საკონმდებლო მაცნეს“
სტამბაში